

ΧΡΥΣΑΝΘΗ
ΜΠΟΥΖΑ - ΓΙΑΝΝΗ

ΒΛΑΧΙΚΗ
ΖΩΗ ΚΑΙ
ΓΛΩΣΣΑ

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ
ΣΥΡΡΑΚΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2002

Η Χρυσάνθη Μπούζα - Γιαννή γεννήθηκε στο Παλαιοχώρι Συρράκου Ιωαννίνων. Μητρική της γλώσσα είναι η βλάχικη. Τα πρώτα της ελληνικά γράμματα τα έμαθε στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού της. Η οικογένεια της εγκαταστάθηκε λίγο πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο στην Αθήνα απ' όπου και αποφοίτησε από το Α΄ Γυμνάσιο Θηλέων Αθηνών στη Πλάκα. Είναι πτυχιούχος της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών καθώς και της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μιλάει επίσης Γαλλικά, Γερμα-

18.72

Φωτ. εξωφύλλου: Ο Γεώργιος Κ. Μπούζας
σε ηλικία 18 ετών το 1914, στο Συρράκο.

Βλάχικη ζωή και γλώσσα

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Μέρος της αναγκαίας δαπάνης για την έκδοση
του βιβλίου αυτού καλύφθηκε με τη συνεισφορά
της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ISBN 960-87485-0-X

© ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΜΠΟΥΖΑ - ΓΙΑΝΝΗ

Δημάκη 8 10672 Αθήνα Τηλ. 010 - 3613704

Οι περισσότερες φωτογραφίες είναι ευγενική προσφορά
του Συλλόγου Παλιοχωριτών Ιωαννίνων.

Φωτ. εξωφύλλου: Ο Γεώργιος Κ. Μπούζας
σε ηλικία 18 ετών το 1914, στο Συρράκο.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΜΠΟΥΖΑ - ΓΙΑΝΝΗ

Βλάχικη ζωή και γλώσσα

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2002

Στη μνήμη
των γονέων μου
Ελένης και Γεωργίου Μπούζα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ	17
Η ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	39
ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ - ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΗ	49
ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ : ΔΩΘΕ - ΚΕΙΘΕ	55
ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ	62
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ	71
ΣΚΕΥΗ - ΕΡΓΑΛΕΙΑ	78
ΔΙΑΤΡΟΦΗ	91
ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ	97
ΑΣΧΟΛΙΕΣ	107
ΓΕΝΝΗΣΗ - ΒΑΠΤΙΣΗ	131
ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ - ΓΑΜΟΣ	140
ΘΑΝΑΤΟΣ	183
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ	201
ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ	204
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ	230
ΑΠΟΚΡΙΕΣ	258
ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ	264
Έχεις φωτιά; (Άι φόκου;)	267
Η κούκλα	269
Πετρίτσες (Κιτριτσιάλι)	270
Τα πεντόβολα	270
Η Κολοκυθιά	272
Το μπιζ	273
Η κούνια (αιώρα)	274

Το κυνηγητό	275
Το κρυφτό	275
Το κοκκαλωτό ή σκλαβάκια	276
Το μαντηλάκι - Παραλλαγή του κυνηγητού	276
Η πρωτελιά	277
Οι τσουμάδες	278
Το Τόπι (Τόπα)	281
Τοπακρυφτή	282
Τόπι στην πλάκα (Τόπα-πλάκα)	282
Το κορίτσι (Φιάτα)	284
Η μέλισσα με τα μελισσόπουλα	284
Η Κυρα-Μαρία	285
ΒΛΑΧΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ	288
Η γριά και ο γέρος	289
Ο Κανελλάτος	295
Η Λένη και η Μάρα	301
Η Μάρα κι ο Γιαννάκης	307
Η αλεπού κι' ο λύκος	314
Η νύφη που έμενε νηστική	316
Θόδωρος και Θεωρούλα	320
Ο παπάς και η αλεπού	324
ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ	328
ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ	332
ΕΥΧΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΕΣ	342
Α. Ευχές	342
Β. Κατάρεις	342
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ	345
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	361

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο άνθρωπος κυριαρχείται από μια αιώνια τάση επιστροφής. Ποθεί να επιστρέψει στη γενέθλια γη, να δει αναθρόσκοντα τον καπνό απ' το τζάκι του σπιτιού του. Θέλει να ξαναγγίξει τα παιδικά του χρόνια και να νιώσει ζεστή την αγκαλιά και την ανάσα των γονιών του.

Στη μικρή μας γενέτειρα Πατρίδα, η κάθε πέτρα, το κάθε δέντρο, η κάθε αναβλύζουσα πηγή, έχει και μια θύμηση, τη δική της ξέχωρη ανάμνηση. Κάποτε ο τόπος μας ήταν ο κόσμος όλος. Άρχιζε απ' το υποστατικό μας κι έφτανε ως εκεί που ο ουρανός άγγιζε τη γη. Κι όλα τα γεγονότα αναφέρονταν σ' αυτόν τον περιορισμένο χώρο!

Οι δυνάμεις λοιπόν της πατρίας γης οδήγησαν τη συγχωριανή και πατριδολάτρισσα, λογοτέχνίδα κ. Χρυσάνθη Μπούζα-Γιαννή, να γράψει αυτό το λαογραφικό έργο, που αναφέρεται στο Παλαιοχώρι-Συρράκο.

Η θεματολογία της πλούσια, (ιστορική διαδρομή-βλάχικη γλώσσα-τοπικές συνήθειες-τοπωνύμια- διαβίωση- κοινωνικο-πνευματική ζωή κ. α), κείμενα γραμμένα με γλαφυρότητα, δείχνουν τη διάθεση και την αγάπη που έχει μέσα της η συγγραφέας, για το χωριό καταγωγής της.

Αυτή η νοσταλγική περιπλάνηση στα μονοπάτια του χτες, ξαναζωντανεύει παλιές μνήμες, έθιμα και παραδόσεις. Συνδέει περίτεχνα το παρελθόν με το παρόν και μας πλημμυρίζει συναισθήματα! Γιατι το χτες συνδεδεμένο με το σήμερα, προοιωνίζουν τη συνέχιση της πολιτιστικής και πολιτισμικής

μας παράδοσης στη διάρκεια του χρόνου.

Άλλοτε το χωριό μας έσφυζε από ζωή. Η γεωργοκτηνοτροφική απασχόληση, βρισκόμενη σε πλήρη ανάπτυξη, ανάγκαζε τους συγχωριανούς μας να ζουν, για την επιβίωσή τους, μια σκληρή ζωή. Ωστόσο αυτοί οι άνθρωποι διάνθιζαν την καθημερινότητά τους με μια πλούσια κοινωνική ζωή, με μια κουλτούρα αλλιώςτική! Όμως με την ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού ανοίχτηκαν οι δρόμοι της ξενιτιάς, ξεπεράστηκε ο περιορισμένος ορίζοντας και το χωριό μας πια περιέπεσε στην παρακμή και την ερήμωση.

Παρά ταύτα, σε πείσμα του χρόνου, το Παλαιοχώρι-Συρράκο ζει, γιατί το θέλει η ψυχή και η καρδιά μας. Έτσι νομίζουμε ότι και οι πρόγονοί μας νιώθουν πιο ήσυχοι στον αιώνιο ύπνο τους!

Ανάλογα με τις δυνάμεις μας αξιοποιούμε την προγονική μας κληρονομιά με το να βγάζουμε απ' τη λησμονιά, όσα κινδυνεύουν να σαρωθούν και να εξαφανιστούν απ' την ομοιομορφία της εμπορικής παγκοσμιότητας. Προσπαθούμε να αναδείξουμε τα χαρακτηριστικά μας, διατηρώντας την ιστορικότητά μας, με συνεχή παρουσία στο χώρο και στο χρόνο. Το βιβλίο αυτό στέλνει αισιόδοξα μηνύματα προς τις νεότερες γενιές να μην κοπεί η αλυσίδα της συνέχειας.

Οι παλαιότεροι και ιδιαίτερα οι παλαιότεροι Παλαιοχωρίτες θα βρουν στις σελίδες του, δικά τους βιώματα, θύμισες ξεχασμένες που θα γεμίσουν την καρδιά τους νοσταλγικά σκιρτήματα μιας εποχής που έζησαν, μιας εποχής που πέρασε και έφυγε πια.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΒΛΑΣΗ ΝΤΟΚΑΣ

Λαογράφος

Συντάκτης "ΦΩΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΤΩΝ"

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο αυτό έχει ως σκοπό να παρουσιάσει τα λαογραφικά στοιχεία, τη ζωή, τη βλάχικη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα και την ιστορία του χωριού μου, του Παλαιοχωρίου Συρράκου. Είναι ένα από τα πολλά βλάχικα χωριά που είναι σκαρφαλωμένα στις απρόσιτες πλαγιές της Πίνδου.

Εκεί πρωτοείδα το φως του ήλιου. Μητρική μου γλώσσα τα βλάχικα, τα πρώτα μου ελληνικά γράμματα τα έμαθα στο σχολείο του χωριού μου.

Έφυγα μικρή από το χωριό, όμως τα παιδικά μου βιώματα μένουν τόσο ζωηρά στη μνήμη μου, που με κάνουν να το νοσταλγώ πάντοτε.

Κάθε φορά όμως που το επισκέπτομαι βλέπω ότι όλα αλλάζουν χρόνο με το χρόνο, το χωριό μου αργοσβήνει. Τα περισσότερα σπίτια, που έσφυζαν άλλοτε από ζωή και κίνηση είναι τώρα κλειστά, οι δρόμοι άδειοι, ερημιά παντού. Το σχολείο κλειστό από το 1971, μάταια περιμένει τις χαρούμενες παιδικές φωνές, δεν θ' ακουστούν ποτέ πια. Όλα αυτά που είχα αγαπήσει και τα κρατούσα ζωντανά στην μνήμη μου ένιωθα να χάνονται για πάντα.

Η μητέρα μου, μου έλεγε παραμύθια βλάχικα όταν ήμουν

μικρή και είχα από τότε μεγάλη αγάπη, πάθος μπορώ να πω, για τα παραμύθια και έτσι άρχισα να τα γράφω για να μην τα ξεχνάω.

Αυτό ήταν το πρώτο μου έναυσμα να γράφω ότι έβλεπα να χάνεται.

Άρχισα να γράφω, να περιγράφω και να καταγράφω ότι έζησα, ότι είδα, ότι είχα ακούσει και είχα αγαπήσει. Τα παραμύθια από τη μητέρα μου, τα τραγούδια από τον πατέρα μου, τα παιχνίδια που παίζαμε στο σχολείο και στο σπίτι, τα Λαζαρούδια το Σάββατο του Λαζάρου, το Μαχούστι (πανηγύρι) στον Πριάβολο και τόσα άλλα.

Συγκέντρωσα και κατέγραψα λαογραφικά στοιχεία που δεν χάθηκαν ακόμα και έμαθα από τους γεροντότερους για τη ζωή εν γένει στο χωριό παλαιότερα και για τα ήθη και έθιμα που έχουν πλέον εγκαταλειφθεί.

Χρήσιμες ήταν και οι πληροφορίες που μου έδωσαν για τις παραδόσεις που αναφέρονται στην ιστορία του χωριού μας.

Πιστεύω ότι το βιβλίο αυτό, χωρίς να έχει εξαντλήσει το θέμα, θα είναι χρήσιμο στους σημερινούς και μελλοντικούς ιστορικούς, αλλά και σε επιστήμονες άλλων κλάδων, μελετητές ενός ξεχωριστού πολιτισμού με δική του βλάχικη γλώσσα, του πολιτισμού των Βλάχων της Πίνδου.

Πιστεύω ακόμη ότι θα είναι χρήσιμο και στις σημερινές και στις επόμενες γενιές των Βλάχων, οι οποίοι θα θέλουν να μάθουν για τις ιστορικές ρίζες τους και τον πολιτισμό των προγόνων τους.

Στην προσπάθειά μου αυτή είχα την πρόθυμη συνδρομή των χωριανών μου και τους ευχαριστώ. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τον Βαγγέλη Βλάση Ντόκα για την πολύτιμη συνδρομή του να καταγράψω ότι ήταν αληθινό, δηλαδή την πραγματική ζωή των χωριανών μου. Σημαντική πηγή για μένα τα λαογραφικά του σημειώματα στο περιοδικό "Η Φωνή των Παλαιοχωριτών".

Επίσης να ευχαριστήσω τον παπά του χωριού μας, τον Παπα-Γιώργη Ρώϊμπα για την βοήθειά του με τις ιστορικές του και τις άλλες λαογραφικές του γνώσεις.

Πολύτιμη βοήθεια είχα και από τον θείο μου γιατρό Σωτήριο Μπούτζα και τον θείο μου Γεώργιο Παπαθανασίου, οι οποίοι έχουν φύγει τώρα από την ζωή.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην μνημονευθεί η Ευρωπαϊκή Έκφραση, η ενθάρρυνση της οποίας εξαρχής οδήγησε στην έκδοση αυτού του βιβλίου. Στο πλαίσιο της στήριξης που προσέφερε η Ευρωπαϊκή Έκφραση στην προσπάθεια αυτή εντάσσεται και η εξασφάλιση μέρους των απολύτως αναγκαίων δαπανών του έργου, διαμέσου της ευγενικής συνδρομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Χρυσάνθη Μπούζα - Γιαννή

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Ιστορική αναδρομή

Στις πλαγιές της Πίνδου ριζωμένο το Παλαιοχώρι¹ Συρράκου απλώνεται σε μια έκταση 18. 800 στρεμμάτων, σε υψόμετρο 1.100 μ. περίπου.

Από πότε ακούστηκε σ' αυτά τα χώματα φωνή ανθρώπων, από πότε βέλασμα προβάτου, κατοικιού, από πότε χλιμίντρισμα αλόγου, κανένας δεν θα μπορέσει να μας το πει.

Από πότε στήθηκε η μια πέτρα πάνω στην άλλη και έγινε τοίχος και στέριωσε στέγη, καταφύγιο κι' απανεμιά του ανθρώπου, από πότε μπήκε η τσάπα, το αλέτρι στο χώμα και το έκαναν χωράφι και το έσπειραν και βγήκε καρπός, τροφή γι' ανθρώπους και ζώα, ποτέ δεν θα το μάθουμε. Το πέρασμα του χρόνου, αδυσώπητο, σκέπασε, αφάνισε όλα όσα ο ήλιος είδε στο διάβα του πάνω από αυτές τις πλαγιές.

Ως μη ιστορικός δεν θα αναφερθώ στο απώτατο παρελθόν.

Οι θρύλοι και οι παραδόσεις που υπάρχουν για το Παλαιοχώρι Συρράκου αγγίζουν μόνο τους 5 - 6 τελευταίους αιώνες.

Σύμφωνα λοιπόν με ένα θρύλο το Παλαιοχώρι Συρράκου ήταν κάποτε ένα μεγάλο πυκνοκατοικημένο χωριό και ότι στην περιοχή Ρίγανης - Βλάχου - Γυαλί μέχρι το ποτάμι (τον

1. Παλαιοχώρι στην καθομιλουμένη.

Άποψη του Παλαιοχωρίου Συρράκου

Άραχθο), τα σπίτια ήταν τόσα πολλά και τόσο κοντά το ένα με το άλλο που ένα κασίκι μπορούσε από στέγη σε στέγη να ξεκινήσει από ψηλά στη Ρίγανη και να φθάσει μέχρι κάτω στις Δύο Εκκλησιές και την Παλιόστανη. Ίσως κάποιος σεισμός ή κατολίσθηση από το βουνό επάνω να πλάκωσε και να βούλιαξε τα σπίτια και να έφερε την καταστροφή.

Είναι αλήθεια ότι και στα δικά μας χρόνια έχουν βρεθεί σκόρπια κόκκινα κεραμίδια βυζαντινού τύπου σ' αυτήν την περιοχή και ιδίως στην περιοχή του Βλάχου, όπου το 1932 βρέθηκε τάφος Ρωμαίου στρατιώτη σε βάθος 10 - 15 μέτρων. Στην ίδια περιοχή βρέθηκε και ένα μπρούτζινο αγαματάκι, και ακόμα υπάρχουν εμφανή στοιχεία ότι υπήρχε υδραγωγείο μεταφοράς του νερού, σε αυλάκι με κεραμίδια, από πηγές του Βαθυπέδου (Προσβάλα) στο Παλιοχώρι. Όπως ξέρουμε όμως στο χωριό μας ήταν άγνωστα τα κεραμίδια. (Πληρ. Σωτήριος Κ. Μπούτζας, αλλά και άλλοι Παλιοχωρίτες τα μολογούν αυτά συχνά).

Όσον αφορά τον σεισμό ή τους σεισμούς δεν υπάρχει καμία πληροφορία, όσον αφορά όμως τις κατολισθήσεις είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι υπήρξαν πολλές κατά καιρούς στο Παλιοχώρι.

Ριζωμένο, σκαρφαλωμένο θα μπορούσε να πει κανείς στις απότομες πλαγιές της οροσειράς του Περιστερίου, το Παλιοχώρι Συρράκου έχει δοκιμασθεί πολλές φορές από την καταστροφική μανία των κατολισθήσεων.

Τα ανεμοδαρμένα ύψη των βουνών του, άδενδρα καθώς είναι, χάνουν κατά καιρούς τη μάχη με τους βοριάδες, τις βροχές και τους χιονιάδες, ραγίζουν και τεράστιοι όγκοι τους αποσπώνται, πέφτουν επάνω στο χωριό και το καταστρέφουν πότε εδώ και πότε εκεί.

Και στα χρόνια μας ζήσαμε τέτοιες κατολισθήσεις που έφε-

ραν καταστροφή και τρόμο στο χωριό, όπως το βούλιαγμα των σπιτιών του Γιάννη Παπαθανάση και του Μήτρου Μακρυδήμα μαζί με όλα τους τα υπάρχοντα, τα χωράφια, το μύλο και τα δάση τους το 1937. Τα χαλάσματα μεταξύ Τρίκας και Ρίγανης, που χάσκουν σαν ανοικτή πληγή στις δασωμένες πλαγιές του χωριού από αυτή την κατολίσθηση, καθίζηση του εδάφους, δεν έγιναν;

Ποιος ξεχνάει τη φοβερή εκείνη χρονιά του 1950 που κόπηκε ένα τεράστιο τμήμα του βουνού πάνω από το Παλιοχώρι και καταπλάκωσε σπίτια και χωράφια και δασότοπους στα Παρδαλεϊκα, τα Νταρεϊκα κ. ά. και άλλαξε τελείως την εικόνα του χωριού σ' αυτή την περιοχή.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι δεν μπόρεσε ποτέ ν' απαλλαγεί από αυτές τις κατολισθήσεις και να σταθεροποιηθεί και εξακολουθεί να πάσχει αθεράπευτα. Οι απότομες βουνοκορφές του Κύρκου και του Τσάρκου μόνιμη απειλή - πληγή για το Παλιοχώρι Συρράκου.

Ίσως αυτή να ήταν η αιτία που οι Συρρακιώτες εγκατέλειψαν το παλιό τους χωριό και εγκαταστάθηκαν σταδιακά στην τοποθεσία που είναι σήμερα το Συρράκο.

Πήραν μαζί τους το όνομα Συρράκο και στο παλιό τους χωριό έδωσαν το όνομα Παλιοχώρι Συρράκου.

Υπάρχει όμως και μια παράδοση ότι άλλη ήταν η αιτία της διάσπασης του χωριού στα δύο.

Λέγεται ότι το Παλιοχώρι Συρράκου - το παλιό Συρράκο δηλαδή -, είχε πολλά γιδοπρόβατα και συχνά έρχονταν σε προστριβές οι κτηνοτρόφοι με τους γεωργούς, γιατί έμπαιναν τα ζωντανά στα σπαρτά και προξενούσαν ζημιές, κατέληγαν στα δικαστήρια στα Γιάννενα και τελειωμό δεν είχαν αυτές οι διαμάχες.

Εν τέλει, σε κάποια από αυτές τις δίκες στα Γιάννενα,

αποφάσισαν να συμβιβαστούν.

Η συμφωνία που έκαναν ήταν οι κτηνοτρόφοι να φύγουν με τα γιδοπρόβατα τους και να πάνε να εγκατασταθούν ψηλότερα, όπου υπήρχαν άφθονοι βοσκότοποι για τα ζωντανά τους και οι γεωργοί να μείνουν εκεί που ζούσαν από παλιά.

Πράγματι αυτή η συμφωνία τηρήθηκε. Οι κτηνοτρόφοι, λέει η παράδοση, βλάχοι όλοι, πούλησαν τα σπίτια τους και τα λίγα χωραφάκια που είχαν και αυτοί, καθώς και τους βοσκότοπους τους και πήγαν και εγκαταστάθηκαν ανατολικότερα και λίγο πιο ψηλά από το παλιό χωριό - υψόμετρο Συρράκου 1200 μ., Παλιοχωρίου 1100 - σε μια γραφική καταπράσινη πλαγιά, στο βουνό Περιστέρι, με άφθονα τρεχούμενα νερά.

Έκτισαν εκεί, με τον καιρό, ένα συγκεντρωμένο χωριό με ωραία δίπατα και τρίπατα, ακόμη, πέτρινα σπίτια μοναδικής αρχιτεκτονικής, με απέραντη θέα προς τα υπερήφανα πανύψηλα Αθαμανικά βουνά (Τζουμέρκα) και την επιβλητική χαράδρα του Χρούσια.

Να σημειωθεί εδώ ότι το Συρράκο έχει χαρακτηριστεί από το 1975 ως ένα από τα πλέον παραδοσιακά χωριά από απόψεως αρχιτεκτονικής και φυσικού κάλλους. Μαζί με το Συρράκο χαρακτηρίστηκε παραδοσιακό, λόγω αρχιτεκτονικής και φυσικής ομορφιάς, και το διπλανό βλάχικο χωριό, οι Καλαρρύτες.

Είναι πιθανόν βέβαια, να συνυπήρξαν οι αιτίες διάσπασης του χωριού στα δύο και οι κατολισθήσεις, δηλαδή, και οι μεταξύ τους προστριβές ν' ανάγκασαν ένα μέρος του πληθυσμού να φύγει και να κτίσει νέο χωριό.

Στο βιβλίο του Κώστα Κρυστάλλη "Οι βλάχοι της Πίνδου", έκδοση 1952, διαβάζουμε για το Παλιοχώρι και την καταγωγή των Συρρακιωτών τα εξής:

"Κάτωθεν ημών είχομεν το Παλιοχώρι του Συρράκου, την

πρώτην κοιτίδα των Συρρακιωτών χωρίου μεγαλύτερου της Προσβάλας, του οποίου αι οικίαι εκτείνονται διεσκορπισμέναι εντός των δασών μακράν αλλήλων από του ποταμού Αράχθου μέχρις του χωρίου Δοβίτζιανα, εις διάστημα 3 - 4 ωρών. Οι κάτοικοί του ομιλούν την Βλαχικήν και την Ελληνικήν και ασχολούνται εις την κτηνοτροφίαν, ουχ' ήττον όμως μετ' Ηπειρωτικής φιλεργίας και επιμονής καλλιεργούσι και το βραχώδες και άγονον των ορέων τους έδαφος" ² .

Δεν έχουμε στοιχεία σε ποιούς χρόνους έγινε και πόσο κράτησε - γιατί ασφαλώς σταδιακά έγινε - αυτή η μετεγκατάσταση των Συρρακιωτών στο καινούργιο τους χωριό.

"Η ιστορία του πρέπει ν' αρχίζει πριν από τον 15ο αιώνα. Τον 18ο και 19ο αιώνα ήταν αρχοντοχώρι και οι κατοικοί του υπερβαίνανε τις τρισήμισι χιλιάδες. Στα βουνά βοσκούσανε πάνω από 70. 000 αιγοπρόβατα" ³ .

Η ζωή των κτηνοτρόφων από όταν έφυγαν από το παλιό χωριό - το Παλιοχώρι Συρράκου - άλλαξε ριζικά.

Το καλοκαίρι στα καταπράσινα οροπέδια της Πίνδου έβρισκαν άφθονη τροφή τα γιδοπρόβατα τους, γρήγορα όμως έρχονταν το Φθινόπωρο και ο χειμώνας με τις βροχές, τους βοριάδες, τα κρύα και ιδίως τα χιόνια, πολλά χιόνια, που σκέπαζαν όχι μόνο τα βουνά τους αλλά και το χωριό που βρίσκεται σε υψόμετρο 1200 μ., όπως έγραψα ήδη παραπάνω.

Έτσι στα μέσα του Φθινοπώρου τα τσελιγκάτα με τα χιλιάδες γιδοπρόβατα - γιατί με τα χρόνια είχαν αυξηθεί πολύ τα ζωντανά τους, έπρεπε να πάρουν το δρόμο για τα χειμαδιά, δεν

2. Ηπειρωτική Βιβλιοθήκη - Ήπειρος - σ. 414.

3. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 141 σ. 10.

μπορούσαν να ξεχειμωνιάσουν στο Συρράκο.

Οι πιο πολλοί τσελιγκάδες κατέβαιναν στον κάμπο της Πρέβεζας, Φιλιππιάδας, Άρτας, ξεχειμώνιαζαν και μερικοί στον κάμπο των Ιωαννίνων.

Στο χωριό έμεναν όσοι δεν ήταν κτηνοτρόφοι (έμποροι, τεχνίτες, ραφτάδες κλπ).

Σαν έπιανε η Άνοιξη και οι πλαγιές και τα λιβάδια πρασίνιζαν κι' ανθοβολούσαν, οι Συρρακιώτες γύριζαν στα βουνά τους, στο χωριό τους, το Συρράκο.

Όμορφα μας το λένε οι παρακάτω στίχοι:

Καλότυχα 'ναι τα βουνά ποτέ τους δε γερνάνε,
το καλοκαίρι πράσινα και το χειμώνα χιόνια,
και καρτερούν την Άνοιξη τ' όμορφο καλοκαίρι
να μπουμπουκιάσουν τα κλαριά ν' ανοίξουνε τα δένδρα
να βγούν οι βλάχοι στα βουνά να βγουν οι βλαχοπούλες
να βγουν και τα βλαχόπουλα λαλώντας τις φλογέρες.

Αυτή η μετακίνηση κρατούσε μέρες πολλές, οι στρατες δύσκολες, ανηφόρες, κατηφόρες, περάσματα από ποτάμια και λαγκαδιές με κατεβασιές το Φθινόπωρο, η απόσταση μεγάλη, πάνω από 150 χιλιόμετρα Συρράκο - Πρέβεζα.

Φθινόπωρο λοιπόν, κοντά στον Άϊ - Δημήτρη και Άνοιξη γύρω του Άϊ - Γιωργιού έβλεπε κανείς караβάνια ολόκληρα να κατεβαίνουν στα χειμαδιά ή ν' ανεβαίνουν στα βοσκοτόπια στο Συρράκο.

"Πήρεν ο Απρίλης δώδεκα
κι' ο Μάης δεκαπέντε
βγαίνουν οι βλάχοι στα βουνά,

βγαίνουν οι βλαχοπούλες
βγαίνουν τα λάγια πρόβατα
με τα λαμπρά κουδούνια
όλο κοπάδια βγήκανε,
όλο κοπάδια βγαίνουν".

Κοπάδια ατελείωτα από γιδοπρόβατα γέμιζαν τις στράτες, από κοντά οι τσοπάνηδες, με την κάπα (ταμπάρι) στον ώμο και την γκλίτσα στο χέρι, να τα προσέχουν μη τους ξεφύγουν από το δρόμο και μπουν στα σπαρτά. Τα τσοπανόσκυλα, άγρυπνοι φύλακες των κοπαδιών, πηγαινο - έρχονταν δίπλα στο караβάνι και ήταν φόβος και τρόμος από όπου περνούσαν, κανένας δεν τολμούσε να πλησιάσει.

Οι Παλιοχωρίτες, καθώς και οι άλλοι ντόπιοι, από όπου περνούσαν τα караβάνια, ήταν σε επιφυλακή τις μέρες αυτές για να προστατέψουν τα σπαρτά τους, γιατί συχνά κάποια ζωντανά ξέκοβαν από το κοπάδι, έμπαιναν στα χωράφια για βοσκή και έκαναν ζημιές.

Η συνεχεία ήταν φασαρία, καυγάδες, ο αγροφύλακας στη μέση να τα συμβιβάζει, μια ιστορία που επαναλαμβανόταν χρόνια και χρόνια, όσο υπήρχαν караβάνια σε μετακόμιση, όσο υπήρχαν σπαρτά στο δρόμο τους.

Πίσω από το κοπάδι έρχονταν τα μουλάρια και τα άλογα φορτωμένα με όλο το απαραίτητο νοικοκυριό, βελέντζες, σακιά παραγεμισμένα, ταγάρια (ντορβάδες) κρεμασμένα στο πλευρό με τα τρόφιμα για το δρόμο και μεσοσάμαρα κανένα παιδί. Καβάλα, συνήθως, ο τσέλιγκας αλλά και ανήμποροι γέροι και γριές που κρατούσαν και κανένα μαζούμι στην αγκαλιά τους.

Τα μωρά στη σαρμανίτσα, φορτωμένη στην πλάτη της μάνας τους, άλλα μικρά παιδιά ζαλικωμένα στην πλάτη της

μάνας κι' αυτά, πορεύονταν το δύσκολο δρόμο που τους όρισε η ζωή των κτηνοτρόφων.

Ήταν γραφικές αυτές οι σκηνές όταν τις έβλεπε κανείς από μακριά, αλλά γι' αυτούς που τις ζούσαν ήταν μια αναγκαστική πορεία αγωνίας και τυραγνίας.

Στις μέρες μας, με το άνοιγμα των δρόμων και την πρόσβαση του αυτοκινήτου στο Συρράκο, η μετακόμιση των κτηνοτρόφων γίνεται με φορτηγά. Δυστυχώς, όμως τώρα που άνοιξαν οι δρόμοι και όλα είναι πιο εύκολα, η κτηνοτροφία του Συρράκου έχει μειωθεί πολύ.

Οι σχέσεις των δύο βλάχικων χωριών, του Παλιοχωρίου Συρράκου και του Συρράκου ήταν πολύ στενές. Τα προβλήματα και η λύση τους ήταν κοινή υπόθεση.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πρόνοια για την υγεία των κατοίκων των δύο χωριών, όπως φαίνεται στο συμφωνητικό που συνέταξαν στις 10 Ιουνίου 1843, οι Συρρακιώτες μαζί με τους Παλιοχωρίτες, με τον γιατρό Κωνσταντίνο Τζιαπραζλή. Διαβάζουμε τα εξής:

"Δια του παρόντος συμφωνητικού Γράμματος, ημείς οι υποφαινόμενοι αφ' ενός μέρους κοινώς οι εγκατοικοι χώρας Συρράκου και Παλαιοχώρι και αφ' ετέρου ο φυσικός ιατρός κ. Κων/νος Τζιαπραζλής ότι εσυμφωνήσαμε να σταθεί γιατρός εις την χώραν μας με τα επόμενα άρθρα, δια χρόνον ένανε.

Αον Ο διαληφθής ιατρός Κων/νος Τζιαπραζλής υπόσχεται να επισκέπτεται τους ασθενείς χώρας εκείνους όπου ήθελον τον προσκαλέσει και όσας επισκέψεις κάμη να πληρωθεί προς εξήκοντα παράδες την κάθε μίαν επίσκεψιν και την τιμήν των φαρμάκων ως πωλούνται εις τα φαρμακοπωλεία Ιωαννίνων.

Βον Υπόσχεται εισέτι ο ρηθείς Ιατρός να πηγαίνει να επισκεφθεί και εις Παλαιοχώρι ασθενείς οσάκις τον προσκαλέσουν παρομοίως ως τους εγκατοίκους χώρας ημί μόνον είναι

χρέος οι προηρημένοι Παλιοχωρίται να τον πάρουν και να τον φέρουν με τα άλογα των και με την ζωοτροφή των και διά πληρωμήν επισκέψεως να του δώσουν την αξίαν των ιατρικών ωσαύτως ως ανωτέρω είπαμεν.

Γον Οι χωριανοί κοινώς υπόσχονται να του δώσουν διά ετήσιον μισθόν γρόσια τρείς χιλιάδες - 3. 000 - κατά προηγουμένην τριμηνία, τουτέστιν ... "Υπόσχονται εισέτι να του δώσουν και οσπίτιον αρμόδιον εις τήν επιστήμην του δια να κατοικεί, του οποίου το ενοίκιον θέλει πληρωθεί από την κοινότητα χώρας.

Δον Οσάκις ο Ιατρός δεν έχει ασθενείς εις την Χώραν, έχει ελεύθερον να υπάγει και εις τα περίχωρα να επισκεφθεί όσους τον προσκαλέσουν και να πληρώνεται κατά την θέλησίν του" ⁴ .

Μαζί λοιπόν, πορεύονταν τα δύο χωριά στους καλούς και στους δύσκολους καιρούς, άλλωστε μέχρι το 1886 αποτελούσαν μία κοινότητα.

Ο χωρισμός τους σε δύο κοινότητες έγινε επί προεδρίας του Παλιοχωρίτη Γούλα Τοπάλη (Γούλα Τάσου). Πριν από αυτόν ήταν πρόεδρος ο Κων/ νος Οικονόμος, Παλιοχωρίτης επίσης, ο οποίος αν και ήταν ευκατάστατος φορούσε γουρνοτσάρουχα για να μη προκαλεί τους φτωχούς και τους βάζει σε έξοδα, όπως έλεγαν. (Πληρ. Ιερέας Παπα - Γεώργης Ρώϊμπας).

Και μετά το χωρισμό τους τα δύο χωριά, αλλά και μετά την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους το 1912, είχαν στενές σχέσεις.

4. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 104 σ. 3.

Βλάχοι καθώς ήταν όλοι, με τα ίδια ήθη και έθιμα, εύκολα έκαναν γάμο μεταξύ τους, οι νέοι των δύο χωριών, (Γιώργος Μπαλάφας από το Συρράκο με την Παλιοχωρίτισσα Βασιλική Κ. Μπούτζα κ. ά). Αντίθετα απέφευγαν συστηματικά να παντρεύονται νέοι μεταξύ τους που δεν ήταν και οι δύο βλάχοι.

Παιδιά από το Παλιοχώρι φοιτούσαν στο Σχολαρχείο του Συρράκου, (Γεώργιος και Σωτήριος Κ. Μπούτζας, Γεώργιος Ι. Παπαθανασίου κ. ά).

Παλιοχωρίτες είχαν αναπτύξει εμπορική δραστηριότητα στο Συρράκο, είχαν ανοίξει καταστήματα, (Χρήστος Παπαγεωργίου, Κων/νος Δημ. Μπούτζας κ. ά).

Ραφτάδες από το Παλιοχώρι πήγαιναν στο Συρράκο και έραβαν κάπες, (Αντώνης Ντόκας, Γιώργος Ντόκας, Στέργιος Πάσχος)⁵

Στα πανηγύρια τους δεν έλειπαν οι Παλιοχωρίτες από το Συρράκο και οι Συρρακιώτες από το Παλιοχώρι. Σε φωτογραφία βλέπουμε τον Παλιοχωρίτη Γιάννη Ρώϊμπα, δάσκαλο, στο πανηγύρι των Αγίων Αποστόλων στο Συρράκο τον Ιούνιο του 1951.

Το Παλιοχώρι Συρράκου και το Συρράκο, όπως και άλλα χωριά της περιοχής απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους στις 23 Νοεμβρίου 1912.

Οι Καλαρρύτες - το διπλανό χωριό του Συρράκου - ελευθερώθηκαν το 1881 με την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μικρού τμήματος της Ηπείρου (Επαρχία Άρτας) στο Ελληνικό

5. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ 142 σ. 6.

Κράτος (Ελληνο - τουρκική Συνθήκη Κωνσταντινούπολης 1881)⁶.

Τα Γιάννενα απελευθερώθηκαν, μετά από σκληρές μάχες, στις 21 Φεβρουαρίου 1913, τρείς μήνες αργότερα.

Στο διάστημα αυτό των τριών μηνών, οι πολεμικές επιχειρήσεις εμαίνοντο γύρω από τα πολιορκημένα Γιάννενα, αλλά και στις παρυφές των ελευθερωθέντων χωριών. Οι άνθρωποι ζούσαν με τον τρόμο της επιστροφής των Τούρκων στα χωριά τους.

Αυτή η απειλή ανάγκαζε πολλές φορές τους Παλιοχωρίτες να καταφεύγουν στα Πράμαντα - ελεύθερα από το 1881 - με τα ζωντανά τους και ό,τι άλλο μπορούσαν να πάρουν μαζί τους για να επιβιώσουν. Μαρτύριο η προσφυγιά μεσ' στην καρδιά του Χειμώνα, όπως μου έλεγε η μάνα μου που ήταν τότε 16 χρονών και είχε δεχθεί σφαίρα τούρκικη στη φτέρνα του τσαρουχιού της.

Ο Ταγματάρχης Τρυπογεώργος που είχε ελευθερώσει το Συρράκο, το Παλιοχώρι και άλλα χωριά της Περιοχής στις 23 Νοεμβρίου 1912 - μαζί με άλλα εθελοντικά Σώματα Ηπειρωτών και Κρητών, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονταν και Σώμα Ιταλών Γαριβαλδινών υπό τον Π. Γαριβάλδη και Ελλήνων Γαριβαλδινών υπό τον Αλ. Ρώμα - είχε εγκαταστήσει το αρχηγείο του στο σπίτι του Κώστα Δ. Μπούτζα (του παππού μου) στη Ρίγανη, στο Παλιοχώρι, όπου έμεινε 3 περίπου μήνες (αναμνήσεις του θείου μου γιατρού Σωτ. Κ. Μπούτζα).

Οι Γαριβαλδινοί, που ονομάζονταν και "ερυθροχίτωνες"

6. Ήπειρος, Εκδοτική Αθηνών σ. 293.

από τα ερυθρά χιτώνια τους, ήταν εθελοντικό Σώμα πολεμιστών που είχε συστήσει ο Ιταλός Ιωσήφ Γαριβάλδης το 1862 με καταστατική αρχή του Σώματος να σπεύδουν και να μάχονται παντού στο πλευρό όσων πολεμούσαν για την ελευθερία⁷.

Μετά την απελευθέρωση των χωριών της περιοχής μας - Συρράκο, Παλιοχώρι κλπ., οι ελληνικές δυνάμεις συνέχισαν την προέλασή τους, πέρασαν τον Άραχβο ποταμό και σε τρεις μέρες κατέλαβαν τα υψώματα του Δρίσκου και το Κοντοβράκι (Δαφνούλα)⁸.

"Μόλις κατέλαβαν τα υψώματα του Δρίσκου, οι Γαριβαλδινοί, Έλληνες και Ιταλοί και αντίκρυσαν τα Γιάννενα με τη λίμνη τους, ήταν τόσοσ ο ενθουσιασμός τους που νόμισαν ότι παίρνοντας τον κατήφορο του Δρίσκου προς τα Γιάννενα θα μπορούσαν να φτάσουν και να μπουν στη θρυλική πόλη. Τους περίμεναν όμως ισχυρότατες εμπειροπόλεμες τουρκικές δυνάμεις και μετά από φονικότατες μάχες δύο ημερών, οι ελληνικές δυνάμεις υποχώρησαν με μεγάλες απώλειες. Στις μάχες του Δρίσκου χρησιμοποιήθηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις και τα τουφέκια "γκράδες" που είχαν το μειονέκτημα ότι έβγαζαν πολύ καπνό και έτσι έδιναν στόχο στον εχθρό". (Αναμνήσεις του θείου μου γιατρού Σωτήριου Κ. Μπούτζα).

Στον ελληνικό στρατό οι "γκράδες" είχαν αντικατασταθεί από τα "μάνλιχερ" το 1906 γιατί ήταν τελειότερα⁹.

Σε μια από αυτές τις μάχες του Δρίσκου στις 28 Νοεμβρίου

7. Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου Τ. 5 σ. 31.

8. Ήπειρος, Εκδοτική Αθηνών σ. 367.

9. Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου Τ. 5 σ. 509.

1912 σκοτώθηκε πολεμώντας ηρωϊκά ο Κερκυραίος ποιητής Λορέντζος Μαβίλης. Είχε πάει να πολεμήσει ως εθελοντής σε ηλικία 52 ετών, με το Σώμα των Γαριβαλδινών, φλεγόμενος από το πάθος της απελευθέρωσης της Ηπείρου.

Η μάνα μου, μου έλεγε ότι πολύ πριν αρχίσουν οι μάχες στην περιοχή μας, για την απελευθέρωση, πήγαινε μαζί με άλλες Παλιοχωρίτισσες στα Πράμαντα, που ήταν ελεύθερα, και γύριζαν κρυφά τη νύχτα στο Παλιοχώρι, φορτωμένες με όπλα και πολεμοφόδια, τα οποία έκρυβαν στο χωριό για να τα βρει ο Ελληνικός στρατός όταν θα τα χρειαζόταν και πράγματι έτσι έγινε.

Κατά την άτυχη και καταστροφική εκστρατεία των Ελλήνων στην Μικρά Ασία κατά τα έτη 1919 - 1922, Παλαιοχωρίτες βρέθηκαν να πολεμούν βαθιά στο τουρκικό έδαφος, μερικοί μάλιστα είχαν φτάσει 50 περίπου χιλιόμετρα Νοτιοανατολικά του Εσκή - Σεχήρ (Δορυλαίο)¹⁰.

Με την κατάρρευση του μετώπου, τον Αύγουστο του 1922, η επιστροφή τους στην πατρίδα υπήρξε δραματική. Παλαιοχωρίτες, Συρακιώτες, καθώς και πολλοί άλλοι Ηπειρώτες υπηρετούσαν τότε στην Ανεξάρτητη Μεραρχία, η οποία είχε θεωρηθεί ως χαμένη "ως εξαφανισθείσα ή αιχμαλωτισθείσα"¹¹, γιατί είχε διακοπεί για ένα διάστημα κάθε επικοινωνία με τα άλλα ελληνικά Σώματα.

Η Ανεξάρτητη αυτή Μεραρχία όμως, ούτε εξαφανίσθηκε, ούτε αιχμαλωτίσθηκε γιατί οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες της έμειναν συντεταγμένοι και κατάφεραν, δίνοντας καθημερινά γενναίες μάχες με τους Τούρκους στρατιώτες αλλά και με τους Τούρκους αντάρτες, τους "Τσέτες"¹², να φτάσουν στην

10 Δημ. Αμπελάς, Η κάθοδος των νεοτέρων Μυρίων, 1969 σελ. 41

11 Δ. Αμπελάς, έ.α.. σελ. 43

12 Δ. Αμπελάς, έ.α. σελ. 43

Μικρασιάτικη ακτή, στη μικρή πόλη Δικελή, απέναντι από την Μυτιλήνη και να αναφωνήσουν όπως οι αρχαίοι "Μύριοι του Ξενοφώντα", "θάλασσα!!! Θάλασσα!!!"

Γράφει ο Δημήτριος Αμπελάς στη σελίδα 300 "Περί την ενδεκάτην πρωϊνήν ώραν φτάνομεν εις μέρος της οδού, όπου σχηματίζεται μαστός του εδάφους. Προς το υψηλότερο μέρος του υψώματος αυτού, με ενθουσιασμόν και ιαχάς : "θάλασσα!!! Θάλασσα!!!", σπεύδομεν να ανέλθωμεν οι νεώτεροι εμείς Μύριοι της Ανεξάρτητης Μεραρχίας".

Με αγωνιώδεις και υπεράνθρωπες προσπάθειες διεκπεραιώθηκαν στη Μυτιλήνη και από εκεί στη Θεσσαλονίκη, όπου "μέγας αριθμός οπλιτών της Μεραρχίας απολύεται"¹³ και γυρίζει στην πατρική του γη, στις πόλεις και τα χωριά του.

Αναφέρομαι ειδικώς στην Ανεξάρτητη Μεραρχία της εκστρατείας στη Μικρά Ασία γιατί σε αυτήν υπηρέτησαν και με αυτήν πολέμησαν και οι παρακάτω Παλαιοχωρίτες :

Ο πατέρας μου Γεώργιος Κ.Μπούτζας, Κων/νος Ρώϊμπας, Αθανάσιος Μουλαράς και Κων/νος Μουλαράς, αδελφός του Αθανασίου, Πέτρος Πουτσίκας, Πέτρος Χρόνης, Γεώργιος Φασούλης, καθώς επίσης και ο Ιωάννης Γεωργ. Παπαγεωργίου που σκοτώθηκε στο Εσκή- Σεχήρ. Οι άλλοι, ευτυχώς, παρά τους τρομερούς κινδύνους και τις αφάνταστες ταλαιπωρίες που πέρασαν γύρισαν σώοι στο χωριό.

Έλεγε ο πατέρας μου : "Ήπιαμε το κάτουρο του αλόγου γιατί δεν βρίσκαμε νερό (αβέμ μπιούτ ξάτλου ντι κάλου κ' νου αφλάμ άπα)".

Δεν μπόρεσα να εξακριβώσω αν και άλλοι Παλαιοχωρίτες υπηρέτησαν στην Ανεξάρτητη Μεραρχία, γιατί στην

13 Δ. Αμπελάς, έ.α. σελ. 329

Μικρασιατική Εκστρατεία συμμετείχαν ακόμη και ο Πέτρος Σμαράϊδας, ο Βασίλειος Μουλαράς (Δέντρης) και ο Γεώργιος Τοπάλης, ο οποίος γύρισε με τραύμα στο μάτι.

Εξάλλου από ένα γράμμα του Αθανασίου Λάμαρη στις 20 Αυγούστου 1919 από το Κούρκτσιλαρ στο θείο του Κώστα Δ. Παπαγεωργίου μαθαίνουμε ποιοι άλλοι Παλαιοχωρίτες ήταν μαζί του εκεί.

Γράφει ο Αθ. Λάμαρης : "Πατριώτας εδώ έχω 16, ήτοι : Παύλος Τσιάγκης, Κων/νος Ε. Κων/ντής, Αθ.Λάμαρης, Δ.Κοράκης, Σταύρος Παπαγεωργίου, Γ.Κ.Μπούτζας, Γ.Ιω.Μπούτζας, Στεργ.Μουλαράς, Χριστ.Ροκάς, Βασ.Μακρυδήμας, Δημ.Παρδάλης, Στεφ.Κων/ντής, Γεώργ. Ευαγ. Παπάς, Βασ.Ι.Τάσης, Ιωαν. Παπαγεωργίου Γεώργιος, Ευαγ. Τάσης, αυτοί είμεθα εδώ περνάμε καλά από υγείαν δόξα τω Θεώ" ¹⁴.

Ποιες στρατιωτικές ανακατατάξεις έγιναν από τον Αύγουστο 1919, που ήταν ήδη οι Παλαιοχωρίτες στο Κούρκτσιλαρ, μέχρι τον Αύγουστο του 1922 - κατάρρευση μετώπου - και βρέθηκαν μερικοί από αυτούς στην Ανεξάρτητη Μεραρχία, είναι άγνωστο, γιατί ενώ, "Η Ανεξάρτητη Μεραρχία συνεκροτήθη εν Θράκη κατ' Ιούλιον του 1921" ¹⁵, οι Παλαιοχωρίτες ήταν ήδη από το 1919 στο Κούρκτσιλαρ.

Οι απώλειες που είχε το Παλαιοχώρι σ'αυτή την εκστρατεία, όπως αναγράφονται στην Επιτύμβιο Στήλη στην Πλατεία του Χωριού είναι :

14. Φωνή Παλαιοχωριτών Τ. 61 σελ.23

15. Δ. Αρπελάς, έ.α. σελ.69

Φονευθέντες

Δημήτριος Γεωργ. Παρδάλης
Ιωάννης Γεωργ. Παπαγεωργίου

Εξαφανισθέντες

Βασίλειος Δημ. Μακρυδήμας
Βασίλειος Ιωαν. Γάκης
Χρίστος Δημ. Μπότης

Θανόντες

Γεώργιος Ιωάννης Σίμος
Απόστολος Ευάγγ. Τοπάλης
Χρίστος Ροκάς

1921. Ο Στέφανος
Γ. Κωνσταντής και
ο Χρ. Α. Ροκάς στη
Μικρά Ασία

Οι Συρρακιώτες είχαν μεγαλύτερη συμμετοχή από τους Παλαιοχωρίτες και γι' αυτό και περισσότερες απώλειες.

Φονευθέντες ή εξαφανισθέντες κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας :

Χρήστος Γ. Λούπας, Χρήστος Κ. Ζιώγας, Αθανάσιος Ν. Κίστης, Χρήστος Δ. Μπάζιος, Ιωάννης Δ. Ζαρονίκας, Απόστολος Γ. Μπαλάφας, Ευάγγελος Δ. Μαγκλάρας, Βασίλειος Γ. Ζαλοκώστας, Χρήστος Κ. Μακρυδήμας, Γεώργιος Β. Συγγούνας, Δημήτριος Δ. Ρίζος, Ιωάννης Κ. Γάτσιος και Δημήτριος Ι. Μπόνιας.

Κλείνοντας την εισαγωγή για τα δύο χωριά θα αναφερθώ, εν ολίγοις, στη μεγάλη ανάπτυξη του Συρράκου.

Έγγραφα "εν ολίγοις" γιατί για την ιστορία και το μεγαλείο του Συρράκου χρειάζονται να γραφούν βιβλία ολόκληρα.

*Ιούνιος 1920. Ο Χρίστος Ροκάς και ο
Ιωάννης Παπαγεωργίου κατά την
εκστρατεία της Μικράς Ασίας.
Δε γύρισαν στην πατρίδα.*

Η ιστορία του Συρράκου πρέπει ν' αρχίζει πριν από τον 15ο αιώνα.

Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι γύρω στο 1478, απόκτησε το προνόμιο να υπαχθεί στην προστασία της Βαλιδέ σουλτάννας, της βασιλομήτορος. Την ίδια εποχή απόκτησαν το προνόμιο αυτό και άλλα βλαχοχώρια της περιοχής, όπως οι Καλαρρύτες και το Μέτσοβο, αλλά και τα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου¹⁶.

Είναι επίσης γνωστό ότι τον 18ο και 19ο αιώνα ήταν σε μεγάλη ακμή. Η πλεονεκτική τοποθεσία του χωριού, γιατί ήταν προφυλαγμένο σε απρόσιτη πλαγιά του Περιστερίου της Πίνδου και το προνόμιο που απέσπασε από τους Τούρκους, από πολύ νωρίς, να υπαχθεί στην προστασία της βαλιδέ σουλτάννας, βοήθησαν τους Συρρακιώτες να μεγαλοουργήσουν και να θεωρείται σήμερα το Συρράκο ένα ιστορικό χωριό με μεγάλη προσφορά στην Ελληνική πατρίδα.

Οι Συρρακιώτες ήταν χωρισμένοι σε δύο κοινωνικές τάξεις, των κτηνοτρόφων και των ραφτάδων¹⁷. Οι κτηνοτρόφοι αξιοποίησαν με τον καλύτερο τρόπο τα κτηνοτροφικά τους προϊόντα, το γάλα και το μαλλί.

Οι άξιες Συρρακιώτισσες έκαναν χρυσάφι με τα χέρια τους το άφθονο μαλλί που είχαν, - τραγούδι ατελείωτο ο αργαλειός τους-.

Οι ραφτάδες πάλι, (σ' αυτή την κοινωνική τάξη ανήκαν και οι έμποροι, οι τεχνίτες και οι αγωγιάτες - κυραντζήδες, το Συρράκο είχε 3.000 μουλάρια περίπου¹⁸), αξιοποίησαν την

16. Ηπειρος - Εκδοτική Αθηνών σελ.242 - 243

17. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 141 σελ. 10

18. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 104 σελ.3

τέχνη τους, "Οι ραφτάδες ράβανε μάλλινα ρούχα, αλλά κυρίως κάπες, που ήταν απαραίτητες όχι μόνο για τους τσοπάνους, αλλά και για τους ναυτικούς και τους στρατιώτες.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν εμπορικά κέντρα "καποτάδικα" σε όλα τα Επτάνησα, αλλά και στην Ιταλία, την Ισπανία, τη Γαλλία, τη Μάλτα, το Λονδίνο, την Οδησό, το Βουκουρέστι, το Βελιγράδι και αλλού και το Συρράκο να εξελιχθεί σε ένα από τα σπουδαιότερα βιοτεχνικά και εμπορικά κέντρα της εποχής εκείνης"¹⁹.

Ο Παπαρρηγόπουλος γράφει για τους Συρρακιώτες: "...Απεδήμουν όμως πάντοτε επί τω σκοπώ παλινοστίας και επανερχόμενοι συναπεκόμιζον περιουσίας λόγου αξίας 100 και 200. 000 χρυσών, μετά δε των περιουσιών πολλά του πολιτισμού αγαθά, ιδίως δε βιβλιοθήκας πολυτίμους" (ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. Ε' μέρος Β' σελ. 123 κ. ε).

"Γυρνώντας πίσω οι ξενιτεμένοι έφερναν μαζί τους όχι μόνο "χρυσά" αλλά και τρόπους σκέψης διαφορετικούς, άλλους, κουλτούρα ευρωπαϊκή"²⁰.

Στο Συρράκο εκείνης της εποχής μπορούσε να βρει κανείς κατοίκους που μιλούσαν ξένες γλώσσες.

Με βαθύτατη Ελληνική συνείδηση οι Συρρακιώτες, με την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821, η φλογερή τους επιθυμία για την απελευθέρωση της πατρίδας, τους παρέσυρε, όπως και τους Καλαρρυτινούς, σε ξεσηκωμό εναντίον των Τούρκων. - Οι Καλαρρύτες, γειτονικό χωριό, σε μικρή απόσταση από το Συρράκο, με ανεπτυγμένη βιοτεχνία αργυροχρυσοχοΐας, με αριστοτέχνες ασημουργούς (κάθε κτύ-

19. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 141 σελ. 10

20. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 137 σελ. 5

πημα κι' ένα φλουρί)-.

Έφτασαν όμως οι ορδές του Χουρσίτ Πασά στα δύο όμορφα και ακμάζοντα βλαχοχώρια, τα διαμάντια της Πίνδου, και τα κατέστρεψαν τον Ιούλιο του 1821 ολοκληρωτικά. Στο Συρράκο από τα 500 σπίτια έμειναν μόνο 6 και η εκκλησία της Παναγιάς ²¹.

Σθεναρή η αντίστασή τους αλλά άνισος ο αγώνας.

Αργότερα βέβαια η ζωή ξανάρχισε στο δύο κεφαλοχώρια. Άνθρωποι με δυνατό και δημιουργικό χαρακτήρα οι βλάχοι ξαναέκτισαν τα κατεστραμμένα σπίτια τους, τις εκκλησίες και τα σχολεία τους. Το Συρράκο άντεξε και σαν "Φοίνικας" ξαναγεννήθηκε από τις στάχτες του.

Παρ' όλα αυτά η εποχή της μεγάλης ακμής για το Συρράκο και τους Καλαρρύτες είχε οριστικά περάσει, ανέδειξαν εντούτοις, παρά την καταστροφή, άνδρες επιφανείς στην πολιτική, την επιστήμη και τα γράμματα.

Δύο πρωθυπουργούς, τον Ιωάννη Κωλέττη από το Συρράκο και τον Σπυρίδωνα Λάμπρου από τους Καλαρρύτες. Ο Σ. Λάμπρου ήταν και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανέδειξε επίσης, δύο επιφανείς ποιητές, τον τραγουδιστή "του βουνού και της στάνης", Κώστα Κρυστάλλη, ο οποίος πέθανε σε ηλικία μόλις 26 ετών αφήνοντας πίσω του αξιόλογο έργο.

Για τον Κώστα Κρυστάλλη ο Κωστής Παλαμιάς έχει γράψει:

"Καταραμένε της ζωής
της φύσης λατρεμένε
όπου πουλιά, όπου βουνά
σε κλαίνε και σε λένε".

21. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 72 σελ.3

Τον Γεώργιο Ζαλοκώστα, που μας έδωσε εκτός από τα άλλα ωραία ποιήματά του και τα γνωστά "Ο βοριάς που τ' αρνάκια παγώνει" και "Μιά βοσκοπούλα αγάπησα, μιά ζηλεμένη κόρη", αγαπημένο τραγούδι μιας άλλης εποχής.

Να σημειώσω ακόμη ότι ο Γεώργιος Ζαλοκώστας έλαβε μέρος στην πολιορκία και την ηρωϊκή έξοδο του Μεσολογγίου.

Και οι δύο ποιητές ήταν από το Συρράκο.

Εξάλλου δεν θα μπορούσαν να λείψουν και οι ευεργέτες από το Συρράκο, κοινό άλλωστε γνώρισμα όλων των Ηπειρωτών. Μεγάλοι ευεργέτες ο Γ. Γιαννιώτης και Γ. Μπούντας, καθώς επίσης ο Σπ. Μπαλτατζής και οι αδελφοί Ρίζου²².

22. Αντίλαλοι του Συρράκου Φ. 141 σελ. 10

Η ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Η βλάχικη γλώσσα εκφράζει, όπως και κάθε άλλη γλώσσα έναν δικό της ξεχωριστό πολιτισμό. Το θέμα είναι ποίοι είναι οι Βλάχοι με τον δικό τους πολιτισμό.

Δεν είμαι ιστορικός, ούτε γλωσσολόγος, γι' αυτό θα στηριχθώ σε όσα έχουν γραφεί, από επιστήμονες, ερευνητές, ιστορικούς, χρονογράφους κ.τ.λ. για να αναφερθώ, εν ολίγοις, στην καταγωγή των Βλάχων της χώρας μας, των βλαχόφωνων Ελλήνων.

Γράφω, εν ολίγοις, γιατί το πόνημα αυτό στοχεύει στην παρουσίαση λαογραφικών, κατά κύριο λόγο, στοιχείων των Βλάχων του χωριού μου, του Παλαιοχωρίου Συρράκου, και τίποτε περισσότερο.

Πολλοί έχουν ασχοληθεί με το θέμα των Βλάχων και πολλές μελέτες Ελλήνων και ξένων έχουν δει το φως της δημοσιότητας.

Κατ' αρχήν από ένα περιστατικό που συνέβη κατά την εκστρατεία Βυζαντινών εναντίων Αβάρων στη Θράκη το 579 μ.Χ. διαπιστώνεται ότι οι Βλάχοι εμφανίζονται ήδη από πολύ νωρίς στον ελλαδικό χώρο.

Το περιστατικό αυτό επιβεβαιώνεται από δυο μαρτυρίες. Το αναφέρουν ο Θεοφύλακτος Σιμοκάττης (ιστορικός του 7ου μ.Χ. αιώνα) και ο Θεοφάνης (ιστορικός και χρονογράφος του 8ου μ.Χ. αιώνα) και έχει ως εξής :

"Κατά την εκστρατεία των στρατευμάτων ενώ ένα υποζύ-

γιο βάδιζε οδηγούμενο από ένα στρατιώτη, τη στιγμή που το φορτίο του ζώου έγειρε και κινδύνευε να πέσει στο έδαφος, ένας άλλος που ακολουθούσε φώναξε με δυνατή φωνή στον ημιονηγό που αμέριμνος συνέχιζε την πορεία του : "(τη πατρώα φωνή), τórνα, τórνα, φράτερ και ο μεν κύριος του ημιόνου την φωνήν ουκ ήσθετο οι δε λαοί ακούσαντες και τους πολεμίους επιστήναι αυτοίς υπονοήσαντες, εις φυγήν ετράπησαν, τórνα, τórνα μεγίσταις φωναίς ανακράζοντες" ¹.

Οι λέξεις "τόρνα, τórνα φράτερ", που σημαίνουν "γύρνα, γύρνα αδερφέ," εννοώντας να προλάβει το φορτίο να μην πέσει, "θεωρούνται σαν οι πρώτες καταγραμμένες λέξεις στη βλάχικη/ αρμάνικη γλώσσα" ².

Άλλη μαρτυρία για την ύπαρξη Βλάχων στην Ελλάδα έχουμε από τον Γ. Κεδρινό (Χρονογράφος 11ου μ.Χ. αιώνα). Αντλεί την πληροφορία από τον Ι. Σκυλίτζη και αναφέρει και αυτός ρητώς ότι στην Ελλάδα υπάρχει εκλατινισμένος πληθυσμός, δηλ. οι Βλάχοι, όπως προκύπτει και από το εξής χωρίο : "...τούτων δε των τεσσάρων αδελφών Δαβίδ μεν ευθύς απεβίω αναιρεθείς μέσον Καστορίας και Πρέσπας κατά τας λεγομένας Καλάς Δρυς παρά τινων Βλάχων οδιτών..." ³.

Επίσης και άλλοι αξιόλογοι βυζαντινοί συγγραφείς μιλούν για την ύπαρξη Βλάχων στο Βυζάντιο, αλλά και από άλλες πηγές αντλούμε την ίδια πληροφορία.

Από τα ανωτέρω προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι

1. Α.Μ. Κολτσιδάς. Κουτσοβλάχοι, οι βλαχόφωνοι Έλληνες Θεσ/κη 1993 σελ. 23 , 24

2. Γ. Έξαρχος. Αυτοί είναι οι Βλάχοι, Αθήνα 1994 σελ.49

3. Γ. Έξαρχος έ.α. σελ.50

Βλάχοι έρχονται από τα βάθη των αιώνων. Εμφανίζονται από το 579 μ.Χ. όπως προανέφερα, υπάρχουν, ζουν και κινούνται σε όλο το διάστημα της βυζαντινής περιόδου και φτάνουν μέχρι τις μέρες μας ως ένα δυναμικό ζωντανό κύτταρο του ελληνικού έθνους.

Ως προς την καταγωγή τους, έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις που συγκλίνουν συνοπτικά στις εξής θέσεις :

1) Ότι κατάγονται από Ρωμαίους κτηνοτρόφους και στρατιωτικούς αποίκους

2) Ότι είναι δακορουμάνικο παρακλάδι

3) Ότι είναι απόγονοι του αρχαίου θρακικού λαού των Βησσών ή ότι είναι ιλλυρικό φύλλο και

4) Ότι είναι αυτόχθονες Έλληνες, γλωσσικώς εκλανιτισθέντες από τους Ρωμαίους⁴.

Θα σταθώ , για λίγο, μόνο στην άποψη ότι οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες Έλληνες και ότι η βλάχικη γλώσσα τους αναπτύχθηκε στις περιοχές τους από την συνύπαρξη της λατινικής των Ρωμαίων στρατιωτών και της ομιλούμενης σε αυτές τις περιοχές, ελληνικής τους γλώσσας.

Στην άποψη αυτή συγκλίνουν οι περισσότεροι Έλληνες και ξένοι συγγραφείς.

Είναι αναμφισβήτητο και αυταπόδεικτο ότι η κατάκτηση και κατοχή για 800 περίπου χρόνια της Ελλάδας από τους Ρωμαίους είχε σαν συνέπεια την υποχρεωτική επαφή και επικοινωνία του γηγενούς πληθυσμού με τους κατακτητές του, με αποτέλεσμα να μάθει τη γλώσσα τους, είτε καταναγκαστικά για να τους υπηρετήσει, είτε και οικειοθελώς για να εξυ-

4. Γ. Έξαρχος έ.α. σελ. 29, 30

πηρετηθούν οι ίδιοι οι κάτοικοι στις καθημερινές τους ανάγκες.

Ο Κων/νος Κούμας, διδάσκαλος του Γένους γράφει σχετικά ότι "Η Ιλλυρία αποκατεστάθη επαρχία (ρωμαϊκή) το 219 π.χ., η Μακεδονία και η Ήπειρος το 167 π.χ. και η Ελλάδα το 146 π.χ. Επί αιώνας έγεμεν από στρατεύματα ρωμαϊκά, επάρχους και άρχοντας Ρωμαίους. Αποτέλεσμα τούτων ήτο ότι οι Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Έλληνες έμαθαν την γλώσσα των νικητών των και πολλοί έχασαν την ιδικήν των..."⁵.

Το φαινόμενο του εκλατινισμού της γλώσσας παρουσιάζεται κυρίως στην Ήπειρο, Μακεδονία και ιδίως στις ορεινές περιοχές της Πίνδου και του Ολύμπου όπου οι Ρωμαίοι είχαν εγκαταστήσει στρατιωτικές φρουρές - οροφυλακές - για να διατηρήσουν ανοικτή την οδό - άξονα - επικοινωνίας Δυτικού και Ανατολικού κράτους, την απρόσκοπτη δηλαδή μετακίνηση των λεγεώνων τους, από την Ρώμη στις ανατολικές επαρχίες τους.

Θα πρέπει εδώ να αναφέρω ότι το 1932 στην τοποθεσία Λαγκάδια Βλάχου στο Παλαιοχώρι βρέθηκε σε βάθος 10 -15 μέτρων τάφος Ρωμαίου στρατιώτη.

Στις οροφυλακές αυτές είχαν στρατευθεί και άνδρες από τον τοπικό πληθυσμό. Εκτός αυτού και στις ρωμαϊκές λεγεώνες υπηρετούσαν ως μισθοφόροι νέοι από αυτές τις περιοχές και για μεγάλο χρονικό διάστημα (20 - 25 χρόνια). Η συνεννόηση και στις οροφυλακές και στις λεγεώνες γινόταν υποχρεωτικά στα λατινικά (στη λαϊκή λατινική γλώσσα των στρατιωτών).

5. Γ. Έξαρχος έ.α. σελ. 48, 49

Εδώ θα ανοίξω μια παρένθεση για να αναφέρω μια προσωπική μου εμπειρία.

Το 1942 οι Ιταλοί στα Γιάννενα μας υποχρέωσαν στο Γυμνάσιο να μάθουμε ιταλικά. Μας έδωσαν ιταλικά βιβλία και μας δίδασκαν ιταλικά οι ίδιοι μερικές ώρες την εβδομάδα. Ιστορική και παγκόσμια αρχή η προσπάθεια των κατακτητών να αφομοιώνουν τους λαούς που κατακτούν ξεκινώντας από την γλώσσα.

Τα λατινικά όμως των Ρωμαίων, μετά από χρόνια παραμονής στον ελληνικό χώρο αφομοίωσαν ελληνικές λέξεις και τα ελληνικά αφομοίωσαν λατινικές λέξεις, η συνύπαρξη δηλαδή των δυο γλωσσών, είχε σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μια νέα διαφορετική γλώσσα, η βλάχικη, την οποία έκτοτε χρησιμοποιεί ο γηγενής πληθυσμός των ορεινών αυτών περιοχών, οι αυτόχθονες Έλληνες, οι Βλάχοι.

Ο Α. Κολτσιδάς γράφει σχετικώς : "Η λατινική σαν πρόσκαιρη γλώσσα κατακτητών αφομοίωσε πολλά ελληνικά στοιχεία, αλλά στο λεξιλόγιο των Βλάχων υπερισχύουν οι ελληνικοί γλωσσικοί τύποι" ⁶ και αναφερόμενος στο "Ετυμολογικόν λεξικόν της κουτσοβλάχικης γλώσσας", Αθήναι 1909 του Κ. Νικολαΐδη, γράφει "από τις 6657 λέξεις, που αναγράφει στο λεξικό του, οι 2605 είναι λατινικής καταγωγής, και πολύ περισσότερες, δηλαδή 3460, που αποτελούν το 52% του λεξιλογίου των Βλάχων, είναι ελληνικής καταγωγής" ⁷.

Άλλωστε από αναλύσεις του λεξιλογίου των Βλάχων, που

6. Α. Κολτσιδάς, Κουτσοβλάχοι, οι βλαχόφωνοι Έλληνες Θεσ/κη 1993
σελ.51

7. Α. Κολτσιδάς έ.α. σελ.51

έχουν γίνει, πολλές λέξεις βλάχικες είναι κοινές με τις λέξεις του Ομήρου ή έχουν τις ρίζες τους στον Όμηρο. Ενδεικτικά αναφέρω μερικές λέξεις.

Κάλου = άλογο, ίππος στον Όμηρο Κέλης = ίππος

Λιάου = παίρνω, λαμβάνω, στον Όμηρο λάου = λαμβάνω

Μάια = γριά, γιαγιά, στον Όμηρο μαία = γριά

Τάτα = πατέρας, στον Όμηρο άττα = πατέρα μου

Οάϊ = πρόβατο, όϊ στον πληθυντικό και στον Όμηρο Όις
= πρόβατο και στον πληθυντικό Όιες

Λάϊου = μαύρος, στον Όμηρο λάϊος = μαύρος - μέλας

Ρούου = ποτάμι, στον Όμηρο ρόος = ρούς

Τίνε = εσύ, στον Όμηρο τύνε = εσύ

Τουκέσκου = λιώνω, στον Όμηρο τήκω = λιώνω

Κίκου = στάζω, στον Όμηρο κηκίω = στάζω, αναβλύζω

Και πολλές άλλες ακόμη.

Η προέλευση βλάχικων λέξεων από την Ομηρική εποχή είναι ένα ακόμη στοιχείο ότι οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες Έλληνες.

Να σημειώσω ότι οι Βλάχοι διαφέρουν από τους άλλους Έλληνες μόνο στο ότι είναι δίγλωσσοι, έχουν και μια άλλη προφορική γλώσσα, τη βλάχικη, καμία απολύτως άλλη διαφορά.

Είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, κοινοί οι αγώνες τους, κοινή η μοίρα τους στους καλούς και στους χαλεπούς καιρούς του Ελληνισμού. Μιλούν και γράφουν ελληνικά τόσο καλά όσο και όλοι οι άλλοι Έλληνες. Έχουν τα ίδια ήθη και έθιμα, μερικά των οποίων έρχονται από την ελληνική αρχαιότητα και ενδεικτικά θα αναφέρω τα εξής :

Οι Παλαιοχωρίτες - αμιγής βλάχικος πληθυσμός - ρίχνουν και στις μέρες μας κέρματα στον τάφο του νεκρού την ώρα της ταφής. Είναι ο οβολός που έπαιρνε ο βαρκάρης στην Αχερουσία λίμνη για να περάσει τις ψυχές των

νεκρών στις Πύλες του Άδη.

"Τα ρίχνουμε για τον караβοκύρη, είναι τα περατιάρικα, για να περάσει την ψυχή από δω προς τα πάνω, προς τον ουρανό" μου είπε μια Παλαιοχωρίτισσα.

Εξάλλου παιχνίδια που παίζονταν παλιότερα στο χωριό - μερικά παίζονται και τώρα- είναι και αυτά της ελληνικής αρχαιότητας, όπως τα πεντόβολα, τα "πεντάλιθα" των αρχαίων, επίσης το κότσι, συνηθισμένο παιχνίδι των Βλάχων, είναι ο "αστραγαλισμός" των αρχαίων, έχει βρεθεί αγαλματίδιο "κόρη αστραγαλίζουσα" σε ανασκαφές καθώς και "αστράγαλοι" τεχνητοί από γυαλί και άλλες ουσίες, αλλά και άλλα παιχνίδια, όπως το σχοινάκι, η κούνια (η αρχαία αιώρα) κ.τ.λ. .

Να σημειωθεί ότι σε αρχαία παράσταση φαίνεται να κουβαλάει ο χαμένος του παιχνιδιού τον νικητή στην πλάτη του, το ίδιο ακριβώς γίνεται και σήμερα στο Παλαιοχώρι, π.χ. στο παιχνίδι "τσουμάδες".

Και διερωτάται κανείς πως θα μπορούσαν να περάσουν όλα αυτά, έθιμα και παιχνίδια (ακόμα και η τιμωρία του παιχνιδιού) δια μέσου τόσων αιώνων και να παραμείνουν ζωντανά μέχρι σήμερα σ' αυτό το απρόσιτο ορεινό χωριό αν οι κάτοικοί του δεν ήταν αυτόχθονες Έλληνες.

Σημαντικότατο επίσης στοιχείο για την υποστήριξη της ελληνικότητας των Βλάχων είναι και η παλαιόθεν βαθιά ελληνική τους συνείδηση η οποία αποδεικνύεται περίτρανα από την συμμετοχή τους σε όλους τους αγώνες του ελληνισμού. Η προσφορά τους είναι γνωστή, καθώς γνωστά είναι και τα ονόματα των μεγάλων Βλάχων αγωνιστών αλλά και μαρτύρων ακόμη.

Δεν είναι όμως θέμα του πονήματος τούτου και γι' αυτό δεν επεκτείνομαι.

Εκτός αυτού Βλάχοι ήταν οι περισσότεροι εθνικοί ευεργέ-

τες, όπως ο Γ. Αβέρωφ, ο Ν. Στουρνάρας, ο Μ. Τσοσίτσας, ο Γ. Σίνας και πολλοί άλλοι. Προς τι η ευεργεσία τους αν δεν είχαν στην καρδιά τους την Ελλάδα;

Η βλάχικη γλώσσα παρά την μακρόχρονη εμφάνισή της (579 μ.Χ.) παρέμεινε προφορική, γραπτό λόγο δεν ανέπτυξε, κι' αυτό ίσως να δικαιολογείται εκ του ότι υπήρχε διγλωσσία, η βλάχικη ήταν βοηθητική, και η ελληνική διατήρησε τον κύριο ρόλο της, τον γραπτό και προφορικό λόγο.

Δεν μπορούσε άλλωστε να γίνει διαφορετικά γιατί τα βλάχικα χωριά ήταν, και μερικά είναι ακόμα, σαν νησίδες ανάμεσα σε χωριά που μιλούσαν μόνο ελληνικά, π.χ. το χωριό μου, το Παλαιοχώρι, συνορεύει με την Κράψη, Ποτιστικά (Πετροβούνι), Μιχαλίτσι και Προσήλιο που δεν είναι βλάχικα χωριά και επομένως η επικοινωνία τους υποχρεωτικά γινόταν και γίνεται στην ελληνική γλώσσα, η οποία από χιλιετηρίδων είχε αναπτύξει και πλούσιο γραπτό λόγο.

Προφορική λοιπόν η βλάχικη γλώσσα χρησιμοποιείται σαν "οικογενειακή" για να συνεννοούνται μεταξύ τους οι βλάχικες κοινωνίες. Όλα, παραμύθια, ιστορίες, τραγούδια, παροιμίες περνούν από γενιά σε γενιά με τον προφορικό λόγο, ίσως και γι' αυτό υπάρχουν παραλλαγές του ίδιου παραμυθιού, του ίδιου τραγουδιού και ακόμη διαφοροποίηση του λεξιλογίου από βλάχικη σε βλάχικη περιοχή.

Το πρόβλημα και η ανησυχία μας στις μέρες μας, εμάς των Βλάχων, είναι ότι η βλάχικη γλώσσα μας, αργοσβήνει, ιδίως από το 1960, με την αστικοποίηση των Βλάχων αλλά και με την μετανάστευση, ιδίως στην Γερμανία και Αυστραλία, οι Βλάχοι που την μιλούν συνεχώς λιγοστεύουν. Προβλέπεται ότι σε μερικά χρόνια θα σβήσει τελείως μαζί με τους Βλάχους και τον πολιτισμό τους. Έχουμε την γνώμη ότι κάτι πρέπει να γίνει. Η πολιτεία θα πρέπει, πριν είναι αργά, να λάβει ορι-

σμένα μέτρα έστω και μικρής ανατροπής του φαινομένου αφανισμού μιας ευρωπαϊκής γλώσσας με ιστορία χιλιετών.

Πολλοί είναι οι Βλάχοι διανοούμενοι, συγγραφείς και ποιητές και τα έργα τους στην ελληνική γλώσσα τα έχουν γράψει. Ενδεικτικά αναφέρω από τους παλιότερους τον Ρήγα Φεραίο, και τους διδασκάλους του Γένους Κ. Κούμα και του Ευγ. Βούλγαρη, και από τους νεότερους τον Σπ. Λάμπρου, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Πρωθυπουργός της Ελλάδας, τους ποιητές Κ. Κρυστάλλη και Γ. Ζαλοκώστα.

Ο Γ. Ζαλοκώστας ήταν από τους Βλάχους που διασώθηκαν κατά την ηρωϊκή έξοδο του Μεσολογγίου στην οποία συμμετείχαν.

Ο Ευαγ. Αβέρωφ πολιτικός και λογοτέχνης και πολλοί άλλοι.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι Βλάχοι δεν ήταν μόνο κτηνοτρόφοι, "γιατί έχουν να παρουσιάσουν αξιόλογους και διαπρεπείς εθνικούς αγωνιστές, σοφούς διδασκάλους του Γένους, ηρωικούς αρματολούς, αξιόλογα μέλη της Φιλικής Εταιρίας, άγιους ιερωμένους, ιερομάρτυρες και κληρικούς, σπουδαίους εμπόρους και τεχνίτες, αξιόλογους πνευματικούς ανθρώπους και διανοούμενους, δυναμικούς και άξιους πολιτικούς, ευαίσθητους και δυναμικούς ποιητές, λογοτέχνες, συγγραφείς και ανθρώπους των γραμμάτων και γενικά ανθρώπους που τιμούν και μεγαλώνουν την πατρίδα και τον πολιτισμό"⁸.

Είναι γνωστό άλλωστε, ότι έχουν αναδείξει και δύο πρωθυπουργούς της Ελλάδας, τον Ιωάννη Κωλέτη από το Συρράκο Ιωαννίνων και τον Σπυρίδωνα Λάμπρου από τους Καλαρρύτες Ιωαννίνων.

8. Α. Κολτσιδάς έ.α. σελ.496

Θα κλείσω το θέμα της βλάχικης γλώσσας με τον φιλόλογο από την Αετομηλίτσα Ιωαννίνων Θωμά Τάχη, ο οποίος σε ένα κείμενό του στο περιοδικό "Η ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑ (ΝΤΕ-ΝΙΣΚΟ)" το 1993 εκδηλώνει όλη του την ανησυχία, την αγωνία του, μπορώ να πω, για τη βλάχικη γλώσσα και καταλήγει "...θα ήθελα να τονίσω ιδιαίτερα, λέγοντας ότι με την αναφορά μου στη βλάχικη γλώσσα δεν εννοώ να απαρνηθούμε τα ελληνικά. Τα ελληνικά είναι η γλώσσα της πατρίδας μας, η γλώσσα που μας μαθαίνει να σκεπτόμαστε ελληνικά, να αισθανόμαστε ελληνικά, να δημιουργούμε ελληνικά, γιατί η Ελλάδα μας είναι το φως και η ελπίδα μας. Όμως εμείς οι Αετομηλιτσιώτες έχουμε και την ιδιαιτερότητά μας. Είμαστε και κάτι παραπάνω, έχουμε κι άλλες ευαισθησίες, που ανήκουν στα "συν" της ελληνικής φυλής

Σκεπτόμαστε ελληνοβλάχικα, ζούμε ελληνοβλάχικα, τραγουδάμε και διασκεδάζουμε ελληνοβλάχικα. Και είμαστε γι' αυτό υπερήφανοι, που καταφέρνουμε και συνδυάζουμε και τα δύο αυτά σπουδαία πράγματα".

Αυτά τα λόγια εκφράζουν όχι μόνο τη δική του σκέψη, αλλά και τη σκέψη όλων των βλαχόφωνων Ελλήνων, των Βλάχων, απανταχού της Ελλάδας.

Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου παραθέτω ενδεικτικά, ελληνοβλάχικο λεξιλόγιο με συνηθισμένες λέξεις της καθημερινής ζωής των Βλάχων του Παλαιοχωρίου Συρράκου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ - ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΗ

Ο χαρακτήρας των Παλιοχωριτών, των βλάχων αυτών της Πίνδου, διαμορφωμένος κυρίως από εξωτερικές επιδράσεις, κλίμα, έδαφος, γεωγραφική θέση - γιατί υπάρχει και η προγονική κληρονομιά - είναι γενικά καλός.

Το ψυχρό ορεινό κλίμα, το άγονο του εδάφους, τα κακοτράχαλα βουνά που τους περιβάλλουν, η πάλη εναντίον όλων αυτών, η σκληρή προσπάθεια επιβίωσής τους, έχει κάνει τους Παλιοχωρίτες και τις Παλιοχωρίτισσες ανθρώπους μεγάλης σωματικής και ψυχικής αντοχής.

Είναι εργατικοί στο έπακρο, άντρες και γυναίκες, γέροι και παιδιά, και τα παιδιά από πολύ μικρά στον αγώνα, δεν ξέρουν τι θα πει ανάπαυση.

Είναι λιτοδίαιτοι, ολιγαρκείς σε όλα. Στην κλειστή οικονομία, στην οποία ζουν, πορεύονται σχεδόν μόνο με τα δικά τους προϊόντα, που ούτε άφθονα είναι, ούτε ποικιλία έχουν.

Η απομόνωσή τους από τον έξω κόσμο - χρειάζονταν οκτώ ώρες πεζοπορίας παλαιότερα για να φτάσουν στα Γιάννενα που είναι η πιο κοντινή τους πόλη - συντελεί στη σταθερότητα του τρόπου ζωής τους, στα ήθη, στα έθιμά τους.

Δυνατός συνδετικός κρίκος στη ζωή τους η οικογένεια, την οποία υπηρετούν με αφοσίωση. Σεβασμός προς τους γέρους γονείς, τους οποίους αγαπούν και φροντίζουν μέχρι την τελευταία τους πνοή, καθώς και περισσή αγάπη και φροντίδα για τα παιδιά τους.

1954. Προσκύνημα στο Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής.

Τ' Άϊ - Γιωργιού, Απρίλης 1992, προσκυνητές στο εκκλησάκι του.

Σαν μικρή, κλειστή κοινωνία που είναι, γνωρίζονται όλοι μεταξύ τους, έχουν αλληλοσεβασμό και αλληλοβοήθεια (π.χ μιντάτι). Είναι τίμιοι και ειλικρινείς στις σχέσεις τους. Μακριά από αυτούς η κλοπή, η απάτη, η βιαιοπραγία.

Γενικά έχουν ήπιο, χαρούμενο και αισιόδοξο χαρακτήρα παρά τη δύσκολη και σκληρή ζωή τους.

Αγαπούν το τραγούδι και το χορό και στα πανηγύρια τους είναι όλοι παρόντες μικροί και μεγάλοι για να χορέψουν, να τραγουδήσουν και να διασκεδάσουν.

Σιγά - σιγά, και ιδίως μετά το 1960, οι Παλιοχωρίτες κατέβηκαν από τα βουνά τους, μαζί με την οικογένειά τους, και εγκαταστάθηκαν στις πόλεις και ιδίως στα Γιάνννενα και στην Αθήνα. Φιλόπονοι, οικονόμοι και φιλήσυχοι πολίτες αποτελούν δημιουργικά μέλη των νέων γι' αυτούς κοινωνιών στις οποίες εντάχθηκαν. Η πρώτη γενιά με πολύ μόχθο, με πολλή προσπάθεια κατάφερε να ορθοποδήσει και να γίνει το στήριγμα για ένα καλύτερο μέλλον για τη δεύτερη και τρίτη γενιά.

Τα παιδιά και τα εγγόνια των Παλιοχωριτών με δυνατή θέληση για άνοδο και πρόοδο έφτασαν στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και αναδείχθηκαν εξαίρετοι επιστήμονες σε όλους τους τομείς - γιατροί, δικηγόροι, πολιτικοί μηχανικοί, καθηγητές, δάσκαλοι, κλπ.

Στις πόλεις που εγκαταστάθηκαν οι Παλιοχωρίτες δεν σκόρπισαν, δεν απορροφήθηκαν, ίδρυσαν διάφορες ενώσεις - συλλόγους, αδελφότητες - πολύ δημιουργικές, που καλλιεργούν το πνεύμα ενότητας και διατήρησης της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

Η επαφή μεταξύ των χωριανών με συνεστιάσεις και εκδρομές, η συγκρότηση χορευτικών ομίλων δημοτικών χορών, οι αναπαραστάσεις του βλάχικου γάμου, κλπ., καθώς και η επα-

*“ΠΑΛΙΟΧΩΡΙΤΙΚΑ 1985”. Τα νιάτα της Αδελφότητας Παλιοχωριτών Αθηνών
παρουσιάζουν παραδοσιακούς χορούς στη Σαλατούρα.*

φή με το χωριό - που δεν ξεχνούν ποτέ, ιδίως οι παλαιότεροι - με πολιτιστικές εκδηλώσεις κάθε καλοκαίρι εκεί στο χωριό με τα καθιερωμένα πλέον από το 1983 "Παλιοχωρίτικα" και τα πανηγύρια, κρατούν ζωντανά τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα του βλάχικου αυτού χωριού της Πίνδου.

Ένα αξιόλογο περιοδικό Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙΤΩΝ "Ο ΠΡΙΑΒΟΛΟΣ" που εκδίδεται από το 1980 ανελλιπώς στα Γιάννενα από τον Σύλλογο Παλιοχωριτών Ιωαννίνων, μεταφέρει στους ξενιτεμένους "όπου γης" τα νέα του χωριού και των χωριανών. Ανασκαλεύει μνήμες παλιές, ξετυλίγει ιστορίες για πρόσωπα και πράγματα περασμένα, συντηρεί με τα λαογραφικά του τα ήθη και τα έθιμα - όσο είναι δυνατόν σ' αυτούς τους δύσκολους καιρούς που οι παλιές αξίες σαρώνονται και αφανίζονται - και αναπτύσσει έναν ιστό επαφής και επικοινωνίας με κέντρο το Παλιοχώρι πάντοτε.

Αξιόλογη επίσης είναι και η μηνιαία εφημερίδα "ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ" που εκδίδεται από τον Σύνδεσμο Συρρακιωτών Ιωαννίνων και στέλνει και αυτή τα μηνύματα της σε όλους του Συρρακιώτες όπου και αν βρίσκονται.

Η πνευματική αυτή κίνηση των δύο χωριών - μέχρι το 1886 αποτελούσαν μία κοινότητα - είναι ένα δείγμα του δυναμισμού που χαρακτηρίζει τους βλάχους της Πίνδου, που χαρακτηρίζει τους Παλιοχωρίτες και τους Συρρακιώτες.

ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ : ΔΩΘΕ - ΚΕΙΘΕ

Από τότε που οι κτηνοτρόφοι Συρρακιώτες έφυγαν με τα ζωντανά τους και έκτισαν το νέο τους χωριό, το αρχικό χωριό πήρε το όνομα Παλιοχώριον¹ Συρράκου και για πολλά χρόνια τα δύο χωριά αποτελούσαν μία κοινότητα. Το έτος 1886, επί προεδρίας Γούλα Τοπάλη από το Παλιοχώρι, χώρισαν και έγιναν δύο Κοινότητες.

Για τους γεωργούς Συρρακιώτες που έμειναν στο παλιό χωριό -το Παλιοχώρι- ο τρόπος ζωής τους άλλαξε.

Όταν έφυγαν οι κτηνοτρόφοι πούλησαν τα σπίτια τους και τα λίγα χωραφάκια, που και αυτοί είχαν, σ' αυτούς που έμειναν στο παλιό χωριό στο οποίο διαμορφώθηκε μια πρωτότυπη ασυνήθιστη, κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Με τον καιρό απόκτησαν όλοι τους διπλά σπίτια με τα χωράφια τους γύρω-γύρω, τα λιβαδάκια για τα πρόβατα τους και τα δασύλλιά τους για τα ξύλα και το κλαρί των γιδιών τους. Το δεύτερο σπίτι το αγόρασαν, όπως προανέφερα, από τους κτηνοτρόφους που έφυγαν.

Πολλές τοποθεσίες στο Παλιοχώρι φέρουν και σήμερα το όνομα Συρρακιωτών, όπως Μέκιο, Ντουραμάνη, Μπολέτση, Σουμαλεύρη, Ζαβογιάννη, Ζώτα, Ίκκου, Κρουστάλη, Κακλαμάνη, Πάλιου, Σαγκούνη και πολλές-πολλές άλλες.

1. Παλιοχώρι στην καθομιλουμένη.

Ο τελευταίος Συρρακιώτης που πούλησε τα χωράφια του στο Παλιοχώρι είναι ο Μπαρκαγιάννης το 1962.

Το χωριό εκτείνεται σε μια έκταση 18.880 στρεμμάτων και είναι σκερποχώρι, το ένα σπίτι απέχει από το άλλο εκατοντάδες μέτρα, γιατί γύρω από το κάθε σπίτι, όπως προανέφερα, είναι τα χωράφια και τα κλαδερά της κάθε ιδιοκτησίας.

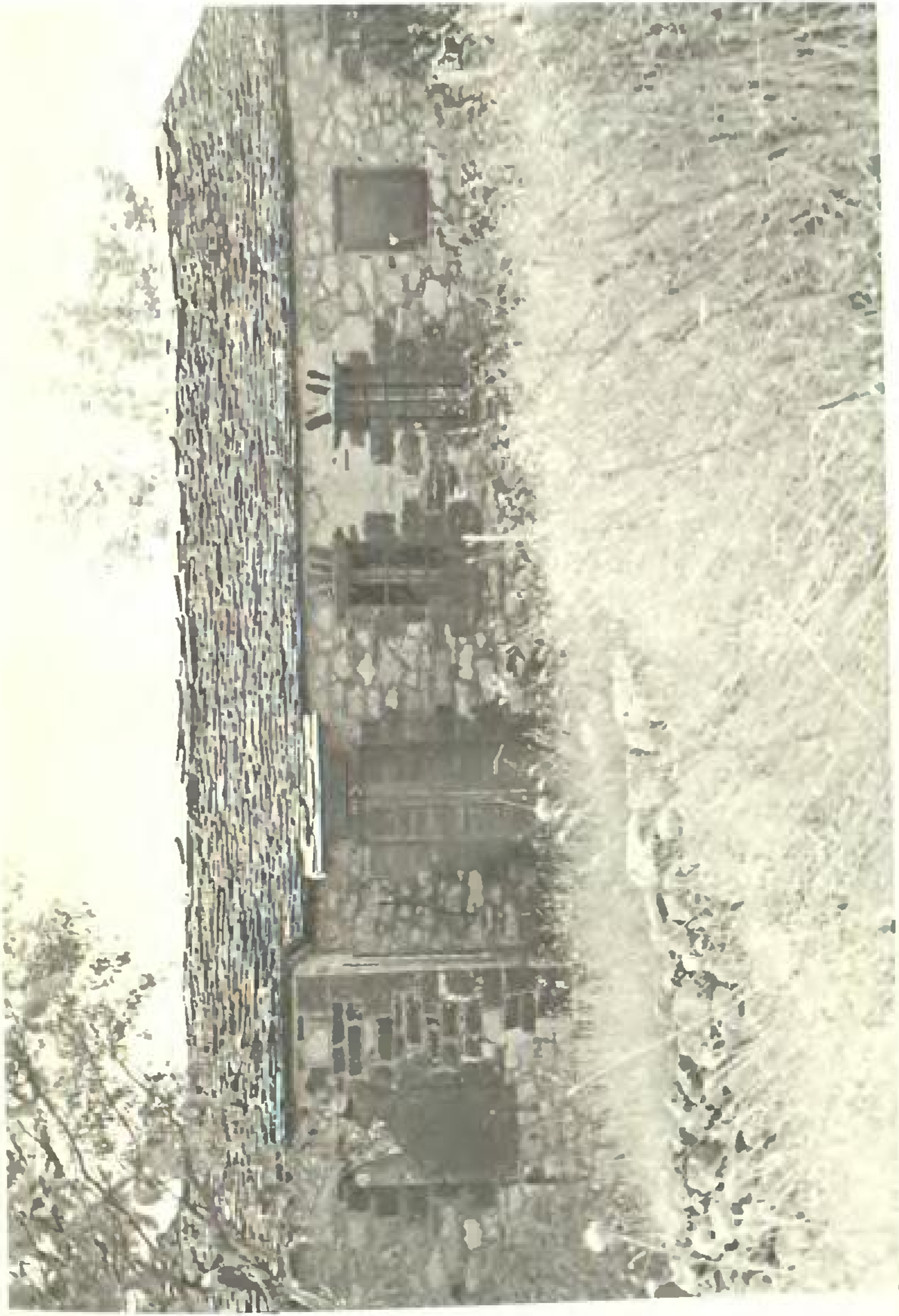
Μέχρι τα τελευταία χρόνια η έκταση ήταν χωρισμένη στα δύο, ήταν στην πραγματικότητα δύο χωριά το "δώθε" (γκουλιά) και το "κείθε" (γκουλό).

Ένα λαγκάδι, το Μαυρολάγκαδο, ήταν το βασικό όριο που χώριζε το Παλιοχώρι στα δύο. Αρχίζει από ψηλά στο βουνό κοντά στο Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής και κατέβαινε κάτω στο γιαλό, από εκεί το όριο ανέβαινε την πλαγιά ανάμεσα στη Στίλια και τον Πριάβολο. Εκεί πολύ παλιά υπήρχε και η "πόρτα" που έκλεινε για να μην περνούν τα ζωντανά από το ένα χωριό στο άλλο και κάνουν ζημιές στα σπαρτά.

Το Μαυρολάγκαδο είναι χείμαρρος, χάσκει στην πλαγιά που απλώνεται το χωριό σαν μεγάλη ανοιχτή πληγή. Οι όχθες του απέχουν η μία από την άλλη από 100 έως 200 μέτρα και από νερό; συνήθως είναι ελάχιστο, μόνο στις βροχές και στις μπόρες κατεβάσει γκρίζα, θολά νερά, γιατί τα χώματα είναι σκέτη μπριγκουριά. Αυτές τις ώρες παλαιότερα, δεν μπορούσε κανένας να το περάσει και έπρεπε να περιμένει να καταλαγιάσει η νεροσυρμή.

Τώρα έγινε σημαντικό τεχνικό έργο, γέφυρα, και το 1996 ασφαλτοστρώθηκε ο δρόμος που ενώνει το Παλιοχώρι με το Συρράκο και η πρόσβαση είναι άνετη και για τα αυτοκίνητα ακόμη.

Αυτό το λαγκάδι παλαιότερα έπαιζε σημαντικό ρόλο στη ζωή του χωριού. Όπως είπα και παραπάνω, χώριζε το χωριό στα δύο και οι Παλιοχωρίτες είχαν φροντίσει να έχουν σπίτι

*Το Δημοτικό Σχολείο της Τρίκας, έρημο, χορταριασμένο, κλειστό από
το 1970. Είναι τώρα λαϊκό μουσείο.*

και στις δύο πλευρές του. Σε πολλές περιπτώσεις ο Παλιοχωρίτης για να πάει από το ένα σπίτι του στο άλλο έπρεπε να περπατάει και δύο ώρες.

Είχαν ρυθμίσει λοιπόν τη ζωή τους έτσι ώστε όλοι τους τη μία χρονιά να κατοικούν στη δεξιά πλευρά και την άλλη στην αριστερή πλευρά του Μαυρολάγκαδου, όπως το βλέπουμε από τον Πριάβολο. Το ίδιο γινόταν και με τις καλλιέργειες, καλλιεργούσαν εκ περιτροπής τα χωράφια τη μια χρονιά με καλαμπόκι, ρεβιθιά κλπ. Και την άλλη χρονιά σιτάρι, κριθάρι, ρόβι, φακή.

Έτσι μετακόμιζαν εποχιακά από το ένα χωριό στο άλλο.

Η βασική μετακόμιση γινόταν το τρίτο δεκαήμερο του Ιουνίου, μετά τις σχολικές εξετάσεις.

Να σημειωθεί ότι υπήρχαν δύο σχολικά κτίρια, το ένα στην Τρίκα και το άλλο στην Γίντσα και τα παιδιά τη μια χρονιά πήγαιναν στο ένα σχολείο και την άλλη στο άλλο.

Αμέσως μετά τις σχολικές εξετάσεις όλο το χωριό σε κίνηση για τη μετακόμιση. Έβλεπε κανείς να περνούν στους δρόμους μουλάρια φορτωμένα καθώς και γυναίκες με τη σαρμάνιτσα με το μωρό στην πλάτη ή κανένα σακί με αλεύρι ή σκεπάσματα, γιατί το κάθε σπίτι είχε τα βασικά πράγματα του νοικοκυριού αλλά ήταν και πολλά αυτά που έπρεπε να το συμπληρώσουν με τη μεταφορά τους από το ένα σπίτι στο άλλο.

Ακολουθούσαν τα γιδοπρόβατα και τα μεγάλα ζώα αλλά και οι κότες, η γάτα, το σκυλί, έπρεπε και αυτά να πάρουν τη θέση τους στην καινούργια διαμονή.

Εδώ που έρχονταν και ξεχειμώνιαζαν το έλεγαν πάντα "δώθε" (γκουλιά) και εκεί από όπου έφευγαν και άφηναν τα χωράφια σπαρμένα με το καλαμπόκι το έλεγαν πάντα "κείθε" (γκουλό). Εκ περιτροπής δηλαδή έπαιρνε και η κάθε πλευρά

του χωριού το "δώθε" και ακολουθούσε τους Παλιοχωρίτες στη διαμονή τους.

Η ακατοίκητη τώρα πλευρά "κείθε" έμοιαζε σαν "έρρημη πολιτεία". Τα σπίτια όλα κλειστά, το σχολείο κλειστό και το χειμώνα, άνθρωποι πουθενά, ζωντανό πουθενά, μήτε βέλασμα, μήτε κουδούνι ή κυπρί προβάτων ή γιδιών.

Τα σπαρτά που έσπειραν την Άνοιξη, καλαμπόκι, ρεβίθια, μένουν στη μοναξιά τους, ήσυχα και ανέγγιχτα από τα ζώα τους, να βλαστήσουν, να μεγαλώσουν και να καρπίσουν χωρίς ζημιές και στεναχώριες "νι ιντράρα όϊλε σ' νι μγκάρα ρόκιλι", μου μπήκαν τα πρόβατα και μου έφαγαν το καλαμπόκι.

Η άλλη πλευρά "γκουλιά" έσφριζε από ζωή, όλα τα σπίτια γεμάτα κόσμο γιατί οι οικογένειες των βλάχων ήταν γενικά μεγάλες, είχαν πολλά παιδιά.

Μόλις καταλάγιαζαν από τη μετακόμιση έπιαναν το δρεπάνι στο χέρι για το θέρισμα "Θερτής" μήνας ο Ιούνιος, τα χρυσά στάχυα τους περίμεναν για να δώσουν τον καρπό τους, τα αλώνια γέμιζαν τον Ιούλιο "Αλωνάρη" με δεμάτια έτοιμα για το αλώνισμα.

Για ένα μεγάλο διάστημα τώρα, μετά το θέρισμα, από τον Ιούλιο μέχρι τον Μάρτιο του επόμενου χρόνου τα ζώα είναι ελεύθερα να βοσκήσουν παντού χωρίς περιορισμούς, γιατί δεν υπάρχουν σπαρτά.

Στο διάστημα αυτό γίνεται μια παρακολούθηση στην άλλη πλευρά του χωριού για τα καλαμπόκια, για το πότισμα το καλοκαίρι, όσα ποτίζονται, αλλά και για το μάζεμα της καλαμιάς, τροφή για τα μεγάλα ζώα το χειμώνα. Όταν πάλι μέστωνε ο καρπός, τα αγρίμια, ιδίως οι αλεπούδες και οι ασβοί έπεφταν στα καλαμποχώραφα και έκαναν καταστροφές, γι' αυτό ήταν υποχρεωμένοι να χτυπούν τη νύχτα τενεφέδες για να τα τρομάζουν να φεύγουν. Στα χωράφια έβαζαν

*Η πλατεία του χωριού Σαλατούρα, όπως είναι σήμερα,
με το εικονοστάσι, το Μνημείο Πεσόντων και τη βρύση της.*

και σκιάχτρα για να φοβίζουν τα πουλιά.

Τον Σεπτέμβριο - Οκτώβριο οι οικογένειες μετακινούνταν προσωρινά "γκουλό" μάζευαν τα καλαμπόκια και τα ξεφύλλιζαν με "μιντάτι" (αλληλοβοήθεια).

Σαν νύχτωσε και καταλάγιαζαν από τις δουλειές της ημέρας, μαζεύονταν παρέες-παρέες μια-δυο βραδιές στον ένα γείτονα, μια-δυο βραδιές στον άλλο κ.ο.κ. και ξεφύλλιζαν τα καλαμπόκια. Με το τραγούδι τους, τα αστεία και τα πειράγματά τους έκαναν το ξενύχτι διασκέδαση.

Μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου τα ίδια χωράφια σπέρνονται με στάρι, ρόβι, κριθάρι κλπ. και όλο το χωριό γυρίζει "δώθε" στα θερισμένα χωράφια για να ξεχειμωνιάσει. Τον Μάρτιο σπέρνουν το καλαμπόκι και αρχίζει και πάλι ο περιορισμός για τα ζώα, κάποιος από την οικογένεια πρέπει να είναι πάντα από κοντά τους.

Με τον καιρό, ιδίως μετά το 1960, και οι κάτοικοι του χωριού λιγότεψαν και τα ζώα τους, έτσι αυτός ο μοναδικός, πρωτότυπος τρόπος ζωής στο Παλιοχώρι-Συρράκου σιγά-σιγά έσβησε, άλλοι έμειναν μόνιμα "δώθε" και άλλοι "κείθε".

Ο τελευταίος που εγκατέλειψε το "δώθε - κείθε" είναι ο Πέτρος Ποτσίκας το 1983.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια τάση να μαζευτεί το χωριό στη Σαλατούρα όπου και κτίζονται καινούργια σπίτια, γύρω από το Πολιτιστικό Κέντρο και την Πλατεία του.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Η επιφάνεια στην οποία εκτείνεται το Παλιοχώρι είναι μεγάλη, με συνέπεια να έχει ένα μεγάλο αριθμό τοπωνυμιών.

Θα προσπαθήσω να καταγράψω όσο γίνεται περισσότερα, ούτως ώστε να μας δοθεί μία αμυδρή εικόνα πως ήταν κάποτε το χωριό μας.

Όπως φαίνεται και από τους δύο καταλόγους που παρατίθενται στη συνέχεια, πολλές τοποθεσίες, οι μισές σχεδόν (80-90), φέρουν και σήμερα το όνομα Συρρακιωτών που κάποτε κατοικούσαν σ' αυτές.

Έφυγαν και έκτισαν το καινούργιο τους χωριό παίρνοντας και το όνομα Συρράκο μαζί τους, αφήνοντας το όνομα Παλιοχώρι-Συρράκου στο χωριό από όπου έφυγαν και το όνομά τους στις τοποθεσίες όπου έζησαν.

Ο χωριανός μας Βαγγέλης Α. Τοπάλης στο τεύχος 68 του περιοδικού "Η Φωνή των Παλιοχωριτών" μας δίνει εκτενή κατάλογο με τοπωνύμια του χωριού και έχει καλύψει κατά το μεγαλύτερο μέρος το θέμα αυτό.

Θα παραθέσω παρακάτω αυτούσιο τον κατάλόγο του με τα τοπωνύμια και θα τον συμπληρώσω στο τέλος με 60 ακόμη ονομασίες από τον κατάλογο που συγκέντρωσα από χωριανούς μας, πάπα-Γεώργης (Βάσιος - Ρώϊμπας), Γεώργιος Παπαθανασίου, Θεοφάνης Ρώϊμπας, Κων/νος Παπαθανασίου κ.ά, οι οποίες δεν αναφέρονται στον κατάλογο του Βαγγέλη Τοπάλη.

Κατάλογος Βαγγέλη Α. Τοπάλη:

1. Λα Αδάμ' (στου Αδάμη), από το επίθετο Αδάμης
2. Λα Αργύρη (στου Αργύρη), από το επίθετο Αργύρης
3. Λα Αλέξη (στου Αλέξη), από το επίθετο Αλέξης
4. Λα Αλήμουνλου (στον Αλήμονο)
5. Λα Αλποφορίν' (στην Αλποφορίνα)
6. Λα Αη-Μηνέ (στον Άγιο Μηνά)
7. Λα Βλάχλου (στου Βλάχου), από το επίθετο Βλάχος
8. Λα Βασίλ' (στου Βασίλη), από το επίθετο Βασίλης
9. Λα Βαρκό (τόπος υγρός)
10. Λα Βίγλ' (στη Βίγλα)
11. Λα Β' τ' μάρ' Κώστ' (που σκοτώσανε τον Κώστα)
12. Λα Γκόπη (στου Γκόπη), από το επίθετο Γκόπης
13. Λα Γκιάτ' (στου Γκιάτα), από το επίθετο Γκιάτας
14. Λα Γκαλιόν' (στου Γκαλιόνη), από το επίθετο Γκαλιόνης
15. Λα Γιρμ'νόσου
16. Λα Γήνιοι (στα Αμπέλια)
17. Λα Κρούτση (στο σταυρό), εδώ ο πατήρ Κοσμάς έστησε σταυρό
18. Λα Γυλίοι (στου Γυαλί), ίσως γιατί το βουνό είναι Σα γυαλί
19. Λα Γκουράν' (στου Γκουράνου) από το επίθετο Γκουράνος
20. Λα Γιαννάκη (στου Γιαννάκη), από το επίθετο Γιαννάκης
21. Λα Γιαννιώτ' (στου Γιαννιώτη), από το επίθετο Γιαννιώτης
22. Λα Γιωτίτσ' (στου Γιωτίτσα), από το επίθετο Γιωτίτσας
23. Λα Γκάβρ' (στην Τρύπα), λόγω θέσης
24. Λα Γκαλίν' (στου Γκαλίνα), από το επίθετο Γκαλίνας
25. Λα Δρ'μπέλιοι (στις Δραμπάλες)
26. Λα Δέση, στη Δέση του νερού
27. Λα Εβρέτ' (στου Εβρέτη), από το επίθετο Εβρέτης
28. Λα Εικόν (στην Εικόνα) προσκυνητάρι
29. Λα Ζαβογιάνν' (στου Ζαβογιάννη), από το επίθετο Ζαβογιάννης

30. Λα Ζωτ' (στου Ζώτα), από το επίθετο Ζώτας
31. Λα Ζ'μπίρ' (στου Ζιμπίρα), από το επίθετο Ζαμπίρας
32. Λα Ζαμάν' (στου Ζαμάνη), από το επίθετο Ζαμάνης
33. Λα Ζ'χάρ' (στη Ζαχάρα)
34. Λα Ζώχ' (στου Ζώχα), από το επίθετο Ζώχας
35. Λα Ζούγρ' (στου Ζούγρα), από το επίθετο Ζούγρας
36. Λα Ικκ' (στου Ίκκου), από το επίθετο Ίκκος
37. Λα Κρουστάλη ή Κρουστάλη, από το επίθετο Κρουστάλλης
38. Λα Κασίμ' (στου Κασίμη), από το επίθετο Κασίμης
39. Λα Κωστ' Νίκ (στου Κώστα Νίκα), από το επίθετο Νίκας
40. Λα Κόλιου (στου Κόλιου), από το επίθετο Κόλιος
41. Λα Κοκότ' (στου Κοκότη), από το επίθετο Κοκότης
42. Λα Κακλαμάν' (στου Κακλαμάνη), από το επίθετο Κακλαμάνης
43. Λα Καλο'κρ' (στου Καλόγκρο), από το επίθετο Καλόγηρος
44. Λα Κριάρη
45. Λα Κιάτρ' (στην Πέτρα)
46. Λα Κουεμιτζή (στου Κοεμιτζή), από το επίθετο Κοεμιτζής
47. Λα Καλόγρια (στην Καλόγρια)
48. Λα Κινιζώριτζ (στου Κινιζώριτζου), από το επίθετο Κινιζώριτζος
49. Λα Καρτσούκη (στου Καρτσούκη), από το επίθετο Καρτσούκης
50. Λα Κ'λύγιοι (στα Καλύβια)
51. Λα Κάρτσ' (στου Κάρτση), από το επίθετο Κάρτσης
52. Λα Λαγούδ' (στου Λαγούδη), από το επίθετο Λαγούδης
53. Λα Λουλούδ' (στου Λουλουδά), από το επίθετο Λουλουδάς
54. Λα Λέτσ'λου (στου Λέτσιου), από το επίθετο Λέτσιος
55. Λα Μέκιου (στου Μέκιου), από το επίθετο Μέκιος
56. Λα Μπουτ'κου (στου Μπούτικου), από το επίθετο Μπούτικος
57. Λα Μπουσδογιάνν' (στου Μπουσδογιάννη), από το επίθετο Μπουσδογιάννης
58. Λα Μακρυγιάνν' (στου Μακρυγιάννη), από το επίθετο Μακρυγιάννης

59. Λα Μσατογιάνν' (στου Μσατογιάννη), από το επίθετο Μσατογιάννης
60. Λα Μεσόραχου
61. Λα Μπ' κόλ' (στου Μπακόλα), από το επίθετο Μπακόλας
62. Λα Μασκλαβάν' (στου Μασκλαβάνη), από το επίθετο Μασκλαβάνης
63. Λα Μαντζαβίν' (στου Μαντζαβίνη), από το επίθετο Μαντζαβίνης
64. Λα Μαργαρίτ' (στου Μαργαρίτη), από το επίθετο Μαργαρίτης
65. Λα Μπουλτσ' (στου Μπούλτση), από το επίθετο Μπούλτσης
66. Λα Μπ'λάφ (στου Μπαλάφα), από το επίθετο Μπαλάφας
67. Λα Μλιορίν' (στου Μλιορίνα), από το επίθετο Μλιορίνας
68. Λα Ματζρι
69. Λα Μακρυβούνι
70. Λα Ν'μίχ' (στου Ναμίχα), από το επίθετο Ναμίχας
71. Λα Ντράπ' (στου Ντράπου), από το επίθετο Ντράπος
72. Λα Ντούβλ (στου Ντούβλη), από το επίθετο Ντούβλης
73. Λα Νταμίρ' (στου Νταμίρ), από το επίθετο Νταμίρης
74. Λα Πατούν' (στου Πατούνη), από το επίθετο Πατούνης
75. Λα Πάλιου (στου Πάλιου), από το επίθετο Πάλιος
76. Λα Πλίσ' (στου Πλίσση), από το επίθετο Πλίσσης
77. Λα Πάν'λου (στου Πάνου), από το επίθετο Πάνος
78. Λα Πανοβρέκ' (στου Πανοβρέκη), από το επίθετο Πανοβρέκης
79. Λα Παλαφάτ' (στου Παλαφάτη), από το επίθετο Παλαφάτης
80. Λα Παπαστεργίου (στου Παπαστεργίου), από το επίθετο Παπαστέργιος

81. Λα Πάπλου (στου Πάπου), από το επίθετο Πάπος
82. Λα Παπαγιάνν' (στου Παπαγιάννη), από το επίθετο Παπαγιάννης
83. Λα Παπαχρήστου (στου Παπαχρήστου), από το επίθετο Παπαχρήστος
84. Λα Παπ'τσή (στου Παπουτσή), από το επίθετο Παπουτσή
85. Λα Πίτσ'λου (στου Πίτσου), από το επίθετο Πίτσιος
86. Λα Πάλιο Χάνι (στο παλιό Χάνι)
87. Λα Πουέσα
88. Λα Πριάβορ' (στου Πριάβορο)
89. Λα Παλιόστανη (στην Παλιά στάνη)
90. Λα Πέρλου Μάρι (στη Γκορτσιά τη μεγάλη)
91. Λα Π'ρνέρλοι Μάροι (στα πουρνάρια τα μεγάλα)
92. Λα Προύνλου μάρι (στην Κορομηλιά τη μεγάλη)
93. Λα Προύνλου Νιήκου (στην Κορομηλιά τη μικρή)
94. Λα Παλιοκόπρι
95. Λα Πανάγια (στην Πανάγιω)
96. Λα Πουάρτ' (στην πόρτα)
97. Λα Πλευροτόχορτου
98. Λα Ρίγανου (στη Ρίγανη)
99. Λα Ρόβου (ορόβι)
100. Λα Σουμαλεύρη (στου Σουμαλεύρη), από το επίθετο Σουμαλεύρης
101. Λα Σαγκούν' (στου Σαγκούνη), από το επίθετο Σαγκούνης
102. Λα Σπανογιάνν' (στου Σπανογιάννη), από το επίθετο Σπανογιάννης
103. Λα Σταμούλη (στου Σταμούλη), από το επίθετο Σταμούλης
104. Λα Σκούμπλου (στου Σκούμπλου), από το επίθετο Σκούμπλος
105. Λα Σαλίκου (στου Σαλίκου), από το επίθετο Σαλίκος

106. Λα Στούκοι (στα Μελίσια)
107. Λα Σκάρ (στη Σκάλα)
108. Λα Σ'λ'τούρ' (στη Σαλατούρα)
109. Λα Τζουβάρ' (στου Τζουβάρα), από το επίθετο
Τζουβάρας
110. Λα Τάμπι' (στου Τάμπα), από το επίθετο Τάμπας
111. Λα Τσίγκ' (στου Τσίγκα), από το επίθετο Τσίγκας
112. Λα Τζουγκάνη (στου Τζουγκάνη), από το επίθετο
Τζουγκάνης
113. Λα Τοπάλ' (στου Τοπάλη), από το επίθετο Τοπάλης
114. Λα Τεμπέλ' (στου Τεμπέλη), από το επίθετο Τεμπέλης
115. Λα Τσόδ' (στου Τσόδα), από το επίθετο Τσόδας
116. Λα Τσαμ'ντ' (στου Τσάμαντα), από το επίθετο Τσάμαντας
117. Λα Τρυπιζών' (στην Τρυπιζώνα)
118. Λα Τορπαζάνι
119. Λα Τσαλαγιάνν' (στου Τσαλαγιάννη), από το επίθετο
Τσαλαγιάννης
120. Λα Τσάγκιαγκλιοι (στους Τσαγκαίους), από το επίθετο
Τσάγκης
121. Λα Ταφάλ' (στου Ταφάλη), από το επίθετο Ταφάλης
122. Λα Τολοάνια (στην Τόλαινα)
123. Λα Τρίκκ' (στην Τρίκα)
124. Λα Φ'κε (στου Φωκά), από το επίθετο Φωκάς
125. Λα Φούρν' (στου Φούρνου)
126. Λα Φ'λίστροι (στις Φαλίστρες)
127. Λα Χασάν (στου Χασάνη), από το επίθετο Χασάνης
128. Λα Χολέβ' (στου Χολέβα), από το επίθετο Χολέβας
129. Λα Χαμένου (στου Χαμένου), από το επίθετο Χαμένος
130. Λα Χειμών' (στου Χειμώνα), από το επίθετο Χειμώνας
131. Λα Χλιμόδ'
132. Λα Ψ'λίδ' (στου Ψαλίδα), από το επίθετο Ψαλίδας

Συμπληρωματικός κατάλογος

1. Αγρίδι
2. Άγκριλι Μποταίων (τα χωράφια των Μποταίων. Λέγεται ότι έβαζαν από εδώ το γάλα και με πήλινους σωλήνες έφτανε στο Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής)
3. Άη-Θεόδωροι (Σύνορο με την κοινότητα Κράψης)
4. Άη-Παντελεήμονας
5. Βουρτόπι
6. Βρύση Ροκά
7. Βωμός
8. Γίντσα ή Βίντσα
9. Γκάβρα α Όρνιουλορ (Τρύπα των Όρνιων)
10. Γκορτσά
11. Γκούρες (λα γκούρι)
12. Έλατα (λα Μπράτζ)
13. Ζβότριπη (Τρύπα του ασβού)
14. Ζουμπουγιάννη (Βρύση)
15. Καγκιάλια
16. Καλέντζι
17. Κιάτρα Ρόσσα ή Τζένα Ρόσσα (Πέτρα Κόκκινη ή Βράχος Κόκκινος)
18. Κιάτρα Μπροστά (Πέτρα Όρθια)
19. Κορομηλιά
20. Κρανιά
21. Κύρκο
22. Λέσλου
23. Λούγκα
24. Μαυρέσι
25. Μαχαλάς

26. Μεράτζ (Άγρια Οξυά)
27. Μέρου
28. Μισόρραχο α Στέφ
29. Μοναστήρι Αγίας Παρασκευής (λα Σάντα Βίνιρι)
30. Μπαρκογιάννη
31. Μπολέτσης
32. Νάνι
33. Νέζα
34. Νούκα (καρυδιά)
35. Ντάρη
36. Ντόουλι Μπαζέριτς (οι Δύο Εκκλησίες)
37. Ντουραμάνης
38. Όρτζου (Κριθάρι)
39. Παλιοστρούγκα
40. Παλιό Σχολείο
41. Παλτινέσι
42. Πάζλι α Νιβέστιλι (οι Πεδιάδες των Νυφών)
43. Πέστερα (Μπιστούρι - Σπηλιά)
44. Πέστερα α Μπόουλου (η Σπηλιά του Βοδιού)
45. Πλάϊα Μσάτα (η Ωραία Πλαγιά)
46. Πλότσα Μάρε (η Μεγάλη Πλάκα)
47. Πλότσα Νίκα (η Μικρή Πλάκα)
48. Πριτονούσλου
49. Σαίντ - Τζώρτζ (Άγιος Γεώργιος)
50. Σαίντ - Ηλίου (Άγιος Ηλίας)
51. Σγκούμ
52. Σκλιόπα (η Κουτσή)
53. Σγκρούπανου
54. Σταμαρία (Παναγία)
55. Στίλια
56. Τζένα Μάρε (ο Μεγάλος Βράχος)

57. Τσαπραζλής
58. Τσάρκο
59. Φιάτα (το Κορίτσι)
60. Χαλάσματα

Να σημειώσω εδώ ότι τα τοπωνύμια στο Παλιοχώρι, Ντουραμάνη, Λαγούδη, Σουμαλεύρη, Σαγγούνη, Τσαμπίρα (Ζαμπίρα) και Χολέβα προέρχονται από ονόματα οικογενειών του Συρράκου, μέλη των οποίων πήραν μέρος στην επανάσταση Συρράκου - Καλλαρυτών τον Ιούνιο-Ιούλιο 1821 και μετά την καταστροφή του χωριού τους από τους Τούρκους στις 11 Ιουλίου 1821, κατέβηκαν στην επαναστατημένη Ελλάδα, εντάχθηκαν στα επαναστατικά σώματα και συνέχισαν τον ιερό αγώνα για την ανεξαρτησία της πατρίδας. Ο Ιωάννης Ντουραμάνης σκοτώθηκε κατά την έξοδο του Μεσολογγίου.

ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

Τα σπίτια στο Παλιοχώρι Συρράκου είναι απλά, μπορεί να πει κανείς ότι είναι φτωχικά. Καλύπτουν όμως αρκετά καλά τις βασικές ανάγκες της οικογένειας γιατί είναι κτισμένα με τοπικά μιν αλλά πολύ καλά υλικά.

Όλα είναι μονώροφες αγροικίες - ισόγεια - ένα δύο σκαλιά από την αυλή και είσαι μέσα στο σπίτι.

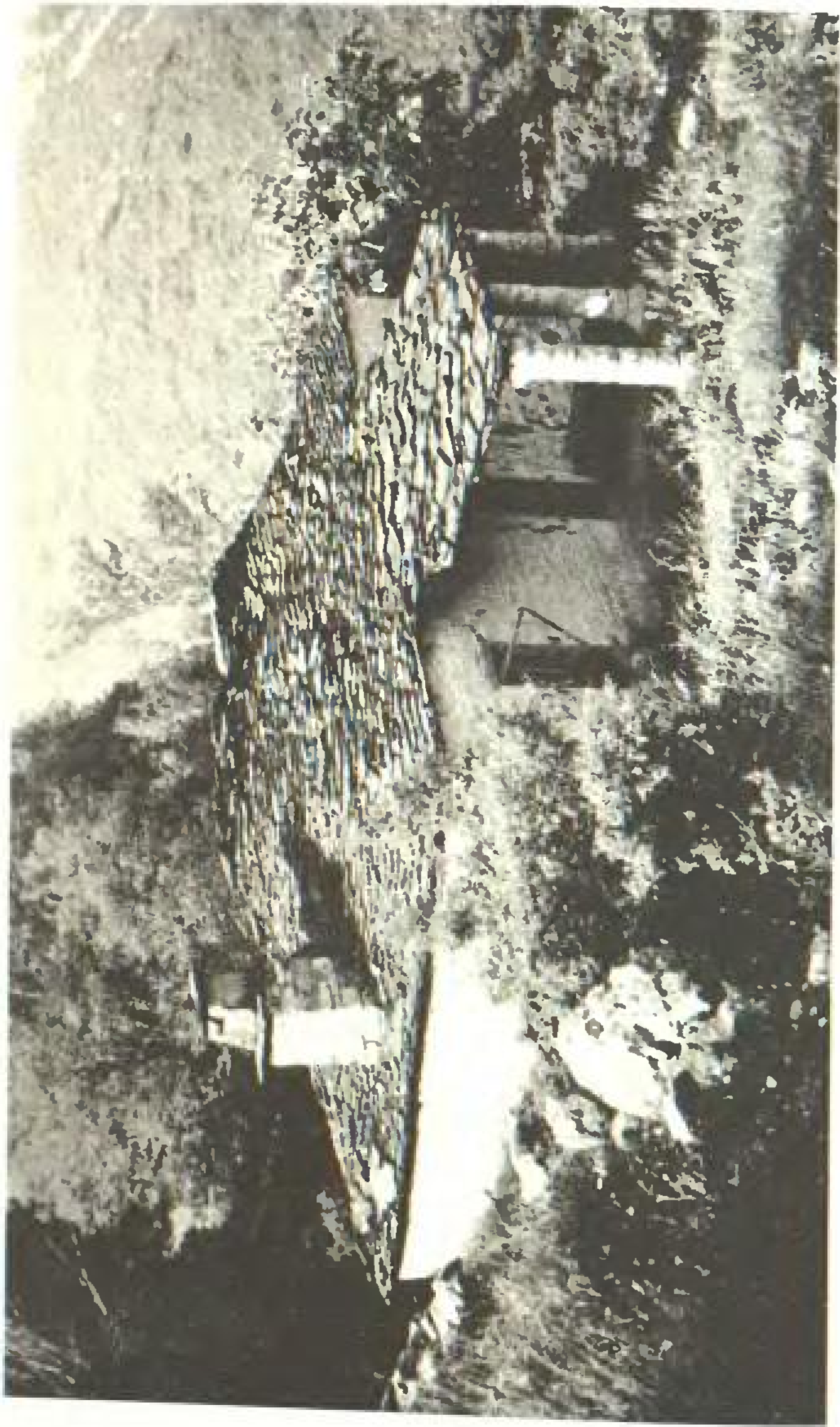
Αντίθετα στο Συρράκο τα σπίτια είναι αρχοντικά, δείγμα ευημερίας και ακμής, έστω και αλλοτινής. Τα πιο πολλά είναι διώροφα, αλλά υπάρχουν και τριώροφα.

Οι εξώπορτες και οι αυλόπορτες φτιαγμένες με πέτρινες καμάρες με δεξιοτεχνία από άξιους μαστόρους είναι αληθινά κοσμήματα αρχιτεκτονικής.

Σκαρφαλωμένο το Συρράκο σ' αυτή την άγρια πλαγιά ψηλά στο Περιστέρι-στο πέτρινο βουνό - με τα σπίτια του συγκεντρωμένα, ομορφοκτισμένα και σκεπασμένα με γκρίζο σχιστόλιθο, δίνει μια ανεπανάληπτη εικόνα ομορφιάς.

Το Παλιοχώρι είναι κι αυτό σε πλαγιά κτισμένο, το έδαφος επικλινές, γι' αυτό οι πιο πολλοί Παλιοχωρίτες έχουν κτίσει στο μικρό τους σπίτι - το κάτω μέρος - κατώγι για τα ζώα τους. Το πάτωμα πάνω από το κατώγι είναι ξύλινο και υπάρχει καταπακτή από την οποία τον χειμώνα και ιδίως τις νυκτερινές ώρες, κατεβαίνουν με σκάλα και ταΐζουν τα ζωντανά τους.

Όλα τα σπίτια είναι κτισμένα με άσπρη πελεκητή πέτρα,

*Παλιό παλιοχωρτίτικο οπίτι, οι τοίχοι του με άσπρη πελεκητή πέτρα
και η στέγη του με γκρίζες πλάκες από σχιστόλιθο.
Ο Μπουχαρής του δέν καινίζει πια.*

πολύ στερεά και με μεγάλη αντοχή στον χρόνο. Οι τοίχοι χονδροί, κρατούν γερά την πέτρινη στέγη τους. Μεγάλες πλάκες από γκρίζο σχιστόλιθο σκεπάζουν όλο το σπίτι και το προστατεύουν πολύ καλά χειμώνα - καλοκαίρι και ιδίως το χειμώνα που οι χιονιάδες και οι θυελλώδεις άνεμοι (τράτζι σ' ντα - φυσάει και βρέχει) το δέρνουν αλύπητα.

Το κάθε σπίτι έχει, κατά κανόνα, δύο ή το πολύ τρία δωμάτια. Το ένα είναι κουζίνα, ή μάλλον δωμάτιο για όλες τις χρήσεις γιατί εκεί ζει και κινείται όλη η οικογένεια. Το δάπεδο της είναι στρωμένο με καλά πατημένο χώρα, η οροφή της συνήθως χωρίς ταβάνι.

Το τζάκι είναι η ψυχή αυτού του δωματίου, αναμμένο μέρα - νύχτα, μαζεύει γύρω του με τη θαλπωρή της φωτιάς μικρούς και μεγάλους. Όταν έξω λυσομανάει ο βοριάς τα κούτσουρα που καίνε στο τζάκι σκορπούν σε όλο το δωμάτιο τη ζεστασιά που έχει ανάγκη το κορμί και η ψυχή τους.

Στο τζάκι θα μαγειρέψουν και στο τζάκι θα ψήσουν το ψωμί και τις πίτες τους. Η κρεμαστάλα και η πυροστιά για τον τέντζερη (καλντάρι) και η γάστρα για το ταψί είναι πάντα εκεί έτοιμα.

Δίπλα στο τζάκι, στο παραγώνι (αγκώνα), θα μαζευτεί για ύπνο όλη σχεδόν η οικογένεια τις κρύες χειμωνιάτικες νύχτες.

Τα έπιπλα είναι λιγοστά σ' αυτό το δωμάτιο. Μόνο η τάβλα (χαμηλό ξύλινο τραπέζι, στρογγυλό) με τα σκαμιά της γύρω - γύρω για το φαγητό. Και τα σκαμιά δεν φτάνουν για όλους καμιά φορά και κάθονται σε μαξιλάρια. Για τον ύπνο έχουν δίπλα στο τζάκι και από τις δυο του μεριές χαμηλά ξύλινα κρεβάτια, στρώμα με άχυρο, ρίχνουν επάνω μάλλινες κουβέρτες ή βελέντζες (τσέργες), που έχουν άφθονες, μαξιλάρια επίσης μάλλινα και μαζεύονται στη γωνιά τους αυτή και κοι-

μούνται με τα ρούχα που φορούν όλη την ημέρα - αν δεν είναι βρεγμένα - και χωρίς να βγάλουν τις μάλλινες κάλτσες τους (τσαρέπλι) αν και αυτές δεν είναι βρεγμένες.

Στον τοίχο, δίπλα από το τζάκι υπάρχουν δύο μικρά ντουλάπια (φρύδες), όπου βάζουν τα σπέρτα, κάποιο κερί και άλλα μικροπράγματα. Ψηλά στον έναν από τους άλλους τοίχους ή και σε δεύτερο, υπάρχει ένα ξύλινο ράφι (η πουλίτσα), εκεί φυλάσσουν διάφορα πράγματα που θέλουν προσοχή, π. χ τα ρακοπότηρα, κανένα γυάλινο πιάτο, τη λάμπα του πετρελαίου με λαμπογιάλι, κλπ, ότι είναι "καλό" να μην τους πάθει τίποτε ή να μην τους σπάσει. Από αυτή τη χρήση μας βγήκε και η έκφραση "θα σε βάλουμε στην πουλίτσα εσένα", που λέγεται ειρωνικά σε κάποιον που απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση - "Ναι! Δεν θα 'ρθεις στο χωράφι για θέρισμα εσύ "θα σε βάλουμε στην πουλίτσα".

Καμιά φορά βάζουν και το κουτί με τα σπέρτα εκεί ψηλά για να μην το φτάνουν τα παιδιά.

Υπάρχει σε όλα τα σπίτια ειδικά κατασκευασμένος χώρος στην κουζίνα για τη βαρέλα με το νερό.

Από τα δοκάρια (γριντιές) κρέμονται στις γωνιές πλεξούδες από σκόρδα και κρεμμύδια.

Σε μερικά σπίτια ο ένας τοίχος είναι ολόκληρος σχεδόν ξύλινα αμπάρια και ντουλάπια και χωρίζει την κουζίνα από το άλλο δωμάτιο αντί για κανονικό τοίχο.

Τα αμπάρια είναι μεγάλα με ύψος πάνω από δύο μέτρα. Απαραίτητα τουλάχιστον δύο, ένα για το στάρι και ένα για το καλαμπόκι. Ανεβαίνουν με σκάλα επάνω και αδειάζουν μέσα τα σακιά με το στάρι και το καλαμπόκι και όσο πιο πολύ γεμίζουν τα αμπάρια τόσο πιο σίγουροι είναι ότι θα τη βγάλουν καλά τη χρονιά μέχρι την άλλη σοδειά.

Στο κάτω μέρος τα αμπάρια έχουν μικρό άνοιγμα, 20 χ 15

*Παραδοσιακό παράθυρο στο σπίτι του
Βασίλη Δ. Μουλαρά (Δέντρη)
με το όμορφο κάγκελό του.*

περίπου εκατοστά, που ανοίγει και κλείνει με συρόμενη προς τα επάνω πορτούλα για να πέφτει λίγο - λίγο το στάρι και το καλαμπόκι που θέλουν να πάρουν για άλεσμα στο μύλο.

Αυτό το δωμάτιο - κουζίνα, όπως φαίνεται και από την περιγραφή που έκανα, είναι γενικά μεγάλο.

Το διπλανό δωμάτιο και αυτό αρκετά μεγάλο - συνήθως με ξύλινο πάτωμα και ξύλινο ταβάνι - έχει επίσης τζάκι, είναι πιο περιποιημένο, είναι το "καλό" τους δωμάτιο, το σαλόνι τους, θα λέγαμε. Σ' αυτό θα δεχθούν τους συγγενείς και τους φίλους και σ' αυτό θα μαζευθούν κάθε γιορτινή μέρα.

Και σ' αυτό το δωμάτιο τα έπιπλα είναι ελάχιστα, συνήθως ένας ή δύο μεγάλοι ξύλινοι καναπέδες, κατά μήκος του τοίχου, τους στρώνουν με μάλλινα υφαντά και στην πλάτη κεντητά μάλλινα μαξιλάρια.

Η τάβλα με μερικά σκαμιά, στον τοίχο το ράφι ή τα ράφια με ξυλόγλυπτη κρέμαση και δίπλα στο τζάκι τα δυο χαμηλά κρεβάτια (μπάσια) σκεπασμένα με τσέργες, ή άλλα όμορφα υφαντά και γύρω - γύρω στον τοίχο επίσης μάλλινα κεντημένα στον αργαλειό, μαξιλάρια.

Σε κάποια γωνιά κοντά στον τοίχο ο απαραίτητος γίκος - το ένα επάνω στο άλλο τα στρωσίδια και τα σκεπάσματα - καπρίνες (από μαλλί γιδιών), μπατανίες, χειράμια, βελέντζες (τσέργες), όλα μάλλινα του αργαλειού τους.

Μερικά και αρκετά μάλιστα από αυτά θα δοθούν προίκα στα κορίτσια της οικογένειας όταν με το καλό έρθει η ώρα να παντρευτούν. Γι' αυτό και ο γίκος φτάνει αρκετά ψηλά, τον σκεπάζουν με μια καλή κουβέρτα και βάζουν επάνω ένα - δυο μαξιλάρια.

Στο ένα από τα δυο αυτά δωμάτια - αν δεν υπάρχει τρίτο βοηθητικό - έχει τη θέση του και ο αργαλειός, δεν υπάρχει στο Παλιοχώρι σπίτι χωρίς αργαλειό.

Η αυλή του σπιτιού είναι ανοικτή, χωρίς καθόλου περί-

φραξη, στρωμένη με άσπρες ή μαύρες πλάκες, προστατεύει το σπίτι από τα χρώματα, τα νερά και τις λάσπες.

Το καλοκαίρι είναι γεμάτο ζωή και κίνηση με την συνεχή παρουσία μεγάλων και μικρών και ιδίως των μικρών γιατί είναι ο χώρος που παίζουν από το πρωί μέχρι το βράδυ.

Ένα πέτρινο πεζούλι συμπληρώνει την αυλή και είναι αποκούμπι για τους κουρασμένους που γυρίζουν από τη δουλειά, για τους γερόντους που βγαίνουν ν' ανασάνουν λίγο αλλά και για τις γυναίκες που θα καθίσουν κάποια ώρα να πουν καμιά κουβέντα, γνέθοντας ή πλέκοντας πάντα.

Μερικοί έχουν διαμορφώσει και στην αυλή, σε κάποιο τοίχο, χώρο για τη βαρέλα με το νερό.

Κοντά στην αυλή ή συνέχεια με την αυλή είναι η πόστα, στοιβανιές καλοβαλμένες από ξύλα, κλαρούδια για προσάναμα και κούτσουρα που πρέπει να καίνε συνέχεια στο τζάκι τους.

Γύρω από το σπίτι και ιδίως γύρω από την αυλή υπάρχουν δένδρα, ως επί το πλείστον μεγάλα πουρνάρια, που ρίχνουν τη σκιά τους για δροσιά και δίνουν τα βελανίδια τους για τα ζώα.

Στα πουρνάρια πετούν και κουρνιάζουν το καλοκαίρι οι κόττες. Σε κάποιο γερό κλωνάρι τους είναι μόνιμα κρεμασμένη μια χονδρή τριχιά, η απαραίτητη κούνια για να παίζουν τα παιδιά και από κάποιο κορμό είναι δεμένος ο φύλακας του σπιτιού, ο πιστός τους σκύλος.

Τη νύχτα ο σκύλος είναι ελεύθερος, λυμένος και αλίμονο σε όποιον πλησιάζει στο σπίτι, άνθρωπος ή αγρίμι, γιατί τα σκυλιά στο Παλιοχώρι είναι άγρια, είναι τσοπανόσκυλα.

Από τις αυλές και τους γύρω κήπους δεν λείπουν και τα καρποφόρα δένδρα, όπως συκιές, καρυδιές, κερασιές, μουριές (σκαμιές) κ. ά.

Πέρα από την αυλή τους απλώνονται οι κήποι, τα χωράφια τους και πιο πέρα τα δασύλλια για τα ζώα τους.

ΣΚΕΥΗ - ΕΡΓΑΛΕΙΑ

"Τον άρτον ημών τον επιούσιον δος ημίν σήμερον". Πόσο σημαντική είναι αυτή η επίκληση!

Ο λόγος για το ψωμί, πρώτη και βασική τροφή για τον άνθρωπο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Το ψωμί καημός και αγωνία για τους φτωχούς, "να εξασφαλίσω το ψωμί της χρονιάς", "δουλεύω σκληρά να βγάλω το ψωμί των παιδιών μου", "είπαμε φέτος το ψωμί ψωμάκι", κ.ά.

Πρώτιστο, λοιπόν, βασικό και απαραίτητο σκεύος του σπιτιού, τι άλλο; η ξύλινη ΣΚΑΦΗ, στην οποία η νοικοκυρά ζυμώνει τακτικά το ψωμί για τη μεγάλη συνήθως οικογένειά της. Σ' αυτή ζυμώνει επίσης και τον τραχανά. Κάπου εκεί κοντά κρεμασμένα στον τοίχο η ΣΙΤΑ για να κοσκινίζει το αλεύρι και το ΚΟΣΚΙΝΟ για να τρίβει και να περνάει τον τραχανά κ. ά.

Η σκάφη για το ζύωμα του ψωμιού, καθώς και η σκάφη για το πλύσιμο των ρούχων, γινόταν από κορμό μεγάλου δένδρου. Το καταλληλότερο ξύλο ήταν του πλάτανου γιατί ευκολότερα βρισκόταν μεγάλος κορμός και γιατί ο πλάτανος πελεκιόταν ευκολότερα από άλλα είδη δένδρων.

Κοντά στη σκάφη του ψωμιού βρίσκεται πάντα και το ΠΛΑΣΤΗΡΙ, έχει το μέγεθος του ταψιού, είναι ξύλινο και στρογγυλό και έχει χέρι για να πιάνεται. Στο πλαστήρι ζυμώνει η νοικοκυρά συνήθως το καλαμποκίσιο ψωμί, ανοίγει τα φύλλα (πέτρου) για τις πίτες, καθώς και τα φύλλα που τα

κόβει περίτεχνα με το μαχαίρι και τα κάνει λαζάνια. Για να στραγγίσουν τα λαζάνια μετά το βράσιμο, έχουν μεγάλο χάλκινο στραγγιστήρι (σουρωτήρι), τον ΚΙΠΣΕ ή το κόσκινο (τσίρο).

Για το άνοιγμα των φύλλων έχουν τον ΠΛΑΣΤΗ (πετράσλου), ξύλινο ραβδί με μήκος όσο η διάμετρος που έχει το πλαστήρι, χονδρό δύο εκατοστά περίπου, όλη η επιφάνεια του είναι πολύ λεία και οι άκρες του στρογγυλεμένες. Το εργαλείο αυτό της νοικοκυράς έβγαινε από τα χέρια των ανδρών του σπιτιού.

Το σταρένιο ζυμάρι το έβαζαν σε χαλκοματένιο ΤΑΨΙ, το σκέπαζαν να φουσκώσει και μετά το έβαζαν στη φωτιά στο τζάκι και το σκέπαζαν με τη ΓΑΣΤΡΑ. Στο ταψί ψήνουν και τις πίτες, παλιά και το καλαμποκίσιο ψωμί (μπομπότα), αλλά αυτό μπορούσαν να το ψήσουν και στην πλάκα του τζακιού χωρίς ταψί, καθάριζαν καλά την πλάκα που ήταν ήδη πολύ ζεστή από τη φωτιά, ακουμπούσαν επάνω το ψωμί και το σκέπαζαν με τη γάστρα που έκαιε και αυτή.

Η γάστρα είναι ένα σκεύος σιδερένιο σε σχήμα ρηχού ημικυκλίου, έχει δύο μεταλλικές ζώνες για να κρατάνε πάνω της τη στάχτη και τα αναμμένα κάρβουνα και έχει στην κορυφή μεταλλική θηλιά για να την πιάνουν και να την μετακινούν.

Στο δωμάτιο που είναι το τζάκι ζει και κινείται όλη η οικογένεια. Εδώ στο τζάκι η νοικοκυρά θα μαγειρέψει και θα ψήσει όλα τα φαγητά, κουζίνα ιδιαίτερη δεν έχει κανένα σπίτι. Κοντά στο τζάκι βάζουν την ΤΑΒΛΑ (σοφρά), στρογγυλό χαμηλό τραπέζι και μαζεύονται όλοι γύρω της και τρώνε καθισμένοι σε χαμηλά σκαμνάκια ή σταυροπόδι πάνω σε κάποιο μαξιλάρι.

Δίπλα στο τζάκι, δεξιά και αριστερά είναι η γωνιά (η αγκώνα τους) του σεβάσμιου παππού και της γιαγιάς, σταυροπόδι

*Τσουκάλι (κανάτα) πάνω στην πουλίτσα (ράφι).
Με αυτό έπιναν όλοι νερό.*

*Τα χαλκώματα, σκεύη πρώτης ανάγκης,
δεν έλειπαν από κανένα νοικοκυριό.*

ο παππούς και γονατιστή στο πλάϊ η γιαγιά, καθώς ταιριάζει στις γυναίκες, απολαμβάνουν τη θαλπωρή της φωτιάς, ιδίως τις κρύες μέρες και νύχτες και ζεσταίνουν το κουρασμένο κορμί τους και εδώ στο τζάκι δίπλα κοιμούνται σε ζεστά στρωσίδια και σκεπάσματα.

Όλα τα φαγητά λοιπόν, μαγειρεύονται στη φωτιά με ξύλα, ακόμα και τώρα σε μερικά σπίτια. Εκτός από τα ταψιά που υπάρχουν σε διάφορα μεγέθη, πολύ χρήση γίνεται του ΝΤΑΒΑ (μικρό ταψί λίγο βαθύ). Στα ταψιά ψήνεται το ψωμί, οι πίτες και καμιά φορά το κρέας σκεπασμένα με τη γάστρα όπως προανέφερα, καθημερινή χρήση γίνεται σε ΚΑΤΣΑΡΟΛΕΣ (καλντάρια). Οι κατσαρόλες έχουν αρβάλια (χερβάλι) για να τα κρεμούν στο κρεμαστάρι, (κρεμαντζούλα - κρεμαστολασλου), πάνω από τη φωτιά, λίγο ψηλά, όταν η φωτιά είναι δυνατή. Άλλοτε πάλι τα ακουμπούν πάνω στις ΠΥΡΟΣΤΙΕΣ που υπάρχουν σε διάφορα μεγέθη με 3 πόδια και την ανάλογη βάση. Στην πυροστιά βάζουν και τα ΤΗΓΑΝΙΑ που έχουν χέρι για να τα πιάνει η νοικοκυρά. Μερικά τηγάνια είναι μεγάλα και κάπως βαθιά, το δε χέρι τους ρυθμίζεται (σπάει και γυρίζει προς το τηγάνι) κλείνει δηλαδή όταν δεν χρησιμοποιούνται (είναι τα ΒΛΑΧΟΤΗΓΑΝΑ).

Κάθε κατσαρόλα έχει και το σκέπασμα της, το ΚΑΠΑΚΙ που σ' αυτό έβαζαν το φαγητό από την κατσαρόλα και έτρωγαν όλοι μαζί γιατί πιάτα γενικώς δεν είχαν.

Άλλα απαραίτητα σκεύη είναι τα ΚΑΖΑΝΙΑ. Σ' αυτά βράζουν το νερό ή την αλισίβα (νερό με στάχτη) για να πλένουν τα ρούχα ή για να βάφουν τα νήματα.

Όλα αυτά τα σκεύη μαγειρικής καθώς και τα καζάνια είναι χάλκινα και πρέπει να είναι πάντα καλά κασιτερωμένα από τον καλαντζή, γιατί αλλιώς είναι επικίνδυνα για την υγεία, προκαλούν δηλητηρίαση.

Ο Καλαντζής ερχόταν, αν ήταν ξένος, σε τακτά χρονικά διαστήματα - τουλάχιστον μια φορά το χρόνο και συνήθως πριν από το Πάσχα - στο χωριό, περνούσε στις γειτονιές και κασιτέρωνε όλα αυτά τα χάλκινα σκεύη.

Εδώ θα κάνω μια παρένθεση να πω δυο λόγια για τους συμπαθείς καλαντζήδες, γιατί η δουλειά τους, το επάγγελμα τους, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με τα οικιακά σκεύη, με τα χάλκινα σκεύη του σπιτιού.

Μέχρι τη δεκαετία του 1950 που το χωριό έσφυζε από ζωή - τα περισσότερα σπίτια ήταν ανοιχτά, το σχολείο γεμάτο παιδιά, το 1950 - 1951 το Δημοτικό Σχολείο Παλαιοχωρίου Συρράκου είχε 90 μαθητές, (πληροφορία από το Γιώργο Ι. Παπαθανασίου που ήταν τότε κοιν. Σύμβουλος), - το επάγγελμα του καλαντζή ανθούσε και αυτό βεβαίως. Οι Καλαντζήδες, τα παλιότερα χρόνια, ήταν περιζήτητοι όχι μόνον στα χωριά αλλά και στα Γιάννενα γιατί τότε στα σπίτια κυριαρχούσαν τα χάλκινα σκεύη και η συντήρησή τους ήταν εντελώς απαραίτητη.

Όπως γράφει ο Βαγγέλης Β. Ντόκας στα "Λαογραφικά Σημειώματα" του στη ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΤΩΝ (τεύχος 67), στο Παλιοχώρι Συρράκου η κάθε γειτονιά είχε και το στέκι της όπου έρχονταν οι καλαντζήδες, έστρωναν τα σύνεργα τους και καλάϊζαν τα χαλκώματα που τους έφερνε η κάθε νοικοκυρά μαζί βέβαια και με το φαγητό της μέρας.

Τα στέκια αυτά ήταν: στη Στίλια, ο νερόμυλος του Κουτρούμπα, στο Μαυρέση το Χαγιάτι του Λικότη, στη Βίνιτσα (Γίντσα) το χαγιάτι της Παναγιάς, στον Άϊ - Γιώργη η καλύβα του Χρ. Σίμου (σήμερα Βαγγ. Τοπάλη), στην Τρίκα το χάνι του Μπότη, στη Σαλατούρα το μαγαζάκι του Νάστου Ρώϊμπα, στ' Αγγρίδι το χαγιάτι του Βασ. Πάσχου, στη Ρίγανη ο αχυρώνας του Γιάννη Κουτρούμπα και το σπίτι του Γιώργου

Η πλάτη της Παλιοχωρίτισσας έχει δοκιμασθεί σκληρά από τη γεμάτη νερό ξύλινη βαρέλα και ο ώμος της από τη μπιγκόνα.

Νάκα, τέλος στο Γυαλί, οι καλύβες του Γιώργου Κώστα και Μήτρου Σίμου.

Τα στέκια αυτά χρησιμοποιούσαν τόσο οι Παλιοχωρίτες καλαντζήδες όσο και οι ξένοι που έρχονταν από τα γύρω χωριά.

Από το Παλιοχώρι ήταν ο Βαγγέλης Γιάννης (Ρωϊμπας) και ο Χαρίλαος Ντόκας. Ο Βαγγέλης Γιάννης καλαΐζε στο νερόμυλο του στο γιαλό.

Κλείνω την παρένθεση και επανέρχομαι στα σκεύη και στα εργαλεία.

Απαραίτητα εργαλεία για τη φωτιά στο τζάκι είναι η ΤΣΙΜΠΙΔΑ και η ΜΑΣΑ (λαπάτα). Η Μάσα είναι ένα μικρό φτυάρι περίπου 10 x 15 εκατοστά με μακρύ χέρι μήκους 40 - 45 εκατοστά, χρήσιμη για να μαζεύουν ή να ανακατεύουν τη στάχτη και τα κάρβουνα (θράκα) στο τζάκι.

Πάνω στο τζάκι η μικρή μπρούτζινη λάμπα πετρελαίου σε σχήμα αχλαδιού φώτιζε όσο μπορούσε με την αδύναμη φλόγα της το δωμάτιο. Πολλά σπίτια είχαν και τη γνωστή μας λάμπα πετρελαίου με το λαμπογυάλι που δίνει περισσότερο φως, κρεμασμένη στον τοίχο ή τοποθετημένη ψηλά στην πουλίτσα (ξύλινο ράφι ψηλά στον τοίχο).

Με ξύλινες ΚΟΥΤΑΛΕΣ (χουλιάρες) ανακάτευαν τα φαγητά στις κατσαρόλες. Τις κουτάλες αυτές από ξύλο αγριογκορτσιάς ή ξεροπλάτανου, τις πελεκούσαν μόνοι τους οι Παλιοχωρίτες καθώς πελεκούσαν παλαιότερα και τα ΚΟΥΤΑΛΙΑ (λιούγκρι) που και αυτά ήταν ξύλινα.

Τα κουτάλια τοποθετούνται στη σειρά σε ξύλινη κουταλοθήκη ή τα βάζουν στον ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΟ, ξύλινο κουτί που είναι κρεμασμένο στον τοίχο.

Το νερό το έφερναν οι γυναίκες από τη βρύση με τη ΒΡΕΛΑ (βαρέλα) φορτωμένη στην πλάτη τους με τριχιά.

Είναι ξύλινη γι' αυτό βαρειά και άδεια ακόμα.

Το κουβάλημα του νερού γινόταν και με τη ΜΠΙΓΚΟΝΑ και τη ΦΤΣΕΛΑ, μικρότερα ξύλινα σκεύη μεταφοράς νερού που κρέμονται από τον ώμο με λουρί ή αλυσίδα. Η Μπιγκόνα είναι στρογγυλή και η φτσέλα τριγωνική, με ποδαράκια και οι δύο για να στηρίζονται.

Την μπιγκόνα και τη φτσέλα τις χρησιμοποιούσαν για να παίρνουν νερό μαζί τους όταν δούλευαν ολημερίς στα χωράφια ή για να πηγαίνουν νερό μαζί με το φαγητό στους εργάτες που δούλευαν στα χωράφια τους.

Στη φτσέλα που είναι μικρότερη από την μπιγκόνα βάζουν μερικές φορές και κρασί.

Τον καφέ τον έπαιρναν άψητο και τον έψηναν στη φωτιά με τον ΨΥΣΤΗ - στρογγυλό μεταλλικό δοχείο με μακρύ χέρι - γύριζαν το χέρι συνέχεια μέχρι να ψηθεί ο καφές και μετά τον έτριβαν με το ΜΥΛΟ ΤΟΥ ΚΑΦΕ που είναι μπρούτζινος, ή στο ΓΟΥΔΙ και μετά τον περνούσαν από τη ΣΙΤΑ.

Για να βγάλουν το βούτυρο, έβαζαν το γάλα στο ΜΠΟΥΤΙ-ΝΕΛΟΥ - ξύλινο δοχείο αρκετά βαθύ, με ύψος περίπου 70 εκατοστά και διάμετρο επάνω στο άνοιγμα 30 εκατοστά πάνω - κάτω, η βάση είναι ελαφρώς στενότερη - και το κτυπούσαν με ένα ειδικό ξύλινο εργαλείο το ΒΟΥΤΣΑΔΟΞΥΛΟ (Σφαρλίτσι) - κάτι σαν έμβολο - που το ανεβοκατέβαζαν κτυπώντας το γάλα. Μετά από αρκετό κτύπημα έβγαινε στην επιφάνεια το βούτυρο και το υπόλοιπο γινόταν ξυνόγαλο και το έτρωγε η οικογένεια ως ξυνόγαλο (μπιλινίτσα) ή το έβραζε και γινόταν γκίζα.

Για το τυρί φέτα και τη γκίζα χρησιμοποιούσαν τα τομάρια των ζώων (γιδιών - προβάτων), τα στέγνωσαν καλά, τα αναποδογύριζαν και έβαζαν μέσα το τυρί και τη γκίζα. Για να βάλουν μέσα το γαλοτύρι τα ξύριζαν πρώτα. Όλα αυτά τα

παραπάνω είδη διατηρούνται μέσα στα τομάρια αρκετό καιρό.

Για το άρμεγμα χρησιμοποιούσαν την ΚΑΡΔΑΡΑ (γκάλια-τα), ξύλινο δοχείο με πλατιά βάση για να μην αναποδογυρίζεται εύκολα στο άρμεγμα.

Άλλα σκεύη και εργαλεία του νοικοκυριού είναι το ΓΟΥΔΙ με το ΓΟΥΔΟΧΕΡΙ του. Υπάρχουν πέτρινα, ξύλινα και μπρούτζινα γουδιά.

Επίσης ο ΧΕΙΡΟΜΥΛΟΣ, δύο βαριές στρογγυλές πέτρες, η μία επάνω στην άλλη, με άξονα το κέντρο, η επάνω έχει λαβή για να πιάνεται και να περιστρέφεται. Με τον χειρόμυλο έκοβαν το στάρι και έκαναν πλιγούρι (χοντραλεσμένο στάρι για σούπα).

Το πλιγούρι (αλλιώς μπλιγούρι) στα χρόνια της γερμανικής κατοχής (1941 - 1944), ήταν περιζήτητο και είχε σώσει ζωές σε πολλές περιοχές της Ελλάδας.

Ανάμεσα στα σκεύη και εργαλεία του κάθε σπιτιού είναι και η ξύλινη ΣΚΑΦΗ για το πλύσιμο των ρούχων και ο ΚΟΠΑΝΟΣ με τον οποίο κοπανίζουν τα χονδρά ρούχα (βελέντζες, μπατανίες κ. ά) όταν τα πλένουν για να καθαρίζουν καλύτερα και να στραγγίζουν.

Αυτό γίνεται συνήθως στο ποτάμι, στο λαγκάδι ή σε κάποια βρύση, γιατί για το πλύσιμο αυτών των ρούχων χρειάζεται πολύ νερό και νερό τα σπίτια δεν είχαν, ιδίως παλαιότερα. Το χειμώνα μαζεύουν το νερό της βροχής και έχουν μεγαλύτερη ευκολία σε όλα.

Ο κόπανος είναι ένα μακρύ ξύλο γύρω στα 45 - 50 εκατοστά με χονδρό και γερό κεφάλι και λεπτότερο χέρι για να το πιάνει η γυναικά και να κοπανάει τα ρούχα.

Σε κάποιο τοίχο κρέμονται η ΠΑΛΑΝΤΖΑ και ο ΣΤΑΤΗΡΑΣ - καντάρι (στατέρι), απαραίτητα για το ζύγισμα.

Σημαντική θέση μέσα στο σπίτι, σε κάθε Παλιοχωρίτικο

σπίτι, έχει ο ΑΡΓΑΛΕΙΟΣ (ρασμποϊ) με το κτένι του (σπάτα - κιάπτινλου) και τις σαίτες του (σβάρτσαλε), καθώς και όλα εκείνα τα εργαλεία που χρειάζονται για την επεξεργασία του μαλλιού.

Τα ΛΑΝΑΡΙΑ - ΚΤΕΝΙΑ (κιάπτινι), η ΡΟΚΑ (φούρκα) με το ΑΔΡΑΧΤΙ (φούσλου) και το ΣΦΟΝΔΥΛΙ του (πράσκανι), η ΑΝΕΜΗ για να τυλίγουν και ξετυλίγουν το νήμα, να το ετοιμάζουν για τον αργαλειό. Το ΤΣΟΥΚΡΙΚΙ, με το οποίο τυλίγουν το νήμα στο αδράχτι και από εκεί το βγάζουν και το περνούν στη σαίτα, είναι το υφάδι του αργαλειού.

Τα λανάρια είναι ένα τετράγωνο ξύλινο κουτί, 35 x 35 εκατοστά περίπου με ύψος γύρω στα 30 εκατοστά. Η επάνω επιφάνεια του είναι μια κτένα με μεταλλικά δόντια. Επάνω σ' αυτή τοποθετείται μια ολόϊδια μεταλλική κτένα, η οποία έχει χέρι για να την πιάνουν. Τα λανάρια από την μια πλευρά είναι ανοικτά, η κάτω σανίδα είναι πολύ μεγαλύτερη από όλες τις άλλες, βγαίνει από το άνοιγμα και συνεχίζει για 50 - 60 ακόμα εκατοστά.

Η γυναίκα κάθεται στη σανίδα, σ' ένα μαξιλάρι, απλώνει τα πόδια της μέσα στο κουτί και πιάνοντας την επάνω κτένα με τα δυο της χέρια, λαναρίζει, κτενίζει το μαλλί - το έχει ήδη προετοιμάσει, το έχει ξανοίξει με τα χέρια (σκαρμανάμ λάνα - ξαίνουμε το μαλλί) - και το κάνει αφράτη τουλούπα (κάϊρου), ιδίως των προβάτων, έτοιμο για τη ρόκα. Είναι κουραστική δουλειά γιατί πρέπει να σκύβει διαρκώς προς τα εμπρός, προς τα κτένια, έτσι που της πιάνεται η πλάτη και της κόβεται η μέση. Η ρόκα, το αδράχτι, και το σφονδύλι είναι έργα των ανδρών. Για τη ρόκα χρησιμοποιούν το ξύλο της κρανιάς γιατί είναι ευλύγιστο και δεν σπάζει εύκολα. Το σφονδύλι το σκαλίζουν περίτεχνα οι άνδρες με το σουγιά - τον κολοκοτρωναϊκό - καθώς βοσκούν τα πρόβατα έξω στα λιβάδια ή τα

χειμωνιάτικα βράδια δίπλα στο τζάκι.

Όταν καμιά φορά οι γυναίκες ξέμεναν από σφονδύλι είχαν αμέσως τη λύση, έβαζαν στο αδράχτι για βάρος ένα κρεμμύδι ή μία πατάτα.

Για το πλέξιμο έχουν τις πέντε μικρές - λεπτές ΒΕΡΓΕΣ για τις κάλτσες, τις δυο μεγάλες πιο χονδρές για φούστες, ζακέτες κλπ. και το ΒΕΛΟΝΑΚΙ για τα σπιλέτα (εσάρπα), τις ζώνες, τα σκουφιά, τις πατούνες (καλτσάκια μέχρι τον αστράγαλο μόνο για τα κρύα πόδια των γερόντων και των μικρών παιδιών, τα βάζουν επάνω από τις κάλτσες).

Για το ράψιμο έχουν εκτός από το γνωστό βελόνι και τη ΓΚΛΙΟΥΜΠΑΝΑ, μεγάλη βελόνα γιατί τα ρούχα γενικά είναι χονδρά και ράβονται με μάλλινη κλωστή ή και σπάγγο.

Για τα σακιά, μάλλινα και αυτά, βγαλμένα από τον αργαλειό, έχουν τη ΣΑΚΟΡΑΦΑ (από όπου πήρε και το όνομα της), τη χρησιμοποιούν βέβαια και για άλλα χονδρά είδη, για ράψιμο. Και βέβαια πανταχού παρόν το γνωστό μας ψαλίδι.

Οι άνδρες χρησιμοποιούσαν την ΤΣΟΥΓΚΡΟΥΣΟΥΛΑ για την κατασκευή πρόχειρων παπουτσιών (γουρνοτσάρουχα) ή την επισκευή των τσαρουχιών.

Στην τσέπη του Παλιοχωρίτη μόνιμα ο ΣΟΥΓΙΑΣ, χρήσιμο εργαλείο για πολλές δουλειές.

Ο Γιώργος Μουλαράς (Δένδρης), είχε φέρει από την Αμερική προπολεμικά ένα σουγιά με πολλές λεπίδες για διάφορες χρήσεις, που εντυπωσίαζε, παλαιότερα, τους Παλιοχωρίτες όταν τον χρησιμοποιούσε, γιατί αυτοί ήξεραν μόνο τον απλό σουγιά, τον κολοκοτρωναίικο.

Έναν άλλο απαραίτητο σύντροφο έχει ο Παλιοχωρίτης την ΓΚΛΙΤΣΑ του. Η θέση της είναι πίσω από την εξώπορτα και βγαίνοντας την παίρνει μαζί του, είναι γι' αυτόν στήριγμα και εργαλείο μαζί. Το κεφάλι της το έχει σκαλίσει με μεράκι και

δείχνοντας το καμιά φορά καμαρώνει για το έργο του, γιατί είναι αλήθεια ότι υπάρχουν γκλίτσες με κεφάλια περίτεχνα σκαλισμένα., μέχρι και τον Άι - Γιώργη καβαλάρη μπορείς να δεις στο κεφάλι της γκλίτσας.

Παλαιότερα, πριν εισβάλλει ο πολιτισμός των "τρανζίστορ", οι Παλιοχωρίτες σκάλιζαν και έφτιαχναν και φλογέρες που γλυκολαλούσαν στις πλαγιές και στα ρουμάνια μας. Τώρα όχι μόνο η μελωδία της φλογέρας δεν ακούγεται αλλά και το όνομά της κοντεύει να ξεχαστεί. Το όνομά της που άλλοτε στόλιζε τίτλους και στίχους ποιημάτων και τραγουδιών.

Ο Κωστής Παλαμάς μας δίνει τη "Φλογέρα του Βασιλιά" και ο Κώστας Κρυστάλλης με τη δική του "Φλογέρα" τραγουδά για μιαν αγάπη:

.....
 Είπα στ' αστέρια τ' ουρανού, στης νύχτας το φεγγάρι,
 Στον Ήλιο τον χρυσόλαμπρο, στ' αηδόνια και στ' αγέρι
 Να μου την φέρουν μιαν αυγή, και δεν μ' ακούει κανένα
 Νυχτόημερα παρακαλώ Αγίους και Παναγία,
 Τάζω ασημένια τάματα, και δεν μ' ακούν κ' εκείνοι.
 Αν μου την έφερνες εσύ, σ' εχρύσωνα φλογέρα!

Ξάφνου η φλογέρα εσώπασε και σβυέται το τραγούδι.
 Τα φουντωτά κοντόκλαδα μεριάζουνε μπροστά του,
 Και στο γοργό αναμέριασμα κάποιο κορμί προβάλει.

.....
 κάποιος διαβάτης με καιρό διαλάλησε μια μέρα,
 "Ότι σ' απόκρυφην ερμιάν εύρε χρυσή φλογέρα".

Τώρα η φλογέρα έχει σωπάσει για πάντα, για πάντα.
 Αλλά ας γυρίσουμε στα εργαλεία για τα οποία μιλούσαμε.
 Για τις γεωργικές εργασίες έχουν όλα εκείνα τα εργαλεία

που είναι απαραίτητα σε κάθε σπίτι χωρικού.

Για το όργωμα το ξύλινο ΑΛΕΤΡΙ με το σιδερένιο ΥΝΙ του και τη ΒΟΥΚΕΝΤΡΑ (μακρύ ραβδί με καρφή στην άκρη για να κεντρούν τα βόδια να τα αναγκάζουν να προχωρούν στο όργωμα - από όπου πήρε και το όνομά της Βου - κέντρα -).

Για το σκάψιμο, το σκάλισμα αλλά και για άλλες σχετικές εργασίες έχουν διάφορα είδη και μεγέθη ΣΚΑΛΙΣΤΗΡΙΑ, ΤΣΑΠΕΣ, ΑΞΙΝΕΣ (καζμάς), ΦΤΥΑΡΙΑ.

Τα φτυάρια τα χρησιμοποιούν και για να καθαρίζουν τα κατώγια και τις μάντρες από τις κοπριές των ζώων, τις οποίες κουβαλούν στους κήπους και τα χωράφια γιατί είναι πολύ καλό φυσικό λίπασμα για τα σπαρτά, το μοναδικό άλλωστε λίπασμα που διαθέτουν.

Για το θέρισμα είχαν το ΔΡΕΠΑΝΙ, και για να κόψουν ξύλα για τη φωτιά και κλαρί για τα γίδια το ΤΣΕΚΟΥΡΙ (τσαπάτα). Συμπληρωματικά για διάφορες δουλειές το ΣΚΕΠΑΡΝΙ (συνακούπα) και το ΠΡΙΟΝΙ, και για το χορτάρι την ΚΟΣΑ.

Στο φόρτωμα των ζώων τους βοηθούσε η ΦΟΡΤΩΤΗΡΑ. Είναι ένα χονδρό και μακρύ ξύλο που καταλήγει σε διχάλα. Όταν φόρτωναν το σακί στη μια πλευρά του ζώου το στήριζαν με τη φορτωτήρα για ισορροπία, ώσπου να φορτώσουν και το άλλο σακί στην άλλη πλευρά.

Εδώ θα ήθελα να σημειώσω ότι τα περισσότερα σπίτια έχουν τώρα ηλεκτρικό ρεύμα και νερό και ότι οι γεωργο - κτηνοτροφικές εργασίες έχουν περιοριστεί πολύ, ιδίως μετά το 1960, και έτσι πολλά από τα απαραίτητα άλλοτε σκεύη και εργαλεία έχουν γίνει μουσειακά αντικείμενα και σιγά - σιγά θα εξαφανισθούν εντελώς.

ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Η διατροφή των Παλιοχωριτών στηρίζεται στα προϊόντα της δικής τους παραγωγής, ό,τι τους δίνει η γη τους - που την ποτίζουν με πολύ ιδρώτα - τα χωράφια, οι κήποι, τα δένδρα τους, ό,τι τους δίνουν τα ζωντανά τους, τα γίδια, τα πρόβατα και οι κότες.

Το ψωμί τους το φτιάχνουν κυρίως με καλαμποκάλευρο (μπομπότα). Ζεστή τρώγεται ευχάριστα (αν έχεις και τυρί μπροστά σου μάλιστα!), όταν όμως κρυώνει σκληραίνει και τρώγεται κάπως δύσκολα, αλλά σαν πεινάς, σου φαίνεται πως είναι το καλύτερο ψωμί στον κόσμο. Όταν η μπομπότα γίνεται με προζύμι μέσα είναι πιο μαλακή. Μερικές φορές την κάνουν με κρύο νερό (κου άπα αράτσι) αλλά λίγο πιο λειπτή.

Το σταρένιο ψωμί το έχουν κυρίως για τις "καλές μέρες", θα λέγαμε, για τις γιορτές και για κανένα γάμο αν τύχει. Λίγοι είναι αυτοί που έχουν συχνά στην τάβλα τους σταρένιο ψωμί.

Με το σταρένιο αλεύρι οι νοικοκυρές κάνουν την "πλατσίντα", είναι το αρχαίο έδεσμα "πλακούς". Η πλατσίντα, πίτα ανεβατή με προζύμι, με τυρί φέτα, αυγά και βούτυρο είναι νοστιμότατη.

Το ψωμί, καθώς και όλες οι πίτες που κάνουν οι Παλιοχωρίτισσες ψήνονται στο ταψί στο τζάκι σκεπασμένο με τη γάστρα. Η μπομπότα μπορεί να ψηθεί και χωρίς ταψί στην πλάκα του τζακιού. Αναμερά η νοικοκυρά τη θράκα, καθαρίζει καλά τη ζεστή πλάκα (πλοάτσα) και ρίχνει επάνω

τη μπομπότα, τη σκεπάζει με τη γάστρα και σε λίγη ώρα είναι έτοιμη.

Με το σταρένιο επίσης αλεύρι ανοίγουν φύλλα, αφ' ενός μεν για τις πίτες, αφ' ετέρου δε για να κάνουν λαζάνια.

Πίτες (κουντράρι) κάνουν πολλών ειδών, όπως την κασάτα, με τυρί φέτα και αυγά, την κρεατόπιτα με κρέας και ρύζι, τη ρυζόπιτα, τη χορτόπιτα, επίσης την "μασόντρα" (μπατζαριά), που γίνεται με στρώση από ζύμη καλαμποκάλευρου στο ταψί, από πάνω διάφορα χόρτα ανακατεμένα με τυρί και πάνω από τα χόρτα αραιό ριχτό χυλό από αλεύρι καλαμποκιού επίσης (συνηθισμένο φαγητό).

Για τα λαζάνια ανοίγουν φύλλο, όπως ανέφερα παραπάνω, το αφήνουν να στεγνώσει λίγο και μετά το κόβουν με πολλή τέχνη με ένα μαχαίρι σε λαζάνια, που όταν τα βράζουν ύστερα και τα ραντίζουν με βούτυρο λιωμένο γίνεται ένα φαγητό πολύ νόστιμο, αλλά δεν το μαγειρεύουν συχνά, είναι κι αυτό απ' τα "καλά" τους φαγητά.

Πολύ συνηθισμένα φαγητά είναι ο τραχανάς και το κουρκούτι. Ο τραχανάς που ετοιμάζεται σε μεγάλη ποσότητα από το καλοκαίρι, για να περάσουν όλη τη χρονιά, γίνεται με γάλα και σταρένιο αλεύρι και έχει πολλή δουλειά για να γίνει. Τον ζυμώνουν από το βράδυ στη σκάφη του ψωμιού και τον αφήνουν εκεί όλη τη νύχτα σκεπασμένο, το πρωί τον απλώνουν κομματάκια - κομματάκια στον ήλιο μέσα σε ταψιά. Όταν στεγνώσει αρκετά τον τρίβουν σε πρώτη φάση με τα χέρια πάνω από το κόσκινο και μετά μέσα στο κόσκινο για να βγει από κάτω σε ταψί, ψηλός σαν ψίχουλο, μετά τον απλώνουν αμέσως ξανά στον ήλιο για πολλές ώρες, πολλές φορές και δεύτερη και τρίτη μέρα για να στεγνώσει καλά και να μπορέσει να διατηρηθεί πολύ καιρό.

Έχει πολύ κόπο και διαδικασία γιατί θέλει τη νοικοκυρά

συνεχώς από πάνω του, κάθε καθυστέρηση θα κάνει ζημιά, όλα πρέπει να γίνονται στην ώρα τους. Από αυτή τη βιασύνη στον τραχανά μας βγήκε η παροιμία "έχω τραχανά απλωμένο" που δείχνει ακριβώς κάτι το επείγον, κάτι που δεν παίρνει αναβολή ή καθυστέρηση.

Πρέπει λοιπόν η νοικοκυρά να γυρίσει εγκαίρως τα κομματάκια της ζύμης για να τα ψήσει ο ήλιος και από τις δύο μεριές, να προσέξει όμως να μην ξεραθούν πολύ και δεν τρίβονται, να τον τρίψει στο κόσκινο, να τον απλώσει πάλι τριμμένο στον ήλιο ή σε κάποια σκιά που ν' αερίζεται και κάποιος να τον ανακατεύει συχνά για να στεγνώσει καλά, γιατί αλλιώς θα μουχλιάσει, γι' αυτό και η βοήθεια τη "μέρα του τραχανά" είναι απαραίτητη, μόνο με δυο χέρια δεν γίνεται τραχανάς. Επειδή δε χρειάζεται πολύ ήλιο φροντίζουν να τον κάνουν μέρες στεγνές που δεν φαίνεται να έρθει βροχή.

Τον τραχανά τον τρώνε πρωί - βράδυ ιδίως τον χειμώνα, βάζουν γάλα στο βράσιμο αντί για νερό και γίνεται θρεπτικότερος.

Απαραίτητο και το κουρκούτι, γίνεται με καλαμποκίσιο αλεύρι που βράζει στο γάλα, απλό και εύκολο φαγητό και πολύ συνηθισμένο, ιδίως για τους γερόντους που τα χρόνια τους έχουν πάρει τα δόντια.

Πρόχειρο φαγητό που τρώγεται εύκολα είναι και η "μπουκουβάλα", που είναι μπομπότα ζεστή (μόλις βγαίνει από τη φωτιά), την τρίβουν σε ένα πιάτο (συνήθως καπάκι κατσαρόλας) της ρίχνουν αρκετό λάδι ή βούτυρο και τρώγεται ευχάριστα. Το ψωμί αυτό πρέπει να έχει γίνει με ζύμη μέσα, όχι άζυμο.

Με καλαμποκάλευρο κάνουν και τη "μπαζίνα". Αξιόλογο φαγητό που θέλει όμως τέχνη και φροντίδα για να πετύχει.

Για τη "μπαζίνα" βράζουν το νερό σε μια κατσαρόλα και

ρίχνουν μέσα (στη μέση) το καλαμποκάλευρο, με τον πλάστη το σταυρώνουν (το χαρακώνουν στα 4) ή κάνουν, με τον πλάστη επίσης, μια τρύπα στη μέση στο αλεύρι μέχρι τον πάτο της κατσαρόλας και αυτό γίνεται για να μπει το νερό στο αλεύρι και να βράσει - σημειωτέον ότι δεν το ανακατεύουν το αλεύρι όταν το ρίχνουν στο νερό -. Αφού βράσει και είναι έτοιμο βγάζουν από τη φωτιά την κατσαρόλα την κρατούν γερά ανάμεσα στα πόδια τους και με τον πλάστη ανακατεύουν καλά - καλά το βρασμένο αλεύρι μέχρι να γίνει μια σφιχτή μάζα. Τσιγαρίζουν 2 - 3 κρεμμύδια με βούτυρο ή λάδι το ρίχνουν μέσα και ανακατεύουν πάλι. Τη γυρίζουν σε ένα μεγάλο καπάκι, της ρίχνουν τυρί φέτα από πάνω και έτοιμη η "μπαζίνα".

Το γάλα από πρόβατα και γίδια είναι η πρώτη και απαραίτητη ύλη για την επιβίωσή τους. Το γάλα, το τυρί (φέτα πάντα), η γκίζα, το γιαούρτι, το ξυνόγαλο, το βούτυρο (λιωμένο και νωπό), δεν λείπουν από κανένα σπίτι, είναι είδη καθημερινής χρήσεως. Το γάλα ή ξυνόγαλο παπάρα (γάλα ή ξυνόγαλο με ψωμί μέσα) για μικρούς και μεγάλους κάθε μέρα. Το γάλα για παπάρα το βράζουν συνήθως και σχηματίζεται επάνω μια παχιά κρούστα (σπούμα) και στον πάτο της κατσαρόλας ένα επίσης παχύ κατακάθι γιατί το γάλα τους είναι από πρόβατα ή γίδια και έχει πολύ βούτυρο. Τα παιδόπουλα που περιμένουν να φάνε ανταγωνίζονται ποιο θα φάει τη "σπούμα" και ποιο την "αρασατούρα", είναι και οι δύο ανάρπαστες λιχουδιές.

Το πρώτο γάλα που θα αρμέξουν από τα πρόβατα ή τα γίδια μόλις γεννήσουν τα μικρά τους είναι παχύ, σχεδόν πηχτό, είναι η λεγόμενη "κουλιάστρα" είναι πολύ νόστιμη, είναι φαγητό ιδιαίτερο για την οικογένεια.

Το γιαούρτι και το γαλοτύρι (στραγκλιάτα), δεν λείπουν επίσης από κανένα σπίτι. Το γαλοτύρι το βάζουν σε ασκί και

το διατηρούν με αλάτι για πολύ καιρό.

Σημαντική θέση στη διατροφή των Παλιοχωριτών έχουν και τα όσπρια, δικής τους πάντα παραγωγής, ρεβίθια, φακή, κουκιά, φασολιά.

Τα λαχανικά επίσης δεν λείπουν από κανένα νοικοκυριό, πατάτες, ντομάτες, φασολάκια, φρέσκα κουκιά, κολοκυθάκια, αλλά και κολοκύθες που διατηρούνται για πολύ και γίνονται νόστιμες κολοκυθόπιτες. Απαραίτητα βέβαια τα κρεμμύδια και τα σκόρδα. Όλα αυτά όμως για να προκόψουν και ν' αποδώσουν πρέπει να έχουν νερό, να είναι ποτιστικά και νερό δεν υπάρχει άφθονο στο Παλιοχώρι.

Αφθονούν τα αγριόχορτα και συμπληρώνουν αρκετά καλά τη διατροφή τους, κάνουν με αυτά συχνά "μασόντρα" όπως ανέφερα παραπάνω.

Άλλο φαγητό για να ποικίλουν λίγο τη ζωή τους, είναι οι τηγανίτες με σταρένιο αλεύρι, άζυμες ή με λίγη ζύμη μέσα για να φουσκώσουν, τις τηγανίζουν οι νοικοκυρές στο τηγάνι ή στην πλάκα του τζακιού.

Πρόχειρο φαγητό είναι η παπάρα με νερό, ξύδι και ζάχαρη, ρίχνουν μέσα ψωμί και έτοιμο το φαγητό, τι φαγητό δηλαδή; αυτό είναι για να ξεγελάσει κανείς την πείνα του. Κάτι καλύτερο είναι η παπάρα με βραστό νερό στο οποίο ρίχνουν μέσα λάδι ή βούτυρο και μετά κομματάκια ψωμί, ιδίως ξερό ψωμί για να μην πάει χαμένο το αξιοποιούν με αυτόν τον τρόπο.

Τα αυγά από τις κότες τους έρχονται να συμπληρώσουν τη μικρή ποικιλία των φαγητών τους, τηγανητά με φρέσκο βούτυρο είναι γρήγορο και ευπρόσδεκτο φαγητό, αλλά και βραστά στον τρουβά των παιδιών για "προσφάγι" στο σχολείο και του τσοπάνη που φυλάει τα γιδοπρόβατα είναι καλή τροφή. Τα αυγά χρησιμοποιούνται επίσης πολύ και στις πίτες.

Για ψάρια ούτε λόγος να γίνεται, αλλά και το κρέας δεν το

γεύονται συχνά ή μάλλον σπανίως το γεύονται. Κάπου - κάπου τρώνε κανένα κοτόπουλο αλλά κρέας από τα γιδοπρόβατά τους λίγες φορές τον χρόνο τρώνε, μόνο τα Χριστούγεννα και το Πάσχα ή με την ευκαιρία κάποιας άλλης γιορτής ή γάμου θα σφάζουν κανένα αρνί, κατσίκι ή γίδα για να το δοκιμάσουν.

Μερικοί παίρνουν γουρουνόπουλο από το καλοκαίρι, το τρέφουν και το σφάζουν τα Χριστούγεννα. Το λίπος του το βράζουν και λιώνει, το βάζουν σε δοχείο και το χρησιμοποιούν στη μαγειρική τους όλο τον χειμώνα. Τα υπολείμματα που μένουν με το λιώσιμο του λίπους, τις "τσιγαρίδες" τις ρίχνουν στις σούπες τους και γίνονται νοστιμότητες.

Τα φρούτα στο χωριό μας είναι περιορισμένα, λίγα σταφύλια, που προέρχονται κυρίως από κληματαριές, λίγα επίσης τα ροδάκινα, περισσότερα είναι τα κορόμηλα (προυν' λι) και τα αχλάδια (πέρ' λι) καθώς και τα άγρια αχλάδια (γκόρτσα) από τις γκορτσιές, που όταν ωριμάζουν καλά είναι νόστιμα και τρώγονται ευχάριστα. Τα σύκα αφθονούν, κόκκινα και άσπρα, γιατί τις σηκώνει ο τόπος τις συκιές, είτε ξηρικές, είτε ποτιστικές είναι. Την άνοιξη εξάλλου οι κερασιές τους χαρίζουν γευστικότερα κεράσια.

Η καρυδιά (νούκα) μπορούμε να πούμε ότι είναι το μοναδικό δέντρο για ξηρούς καρπούς που έχουμε στο χωριό μας. Όλοι σχεδόν οι Παλιοχωρίτες έχουν φροντίσει να έχουν κάπου λίγες καρυδιές.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Γυναίκες και άνδρες είχαν τις καθημερινές και τις γιορτινές τους φορεσιές.

Τα γιορτινά τους, φροντισμένα, περιποιημένα, ήταν ότι καλύτερο μπορούσαν να διαθέσουν. Τα φορούσαν τις παοχαλινές και τις χριστουγεννιάτικες μέρες καθώς και τις άλλες γιορτές στην εκκλησία, στα πανηγύρια -στο Μαχούστι στον Πριάβολο, στον Άι-Γιώργη, στην Παναγία, στις δυο Εκκλησιές- αλλά και σε όλες τις άλλες κοινωνικές τους εκδηλώσεις, που μπορεί να μην ήταν πολλές, υπήρχαν όμως, όπως ο γάμος, οι ονομαστικές τους γιορτές κ.ά.

Τα γιορτινά των γυναικών ήταν μακρύ και φαρδύ φουστάνι, είτε από ατλάζι με σιρίτια βελούδινα στον ποδόγυρο, είτε μάλλινο υφαντό καλοφτιαγμένο, που είχε βγει από τον αργαλειό τους, μονόχρωμο ή καρώ (μαύρο-κόκκινο, μαύρο-μπλε, που μόνες τους έχουν βάψει με περισσή τέχνη και φροντίδα). Και στα μάλλινα φουστάνια έβαζαν 2 και 3 σειρές μαύρο βελούδο (φέλπα).

Από τη μέση και πάνω φορούσαν και πόλκα, από ατλάζι και αυτή, ή από άλλο ευρωπαϊκό ύφασμα. Η πόλκα μοιάζει με εφαρμοστή ζακέτα με λαιμόκοψη, που κουμπώνει ως επί το πλείστον στο πλάϊ στο στήθος με κουμπιά ή με τοκάδες. Από το λαιμό κρέμονταν στο στήθος ασημένιες αλυσίδες με φλουράκια (γιορντάνια).

Απαραίτητη η ποδιά από μαύρο σατέν με πλουμιστά κεντί

*Γιορτινή φορεσιά Παλιοχωρίτισσας.
Τη φορούσε η Ευθαλία Αναστασίου Ρώμπα
σε ηλικία 25 ετών το 1930*

δια. Τριαντάφυλλα, μαργαρίτες κι άλλα αγριολούλουδα, πεταλούδες και πουλιά ζωντάνευαν με το πολύχρωμο κέντημα στο μαύρο σατέν ύφασμα, λίγο πιο πάνω από το τελείωμα της, και την έκαναν πανέμορφη, τέτοια που να εμπνεύσει τους δημιουργούς της δημοτικής μας μουσικής να την κάνουν τραγούδι.

Στην κεντισμένη σου ποδιά μωρ' βλάχα,
μωρ' βλάχα, βλαχοπούλα και τσελιγκοπούλα (δισ)
Λαλούν αηδόνια και πουλιά μωρ' βλάχα,
μωρ' βλάχα, βλαχοπούλα και τσελιγκοπούλα (δισ).

.....

Στη μέση φορούσαν ασημένια ζώνη που έκλεινε με πόρπη. Πάνω από το φουστάνι και την πόλκα φορούσαν την περίφημη "σάρικα" (σιγκούνι - φλοκάτη).

Φτιαγμένη από χονδρό μάλλινο μαύρο υφαντό, φοδραρισμένη με τσόχα γκρενά ή άλλο ευρωπαϊκό ύφασμα, αγκαλιάζει την πλάτη και το στήθος -χωρίς μανίκια (αχειρίδωτος επενδύτης)- ανοικτή μπροστά, αλλά πολλές φορές την ενώνουν με ασημένια πόρπη, πέφτει ελεύθερα χαμηλά μέχρι τα γόνατα.

Κάθε σάρικα και ιδίως η νυφιάτικη, είναι ένα έργο τέχνης.

Ειδικοί τεχνίτες -που τώρα δυστυχώς έχουν παντελώς σχεδόν εκλείψει, κάτι λίγοι υπάρχουν ακόμα στο Μέτσοβο- την έραβαν και την κεντούσαν περίτεχνα με μπιρσίμι, κόκκινο, πορτοκαλί, άσπρο, μαύρο, πράσινο και άλλα χρώματα σε όλα της τα τελειώματα, γύρω στο λαιμό, μπροστά μέχρι κάτω, στο πλάϊ και πίσω. Κεντημένο το στήθος και από τις δύο μεριές. Κέντημα στην πλάτη και γύρω από τη μασχάλη. Κομψή με δύο κεντημένες πιέτες πίσω που η κάθε μια τους τελειώνει σε τρεις χαριτωμένες φουντίτσες.

Σάρικα (σιγκούνι), λιτή, απέριτη, είναι το ομορφότερο κομμάτι της βλάχικης φορεσιάς

Οι ηλικιωμένες φορούσαν σάρικες σε σκούρο χρώμα, αλλά και οι καθημερινές τους για όλες τις ηλικίες ήταν πιο απλές και πιο σκούρες από τις γιορτινές, ήταν οι "μούρκες" λεγόμενες.

Η σάρικα ήταν ακριβό είδος της φορεσιάς και γι' αυτό επικρατούσε η συνήθεια, ο πατέρας αν μπορούσε, αγόραζε άμεσα στο νεογέννητο κορίτσι του τη γιορτινή της σάρικα για να βρίσκεται όταν χρειασθεί.

Έτσι φυλάω και εγώ με αγάπη και φροντίδα τη γιορτινή μου σάρικα που μου αγόρασε ο πατέρας μου όταν γεννήθηκα.

Η παλιοχωρίτικη σάρικα, ίδια με αυτή που φορούσαν στο Συρράκο, τους Καλλαρύτες και το Βαθύπεδο (Προσβάλα), έχει μπει από το 1960 και μετά στις κασέλες και μόνο σε κάποια παραδοσιακή εκδήλωση έχουμε την ευκαιρία να τη δούμε.

Κάθε περιοχή της Ηπείρου έχει τη δική της διαφορετική στολή με τη δική της σάρικα -έτσι τη λέμε εμείς στο Παλιοχώρι, γνωστή όμως στο Πανελλήνιο είναι με το όνομα "σιγκούνι" ή "φλοκάτη"-. Άλλο σιγκούνι έχει π.χ. το Πωγώνι και άλλο τα Ζαγοροχώρια.

Τα σιγκούνια του Ζαγορίου είναι από τα ωραιότερα της Ελλάδας, αληθινά έργα Τέχνης. Σε καταπλήσσει η ποικιλία των κεντημένων σχεδίων με μονόχρωμο κόκκινο μπιρσίμι πάνω στο μαύρο ύφασμα, που σε μερικά σιγκούνια μάλιστα, το κέντημα είναι τόσο πλούσιο που το σκεπάζουν ολόκληρο. Είναι οι "δωδεκάρες" λεγόμενες από το ποσό των χρημάτων - 12 λίρες- που έπαιρνε ο τεχνίτης τους. Υπάρχουν και "εννιάρες" και "εφτάρες" και πεντάρες ακόμα, με το αντίστοιχο ποσό λιρών για το αντίστοιχο κέντημα.

Στο κεφάλι τους οι Παλιοχωρίτισσες φορούσαν μαύρο μαντήλι από ανάλαφρο ύφασμα με γιρλάντα λουλουδιών στο τελείωμα, αγορασμένο από τα Γιάννενα. Τα έδεναν με χάρη

πάνω στο κεφάλι ή στο πλάϊ ενώ τα μαλλιά τους πλεγμένα κοιτίδες ξέφευγαν από το μαντήλι και έπεφταν πίσω στην πλάτη.

Φορούσαν κάλτσες μάλλινες πλεκτές με κέντημα στα δάκτυλα, στη φτέρνα, στον αστράγαλο και κάτω από το γόνατο που τελείωναν και δένονταν με χρωματιστό κορδονάκι για να μη πέφτουν.

Για παπούτσια είχαν τα τσαρούχια συνήθως κόκκινα με μαύρη ή και κόκκινη μεγάλη φούντα. Ήταν προσαρμοσμένα για τους κακοτράχαλους δρόμους του χωριού, με κλίση μπροστά προς τα επάνω για να διευκολύνουν το βάδισμα.

Από τα μικρά τους χρόνια οι γυναίκες φορούσαν σκουλαρίκια. Ξεκινούσαν με ασημένια στην ηλικία των 4-5 χρόνων και όταν μεγάλωναν φορούσαν το "σήμα κατατεθέν" για όλη την Ήπειρο σχεδόν και τώρα ακόμα, τα κομψά χρυσά σκουλαρίκια, που περνούν στην τρύπα του αυτιού από πίσω προς τα εμπρός, όπου και κουμπώνουν. Μια λεπτή ροδίτσα με δοντάκια, η περίφημη "τιτριμίδα", κρέμεται στο σκουλαρίκι και δίνει χάρη στο κόσμημα και στο πρόσωπο με κάθε κίνησή της.

Το τρύπημα του αυτιού ήταν επώδυνο γιατί γινόταν με καυτή βελόνα του ραψίματος και μερικές φορές γινόταν πληγή και έκανε μέρες να θρέψει και να γειάνει.

Εδώ ταιριάζει η παροιμία "μπρος στα κάλλη τι είναι ο πόνος".

Η καθημερινή φορεσιά των γυναικών ήταν πιο απλή. Χειμώνα-καλοκαίρι φορούσαν τα ίδια χονδρά ρούχα. Κατάσαρκα άνδρες-γυναίκες φορούσαν φανέλες πλεκτές ή υφαντές. Πάνω από τη φανέλα το πουκάμισο και από πάνω οι γυναίκες φορούσαν το φαρδύ μάλλινο φουστάνι τους, που κατεβαίνει μέχρι τη μέση της κνήμης. Μαύρο ή σκούρο οι

*Ο Γιώργος Σ. Πάσχος και ο Κώστας Γρ. Ροκάς
συμμετέχοντες, με παραδοσιακή φορεσιά, στο
οδοιπορικό Πρέβεζα - Γιάννενα - Παλιοχώρι - Συρράκο
τον Οκτώβριο του 2000.*

ηλικιωμένες και καρώ μαύρο-μπλε ή μαύρο κόκκινο οι νεότερες.

Ήταν καλοφτιαγμένο και στολισμένο με σιρίτια βελούδινα στο λαιμό, μπροστά στο άνοιγμα και προπαντός στον ποδόγυρο και έβαζαν και τρεις σειρές, μαύρο κατά κανόνα, βελούδο (φέλπα). Το άνοιγμα στο στήθος έκλεινε με τοκάδες.

Φορούσαν επίσης και τις καθημερινές τη σάρικα, κάποια δευτερότερη βέβαια ή παλιομένη. Στη μέση τους δεμένη πάντα μάλλινη ποδιά, από τον αργαλειό τους και αυτή, ή βαμβακερή αγορασμένη στα Γιάννενα. Κάλτσες μάλλινες χονδρές (τσουράπια) καθώς και μαντήλι στο κεφάλι χειμώνα-καλοκαίρι. Οι γιαγιάδες έριχναν στους ώμους τους για να μη κρυώνουν, μάλλινο σπιλέτο (εσάρπα τριγωνική) πλεγμένο με βελόνες ή βελονάκι.

Τα καθημερινά τους παπούτσια ήταν παλιομένα τσαρούχια ή γουρνοτσάρουχα και για τις γυναίκες και για τους άνδρες.

Πολλοί άνδρες στις αρχές του αιώνα φορούσαν φουστανέλα, γρήγορα όμως εγκαταλείφθηκε και έδωσε τη θέση της στην μπουραζάνα, μάλλινο φαρδύ παντελόνι.

Η γιορτινή τους φορεσιά ήταν άσπρη μπουραζάνα, άσπρο πουκάμισο με κλειστό γιακά παπαδίστικο, γιλέκο μαύρο με σακάκι ή χωρίς σακάκι ανάλογα με τον καιρό. Στη μέση γυρόφερνε 3 και 4 γύρους άσπρο υφαντό ή πλεκτό ζωνάρι (μπραν), δέκα ως δεκαπέντε εκατοστά φαρδύ. Το χειμώνα απαραίτητη ήταν η κάπα (ταμπάρι), προστασία από το κρύο, το χιόνι και τη βροχή, καθώς και το πλεκτό κασκόλ.

Στο κεφάλι όλοι σχεδόν οι άνδρες φορούσαν σκούφια (σκούφο, φέσι), -μερικοί φορούσαν καπέλο- μαύρη ή σκούρα γενικά οι γέροι και κόκκινη με φούντα οι νεότεροι.

Τσόχα ή βελούδο με σιρίτι στον περίγυρο και πλούσια φούντα από μαύρο ή κίτρινο φανταχτερό μπρισίμι, φτιαγμένη

στα Γιάννενα από άξιους τεχνίτες, συμβολίζουν την αρχοντιά και την "καταγωγή" εκείνου που τη φορούσε. Και σήμερα ακόμα χρησιμοποιούμε τη φράση "από που κρατάει η σκούφια του".

Οι καθημερινές σκούφιας ήταν απλές, από μάλλινο ύφασμα ή πλεκτές σε διάφορα χρώματα.

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας, στην Περιοχή της Ηπείρου φορούσαν όλοι σχεδόν οι άνδρες σκούφους και όπως φαίνεται ήταν υποχρεωτικός γιατί στις 22 Φεβρουαρίου 1913, μόλις ο ελληνικός στρατός μπήκε στα Γιάννενα (η παράδοση της πόλης έγινε 21 Φεβρουαρίου), οι Γιαννιώτες που ξεχύθηκαν στους δρόμους και τις πλατείες να τον υποδεχθούν πέταγαν τη σκούφια τους στον αέρα και την άφηναν να πέσει κάτω και να ποδοπατηθεί γιατί τους είχε επιβληθεί από τους Τούρκους και την φορούσαν καταναγκαστικά.

"Τα διάφορα κεφαλοκαλύμματα και κεφαλοδέματα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν καθορισμένα από τους Τούρκους σε διακριτικά γνωρίσματα"¹.

Επίσης η καθημερινή φορεσιά των ανδρών ήταν πιο απλή. Η μπουραζάνα ήταν μαύρη, για πρακτικούς λόγους, το πουκάμισο άσπρο ή μαύρο, συνοδευόταν από το γιλέκο ή το σακάκι.

Εδώ να σημειώσω ότι όλα τα μάλλινα υφάσματα με τα οποία οι ραφτάδες έφτιαχναν τις κάπες, τα σακάκια, τις μπουραζάνες, τα γιλέκα των ανδρών και τα φουστάνια και τις σάρικες των γυναικών έβγαιναν από τον αργαλειό της Παλιοχωρίτισσας.

1. Η Καθημερινή - Επτά ημέρες, Ελληνικές ενδυμασίες, 30/1/2000.

Είχαμε πολλούς Παλιοχωρίτες ραφτάδες και οι πιο γνωστοί είναι ο Γιάννης Παπαθανάσης και ο αδελφός του Κώστας Παπαθανάσης, ο Μήτρο Βάσος (Ρώϊμπας). Ο Μίχο Κοράκης, παλαιότεροι αυτοί, ο Χαράκης Ποτοίκας, ο Αντώνης Ντόκας, ο Γιώργος Ντόκας, ο Στέργιος Κοράκης, Ο Γούλα Λεμόνης, ο Νάστος Λεμόνης, ο Κώστας Πάσχος, ο Στέργιος Πάσχος, ο Χρήστος Παπαθανάσης.

Με τον καιρό οι φορεσιές άλλαξαν αργά αλλά σταθερά, ιδίως μετά το 1960, εισέβαλε και επικράτησε το ευρωπαϊκό ντύσιμο.

Τώρα τραγούδι στον αργαλειό δεν ακούγεται, τώρα η σαΐτα δεν τρέχει πέρα-δώθε να υφάνει τα σκουτιά και οι ραφτάδες μας αφανίστηκαν από των νέων καιρών τα σαρωτικά ρεύματα.

ΑΣΧΟΛΙΕΣ

Οι ασχολίες που αναφέρω παρακάτω είναι κυρίως των χρόνων που φτάνουν μέχρι το 1960 - 1970 περίπου, γιατί μετά, μετά άρχισε η ερήμωσή του. Το πρώτο χτύπημα ήταν η μετανάστευση στη Γερμανία και το δεύτερο το κλείσιμο του σχολείου.

Όσοι είχαν παιδιά για το Δημοτικό πήραν το δρόμο της ξενιτιάς, δεν θα άφηναν αγράμματα τα παιδιά τους.

Σιγά - σιγά το ένα σπίτι μετά το άλλο έκλεισε, η πόρτα και τα παράθυρα του σφραγίστηκαν οριστικά και αφόρητη σιωπή απλώθηκε στην άλλοτε πολύβουη και πολύφωνη κατοικία.

Σ' εκείνα λοιπόν τα χρόνια που έσφυζε το χωριό από ζωή αναφέρονται οι ασχολίες των Παλιοχωριτών.

Το Φθινόπωρο, Σεπτέμβριο με Οκτώβριο, ανάλογα με τον καιρό, έσπερναν το σιτάρι και τη φακή. Έσπερναν επίσης κριθάρι, βρώμη και ρόβι για τα ζώα.

Κάθε νοικοκυριό είχε 20-30 πρόβατα και άλλα τόσα γίδια, 1, 2 ή 3 βόδια, ήταν και νοικοκυριά που είχαν και 4 βόδια, μιλάμε για τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Για το όργωμα χρειάζονταν βέβαια δύο βόδια και όλοι το είχαν όνειρο και πολλοί το κατάφερναν ν' αποκτήσουν τα δύο αυτά βόδια "ζευγάρι", τα τόσο απαραίτητα για το όργωμα των χωραφιών τους. Όσοι δεν μπορούσαν και έμεναν με ένα βόδι δανείζονταν και δάνειζαν το δικό τους για να κάνουν ζευγάρι για να μπορέσουν να οργώσουν, έκαναν

*1957. Ο Αχιλλέας Μακρυδήμας οργώνοντας κοπιαστικά
τα πετροχώραφά του.*

"σέμπρο" 1-2 ημέρες ο ένας 1-2 ημέρες ο άλλος.

Αγελάδα είχαν λίγοι και εκτός από το γάλα της και το μοσχάρι που περίμεναν, την έβαζαν και στο χωράφι για όργωμα, αν ήταν ανάγκη.

Κάθε νοικοκυριό είχε τουλάχιστον ένα μουλάρι ή ένα γαϊδούρι που ήταν απαραίτητα για τις μεταφορές τους, το στάρι και το καλαμπόκι στο μύλο, τα κούτσουρα από το δάσος κ.α. αλλά και για τις μετακομίσεις τους, στο "δώθε" και στο "κείθε" από το ένα σπίτι στο άλλο, για τους γερόντους, τα μικρά παιδιά και την οικοσκευή τους.

Όλα αυτά τα ζωντανά όμως είχαν μεγάλη φροντίδα. Από νωρίς έπρεπε να εξασφαλίσουν την τροφή τους για το χειμώνα, που σπάνια έβγαιναν έξω να βοσκήσουν.

Για τα μικρά ζώα -πρόβατα, γίδια- χρειάζονταν βρώμη, ρόβι, κριθάρι. Για τα μεγάλα -βόδια, μουλάρι κλπ. -άχυρα, σανά και καλαμιές.

Εδώ θα ήθελα να σημειώσω ότι λίγο πριν από τον πόλεμο του 1940, με Νόμο, οδηγήθηκαν χιλιάδες γίδια από τα ορεινά χωριά της περιοχής στη σφαγή για να μειωθεί ο αριθμός τους και να προστατευθούν τα δάση από την αποψίλωσή τους από τα γίδια. Τότε μειώθηκε και στο Παλιοχώρι ο αριθμός τους και κανένα σχεδόν νοικοκυριό δεν είχε πάνω από 1 ή 2 γίδια.

Από νωρίς το Φθινόπωρο ετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν το χειμώνα γιατί ήταν και είναι πάντα βαρύς με πολλές βροχές με ανέμους (τράτζι σ' ντα - φυσάει και βρέχει) με χιόνια πολλά που σε μερικές περιοχές (Βίγλα) έφθανε και τα δύο μέτρα.

Έπρεπε να κόψουν ξύλα, ξύλα λιανά (κλαρούδια) να κάνουν πόστα (στίβα) κάπου στην αυλή ή πάρα έξω, για να τα έχουν να ανάβουν τη φωτιά (προσάναμμα) ή να τη δυναμώσουν για να μαγειρεύουν ή να ψένουν στη γάστρα.

Έπρεπε να κόψουν κούτσουρα στο δάσος και να τα φέρουν σπίτι, ας ήταν καλά το μουλάρι και το γαϊδούρι τους γι' αυτό, όσο πιο πολλά μπορούσαν γιατί στο Παλιοχώρι ο χειμώνας δεν είναι μόνο βαρύς αλλά κρατάει και πολλούς μήνες από τον Νοέμβριο μέχρι τον Απρίλιο έχει χιόνια.

Τα κούτσουρα στο τζάκι ήταν η ζωή τους όλο τον χειμώνα, δεν τα άφηναν να σβήνουν καθόλου σχεδόν γιατί πάγωνε το σπίτι και οι άνθρωποι του.

Το χειμώνα οι αγροτικές δουλειές ήταν περιορισμένες, έπιαναν οι βροχές, τα χιόνια, το κρύο, λίγο-πολύ κλείνονταν μέσα.

Η φροντίδα τους τώρα ήταν τα ζωντανά, αν το επέτρεπε ο καιρός τα έβγαζαν λίγο έξω να βοσκήσουν, αλλιώς τα τάιζαν μέσα. Αν δεν είχε χιόνι πήγαιναν κάθε μέρα σχεδόν στο δάσος ή στα κοντινότερα δένδρα και έκοβαν κλαρί για τα γίδια (πουρνάρι, κέδρο, έλατο, φιλίκι - γκριός).

Από τον Σεπτέμβριο, αλλά κυρίως τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο, αρχίζουν οι γέννες, έρχονται τα αρνάκια και τα κατσικάκια, άλλη φροντίδα κι αυτή, έπρεπε να τα βάζουν να θηλάσουν τακτικά και μετά να τα κλείσουν στα "μπατούλια" τους.

Το "μπατούλι" είναι ένας κλειστός ζεστός χώρος για τα μικρά, ένα "μπατούλι" για τα αρνάκια και ένα για τα κατσικάκια. Δεν τα άφηναν να θηλάζουν συνέχεια, τα έβαζαν πρωί-βράδυ.

Όταν αρχίζουν να μεγαλώνουν τα έβαζαν μόνο το πρωί για θηλασμό και όταν γίνονταν 40-50 ημερών τα απόκοβαν, Μάρτιο-Απρίλιο αποκόβονταν σχεδόν όλα.

Γέννες είχαμε και αργότερα, αρνιά και κατσίκια μας έρχονταν και τον Απρίλιο και τον Μάιο καμιά φορά.

Τι χαρά νιώθαμε όλοι μας, μικροί και μεγάλοι, αλλά προ-

παντός οι μικροί, τα παιδιά, όταν κάποιος κατέβαινε στο κατώγι να ταΐσει τα πρόβατα και τα γίδια και γύριζε κρατώντας στην αγκαλιά του ένα νεογέννητο αρνάκι ή κατσικάκι, ήθελαν όλα να το πάρουν αγκαλιά, να το χαϊδέψουν, να το βάλουν κοντά στο τζάκι να ζεσταθεί και αυτό να βελάζει ανήσυχο, φοβισμένο και να μη μπορεί να σταθεί καλά-καλά στα ποδαράκια του.

Οι σκηνές αυτές με τα νεογέννητα ήταν συνηθισμένες, παρ' όλα αυτά έδιναν πάντα στιγμές χαράς και ευτυχίας σε όλη την οικογένεια.

Τον Οκτώβριο η νύχτα μεγάλωνε, άρχιζαν τα νυχτέρια για το ξεφλούδισμα του καλαμποκιού, που γινόταν με "μιντάτι" (αλληλοβοήθεια). Μια συντροφιά από συγγενείς και γειτόνους μαζευόταν δύο-τρία βράδια στο ένα σπίτι, δύο-τρία στο άλλο και άρχιζαν το ξεφλούδισμα με μοναδικό τους εργαλείο ένα μικρό ξύλινο σουβλί (σούλα) 12-15 πόντων, σαν ένα μολύβι περίπου. Με το σουβλί χανάκωναν τις φλούδες του καλαμποκιού και τις τραβούσαν, τις έκοβαν και τις έριχναν σε μια άκρη και σε άλλη άκρη το καθαρισμένο καλαμπόκι.

Αυτά τα νυχτέρια με "μιντάτι" ήταν κουραστικά αλλά ευχάριστα, η ώρα περνούσε χωρίς να την καταλάβεις.

Τα κούτσουρα έκαιγαν στο τζάκι και σκορπούσαν μια γλυκειά θαλπωρή σε όλο το δωμάτιο που δούλευαν.

Άρχιζαν με τη νόστιμη πίτα ή τις τηγανίτες που είχε ετοιμάσει η νοικοκυρά και μετά δουλειά που συνοδευόταν με παραμύθια, ιστορίες, αστεία, πειράγματα και τραγούδι καμιά φορά αν ερχόταν πολύ στο κέφι. Όταν κάποιος έβρισκε κόκκινο καλαμπόκι -και αυτό ήταν σπάνιο- αχολογούσε όλο το σπίτι από τις θριαμβευτικές φωνές του. Γινόταν και συναγωνισμός ποιος θα βρει περισσότερα τέτοια καλαμπόκια και αυτό τους έκανε να δουλεύουν γρηγορότερα, έψαχναν για το πολυ-

πόθητο κόκκινο καλαμπόκι, που το κρατούσαν βέβαια ξεχωριστά, όποιος έβρισκε 6-7 κόκκινα καλαμπόκια μπορούσε να πάει να κοιμηθεί.

Στο ξεφλούδισμα του καλαμποκιού έπαιρναν μέρος και τα παιδόπουλα του σπιτιού, ακόμα και τα πεντάχρονα και εξάχρονα ήθελαν να παλεύουν με το σουβλί για να καθαρίσουν καλαμπόκι και ιδίως για να βρουν το κόκκινο. Γρήγορα όμως ερχόταν ο ύπνος στα ματάκια τους και έγερναν εκεί δίπλα που "δούλευαν" και κοιμόνταν.

Τα καλαμπόκια καθαρισμένα πια μαζεύονταν σε μια γωνιά και μόλις τους έμενε λίγος χρόνος -εδώ δεν είχε "μιντάτι"- τα χτυπούσαν με ένα γερό ξύλο 1,5-2 μέτρα μακρύ και παραπάνω, για να πέσει ο καρπός και να μείνουν τα τσόκαλα.

Αυτή η δουλειά ήταν κουραστική και τους πιάνονταν οι ώμοι γιατί απαιτούσε πολύ και δυνατό χτύπημα.

Οι φλούδες από το καλαμπόκι έπαιρναν το δρόμο για το παχνί -τροφή για τα μεγάλα ζώα, τα τσόκαλα στη φωτιά.

Το ίδιο γινόταν και με τη φακή, τα ρεβίθια και το ρόβι και αυτά στοιβάζονταν στη γωνιά και χτυπιούνταν για να ξεσποριάσουν -να χωρίσει ο καρπός από το τσόφλι τους, τα απομεινάρια (φακίστρες) στα μικρά ζώα.

Άλλη χειμωνιάτικη φροντίδα που άρχιζε από το Φθινόπωρο, πριν πιάσουν οι βροχές, είναι το τακτικό ξελάκκωμα.

Έπρεπε δηλαδή κάθε τόσο να καθαρίζουν από τις πέτρες και τα χώματα τους λάκκους που προστάτευαν τα χωράφια από τα νερά της βροχής για να μην πλημμυρίσουν και καταστρέψουν τα σπαρτά, να μην πνιγούν τα χωράφια.

Στην καρδιά του χειμώνα όταν το χιόνι έπεφτε ασταμάτητα πυκνό-πυκνό και βάραινε τις στέγες, έπρεπε να γίνει ξεχιόνισμα, γιατί υπήρχε φόβος να σπάσουν οι γριντές, τα σταλίκια

(στρόκι), τα ψαλίδια από το βάρος τους. Αλλά ξεχιόνισμα χρειάζονταν και τα παράθυρα, η πόρτα, οι αυλές, γιατί αλλιώς δεν μπορούσε κανείς να βγει έξω, το χιόνι φτάνει πολλές φορές ένα μέτρο και παραπάνω, σωστός αποκλεισμός.

Τότε ήταν που έστηναν, μικροί και μεγάλοι, αλλά κυρίως τα παιδιά και οι νεαροί, τις παγίδες (μπάτες) για τα πουλιά που έψαχναν απεγνωσμένα να βρουν κάτι να φάνε, γιατί όλα ήταν κάτασπρα, σκεπασμένα με χιόνι.

Οι παγίδες αποτελούνταν από μια πλάκα αρκετά μεγάλη και βαριά και από τρία ακόμα σύνεργα, την καρλίμπα (γκλίτσα) -ένα ξύλο με μήκος γύρω στους 30 πόντους και με διάμετρο περίπου δύο πόντους, η μια του άκρη μοιάζει με το κεφάλι μιας μυτερής γκλίτσας-. Η καρλίμπα είναι για να στερεώνει την πλάκα, έτσι ώστε να δημιουργεί μία γωνία με το έδαφος.

Τα άλλα σύνεργα είναι το σκάνδαλο και η βέργα (τσιμπίδα) που είναι δύο ξυλάκια, 10 πόντων περίπου το καθένα, που συνδυαζόμενα στο κενό που δημιουργεί η καρλίμπα με την πλάκα, γίνονται παγίδα για τα πουλιά, γιατί με το παραμικρό άγγιγμα που κάνουν, καθώς τρώνε τα σποράκια ή ψιχουλάκια που έχουν βάλει εκεί επίτηδες, πέφτει η πλάκα και τα σκοτώνει.

Με τον ίδιο τρόπο οι μεγάλοι έβαζαν πολλές φορές μεγαλύτερες παγίδες και έπιαναν και μεγάλα πουλιά αλλά και λαγούς ακόμα.

Μαζί με την Άνοιξη, μαζί με τον κούκο που λαλούσε τώρα, που το έλεγε, στις καταπράσινες πλαγιές, άρχιζαν πάλι και οι αγροτικές εργασίες που δεν ήταν λίγες.

Τον Μάρτιο-Απρίλιο έσπερναν το καλαμπόκι, έσπερναν επίσης φασόλια, ντομάτες, πατάτες, κρεμμύδια, κολοκύθια.

Πρώτη τους δουλειά ήταν οι πέτρες στα χωράφια, να τις μαζέψουν και να τις πετάξουν, μετά το όργωμα και η σπορά.

Μάϊο με αρχές Ιουνίου είχαν το αραίωμα των φυτών και το "σκάλο". Σκάλιζαν δηλαδή το χώμα κοντά στην καλαμιά-καλαμποκιά, πριν ακόμα να δέσει ο καρπός και το μάζευαν γύρω από τη ρίζα για να αντέχει στον αέρα και στις βροχές.

Τον Ιούνιο είχαν επίσης το "βοτάνισμα", τα σταροχώραφα γέμιζαν αγριόχορτα (ζιζάνια) και έπρεπε να τα βγάξουν από μέσα γιατί αλλιώς θα έπνιγαν το στάρι. Έτσι όση ώρα τους έμενε χώνονταν στα χωράφια για το βοτάνισμα, εδώ δεν είχε "μιντάτι" ο καθένας μόνος του, η κάθε οικογένεια δηλαδή μόνη της πάλευε να εξαφανίσει τα αγριοβότανα.

Μετά τις 25 Ιουνίου είχαν το κούρεμα των προβάτων και τον Ιούλιο των γιδιών.

Τον Ιούνιο (Θερτής) άρχιζε το θέρισμα του σταριού. Ευλογημένη η ώρα, χαρούμενη η ώρα που με το δρεπάνι στα ροζιασμένα από τις σκληρές δουλειές χέρια τους, έμπαιναν στα σταροχώραφα και θέριζαν τα χρυσά στάχυα, τα έκαναν δεμάτια και τα μετέφεραν στ' αλώνια, όσο πιο πολλά δεμάτια έκαναν, τόσο πιο μεγάλη χαρά έπαιρναν, δεν καταλάβαιναν από κούραση. Συνήθως το θέρισμα γινόταν από τα μέλη της οικογένειας, μερικοί όμως έπαιρναν και εργάτες, όταν τα χωράφια ήταν πολλά και δεν τα έβγαζαν πέρα μόνοι τους. Ξεκινούσαν χαράματα με τη δροσιά, δούλευαν όλη τη μέρα και σταματούσαν το βράδυ όταν έγερνε ο ήλιος πίσω από τα βουνά.

Όταν όλα τα δεμάτια μαζεύονταν στο αλώνι (άργι) έρχεται η ώρα του αλωνίσματος, που κρατούσε συνήθως μια μέρα. Είχε από πριν ετοιμασθεί το αλώνι, που είναι πλακοστρωμένο, είχε καθαρισθεί από τα χόρτα, και είχε σκουπισθεί καλά από τα χώματα. Στη μέση στο αλώνι ο ξύλινος στύλος ενάμιση μέτρο περίπου είχε για μια μέρα την τιμητική του, έτοιμος και αυτός να δεχθεί την τριχιά που θα δεθεί επάνω του και θα

*Το αλώνι χοριάριασε, δε θ'αγκαλιάσει ποτέ πια τα χρυσούξανθα
στάχια του σπαριού. Άλλοι καιροί.*

τυλίγεται στο κορμί του καθώς τα άλογα θα τρέχουν γύρω-γύρω μέσα στο αλώνι και θα ξεσποριάζουν το στάρι από το στάχυ του.

Το αλώνισμα γινόταν συνήθως με 2 άλογα ή μουλάρια, γραφικές σκηνές. Οι Συρρακιώτες είχαν άλογα και έρχονταν πολλές φορές στο Παλιοχώρι για να αλωνίσουν. Οι Παλιοχωρίτες, στην ανάγκη, έβαζαν και ένα άλογο ή μουλάρη ή ακόμα και τα βόδια τους.

Η μέρα του αλωνίσματος για τα παιδιά ήταν γιορτή, ήταν πανηγύρι, ήταν παιχνίδι, όλη την ημέρα. Σε μερικά αλώνια επειδή το έδαφος είναι κατηφορικό, στην επάνω μεριά έχει χτιστεί τοίχος, περίπου ένα με ενάμισυ μέτρο. Τα παιδιά περνούσαν από τον τοίχο μέσα στο αλώνι πάνω στα δεμάτια και έτρεχαν πίσω από τα άλογα και μόλις τα άλογα τα πλησίαζαν, γιατί βέβαια έτρεχαν γρηγορότερα, τα παιδιά πετάγονταν έξω από το αλώνι που έχει δύο χαμηλές εξόδους από τη μια και από την άλλη πλευρά. Ξανανέβαινουν στον τοίχο και ξαναπερνούσαν μέσα και έτρεχαν πίσω από τα άλογα και όλη μέρα αυτό γινόταν μέχρι που να κουραστούν. Αλλά και όταν δεν έχει το αλώνι τοίχο τα παιδιά έμπαιναν μέσα από τις εισόδους που έχει και έτρεχαν πίσω από τα άλογα.

Όταν τελείωνε το αλώνισμα, το απόγευμα συνήθως, άρχιζε το λίχνισμα. Με το λιχνιστήρι (γύλα) -όμοιο με ένα μεγάλο ξύλινο πιρούνι πάνω από ένα μέτρο με 3 ή 4 δόντια- ξεχώριζαν το στάρι (τον καρπό) από το άχυρο.

Για να γίνει όμως αυτό έπρεπε να φυσάει αέρας, ώστε όπως σήκωναν με το λιχνιστήρι ή το φτυάρι (μεγάλο, ειδικό γι' αυτή τη δουλειά), άχυρο και καρπό μαζί να πάρει ο αέρας το άχυρο πάρα πέρα και να πέσει καθαρός ο καρπός κάτω.

Όταν τελείωνε και το λίχνισμα, το στάρι, ευλογημένος καρπός για κάθε σπίτι, έμπαινε στα σακιά και μεταφερόταν

σπίτι για να πάει με τον καιρό στον μύλο και τα άχυρα μαζεύονταν και σπρώχνονταν στην αχυρώνα από μια μικρή πόρτα, σαν παράθυρο που συνορεύει με το αλώνι.

Το άχυρο είναι και αυτό χρυσή τροφή το χειμώνα για τα μεγάλα ζώα.

Για τα παιδιά άλλο παιχνίδι και αυτό, να χώνονται μέσα στα άχυρα και να γλιστρούν μαζί τους μέσα στην αχυρώνα, να βγαίνουν από την κανονική πόρτα και να τρέχουν πάλι στο αλώνι και να κάνουν τα ίδια, να γεμίζουν ολόκληρα με άχυρο και να αχολογούν οι πλαγιές γύρω από τις χαρούμενες φωνές τους.

Το αλώνισμα γινόταν πάντα σχεδόν τον Ιούλιο, γι' αυτό πήρε και το όνομα "Αλωνάρης".

Αύγουστο-Σεπτέμβριο μάζευαν τις καλαμιές από τις καλαμποκιές, καλή τροφή για τα μεγάλα ζώα και μετά μάζευαν το καλαμπόκι.

Μάζευαν επίσης τον Οκτώβριο και Νοέμβριο αλλά και τον Δεκέμβριο ακόμα τα βελανίδια κυρίως για τα μικρά ζώα.

Εκτός από τις εποχιακές ασχολίες που ανέφερα παραπάνω, είχαν οι Παλιοχωρίτες και τις καθημερινές τους ασχολίες που δεν ήταν και λίγες.

Ήταν η καθημερινή βόσκηση των ζώων, εκτός κι αν ήταν χιονιάς ή πολύ ανεμοβρόχι, οπότε ταΐζονταν στα μαντριά τους ή το κατώγι.

Κάθε μέρα λοιπόν κάποιος από το νοικοκυριό θα πήγαινε να βοσκήσει τα ζώα. Τα γίδια τα πήγαιναν στο δάσος για το κλαρί τους. Τα πρόβατα αλλά και τα μεγάλα ζώα στα λιβαδάκια και στα άσπαρτα χωράφια για το χορτάρι τους.

Τα γίδια πολλές φορές τα άφηναν να πάνε και να γυρίσουν μόνα τους στο δάσος, που βέβαια δεν είναι και πολύ μακριά. Τα ξεπροβόδιζαν το πρωί λίγο πιο πέρα από το σπίτι και αυτά

έφευγαν μόνα τους, οδηγός ο τράγος (γκεσέμι) και πήγαιναν για βοσκή στο Λημέρι τους που το γνώριζαν καλά.

Το απόγευμα λίγο πριν τη δύση έβγαινε κάποιος από την οικογένεια σε ένα κοντινό ξέφωτο, λοφίσκο (κόντρου) για να ακούγεται καλά από τα γίδια και τα καλούσε με όλη τη δύναμη της φωνής του "τσιουρίίί χόιτς - χόιτς, τσιουρίίί χόιτς - χόιτς" και αυτά που γνώριζαν τη φωνή του "κυρίου" τους χορτάτα από την ολοήμερη βόσκησή τους στο δάσος, ξεκινούσαν και γύριζαν στο σπίτι με τον τράγο πάντα μπροστά - μπροστά αρχηγό και οδηγό με το βαρύ κυπρί του στο λαιμό.

Ήταν μια αλησμόνητη γραφική σκηνή, για όσους την έζησαν κάποτε, όταν έμπαιναν τα γίδια στην αυλή, άσπρα, μαύρα, γκρίζα, καφετιά, παρδαλά, και αχολογούσαν τα κυπριά τους και ανακατεύονταν με τα βελάσματα των μικρών κατσικιών που έτρεχαν στις μανάδες τους εκείνη την ώρα για να θηλάσουν.

Έφερνε και ο βοσκός της οικογένειας, που δεν ήταν πάντα ο ίδιος, τα πρόβατα από τη βοσκή, γιατί αυτά ήθελαν φύλαγμα όλη μέρα, ιδίως όταν δεν έβοσκαν κάπου εκεί κοντά στο σπίτι.

Τα Χριστούγεννα, τα πρόβατα μόνο τα πήγαιναν στα σταροχώραφα ("κείθε") για να βοσκήσουν καλύτερα στα "όχτια" και αυτό για λίγες μέρες ή καμιά φορά και για μήνα ολόκληρο ή και περισσότερο.

Πολλές φορές ο βοσκός ερχόταν και με κανένα αρνάκι στην αγκαλιά, αν ήταν η εποχή της γέννας, αν και τις γίδες και τα πρόβατα που ήταν ετοιμόγεννα τα κρατούσαν στο σπίτι, τα παρακολουθούσαν και αν ήταν ανάγκη τα βοηθούσαν να γεννήσουν.

Ακολουθούσε το άρμεγμα. Το γάλα, σημαντικότερο (και βασικό) προϊόν για τους Παλιοχωρίτες, γινόταν τυρί, γινόταν

(1) Σωτήρης Μουλαράς στη σιάνη στα βουνά μας,
με κρύο και με ζέση.

βούτυρο, γκίζα, ξυνόγαλο (μπιλινίτσα) και θα αποτελούσε τη βάση της διατροφής τους. Με το γάλα θα έτρεφαν τα μικρά παιδιά, θα έκαναν τον τραχανά της χρονιάς, θα έβραζαν το κουρκούτι (σούπα με γάλα και καλαμποκάλευρο) κυρίως για τους γέρους. Το τυρί και η γκίζα, με ζεστό καλαμποκίσιο ψωμί είναι πολύ νόστιμο προσφάϊ, διηγούνται μάλιστα και μια μικρή σχετική ιστορία, "Πήγαν δύο κλέφτες ένα βράδυ έξω από ένα σπίτι και περίμεναν να κοιμηθούν οι νοικοκυραίοι για να μπουν να τους κλέψουν. Κρυφοκοίταζαν από το παράθυρο και έβλεπαν μέσα να τρώνε ψωμί και τυρί. Περίμεναν, ξανακοιτούσαν, τίποτε, μέσα εξακολουθούσαν να τρώνε ψωμί και τυρί. Περίμεναν, τίποτε, το ψωμί και το τυρί δεν τελειωνε, όλο και έφερνε η μάνα κομμάτια τυρί, όλο και έφερνε κομμάτια μπομπότα και η λαμπίτσα του πετρελαίου πάνω στο τζάκι δεν έλεγε να σβήσει, έτσι οι κλέφτες είδαν και απόειδαν σηκώθηκαν και έφυγαν".

Το Παλιοχώρι σαν ορεινό που είναι δεν έχει ελαιόδεντρα και έτσι δεν έχει λάδι, και από τα Γιάννενα να το προμηθεύονται είναι αρκετά δύσκολο, και το έχουν αντικαταστήσει με το βούτυρο, με το φρέσκο βούτυρο αλλά κυρίως με το λιωμένο που μοσχοβολάει σε όποιο φαγητό ή πίτα το βάζουν.

Το λιώσιμο του βούτυρου ήταν μία ολόκληρη επιχείρηση γιατί χρειαζόταν μεγάλη διαδικασία. Ήταν μια δουλειά που την είχαν αναλάβει οι γυναίκες. Έβραζαν το φρέσκο βούτυρο αρκετή ώρα σε ένα μικρό καζάνι ή σε μεγάλο καλντάρι (κατσαρόλα), έριχναν μέσα "σουλχίνα" (μικρό κίτρινο ανθάκι που μοσχοβολάει) για να πάρει την ευωδιά του και λίγο αλάτι, το ανακάτευαν συνέχεια και έβγαζαν το κατακάθι αφού έριχναν μέσα λίγο αλεύρι. Το κατακάθι αυτό μαζί με λίγα κομματάκια κρεμμυδιού που έχουν ρίξει στο βούτυρο που βράζει, ονομάζεται ζώνα (ντάρτι) και ήταν μια πρώτης τάξεως λιχουδιά για όλους.

Μετά το βράσιμο το βούτυρο το έβαζαν στα δοχεία συντηρήσεώς του, πάγωνε και έτσι μπορούσε να διατηρηθεί πολύ καιρό χωρίς να αλλοιώνεται. Με αυτό το νοικοκυριό περνούσε τη χρονιά του, ώσπου να έρθει η ώρα να ετοιμάσει το καινούργιο.

Στις καθημερινές ασχολίες του νοικοκυριού ήταν το κουβάλημα του νερού, που για τα περισσότερα σπίτια ήταν μακριά. Και αυτή τη δουλειά την είχαν αναλάβει κυρίως οι γυναίκες. Έπαιρναν τη βαρέλα (βρέλα) -που από μόνη της είναι βαριά- πήγαιναν στη βρύση τη γέμιζαν οκάδες-οκάδες νερό, τη φορτώνονταν στην πλάτη τους με τριχιά που την κρατάει και την έφερναν στο σπίτι. Δύο βαρέλες την ημέρα έφθαναν και δεν έφθαναν για τις ανάγκες του νοικοκυριού, ιδίως το καλοκαίρι, γιατί το χειμώνα χρησιμοποιούσαν και το νερό της βροχής.

Καμιά φορά οι γυναίκες έπαιρναν και τη μπιγκόνα¹ μαζί τους, τη γέμιζαν και αυτή και την κουβαλούσαν στα χέρια τους.

Σε βοήθεια της γυναίκας για νερό πήγαινε μερικές φορές ο άνδρας. Φόρτωνε δύο βαρέλες στο ζώο πήγαινε τις γέμιζε και τις έφερνε σπίτι.

Στη Ρίγανη πήγαιναν οι άνδρες με το ζώο (μουλάρι ή γαϊδούρι), με δύο βαρέλες στη Σκάρα, που έχει κρύο και άφθονο νερό, τις γέμιζαν και τις έφερναν σπίτι.

Μέσα στο σπίτι αλλά και στην αυλή υπάρχει ειδική θέση - η φρύδα - για τη βαρέλα για να μπορεί κανείς να τη γυρίζει και να βάζει νερό. Μπορεί έξω στην αυλή να μην υπάρχει

1. Δες περιγραφή στα σκεύη

φρύδα αλλά μέσα στο σπίτι οπωσδήποτε υπάρχει και έχει και νεροχύτη για να φεύγουν τα νερά.

Άλλη καθημερινή φροντίδα της Παλιοχωριτίσσας ήταν οι κότες, ζωτικής σημασίας και αυτές για τη διατροφή της οικογένειας.

Δεν υπάρχει Παλιοχωρίτικο σπίτι χωρίς κότες. Είναι βέβαια "ελεύθερης βοσκής" θα λέγαμε, εκτός από το χειμώνα που χρειάζονται και αυτές τάϊσμα.

Το καλοκαίρι οι κότες δεν προτιμούσαν το κοτέτσι τους και κούρνιαζαν στα δένδρα της αυλής. Μόλις σουρούπωνε φτερούγιζαν και πηδούσαν στα χαμηλά τους κλωνάρια και κοιμόνταν. Επειδή όμως οι αυλές είναι ανοιχτές πολύ εύκολα οι αλεπούδες (βούλπελε), τις επισκέπτονταν και κοίταζαν τις κότες πάνω στα δένδρα. Τα μάτια της αλεπούς έλαμπαν μεσ' στο σκοτάδι, μαγνήτιζαν τις κότες που έπεφταν κάτω και τις άρπαζαν, αν βέβαια τους το επέτρεπε ο άγρυπνος φύλακας του σπιτιού, ο σκύλος. Οι νοικοκυρές για να τις εμποδίσουν να κουρνιαξουν στα δέντρα τους μίκραιναν τα φτερά, τους τα έκοβαν και έτσι οι κότες δεν μπορούσαν να πετάξουν και αναγκάζονταν να πάνε στο κοτέτσι τους.

Τη μέρα πάλι οι κότες κινδύνευαν από τα γεράκια και είχε και εκεί το νου της λίγο - πολύ η νοικοκυρά. Μόλις έβλεπε γεράκι να πετάει εκεί κοντά έβαζε αμέσως τις φωνές "ου-χούου" "ου-χούου" και ο κόκορας και οι κότες του που γνώριζαν το "σήμα κινδύνου" έτρεχαν να κρυφτούν στο κοτέτσι τους ή στο κατώγι μέχρι να περάσει ο κίνδυνος και να ξαναβγούν δειλά να βοσκήσουν.

Το χειμώνα οι κότες μαζεύονταν συνήθως στο αχούρι - στο κατώγι - που είναι ζεστά. Στο παχνί γεννούν τα αυγά και εκεί κλωσσουν την Άνοιξη, συζούν δηλαδή με τα βόδια. Θέλουν όλες να κλωσήσουν τα αυγά τους, όμως το κάθε νοικοκυριό

έβαζε μόνο μία ή το πολύ δύο κλώσες, γιατί τις άλλες τις ήθελε για να αυγά τους. Για να τις εμποδίσουν λοιπόν οι νοικοκυρές τις έβαζαν σε νερό σε ένα καζάνι (τους έκαναν μπάνιο μία - δύο φορές), επίσης τους περνούσαν στη μύτη κάθετα ένα φτερό.

Εντούτοις καμιά φορά οι κότες τα κατάφερναν να γεννούν τα αυγά τους μακριά από το σπίτι, μέσα σε κάποια τούφα ή όπου έβρισκαν κρυψώνα και αφού έβγαιναν τα κλωσόπουλα εμφανίζονταν στο σπίτι μαζί τους.

Για τις γυναίκες σημαντική ήταν επίσης η ασχολία τους με το μαλλί των προβάτων και των γιδιών. Επιλεναν το μαλλί, μετά το κούρεμα, στο ποτάμι, σε κάποια κοντινή λαγκαδιά ή στο σπίτι και αφού λιαζόταν και στέγνωνε το έβαζαν στο λανάρι και το κτένιζαν και γινόταν τουλούπα αφράτη, ιδίως το μαλλί από τα πρόβατα.

Ερχόταν η σειρά της ρόκας και δεν υπήρχε μέρα που δεν θα έπιανε η Παλιοχωρίτισσα τη ρόκα στα χέρια της για να γνέσει το μαλλί να το κάνει νήμα. Ρόκα, αδράχτι, σφονδύλη τα έβλεπε κανείς πάντα στα χέρια της ή δίπλα της κάπου προσωρινά ακουμπισμένα. Αλλά και έξω από το σπίτι, όταν πήγαινε για δουλειές, είχε συχνά τη ρόκα μαζί της και έγνεθε.

"Το κέντισμα είναι γλέντισμα
κι η ρόκα το σεργιάνι,
η σαρμανίτσα κι ο αργαλειός
είναι σκλαβιά μεγάλη".

Μας λέει το δημοτικό μας τραγούδι.

Το μαλλί ήταν είδος πρώτης ανάγκης για όλα τα νοικοκυριά, ήταν τρόπος ζωής, με αυτό θα ντύνονταν με αυτό θα σκεπάζονταν.

Χρυσοχέρα και ακούραστη, στην κυριολεξία, η Παλιοχωρίτισσα, είχε μόνιμα στημένο σε κάποια γωνιά τον αργαλειό της και το στιμόνι και τη σαΐτα με το υφάδι έτοιμα πάντα την περίμεναν και αυτή από κάπου θα έκλεβε λίγο χρόνο και ιδίως το βράδυ, με τη λαμπίτσα του πετρελαίου κάπου δίπλα της να της φέγγει τα έργα της και τα όνειρά της, έβγαζε από τον αργαλειό της τις πολύχρωμες τσέργκες (βελέντζες-φλοκάτες), τις ωραιότατες μπατανίες και καραμελωτές κουβέρτες και εκείνα τα πανέμορφα μαξιλάρια που έχει υφάνει επάνω τους κλωνάρια τριανταφυλλιάς, πουλιά, πεταλούδες, μέλισσες και άλλα ακόμα όμορφα σχέδια που μόνη της επινοεί.

Από τον αργαλειό έβγαιναν όλα εκείνα τα μάλλινα υφάσματα για να γίνουν τα ρούχα των ανδρών, των γυναικών και των παιδιών.

Τα σαλβάρια, οι μπουραζάνες, τα πουκάμισα, τα σακάκια, τα ζωνάρια των ανδρών, τα φουστάνια και οι ποδιές των γυναικών και τα αντίστοιχα των παιδιών.

Από το μαλλί των γιδιών γίνονταν οι κάπες (ταμπάρια) και τα ταλαγάνια, προστασία για μικρούς και μεγάλους από τις βροχές και τα χιόνια.

Εδώ θα ήθελα να κάνω μια παρένθεση για τον αργαλειό και τις υφάντρες του.

Από τα παραπάνω φαίνεται πόσο χρήσιμος, πόσο απαραίτητος, πόσο ζωτικός για την επιβίωσή τους ήταν ο αργαλειός σε κάθε Παλιοχωρίτικο σπίτι.

Μύθος, ιστορία και θρύλος ο αργαλειός από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Έχουμε το μύθο της Αράχνης, κόρης του βαφέα Ίδμονα από την Κολοφώνα. Η υφαντική ικανότητα της Αράχνης ήταν τόσο μεγάλη που θέλησε να προκαλέσει τη θεά Αθηνά σε

Όσοι είχαν λάμπα με λαμπογυάλι, όπως αυτή πάνω στο ράφι, ήταν προνομιούχοι γιατί φώτιζε πολύ καλύτερα από την ταπεινή φλογίτσα της μπρούτζινης λάμπας.

Τα μάλλινα μαξιλάρια της Παλιοχωρίτισσας, υφασμένα σε νυχτέρια συνήθως, στο φως της λάμπας του πετρελαίου, είναι από τα πιο δύσκολα αλλά και τα πιο όμορφα εργόχειρά της.

διαγωνισμό ποια θα ύφαινε καλύτερα. Η Θεά Αθηνά δεν βρήκε κανένα ψεγάδι στο υφαντό της Αράχνης και από ζήλεια τη μεταμόρφωσε στο γνωστό μας έντομο, την αράχνη, που τη βρίσκουμε παντού να υφαίνει τον λεπτεπίλεπτο ιστό της.

Ο Όμηρος πάλι μας διηγείται στην Οδύσσειά του, πως η πιστή γυναίκα του Οδυσσέα, η Πηνελόπη, με τον αργαλειό της ξεγελούσε χρόνια και χρόνια τους μνηστήρες, υφαίνοντας την ημέρα και ξηλώνοντας την νύχτα το υφαντό που ποτέ δεν τελείωνε για ν' αποφασίσει ποιόν θα διαλέξει για άνδρα της.

Από τότε μέχρι σήμερα η υφαντική εξακολουθεί να είναι ζωντανή τέχνη, και τώρα ακόμα από τον αργαλειό της ελληνίδας βγαίνουν σε όλη την Ελλάδα πανέμορφα υφαντά για να στολίζουμε τα σπίτια μας και μερικά από αυτά, όπως οι λευκές βλάχικες βελέντζες (φλοκάτες) ταξιδεύουν και σε άλλες χώρες για να ζεστάνουν και άλλους ανθρώπους και να ομορφύνουν τα σπίτια τους.

Μετά από όλα αυτά πώς να μη γίνει ποίημα και τραγούδι ο αργαλειός και οι υφάντρες του.

Ποιος δεν έχει ακούσει να τραγουδιέται το μελοποιημένο ποίημα του Αργύρη Εφταλιώτη:

Τραγούδι του αργαλειού

Πέρνα σαΐτα μου γοργή με το ψιλό μετάξι,
 νάρθει ο καλός μου τη Λαμπρή, να βρει χρυσά ν' αλλάξει!
 (Τάκου - τάκου ο αργαλειός μου,
 τάκου κ' έρχεται ο καλός μου!)
 Μαντίλι από το δάκρυσμα δεν τούμεινε στα ξένα.
 Αρχοντοπούλες τον ζητούν κι αυτός πονεί για μένα!
 (Τάκου - τάκου στην αυλή μου,
 ώσπου νάρθει το πουλί μου!)

Εγώ το φάδι θα γεννώ κι εκείνος το στημόνι,
 που να μπλεχτεί μες το πανί και πια να μη γλυτώνει!
 (Τάκου και σε λίγο φτάνει
 για φιλί και για στεφάνι!)
 Πέτα σαΐτα μου γοργή, χτύπα χρυσό μου χτένι,
 η ατέλειωτη Σαρακοστή μερόνυχτο να γένει!
 (Τάκου - τάκου ο αργαλειός μου,
 τάκου κ' έρχεται ο καλός μου!)

Όμορφα μας το λέει και ο Κώστας Κρυστάλλης, ο δικός
 μας βλάχος ποιητής, με το ποίημά του.

Τραγούδι του αργαλειού

Η Ζερβοπούλα η όμορφη κι αρχοντοθυγατέρα
 στον αργαλειό της ύφαινε κι ανάρια ετραγουδούσε:
 Διασίδι, καλοδιάσιδο, γνεμένο στο νυχτέρι,
 διασίδι μ' όντας σ' έγνεθα, τον συχνονειρευόμουν,
 διασίδι όντας σ' ετύλιγα στην εκκλησιά τον είδα,
 διασίδι, όντας σ' εκόλναγα, μόστειλεν αρραβώνα.

Παίξε, αργαλειέ μου, βρόντησε, πέτα χρυσή σαΐτα,
 τρίξτε καημένα χτένια μου, βαστάτε τον ήχο μου,
 να βγουν τα υφάδια γρήγορα, να ράψω τα προικιά μου
 γιατί ο καλός μου βιάζεται, βιάζεται να με πάρει!

Αλλά ας επανέλθω στο έργο της Παλιοχωρίτισσας που από
 τα χέρια της δεν έλειπε και το εργόχειρο. Το πλεκτό με τις
 βέργες (βελόνες πλεξίματος) ή το βελονάκι κυριαρχούσε και
 αυτό στην καθημερινή της ζωή. Έπλεκε μπλούζες, ζακέτες,
 φούστες, φανέλες, σπιλέτα (εσάρπα), και πάνω απ' όλα κάλ-

τσες, κάλτσες, κάλτσες με τις 5 λεπτές βέργες για τις ανάγκες όλων των μελών του νοικοκυριού, που όλο προσπαθούσε να τις καλύψει και όλο κάποιο τσουράπι θα τρυπούσε, ιδίως από τα άτακτα ποδαράκια των παιδιών.

Και ας μη ξεχνάμε ότι την έτρωγε και η έγνοια, όταν είχε κορίτσια, ότι πρέπει να ετοιμάσει ζευγάρια και ζευγάρια κάλτσες και είκοσι και τριάντα ζευγάρια για το καθένα από τα κορίτσια της, για να δοθούν δώρο στους συμπεθέρους όταν με το καλό έρθει η ημέρα του γάμου τους.

Στην πλάτη η βρέλα με το νερό, ή ξύλα για τη φωτιά, ή ακόμα η σαρμανίτσα με το μωρό, μπροστά η ποδιά διπλωμένη για να κρατάει το κουβάρι του πλεξίματος και τα χέρια έπλεκαν, έπλεκαν ασταμάτητα, συνήθως κάλτσες με πέντε βέργες, για να μη χαθεί χρόνος όταν πήγαιναν στις διάφορες δουλειές έξω από το σπίτι.

Τα νήματα τα έβαφαν μόνες τους οι Παλιοχωρίτισσες και ως επί το πλείστον χρησιμοποιούσαν τα χρώματα που τους έδινε η φύση γύρω τους.

Για το κίτρινο τη γαλατσίδα, για το καφέ τις φλούδες των καρυδιών, για το μπεζ τις φλούδες των κρεμμυδιών, για το κεραμιδί το ριζάρι (ρίζα του φυτού ερυθρόδανον το βαφικόν που χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα για βάψιμο), για το μαύρο χρησιμοποιούσαν καραμπογιά και φύλλα φράξου και το χρώμα γινόταν ανεξίτηλο, ή αγόραζαν έτοιμη μαύρη βαφή, για το κόκκινο αγόραζαν γκριμέζι, για το τριανταφυλλί και το γαλάζιο αγόραζαν βαφές.

Ας διασχίσουμε όμως για λίγο τον χρόνο προς τα πίσω και να πάμε στην ελληνική αρχαιότητα να δούμε τις ασχολίες της γυναίκας εκείνης της εποχής.

Ο Κώστας Αγνάντης αναφερόμενος στην καθημερινή ζωή των γυναικών στην αρχαία Αθήνα (των ιστορικών χρόνων),

στο βιβλίο του "Από την ιδιωτική ζωή των Αρχαίων Ελλήνων", γράφει: "Η γυναίκα έκανε από κοπέλα ακόμα όλες τις δουλειές του σπιτιού: ζύμωμα, μαγείρεμα, κλπ. Και όταν τελείωνε από τις τρέχουσες αυτές εργασίες, κεντούσε, έπλεκε, έραβε, έγνεθε, περιποιούνταν τα μαλλιά για τη ρόκα, ή ύφαινε. Από όλες αυτές τις εργασίες η πιο εκτιμούμενη ανέκαθεν ήταν ο αργαλειός και η πιο καταφρονούμενη το ζύμωνα του ψωμιού. Ύφαιναν ακόμα και βασίλισσες, όπως η Ανδρομάχη, η Πηνελόπη και άλλες.

Πάντως, δεν υπήρχε δουλειά μες στο σπίτι που να μην ασχολείται η γυναίκα. Ακόμα και το ύφασμα έφτιαχνε και έδινε στο ράφτη έτοιμα για ενδυμασία".

Ίδιες δεν είναι και οι δουλειές της Παλιοχωρίτισσας με εκείνες της γυναίκας της αρχαίας Αθήνας και ας έχουν περάσει αιώνες και αιώνες ή μάλλον πάνω από δύο χιλιετίες από τότε;

Και αφού ανέφερα μερικές από τις καθημερινές ασχολίες των γυναικών θα αναφερθώ τώρα στις αντίστοιχες των ανδρών όταν βέβαια ήταν στο χωριό και όχι στην ξενιτιά.

Οι άνδρες γενικά καταπιάνονταν με τις δουλειές έξω από το σπίτι.

Ο άνδρας πήγαινε να φυλάξει τα γίδια και τα πρόβατα, φρόντιζε επίσης να βοσκήσουν τα βόδια, το μουλάρι ή το γαϊδούρι.

Θα πήγαινε το στάρι και το καλαμπόκι στον μύλο να το αλέσει για να έχουν έτοιμο το αλεύρι της χρονιάς.

Θα έκοβε στο δάσος τα γέρικα δένδρα να τα κάνει κούτσουρα και να τα μεταφέρει σπίτι, να τα στοιβάσει στην αυλή, απαραίτητα και αυτά κάθε μέρα για την επιβίωσή τους.

Ο άνδρας όργωνε τότε που το αλέτρι έμπαινε στην ώρα του στο χωράφι και ο άνδρας αλώνιζε τότε που το αλώνι δεν ήταν

χορταριασμένο και έρημο όπως είναι τώρα.

Ο άνδρας συμμετείχε και στις άλλες εποχιακές ασχολίες με τη γυναίκα του και τα παιδιά του, όπως ήταν το βοτάνισμα, ο σκάλος, το θέρισμα, το μάζεμα των βελανιδιών για τα ζώα, το μάζεμα του χόρτου, το πότισμα των ποτιστικών χωραφιών και κήπων, κλπ.

ΓΕΝΝΗΣΗ - ΒΑΠΤΙΣΗ

Οι Παλιοχωρίτισσες γεννούσαν πολλά παιδιά - τα δίνει ο Θεός, έλεγαν -, γέμιζε το σπίτι παιδιά, γέμιζε το σχολείο βλαχόπουλα, παρ' όλο που έχαναν παιδιά και κατά την εγκυμοσύνη, από τις κακουχίες και τις βαριές δουλειές που έκαναν - υπήρχαν περιπτώσεις που γυναίκες γέννησαν στο χωράφι αβοήθητες, δεν υπήρχε κανένας κοντά τους - και κατά τη γέννα από επιπλοκές που παρουσιάζονταν και δεν υπήρχε γιατρός για βοήθεια.

Πολλά παιδάκια πέθαιναν επίσης στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, ιδίως τα αχρόνιαστα "το 'πιασε μια κοιλίτσα δυο μέρες και το 'χασα το πδί" το έχουν πει πολλές μανάδες στο χωριό μας, γιατί οι λοιμώξεις το καλοκαίρι θέριζαν τα μικρά, αλλά και από άλλες αρρώστιες παιδικές, καθώς και από πνευμονίες χάνονταν πολλά παιδάκια.

Οι Παλιοχωρίτισσες γεννούσαν εκεί στο σπίτι παλαιότερα με τη βοήθεια κάποιας ηλικιωμένης γυναίκας που είχε σχετική πείρα, - πρακτική μαμή - .

Η μαμή, όσο πλησίαζαν οι μέρες του τοκετού, ήταν σε επιφυλακή, έτοιμη μόλις βγουν τα πρώτα νερά και τη φωνάζουν να πάει γρήγορα -γρήγορα (ακουσία - ακουσία) στην ετοιμόγεννη.

Πολλές φορές η μαμή πήγαινε δυο - τρεις μέρες νωρίτερα και έμενε στο σπίτι της μέλουσας μητέρας για να είναι εκεί την ώρα που θα την πιάσουν οι πόνοι, γιατί οι αποστάσεις των

σπιτιών στο Παλιοχώρι είναι μεγάλες και το μωρό δεν το ξέρει και δεν περιμένει τη μαμή.

Η γέννα, δυστυχώς, μερικές φορές δεν πήγαινε καλά, είχε επιπλοκές, και τα πρακτικά μέτρα που έπαιρναν δεν έφερναν πάντα το ποθούμενο αποτέλεσμα. Έριχναν π. χ μια τριχιά στο ταβάνι (γριντιά) του σπιτιού, πιανόταν η γυναίκα και αιωρείτο για να πέσει το παιδί. Την έβαζαν να πηδήσει από κάπου ψηλά για τον ίδιο λόγο ή την τρόμαζαν με ξαφνικό δυνατό θόρυβο και άλλα τέτοια βασανιστικά μέτρα.

"Καλή λευτεριά" ήταν η ευχή που έδιναν στην έγκυο γιατί όλοι ήξεραν τη δυσκολία και τον κίνδυνο του τοκετού. "Είναι με το ένα πόδι στον τάφο" έλεγαν παλιά για τη γυναίκα που ήταν έτοιμη να γεννήσει και ήταν η μαύρη αλήθεια γιατί πολλές γυναίκες πέθαιναν στον τοκετό ή από επιλόχιο πυρετό που ακολουθούσε λόγω των μολύνσεων από έλλειψη υγιεινών συνθηκών. Δεν υπήρχαν άλλωστε τότε αντιβιοτικά και η ιατρική ήταν πίσω ακόμα, αλλά και προπαντός πέθαιναν γιατί οι γυναίκες των χωριών της Πίνδου ήταν πολύ μακριά από γιατρούς και πίσω από τα βουνά. Έτσι δεν ζούσαν για να χαρούν τη μητρότητα.

Είναι γνωστό ότι πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και λίγο αργότερα, είχαμε μεγάλη θνησιμότητα και για τη μάνα και για το παιδί, όχι μόνο στα χωριά αλλά και στις πόλεις ακόμα.

Τώρα οι συνθήκες έχουν τελείως αλλάξει, οι γυναίκες γεννούν σε νοσοκομεία ή κλινικές και η θνησιμότητα μάνας και παιδιού στη γέννα, στη λοχεία για τη γυναίκα και στη βρεφική ηλικία για το παιδί, έχουν ελαχιστοποιηθεί.

Όταν πήγαιναν όλα καλά και το "ευτυχές γεγονός" έφερνε στον κόσμο αγόρι, "χαρές και πανηγύρια" στο σπίτι. Όταν έφερνε κορίτσι, "στενοχώρια, μούτρα και αναστεναγμοί",

βάρος για τη μάνα και τον πατέρα ήταν πάντα το κορίτσι.

Και σήμερα ακόμα στην Ήπειρο γίνεται λίγο - πολύ διάκριση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Συχνά για το αγόρι π. χ. χρησιμοποιούν τη λέξη παιδί, ιδίως στα χωριά, π. χ. έχω δύο παιδιά και ένα κορίτσι, άλλωστε η ευχή που δίνουν στην έγκυο είναι πάντα "με ένα γιό".

Τις επόμενες σαράντα μέρες από τη γέννα, μέχρι να σαραντίσει δηλαδή η λεχώνα, τη φρόντιζαν πολύ. Έπρεπε να τρώει καλύτερα γιατί ήταν ταλαιπωρημένη και αδύναμη από τον τοκετό αλλά και επειδή θύλαζε το μωρό της, γι' αυτό είχε καθιερωθεί το έθιμο του "τινέ", δηλαδή συγγενείς και φίλοι έφερναν στη λεχώνα αυτό το διάστημα κάποιο ιδιαίτερο θρεπτικό φαγητό, όπως ρύζι με ζάχαρη από πάνω, τηγανίτες με μέλι ή ζάχαρη και καρύδια, πίτες, κοτόπουλο κ. α. Το έθιμο του "τινέ" επικρατούσε σε όλη σχεδόν την Ήπειρο.

Εδώ θα ήθελα να τονίσω ότι η λεχώνα στο χωριό μας, δεν είχε πάντα τη φροντίδα που έπρεπε να έχει. Πολλές φορές αναγκαζόταν να βγει γρηγορότερα έξω για δουλειές με κίνδυνο βέβαια ν' αρρωστήσει, κι αυτό είτε γιατί ο άνδρας της έλειπε στην ξενιτιά και αυτή έμενε μόνη της στο χωριό και οι δικοί της - μάνα, αδελφές - δεν μπορούσαν να τη βοηθήσουν για πολύ, είτε γιατί ζούσε με άπονα πεθερικά.

Η λεχώνα δεν έπρεπε να κουράζεται ή να κρυολογήσει, γι' αυτό είχαν αναπτύξει διάφορες προλήψεις που στην πραγματικότητα είχαν σαν σκοπό και σαν αποτέλεσμα να προφυλάξουν την υγεία της.

Η βάση των προλήψεων αυτών ήταν τα "ξωτικά", τα "δαιμονικά", για τα οποία πίστευαν ότι ήθελαν να βλάψουν τη λεχώνα και το βρέφος, αλλά και το "κακό μάτι", το "μάτιασμα" δηλαδή, μπορούσε να βλάψει τη μάνα και ιδίως το παιδί.

Για να την προφυλάξουν από όλα αυτά δεν την άφηναν

καθόλου μόνη της τις τρεις πρώτες μέρες από τον τοκετό, κι' έτσι η λεχώνα αναπαυόταν και οι άλλοι γύρω της φρόντιζαν το μωρό. Δεν έβγαινε έξω μέχρι να σαραντίσει ή έβγαινε λίγο κάπου εκεί γύρω από το σπίτι ή την αυλή, και αν ήταν ανάγκη να απομακρυνθεί έπρεπε να είναι κάποιος μαζί της αλλά και πάλι γύριζε σπίτι της πριν από το ηλιοβασίλεμα. Γρήγορα, πριν δηλαδή νυχτώσει, έπρεπε να μαζευτούν και οι δικοί της, οι σπιτίσιοι, τουλάχιστον τις πρώτες εννιά μέρες, γιατί πίστευαν ότι τη νύχτα βγαίνουν τα "ξωτικά", τα "δαιμονικά" και θα μπουν μαζί τους στο σπίτι να κάνουν κακό στη μάνα και το παιδί.

Κανένας δεν έμπαινε στο σπίτι αν δεν δρασκελίζε "αναμμένα κάρβουνα" που τα είχαν βάλει στην πόρτα του σπιτιού, στο κατώφλι, επάνω σε φτιάρι, για να μη μπουν μαζί του ξωτικιές, ακόμα και ο άνδρας της λεχώνας που γύριζε το βράδυ από τις δουλειές του περνούσε πάνω από τα αναμμένα κάρβουνα. Δεν επιτρέπονταν επισκέψεις στη λεχώνα από το μεσημέρι και μετά - από τις 12 και μετά -, και "τινέ" όποιος της έφερνε μέχρι εκείνη την ώρα μπορούσε να την επισκεφθεί, όχι αργότερα. Αν κάποιος φώναζε και καλούσε τη λεχώνα, αυτή δεν έπρεπε ν' απαντήσει. Αν ήταν κάποιος άλλος στο σπίτι απαντούσε αυτός, αλλιώς δεν απαντούσε κανένας.

Μέχρι να σαραντίσει κινδύνευε και από "μάτιασμα" η λεχώνα και για να προφυλαχθεί φορούσε σκούρα ρούχα, απέφευγε τα κόκκινα και τα φανταχτερά για να μην εντυπωσιάζει και τη ματιάζουν.

Πιο πολύ από το μάτιασμα - βασκανία - κινδύνευε το μικρό, γι' αυτό του έβαζαν διάφορα φυλαχτά (γκόλφι - χαϊμαλί), θυμίαμα παρμένο από την εκκλησία, χάνδρες στο σκουφάκι του κ. ά. Το "μάτιασμα" το φοβόταν πολύ, γι' αυτό όποιος επισκεπτόταν τη λεχώνα και έβλεπε το παιδί έπρεπε να το

φτύσει οπωσδήποτε "φτού, φτού, να μην αβασκαθείς".

Το μωρό το φάσκιωναν, το τύλιγαν δηλαδή ολόκληρο μέχρι το λαιμό με σπάργανα, χεράκια, ποδαράκια όλα μέσα στα σπάργανα σφιχτοδεμένα με τη φασκιά, (μια μακριά λουρίδα υφάσματος με φάρδο 7 - 8 εκατοστών, με την οποία έσφιγγαν τα σπάργανα του μωρού για να μην ξεδιπλώνονται με τις κινήσεις του).

Το φάσκιωμα ήταν βασανιστικό για τα βρέφη, είχε όμως και την καλή του πλευρά γιατί τα προστάτευε από το κρύο, ίσως αυτός ήταν ο κύριος λόγος που παλαιότερα επικρατούσε γενικά η συνήθεια να σπαργανώνουν, να φασκιώνουν τα μικρά. Με τον καιρό το φάσκιωμα καταργήθηκε.

Έτσι μέσα στα σπάργανα το βρέφος περνούσε αρκετούς μήνες της ζωής του στη σαρμανίτσα - τη σημερινή κούνια - .

Η σαρμανίτσα ήταν ξύλινη με κατάλληλο μήκος και πλάτος ώστε να χωράει άνετα το μωρό για αρκετούς μήνες ακόμα και χρόνο. Στηριζόταν στις δυο μικρότερες πλευρές, στην πλευρά του κεφαλιού και των ποδιών του παιδιού και η βάση τους ήταν στρογγυλεμένη για να μπορούν να κουνούν το μωρό όταν έκλαιγε ή όταν το κοιμίζαν. Στο ύψος των χεριών είχαν προνοήσει να στερεώνεται στη σαρμανίτσα, όταν χρειαζόταν, μια στεφάνη (κόθρος), ξύλινο ημικύκλιο με φάρδος 10 - 12 εκατοστών έτσι ώστε οι κουβέρτες που σκέπαζαν το μωρό να μην πέφτουν στο προσωπάκι του και τυχόν το πνίξουν. Δημιουργούσε δηλαδή η στεφάνη κούφωμα ασφάλειας κάτω από την κουβέρτα.

Μερικοί που ήταν σε καλή οικονομική κατάσταση είχαν για τα παιδιά τους σαρμανίτσες καλοφτιαγμένες από γερό ξύλο, σκαλισμένες περίτεχνα, ή ζωγραφισμένες με πουλιά, λουλούδια κ. ά.

Από την ίδια σαρμανίτσα, όμορφη ή συνηθισμένη, περνού-

*Η σαρμανίτσα (κούνια), απλή, φτωχική
ή ομορφοσκαλισμένη, μεγάλωνε στην αγκαλιά της
δυο και τρεις γενιές παιδιών της οικογένειας.*

σαν όλα τα παιδιά της οικογένειας, το ένα μετά το άλλο, και πολλές φορές και τα εγγόνια τους.

Αν και ήταν βαριά και με το παιδί μέσα ακόμα βαρύτερη, η μάνα τη ζαλωνόταν με τριχιά στην πλάτη της κατά τη μετακίνησή της "Δώθε - Κείθε", αλλά και πολλές άλλες φορές όταν ήταν ανάγκη να βγεί έξω για τις αγροτικές της δουλειές και δεν είχε που ν' αφήσει το παιδί.

Πήγαινε στο χωράφι, έβαζε τη σαρμανίτσα στη σκιά κάποιου δένδρου και έμπαινε να σκαλίσει, να βοτανίσει ή να θερίσει, άφηνε τη δουλειά κι' έτρεχε στο μωρό που έκλαιγε και το βρισκε γεμάτο μυρμήγκια, κι' άλλα τέτοια. Δυστυχώς πραγματικά περιστατικά και όχι φαντασία. Ζωή τυραγνισμένη για την Παλιοχωρίτισσα γυναίκα.

Αλλά ας γυρίσουμε στη λεχώνα. Όταν σαράντιζε, πήγαινε στην εκκλησία με το παιδί στην αγκαλιά και έπαιρνε την ευχή από τον παπά. Αν το παιδί ήταν αγόρι ο παπιάς το πήγαινε μπροστά στο Άγιο Βήμα, αν ήταν κορίτσι, το έφερνε μπροστά στην Ωραία Πύλη και το διάβαζε.

Αυτή η ευχή από τον παπά, με το σαράντισμα της λεχώνας, ισχύει και σήμερα σε όλη την Ελλάδα.

Η μητέρα θήλαζε το παιδί πολλούς μήνες. Παλιοχωρίτισσες θήλαζαν τα παιδιά τους και ένα και δύο χρόνια, γιατί όσο κρατούσαν το γάλα στο στήθος τους, δεν είχαν έμμηνα και έτσι δεν "έπιαναν", κατά κανόνα, άλλο παιδί. Είχε πράγματι μια βάση και μια αλήθεια αυτό, ήταν ένας τρόπος αντισύλληψης.

Η βάπτισμα γίνεται στην εκκλησία και μόνο αν ένα παιδί κινδυνεύει να πεθάνει, το βαπτίζουν στο σπίτι στον αέρα οι γονείς του ή κάποιος συγγενής. Σ' αυτή την περίπτωση, αν το παιδί επιζήσει, γίνεται κανονική βάπτισμα στην εκκλησία αλλά χωρίς να το βάλει στην κολυμβήθρα ο παπάς.

Ο νουνός ή η νουνά αποφεύγουν να βαφτίζουν και κορίτσια και αγόρια γιατί όταν έχουν βαπτιστεί από τον ίδιο νουνό είναι πνευματικά αδέρφια και δεν επιτρέπεται να παντρευτούν μεταξύ τους.

Αυτό όμως στη μικρή κοινωνία του χωριού δημιουργεί πολλές φορές προβλήματα. Και έτυχε δύο νέοι να μη μπορούν να παντρευτούν γιατί είχαν τον ίδιο νουνό.

Καμιά φορά ο ίδιος νουνός βαπτίζει όλα τα παιδιά της οικογένειας.

Κατά τη βάπτιση η μητέρα και ο πατέρας έμεναν στο σπίτι και έτρεχαν τα παιδάκια από την εκκλησία να τους πουν το όνομα, έδιναν τα συχαρίκια, και έπαιρναν γι' αυτό κάποιο κέρμα.

Τώρα, ως προς το όνομα, άλλοτε αφήνεται στην κρίση του νονού, δίνει δηλαδή όποιο όνομα θέλει αυτός, άλλοτε θέλουν να βγει το όνομα του παππού (από πατέρα) και ο νουνός δεν τους χαλάει το χατήρι. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που ο παππούς δεν θέλει να βάλουν το όνομά του (ιδίως αν είναι κάπως νέος), γιατί υπάρχει η πρόληψη ότι θα πεθάνει αφού ο εγγονός του θα πάρει το όνομά του.

Υπάρχει επίσης και η συνήθεια να βάζουν το όνομα κάποιου στενού συγγενή που έχει πεθάνει, π. χ. αδελφού του πατέρα ή της μητέρας.

Για τα κορίτσια συνηθίζεται επίσης, χωρίς να είναι και απαραίτητο, το όνομα της μιας ή της άλλης γιαγιάς.

"Φωτίκια": Στη βάπτιση ο νουνός δεν προσφέρει τίποτε στον αναδεκτό ή αναδεκτή, αργότερα όμως όταν το παιδί γίνεται 6 - 8 χρονών του κάνει ολόκληρη φορεσιά και παπούτσια. Αυτά τα "βαπτιστικά" από το νουνό ή τη νουνά, ονομάζονται "Φωτίκια".

Τα "Φωτίκια" - ονομασία που υπάρχει κυρίως στην Ήπειρο - έχουν τις ρίζες τους βαθιά στον χρόνο, ανάγονται στα πρώτα

χρόνια της χριστιανικής Εκκλησίας. Πολλοί ειδωολάτρεις γίνονταν χριστιανοί με τη βάπτιση και πολλοί από αυτούς προτιμούσαν να βαπτίζονται την ημέρα των Θεοφανίων, ημέρα η οποία είχε καθιερωθεί πλέον ως μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης.

Οι νέοι χριστιανοί προετοιμάζονταν πρώτα με κατήχηση και όταν ήταν έτοιμοι για το μυστήριο της βάπτισης ονομάζονταν "φωτισμένοι".

Οι "φωτισμένοι" φορώντας άσπρα ρούχα πήγαιναν για τη βάπτισή τους νύχτα στους ναούς κρατώντας αναμμένες λαμπάδες ή κεριά.

Όλα λοιπόν είχαν να κάνουν με το φως, ήταν "φωτισμένοι", φορούσαν άσπρα ρούχα, κρατούσαν αναμμένες λαμπάδες, γι' αυτό και η γιορτή των Θεοφανίων πήρε και το όνομα "Τα Φώτα" από όπου προέρχεται και η ονομασία των "βαπτιστικών" που προσφέρει ο νουνός στο "νεοφώτιστο", "Φωτίκια".

Η ημέρα που ο νουνός θα επισκεφθεί τον αναδεκτό του, για τα "φωτίκια" είναι ξεχωριστή, γιορτινή και για το νουνό και για το παιδί.

Ο νουνός είναι αυτός που όταν ο αναδεκτός του μεγαλώσει και έρθει η ώρα του γάμου του θα τον στεφανώσει και θα έχει τιμητική θέση στο γάμο, μαζί με τους παρανουνούς του - φίλους και συγγενείς προσκεκλημένους του-.

Η αναδεκτή έχει τη δική της υποχρέωση απέναντι στους νουνούς της. Μετά το γάμο της θα τους επισκεφθεί μαζί με τον άνδρα της και θα προσφέρει στο νουνό ή τη νουνά της ένα ζευγάρι παπούτσια που τα έχει αγοράσει γι' αυτό το σκοπό ο άνδρας της.

ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ - ΓΑΜΟΣ

Ο γάμος κατέχει σημαντική θέση σε όλες τις κοινωνίες. Παρά τις τοπικές και διαχρονικές παραλλαγές του, δεν έπαψε ποτέ να είναι ο συνδεδετικός ιστός της οικογένειας και η συνοχή της κοινωνίας, της κάθε κοινωνίας.

Στο μικρό μας χωριό κάθε γάμος ήταν και είναι το γεγονός της χρονιάς. Φορτισμένος με πολλή συγκίνηση -δάκρυα και γέλια, χαρά και λύπη μαζί- τυλιγμένος με μια σειρά από εθιμικές τελετουργίες, όπως θα δούμε παρακάτω, και στολισμένος με τραγούδια και χορό θερμαίνει τις καρδιές όλων σαν άλλος ζεστός ήλιος.

Σε ώρα γάμου το κορίτσι στο Παλιοχώρι, σε ώρα γάμου το αγόρι, καιρός να αρχίσουν τα προξενιά και οι διαπραγματεύσεις.

Τα κορίτσια στο Παλιοχώρι Συρράκου τα πάντρευαν στην ηλικία των 15-16 χρόνων, όταν έφταναν στα 20 τους χρόνια να παντρευτούν τα θεωρούσαν μεγαλοκοπέλες.

Είπα ότι τις πάντρευαν γιατί ο πατέρας -αφέντης- αποφάσιζε για όλα και πότε θα παντρευτεί και ποιον θα πάρει για άνδρα της και που θα μείνει. Το κουβέντιαζε λίγο-πολύ και με τη μάνα, αλλά αυτός ήταν που έπαιρνε την απόφαση. Η κοπέλα δεν είχε δικαίωμα γνώμης, επιλογής ή επιθυμίας, θα έπαιρνε για άνδρα της αυτόν που της όριζε ο πατέρας της.

Ο αρραβώνας κρατούσε πολύ λίγο συνήθως και στο διάστημα αυτό οι δύο υποψήφιοι σύζυγοι δεν επιτρεπόταν να

ιδωθούν. Αν τύχαινε να δει η κοπέλα στο δρόμο τον αρραβωνιαστικό της από μακριά να έρχεται αναμερούσε, κρυβόταν να μη την δει, να μη συναντηθούν. Οι γεροντότεροι διηγούνται ότι μια κοπέλα στην προσπάθειά της να αποφύγει τη συνάντηση, παραμέρισε και από τη βιασύνη της και την ταραχή της έπεσε στο γκρεμό και σκοτώθηκε.

Παλαιότερα, πριν 50-60 χρόνια υπήρχε ακόμη το έθιμο να δίνουν λόγο οι γονείς για τα παιδιά τους που ήταν σε πολύ μικρή ηλικία, τα αρραβώνιαζαν κατά κάποιον τρόπο μυστικά, το ήξεραν μόνο οι γονείς, τα παιδιά δεν ήξεραν τίποτε, άλλωστε αυτό μερικές φορές γινόταν και από την ηλικία των 5-6 ετών.

Ήθελαν δηλαδή να δεσμεύσουν, να καπαρώσουν θα λέγαμε, κάποιο καλό κορίτσι οι γονείς του αγοριού ή ένα καλό αγόρι οι γονείς του κοριτσιού για να τα παντρέψουν όταν μεγαλώσουν. Αυτά που ζύγιζαν για το "καλό" αγόρι ήταν τα κτήματα και τα γιδοπρόβατα που είχαν και για το "καλό" κορίτσι η προίκα που θα έπαιρνε και βέβαια πάντα υπολόγιζαν και την καλή γενιά (από σόϊ) και οι δύο πλευρές.

Το έθιμο αυτό του αρραβωνιάσματος σε μικρή ηλικία ήταν διαδεδομένο σε πολλά μέρη της Ελλάδας και τον περασμένο αιώνα. Ας θυμηθούμε τον υπέροχο πίνακα ζωγραφικής του Νικ. Γύζη του 1875 "Τα αρραβωνιάσματα των παιδιών" που μας παρουσιάζει μια οικογενειακή συγκέντρωση την ώρα που αλλάζουν τα δακτυλίδια σε δύο μικρά παιδιά.

Αφήνω το παλαιό αυτό έθιμο και επανέρχομαι στο συνοικέσιο, τον αρραβώνα και το γάμο.

Το συνοικέσιο το ξεκινούσε ο πατέρας του κοριτσιού -το αδύνατο μέρος, όπως συνηθίζουν να λένε-. Πήγαινε στον πατέρα του υποψήφιου γαμπρού και τα κουβέντιαζαν, σημαντικό ρόλο έπαιζε η προίκα που θα έδινε στην κόρη του.

Το αγόρι παντρευόταν γύρω στα είκοσί του χρόνια και για αυτόν όμως τον λόγο είχε ο πατέρας του.

Ο πατέρας του γαμπρού και της νύφης διαπραγματεύονταν την προίκα που ήταν μερικές λίρες -αν υπήρχαν- κάποιο ή κάποια χωράφια- απαραίτητα-, λίγες γίδες, λίγα πρόβατα και η οικοσκευή (βελέντζες, μπατανίες, χράμια, μαξιλάρια, όλα μάλλινα φτιαγμένα από τη νύφη και τη μάνα της). Επίσης μια-δυο σάρικες (σιγκούνια) και μια δυο κάπες, ποδιές, μαντίλια κεφαλής, κάλτσες.

Απαραίτητα ήταν εξάλλου τα σκεύη της μαγειρικής και γενικά σκεύη κουζίνας αλλά και αγροτικά εργαλεία (ταψιά, καλντάρια, τηγάνια, καζάνι, καθώς και δρεπάνι, τσεκούρι κ.ά.)

Οι διαπραγματεύσεις ήταν δύσκολες και δεν κατέληγαν σε συμφωνία πάντοτε και αυτό για μικροπράγματα μερικές φορές, π.χ. χάλασε συνοικέσιο για μια γίδα που δεν είχε να δώσει ο πατέρας του κοριτσιού και ας ήταν μια ανεπανάληπτη ομορφιά, ποιος τα λογάριαζε αυτά.

Σε άλλη πάλι περίπτωση ο πατέρας της νύφης αναγκάστηκε, για να μη χαλάσει το συνοικέσιο, να βγάλει τα δύο χρυσά δόντια που είχε για να συμπληρώσει τον αριθμό των λιρών -του έλειπε μία- που του γύρευαν από την πλευρά του γαμπρού.

Για ένα βόδι πάλι χάλασε ο γάμος το Σάββατο παραμονή του στεφανώματος, και άλλα τέτοια.

Καμιά φορά τα προικιά (κυρίως οι λίρες) ξαναγύριζαν μετά από δύο-τρεις γάμους σ' αυτόν που τα είχε πρωτομαζέψει παίρνοντάς τα προίκα στο γιο του, γιατί ο κάθε γονιός τα έπαιρνε από τη νύφη και τα έδινε προίκα στην κόρη του και οι λίρες εκτελούσαν το σκοπό τους, έκαναν τον κύκλο από γαμπρό σε γαμπρό που έκλεινε σ' αυτόν που τα πρωτοέδωσε

για να παντρέψει την κόρη του, τώρα τα παίρνει προίκα στο γιο του.

Η φτώχεια, γιατί είχαν φτώχεια και δύσκολη ζωή οι Παλιοχωρίτες, τους έκανε να φαίνονται ότι έχαναν την ανθρωπιά τους σ' αυτές τις διαπραγματεύσεις των συνοικεισίων των παιδιών τους.

Πολλές φορές τα αγόρια ξενιτεύονταν για να βγάλουν λίγα χρήματα να παντρέψουν την αδελφή ή τις αδελφές τους και δεν γινόταν να παντρευτεί ο αδελφός πρώτου να παντρευτούν οι αδελφές του.

Τα ίδια συνέβαιναν και στο Συρράκο. Υπήρχε ευμάρεια αλλά υπήρχε και φτώχεια και εκεί η υιόθεση της προίκας ήταν αποφασιστικός παράγοντας για τον αρραβώνα και το γάμο.

Στην εφημερίδα "ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ" ¹ διαβάζουμε:

"Η συζήτηση για το ύψος της προίκας ήταν σκληρή και σπάνια ελάμβαναν υπόψη τον ανθρώπινο παράγοντα. "Ο Μπάρμπα Βαγγέλης μας έβγαλε τα δόντια. "Η θα μας δώσεις 140 χιλιάδες ή δεν γίνεται τίποτα. Μια βραδιά με έπιασε και μου είπε: θα τη σιάξουμε τη δουλειά. Απόψε τελειώνουμε με άλλη, που μας δίνει περισσότερα. Έκατσα και σκέφτηκα. Άμα μείνει φέτος η κοπέλα, του χρόνου η προίκα θα 'ναι 300.000 δραχμές. Έτσι έκλεισα τα μάτια κι έβαλα χρέος" (Κώστας Νταλίπης).

Γινόταν λοιπόν άγριο παζάρι, για να βγάλουν την προίκα της κοπέλας ή να βγάλουν τα "σπασμένα" από την

1. Ιανουάριος 1997, φύλλο 134.

προίκα, που έδωσαν οι ίδιοι."

Εάν τελικά συμφωνούσαν για την προίκα, το συνοικέσιο έπαιρνε το δρόμο του, ακολουθούσε ο αρραβώνας και ο γάμος.

Οι συμπεθέροι τώρα έδιναν τα χέρια και μετά τις ευχές όριζαν ένα βράδυ που θα γίνονταν οι επίσημοι αρραβώνες.

Το ορισμένο αυτό βράδυ πηγαίνουν στο σπίτι του γαμπρού η νύφη με τους γονείς της και τα αδέρφια της καθώς επίσης και οι πιο στενοί συγγενείς και φίλοι και επισημοποιούν τον αρραβώνα και για να γίνει γνωστό σε όλο το χωριό ρίχνουν τρεις ντουφεκιές.

Μετά ακολουθούν οι συνηθισμένες ευχές "Να μας ζήσουν τα παιδιά" "καλά στέφανα" "η ώρα η καλή ('ωρα μπούνα)" και μαζεύονται γύρω από την τάβλα για να γιορτάσουν τη χαρά του αρραβώνα με πίτες και λαχταριστές τηγανίτες και με το απαραίτητο τσίπουρο ή ρακί.

Πολλές φορές καλούσαν και τα όργανα και έκαναν ένα γερό γλέντι που κρατούσε μέχρι το πρωί.

Λίγες ημέρες μετά τα αρραβωνιάσματα στο σπίτι του γαμπρού, έχουμε μια άλλη εορταστική εκδήλωση, ένα άλλο έθιμο "τον καφέ", για να περάσουν τα δακτυλίδια και να επισημοποιηθεί ο αρραβώνας.

Μια Κυριακή που ορίζει ο γαμπρός, μαζεύονται ορισμένη ώρα στο σπίτι του συγγενείς και φίλοι, παίρνουν ένα ποτό στα όρθια και ξεκινούν τραγουδώντας για το σπίτι της νύφης, να πουν τον καφέ.

Ξεκινώντας ρίχνουν και μια ντουφεκιά "ερχόμαστε" και πλησιάζοντας στο σπίτι της νύφης δεύτερη ντουφεκιά "φτάνουμε".

Οι συγγενείς της νύφης τότε βγαίνουν να προϋπαντήσουν το γαμπρό με τους συγγενείς και τους φίλους του και τους προσφέρουν ποτό από το μπουκάλι που κρατάει ο καθένας.

Η νύφη περιτριγυρισμένη από τους γονείς και τα αδέρφια της τους περιμένει στην πόρτα και τους φιλάει το χέρι καθώς περνούν και μπαίνουν μέσα στο καλοσυγυρισμένο σπίτι, παίρνει ο καθένας τη θέση του καθώς πρέπει και τους προσφέρονται τηγανίτες, καρύδια, κουφέτα και λουκούμια.

Στη συνέχεια η νύφη φέρνει τους καφέδες στο δίσκο και όποιος παίρνει το δικό του ρίχνει στο δίσκο κάποιο νόμισμα ή χαρτονόμισμα για τη νύφη.

Μετά τον καφέ ο νουνός του γαμπρού περνάει τα δακτυλίδια στα δάκτυλα των δύο νέων, είναι μια πολύ συγκινητική στιγμή για όλους.

Στρώνεται πλούσιο τραπέζι για το μεσημέρι και μετά χορός και τραγούδι, και σ' αυτή την εκδήλωση πάλι δεν έλειπαν πολλές φορές τα όργανα που έδιναν ζωντάνια και κέφι στη γιορτή.

Όταν ερχόταν η ώρα να φύγουν οι στενοί συγγενείς του γαμπρού έπαιρναν τα δώρα τους από τη νύφη, μάλλινες κάλτσες πλεγμένες από τα χεράκια της νύφης και της μάνας της. Οι κάλτσες αυτές ήταν καλοπλεγμένες και όμορφα κεντημένες στα δάκτυλα, στη φτέρνα, στους αστραγάλους αλλά και με γιρλάντα στο τελείωμα κάτω από το γόνατο.

Η νύφη έπρεπε να έχει πολλά ζευγάρια κάλτσες και 20 και 30 ζευγάρια χρειάζονταν, καμιά φορά ίσως και περισσότερα, γι' αυτό και το πλέξιμό τους το άρχιζαν από πολύ μικρή ηλικία οι κοπέλες, για να έχουν έτοιμες τις κάλτσες όταν θα ερχόταν η ώρα του γάμου τους.

Από τον αρραβώνα μέχρι τον γάμο δεν γίνονται άλλες εκδηλώσεις. Απλώς αν μεσολαβεί το Πάσχα και δεν έχουν στεφανωθεί ακόμα, ο αρραβωνιαστικός φέρνει φόρεμα, παπούτσια και μαντήλι (κεφαλιού) στην αρραβωνιαστικιά του, που τα φοράει στην Ανάσταση. Επίσης της φέρνει νυφική λαμπά-

δα και εκείνη προσφέρει σ' αυτόν και τους γονείς του μάλλι-
νες πλεκτές κάλτσες.

Πλησιάζει η μέρα του γάμου, την Κυριακή η μεγάλη χαρά,
η μεγάλη ημέρα για δυο νέους ανθρώπους, με τη βοήθεια του
θεού, με την ευλογία της εκκλησίας, με την ευχή των γονιών
τους, θα στεφανωθούν και θα ξεκινήσουν την καινούργια
τους ζωή, θα κάνουν τη δική τους οικογένεια, θα κάνουν παι-
διά, θα αναλάβουν την ευθύνη τους καθώς και την ευθύνη
για την προκοπή όλης της οικογένειας, για το μέλλον που
έχουν μπροστά τους.

Από τη Δευτέρα που αρχίζει η εβδομάδα πριν από το γάμο
αρχίζουν εντατικά οι ετοιμασίες του γάμου στο σπίτι του
γαμπρού και στο σπίτι της νύφης.

Τα σπίτια μέσα πρέπει να είναι συγυρισμένα, πεντακάθα-
ρα. Στρωμένα με ωραία υφαντά, πολύχρωμες τσέργκες, μπα-
τανίες, καραμελωτές, μαξιλάρια μάλλινα του αργαλειού ομορ-
φοκεντημένα, δίνουν άλλη χαρούμενη όψη στο σπίτι.

Η αυλή κι αυτή θα λάμψει, θα επισκευασθεί, όπου χρειάζε-
ται, και θα καθαρισθεί καλά, τα πεζούλια και οι τοίχοι γύρω
θα ασπρισθούν, θα ετοιμασθεί ο χώρος για τα καζάνια για το
βράσιμο των σφαχτών καθώς και ο χώρος που θα στήσουν το
χορό.

Εδώ θα ήθελα να σημειώσω ότι οι Παλιοχωρίτες αποφεύ-
γουν να κάνουν το γάμο χειμώνα γιατί δεν τους βοηθάει ο και-
ρός, μια κακοκαιρία, χιονιάς η βροχή να τους βρει τους χαλά-
ει όλη την ομορφιά του γάμου. Συχνά τον ορίζουν από
Πασχαλιά και μετά, Άνοιξη, Καλοκαίρι.

Αυτή την εβδομάδα πριν από τον γάμο, συγγενείς, φίλοι,
γειτόνοι όλοι πρόθυμα τρέχουν να βοηθήσουν σε όλες αυτές
τις δουλειές, που γίνονται με γέλια, με τραγούδια, με πειράγ-
ματα και αστεία. Συντροφιάς τα κορίτσια κουβαλούν ξύλα

που τα κόβουν οι άνδρες στα κοντινά δάση (μπαντούρι) γιατί θα χρειασθούν πολλά ξύλα για τα φαγητά που θα ετοιμασθούν.

Την Πέμπτη οι ετοιμασίες του γάμου παίρνουν άλλη μορφή. Τώρα, στο σπίτι του γαμπρού, ετοιμάζουν ένα σφαχτό και άλλα φαγητά γιατί το βράδυ θα έχουν μεγάλο γλέντι, θα έρθουν και τα όργανα και ο χορός και το τραγούδι θα κρατήσει ως τα ξημερώματα. Την Πέμπτη το βράδυ ανάβουν τα προζύμια για να ετοιμάσουν τις κουλούρες της Παρασκευής για τα καλέσματα.

Το απόγευμα της Πέμπτης ο γαμπρός στέλνει ένα παιδί και προσκαλεί το νουνό του, τους γονείς της νύφης, στα νεότερα χρόνια και τη νύφη -παλαιότερα η νύφη δεν έπρεπε να συναντηθεί με το γαμπρό πριν από το γάμο- τους στενούς συγγενείς και φίλους. Προσκαλεί επίσης και το βλάμη. Ο βλάμης είναι ο στενότερος φίλος του γαμπρού, είναι αδελφοποιτός, σταυραδελφός και έχει το γενικό πρόσταγμα, θα λέγαμε, όλη δηλαδή την ευθύνη για την ομαλή εξέλιξη όλων των παραδοσιακών διαδικασιών του γάμου.

Μαζεύονται όλοι οι καλεσμένοι στο σπίτι του το βράδυ και το κλαρίνο δίνει το σύνθημα του κεφιού, χορός και τραγούδι, ευχές, γέλια, πειράγματα.

Σύμφωνα με το έθιμο πάντα, κάποια στιγμή τα όργανα σωμαίνου και αρχίζει η γραφική και διασκεδαστική διαδικασία για το άναμμα των προζυμιών. Ώρα να βάλλει ο βλάμης "τη μύτη στα προζύμια".

Η νοικοκυρά φέρνει ένα ταψί και μια σίτα με αλεύρι. Ο βλάμης σε ένα σκαμνί με το ταψί μπροστά του κοσκινίζει το αλεύρι με το οποίο θα γίνουν οι κουλούρες για τα καλέσματα.

Μόλις ο βλάμης τελειώσει το κοσκίνισμα οι καλεσμένοι και πρώτα από όλους ο γαμπρός, ρίχνουν στο ταψί νομίσματα και

τα σκεπάζουν με αλεύρι, αφήνουν μόνο ένα, όρθιο αυτό, για να το πιάσει ο βλάμης με το στόμα του. Αυτό δεν είναι εύκολο και ο βλάμης κάνει πολλές προσπάθειες για να το πιάσει. Με τα χέρια πίσω στην πλάτη σκύβει στο ταψί για το κέρμα, τότε όλοι από πάνω, του σπρώχνουν το κεφάλι στο ταψί, αστειευόμενοι και το πρόσωπό του γεμίζει αλεύρι. Αυτό γίνεται δύο, τρεις και περισσότερες φορές, ώσπου να τα καταφέρει να πιάσει το κέρμα, το πρόσωπό του γίνεται άσπρο και προκαλεί ξεκαρδιστικά γέλια. Άλλοι βάζουν το κέρμα όρθιο στο σκυμμένο κεφάλι του βλάμη και το αφήνουν να κυλήσει στο ταψί (πληρ. Ιερέας παπα-Γιώργης Ρώιμπας).

Όταν ο βλάμης πιάσει το κέρμα το παιχνίδι σταματάει, σέρνει ένα εύθυμο χορό έτσι όπως είναι αλευρωμένος και με το κέρμα στα δόντια, μετά παίρνει όλα τα κέρματα που είναι στο ταψί, είναι δικά του, δίνει το αλεύρι στη νοικοκυρά για το ζύμωμα και αποσύρεται. Ο ρόλος του στο άναμμα των προζυμιών τελείωσε.

Εημερώνει η Παρασκευή και ο βλάμης έχει πολλά ακόμα να κάνει, παίρνει τους δρόμους πάλι, πρέπει να πάει στο σπίτι της νύφης να της δώσει την κουλούρα, την οποία η νύφη θα κόψει σε περιποιημένες φέτες "καλέσματα" και θα τις στείλει σε συγγενείς και φίλους να τους καλέσει στο γάμο της.

Παίρνει λοιπόν ο βλάμης από το σπίτι του γαμπρού την κουλούρα για τη νύφη τη βάζει σε ολοκαίνουργιο τρουβά, στολισμένο με βασιλικό και άλλα λουλούδια, βάζει μέσα και κουφέτα και ρύζι και πηγαίνει στο σπίτι της νύφης. Αυτή τον περιμένει στην πόρτα για να τον υποδεχθεί και να τον περιποιηθεί.

Ο βλάμης μπαίνοντας στην αυλή ρίχνει μια ντουφεκιά. Η νύφη του φιλάει το χέρι και τον περνάει μέσα στο σπίτι, αυτός της δίνει ένα νόμισμα και την κουλούρα. Μετά η νύφη του

ετοιμάζει να φάει, συνήθως αυγά τηγανιτά ή τηγανίτες. Στον ίδιο τρουβά τώρα η νύφη θα βάλει μάλλινες κάλτσες, πλεγμένες με τα χεράκια της, δώρο για το βλάμη.

Ο βλάμης παίρνει τον τρουβά με τα δώρα και επιστρέφει στο σπίτι του γαμπρού. Παίρνει μια ανάσα, ξεκουράζεται λίγο και ξεκινάει πάλι με μια δεύτερη κουλούρα στον τρουβά και πηγαίνει στο σπίτι του νουνού για να τον προσκαλέσει.

Ένας στενός συγγενής του γαμπρού παίρνει μια τρίτη κουλούρα και την πηγαίνει στο σπίτι του βλάμη για το κάλεσμα.

Τίποτε δεν είναι αυτονόητο, ο βλάμης είναι πανταχού παρών στις διαδικασίες του γάμου, αλλά το έθιμο λέει ότι πρέπει να προσκληθεί επισήμως με μια κουλούρα.

Ο νουνός και ο βλάμης κόβουν και αυτοί τις κουλούρες τους σε φέτες και προσκαλούν τους συγγενείς τους.

Εδώ να πούμε ότι οι κουλούρες που προορίζονται για τα καλέσματα είναι πολύ φροντισμένες, με ζυμωτά κεντίδια επάνω, με πουλιά, με λουλούδια και άλλα.

Ο νουνός, για το νουνό του γαμπρού μιλάμε πάντα, και ο βλάμης κάνουν ειδικό κάλεσμα για τη μέρα του γάμου και παίρνουν μαζί τους μερικούς στενούς συγγενείς τους, έναν από κάθε οικογένεια, είναι οι παρανουοί και παραβλάμηδες και τιμούνται ιδιαίτερα στο γάμο.

Να σημειώσω εδώ ότι σε περίπτωση που ο γαμπρός θέλει να τον στεφανώσει κάποιος άλλος και όχι ο νουνός του, τον επισκέπτεται τότε και του ζητάει τη συγκατάθεσή του.

Μετά τις επίσημες προσκλήσεις με τις κουλούρες, ο βλάμης ξεκινάει πάλι για να καλέσει τους χωριανούς γιατί συνήθως στη χαρά του γάμου παίρνουν μέρος όλοι στο χωριό.

Η Παρασκευή είναι η ημέρα για τα καλέσματα. Μέχρι το βράδυ έχουν προσκληθεί όλοι όσοι θα μοιραστούν τη χαρά

του γάμου των δύο νέων.

Το Σάββατο έχουμε άλλες ετοιμασίες, τα σφαχτά, το ψωμί και τις πίτες. Όσοι είναι καλεσμένοι από το γαμπρό θα του φέρουν δώρο ένα σφαχτό και ψωμί ή ψωμί και πίτα ανάλογα με τα άτομα που θα παραβρεθούν στο γάμο. Το ψωμί είναι περιποιημένο και με πολλά κεντήματα επάνω. Αυτή η προσφορά λέγεται "κανίσκι".

Στο χωριό μας έγιναν γάμοι που τα σφαχτά που έφεραν στο γαμπρό έφτασαν τα 60 και πλέον.

Στο σπίτι του γαμπρού βέβαια θα στρωθούν τρεις φορές τραπέζια, την Κυριακή το μεσημέρι, το βράδυ μετά τα στέφανα και τη Δευτέρα το μεσημέρι. Έτσι λοιπόν τα σφαχτά, το ψωμί και οι πίτες είναι απαραίτητα για το γαμήλιο ξεφάντωμα και θα πιάσουν τόπο.

Μερικοί πηγαίνουν το ζώο ζωντανό και αν δεν χρειαστεί να σφαγεί μένει δώρο στο νιόπαντρο ζευγάρι και μπαίνει στο κοπάδι του.

Το Σάββατο πάλι θα γίνει "ο Τόμος". Ο γαμπρός με τον πατέρα του, τα αδέρφια του και με μερικούς στενούς συγγενείς πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης να παραλάβουν τα μετρητά που έχουν συμφωνήσει. Επίσης να συντάξουν και το συμφωνητικό στο οποίο θα γραφούν αναλυτικά όλα όσα δίνει ο πατέρας της νύφης στο γαμπρό, από την ποδιά και τα μετρητά μέχρι τα ζωντανά και τα χωράφια.

Το συμφωνητικό το υπογράφουν πάντα και 4-5 χωριανοί.

Ένα τέτοιο συμφωνητικό μας παραθέτει στα λαογραφικά του σημειώματα, στο περιοδικό "Η φωνή των Παλαιοχωριτών", ο Βαγγέλης Βλ. Ντόκας¹. Όπως αναφέρει του το

1. Φωνή Παλαιοχωριτών, Παλαιοχωρίτικος γάμος, Βλ. Ντόκας, φύλλο 13/83.

έδωσε η θεία Νία Γ. Μουλαρά.

Αξίζει νομίζω να το παραθέσω αυτούσιο γιατί είναι ένα αντιπροσωπευτικό συμφωνητικό, ένα προικοσύμφωνο που μας δίνει την εικόνα μιας εποχής (1898), στο Παλιοχώρι.

"Εν ονόματι του πατρός και του υιού και του Αγίου Πνεύματος. Αμήν.

Επειδή ο υποφαινόμενος μέλλων να υπανδρεύσω την θυγατέραν μου Αικατερίνην ονόματι, μετά του κ. Χριστοδούλου Β. Παπαγεωργίου, εύχομαι αυτή πρώτον, πάντα τα αγαθά, κι επομένως της δίδω την εξής προίκα, συνισταμένην εξ ενδυμάτων διαφόρων ειδών, μετρητών, ασημικών, ζώων και λοιπών, ως κάτωθι φαίνονται κατά σειράν, εν προς εν.

Α' ΑΛΛΑΞΙΑ

- 1 υποκάμισον
- 1 γιλέκο με χάρτζια
- 1 φουστάνι
- 1 κοντό
- 1 φλουκάτα καλή με 15
- 1 ποδιά καλή
- 12 μαντήλια καλά
- 2 φλοκάτες με 12
- 2 όμοιες με 15 χάρτζια
- 4 τσιπούνια
- 1 ομοίως με μάλλινα
- 4 φούστες
- 8 γιλέκα
- 1 ομοίως καλό
- 4 κοντά

10 ποδιές μάλλινες
1 πέρα κόκκινη
1 ομοίως τριανταφυλλένια
1 ομοίως ινδιάνας
4 προσκέφαλα
3 τρουβάδια
7 υποκάμισα
3 καρφοβέλονα
1 αλυσίδα με αγκίστρια 5
1 ζευγάρι σκουλαρίκια μαλαματένια
2 κοντοπέτα αργυρά
1 ζευγάρι αγκίστρια
1 ζευγάρι κλειδωτάρια μυγδαλωτά
1 μαντήλι βγιένης
40 ζευγάρια σκαλτσοτσούρωπα
2 μελίσσια
1 δρεπάνι
1 τσεκούρι
1 τσαπί
2 σαΐσματα μάλλινα
6 γίδια, 6 πρόβατα
2 οκάδες χάλκωμα
1 κασέλα
1 καθρέφτης
μετρητά εικοσόφραγκα χρυσά (23)
Ελάβαμεν όσα ως άνωθεν φαίνονται
Παλαιοχώριον 7 Σ) βρίου 1898
Υπογραφές:
Βαγγέλης Οικονόμου
Ματθαίος ιερέως - εφημέριος
Χ.Σ. Ρώϊμπας μαρτυρώ

Κ.Β. Πάσχος μαρτυρώ
 Γ.Ε. Παπαγεωργίου μαρτυρώ
 Υπογραφή δυσανάγνωστη

Το Σάββατο επίσης έχουμε και τις ετοιμασίες στο σπίτι της νύφης.

Ο πατέρας της σφάζει ένα καλοθρεμμένο αρνί ή κατσίκι, οι γυναίκες του σπιτιού μαζί με άλλες γυναίκες φιλενάδες και συγγενείς που βοηθούν στο γάμο, ψήνουν το σφαχτό στη γάστρα, ετοιμάζουν φρέσκο ψωμί, πίτες και άλλα φαγητά για το βραδινό αποχαιρετιστήριο γλέντι στο σπίτι της νύφης. Εδώ δεν φέρνουν οι καλεσμένοι σφαχτό και ψωμί ή πίτα όπως στο γαμπρό, τα έξοδα για το γλέντι είναι όλα του πατέρα της νύφης, φέρνουν όμως διάφορα δώρα.

Από το απόγευμα του Σαββάτου αρχίζουν να καταφθάνουν στο σπίτι της νύφης οι καλεσμένοι της. Μετά από τα καλοσωρίσματα και τις ευχές οδηγούνται στον όμορφα στολισμένο χώρο υποδοχής του σπιτιού όπου τους προσφέρονται καρύδια, μέλι, κουφέτα, τηγανίτες και άλλα.

Όταν μαζεύονται όλοι, κάθονται γύρω από τις τάβλες, σε χαμηλά σκαμνιά ή σε μαξιλάρια για να απολαύσουν τα νόστιμα φαγητά. Τα όργανα, το τραγούδι και ο χορός δεν αργούν να αρχίσουν και το γλέντι θα κρατήσει μέχρι αργά τη νύχτα, μέχρι να χορέψουν όλοι με τη σειρά τους.

Ξημερώνει η μεγάλη μέρα, η Κυριακή, που οι δύο νέοι θα ενώσουν τη ζωή τους. Είναι μια μέρα χαράς για όλους αλλά και μέρα με πολλές συγκινήσεις για τη νύφη που φεύγει από το πατρικό της σπίτι, από την αγκαλιά και τη φροντίδα των γονιών της, για το γαμπρό που αναλαμβάνει τώρα την ευθύνη μιας καινούργιας οικογένειας, για τους γονείς, τα αδέρφια και τις αδελφές της νύφης και του γαμπρού.

Αυτές τις μέρες, αυτές τις ώρες νιώθεις στην καρδιά σου τη χαρά και τη λύπη ζυμωμένες μαζί, το χαμόγελο να βρέχεται από το δάκρυ και το τραγούδι να τελειώνει σε λυγμό.

Πρωί-πρωί την Κυριακή ο βλάμης και οι παραβλάμηδες καβάλα σε ομορφοστολισμένα μουλάρια καταφθάνουν στο σπίτι του γαμπρού, που τους περιμένει λίγο πιο έξω από το σπίτι του για να τους τιμήσει. Ντουφεκιές, καλοσωρίσματα, κεράσματα, μαζί με τα όργανα που ακολουθούν το βλάμη δίνουν μια πανηγυρική εικόνα στον ερχομό τους. Ο βλάμης με τους παραβλάμηδες οδηγούνται στο χώρο υποδοχής, όπου οι στρογγυλές τάβλες είναι γεμάτες καλούδια, μεζέδες από συκωτάκια, τσίπουρο και ρακί, αλλά και καρύδια, κουφέτα, λουκούμια και καφέδες ακόμα για όποιον θέλει.

Οι συγγενείς του γαμπρού που βοηθούν στο γάμο κατεβάζουν τα δώρα του βλάμη από το μουλάρι του και τα τακτοποιούν στην αποθήκη.

Ο βλάμης αλλά και ο νουνός που έρχεται σε λίγο προσφέρουν στον αγαπημένο τους φίλο και αναδεκτό, ό,τι καλύτερο έχουν, ένα πλούσιο "κανίσκι". Το σφαχτό, το καθάριο πολυκεντισμένο ψωμί, η πίτα και το κρασί στη φτσέλα είναι όλα καλοδιαλεγμένα και καλοφτιαγμένα.

Ο χορός που είχε σταματήσει με τον ερχομό του βλάμη ξαναρχίζει για να σταματήσει πάλι μόλις φανεί να έρχεται ο νουνός.

Άλλες ντουφεκιές και καλοσωρίσματα, τον νουνό με τους παρανονούς τους υποδέχεται τώρα ο βλάμης, γίνεται και σ' αυτούς τιμητική υποδοχή και οδηγούνται στο χώρο υποδοχής του σπιτιού για να τους περιποιηθούν.

Μετά μαζεύονται όλοι στο χώρο του γλεντιού και σε τιμητική πάντα θέση ο νουνός, οι παρανουνοί και οι παραβλάμηδες. Ο βλάμης όρθιος αναλαμβάνει τα υψηλά του καθήκοντα,

επιβλέπει και ρυθμίζει τα πάντα, το χορό, τα όργανα και όλη τη σειρά με την οποία πρέπει να γίνουν οι διαδικασίες του γάμου σύμφωνα με τα έθιμα. Θα χορέψει όμως και αυτός και οι παραβλάμηδες με τη σειρά τους μετά από το νουνό και τους παρανουούς.

Πλησιάζει το μεσημέρι, ώρα για ξύρισμα και πλύσιμο του γαμπρού.

Το ξύρισμα του γαμπρού έχει και αυτό τελετουργική διαδικασία.

Από το σπίτι βγαίνει ο βλάμης κρατώντας ένα σκαμνάκι, ένα ταψί, ένα λαγήνι με νερό και μια πετσέτα προσώπου ριγμένη στον ώμο του.

Τα όργανα σταματούν. Ο βλάμης προχωρεί και βάζει το σκαμνί στη μέση στο χώρο του γλεντιού, ο γαμπρός τον ακολουθεί και κάθεται στο σκαμνί. Ο βλάμης του δίνει τότε να κρατά στα γόνατά του το ταψί και του περνάει την πετσέτα γύρω από το λαιμό του, μετά βγάζει τα ξυραφικά του και το μοσχοσάπουνο κάνει σαπουνάδα και τον ξυρίζει.

Οι συγγενείς του τον περιτριγυρίζουν, η μητέρα του κρατάει ένα ποτήρι με κρασί.

Τα όργανα αρχίζουν πάλι να παίζουν και ο τραγουδιστής τους δονεί τις καρδιές όλων και φέρνει δάκρυα στα μάτια με τα συγκινητικά λόγια του καθιερωμένου για την περίπτωση τραγουδιού.

Μαζί του τραγουδάει και η παρέα που είναι γύρω από το γαμπρό.

Ξυράφια από τα Γιάννενα
κι ακόνι από την Πόλη.

- Για γρήγορα βρε βλάμη μου
για γρήγορα παιδί μου

1997. Γάμος στο Παλιοχώρι “με όλα τα παλιά τα έθιμα”.
Το ξύρισμα του γαμπρού Σωτήρη Δ. Μουλαρά.

- πριν κατεβάσουν τα νερά
και κλείσουν τα ποτάμια.
- Ευχήσου με μανούλα μου
τώρα στο στόλισμα μου
- Ευχήσου με πατέρα μου
τώρα στο στόλισμα μου.
- Με την ευχή παιδάκι μου
και σύρε στο καλό σου.

Όταν τελειώσει το ξύρισμα ο βλάμης παίρνει το λαγίни με το νερό και τον λούζει, το νερό πέφτει στο ταψί.

Η μάνα του ρίχνει στο κεφάλι του σταυροειδώς το κρασί που κρατάει και του εύχεται να ζήσει και να προκόψει.

Η χειρονομία αυτή της μάνας με το κρασί, έχει σκοπό, σύμφωνα με την πρόληψη που υπάρχει, να μην πιάνουν οι κατάρρες της αν σε κάποια κακή στιγμή καταρασθεί το παιδί της.

Μετά περνούν οι συγγενείς και οι άλλοι καλεσμένοι και μαζί με τις ευχές τους, κάνουν με ένα κέρμα ή χαρτονόμισμα το σημείο του σταυρού στο κεφάλι του γαμπρού και το αφήνουν να πέσει στο ταψί. Τα χρήματα που μαζεύονται τα παίρνει ο γαμπρός.

Όταν τελειώσει όλη αυτή η απαραίτητη κατά το έθιμο διαδικασία, ο γαμπρός πηγαίνει στο δωμάτιό του να ντυθεί, να φορέσει τα καλά του, τα γαμπριάτικα.

Στις αρχές του αιώνα ο γαμπρός φορούσε την παραδοσιακή στολή, φουστανέλα, κόκκινα τσαρούχια με μαύρη φούντα, μαύρη βελούδινη σκούφια με φούντα που κρεμόταν στο πλάϊ.

Γρήγορα εγκαταλείφθηκε και για ένα διάστημα ο γαμπρός φορούσε άσπρη μπουραζάνα και σακάκι μπλε από τσόχα που αργότερα τη θέση τους πήρε το μπλε κουστούμι με το σταυρωτό σακάκι, κι αυτό όμως παραχώρησε με τη σειρά του τη

θέση του στο μαύρο κουστούμι που φοριέται μέχρι σήμερα στους γάμους.

Ας αφήσουμε το γαμπρό να ντύνεται και ας πάμε στο σπίτι της νύφης. Και εδώ έχουν αρχίσει οι τελευταίες ετοιμασίες της νύφης, το πλύσιμο με το ανάλογο τραγούδι, πάντα σύμφωνα με το έθιμο.

Σήμερα άσπρος ουρανός
σήμερα άσπρη μέρα.

Σήμερα στεφανώνεται
αετός την περιστέρα
ποιος ήταν ο προξενητής
που νάχει φάει κανέλλα
π' αντάμωσε τον αετό
μαζί με περιστέρα.

- Ευχήσου με μανούλα μου
τώρα στο στόλισμά μου

- Ευχήσου με πατέρα μου
τώρα στο στόλισμά μου.

- Με την ευχή μας κόρη μας
και σύρε στο καλό σου.

Άλλες στιγμές συγκίνησης για όλους. Μετά η νύφη μαζί με τις φιλενάδες της πηγαίνει στο δωμάτιό της να στολιστεί και αυτή για τη στέψη.

Όπως ο γαμπρός και η νύφη στις αρχές του περασμένου αιώνα -πρώτες δεκαετίες- φορούσε παραδοσιακή στολή. Μακριά φούστα από ατλάζι, όσες είχαν τη δυνατότητα βέβαια, με βελούδο (θέλπα) γύρω-γύρω στο τελείωμα, και από πάνω μαύρη σατέν ποδιά με φανταχτερό κέντημα. Στο κορμί φορούσαν ζακέτα από ατλάζι κι αυτή (πόλκα), και πάνω από την

πόλκα τα σιγκούνι (σάρικα) που κατέβαινε χαμηλά και σκέπαζε και τη μισή φούστα. Η σάρικα ήταν ολοκαίνουργια και ομορφοκεντημένη περίτεχνα από δεξιοτέχνες δημιουργούς.

Πολλές σειρές μαλαματένιες αλυσίδες με τελείωμα άγκιστρα που εικονίζουν πουλιά, λουλούδια ή γεωμετρικά σχήματα ενώνουν τις δύο πλευρές της σάρικας μπροστά στο στήθος. Άλλες πάλι προτιμούσαν να κρεμάσουν σειρές από φλουριά στο λαιμό τους που έπεφταν μπροστά στο στήθος.

Δεν έλειπε επίσης, κατά περίπτωση, η ασημένια ζώνη με βαριά καλοσκαλισμένη πόρπη. Απαραίτητα ήταν και τα χρυσά ή ασημένια σκουλαρίκια, ενώ στο κεφάλι ένα ανάλαφρο μαύρο μαντήλι με γιρλάντα δενόταν με χάρη στο πλάϊ ή στερεωνόταν με ασημένια καρφίτσα.

Τότε αλλά και αργότερα φορούσαν και οι γυναίκες κόκκινα τσαρούχια με μαύρη φούντα.

Όλα αυτά ανήκουν πλέον στο παρελθόν, μοιάζουν με παραμύθι που έχει τελειώσει. Με τον καιρό οι συνήθειες άλλαξαν και οι νύφες τώρα ανεβαίνουν τα σκαλοπάτια της εκκλησίας ασπροντυμένες και στο Παλιοχώρι όπως σε όλη την Ελλάδα, όπως στα περισσότερα μέρη του κόσμου.

Ας γυρίσουμε στο γάμο, στο σπίτι του γαμπρού. Οι ώρες κύλησαν γρήγορα, έφτασε το μεσημέρι.

Στρώνονται τα τραπέζια, χαμηλές περιποιημένες τάβλες πάνω στις οποίες τοποθετούνται τα φαγητά, το κρέας που είναι ήδη έτοιμο στα καζάνια, οι πίτες, το ψωμί, το κρασί, το νερό.

Μαζεύονται όλοι όρθιοι γύρω από τις τάβλες, ο παπάς ευλογεί κάνοντας το σημείο του σταυρού. Ακολουθούν οι συνηθισμένες ευχές "να ζήσεις, να ευτυχίσεις" "και με πολλά παιδιά" "η ώρα η καλή" κ.α. και κάθονται να φάνε.

Νεαροί φίλοι και συγγενείς του γαμπρού όρθιοι σε κάθε

τάβλα πρόθυμα προσφέρουν και συμπληρώνουν ό,τι χρειάζεται. Τίποτε δεν λείπει, ο γαμπρός έχει φροντίσει όλα να είναι άφθονα.

Όταν τελειώσει το φαγητό, το έθιμο θέλει πάλι ένα τραγούδι.

Οι νεαροί σερβιτόροι τραγουδούν για να δείξουν την προθυμία τους και την επιθυμία του γαμπρού να μείνουν οι καλεσμένοι του ευχαριστημένοι.

-Φίλοι μου για δεν τρώτε
για δεν πίνετε;
Μη δεν τα φαγητά μας άρεσαν
μηδέ και τα ψωμιά μας;
Να ο μάγειρας κι ο φουρνιτζής
ευτύς τ' αλλάζουμε
Μην το κρασί ήταν ξυνό;
να κι ο κρασοπώλης
ευτύς τ' αλλάζουμε.

Αμέσως μετά στα χείλη όλων έρχεται το τραγούδι της τάβλας.

Σε τούτην τάβλα πούμαστε
σε τούτο το τραπέζι
τον άγγελο φιλεύουμε
και το Χριστό κερνάμε
και την κυρά την Παναγιά
τη διπλοπροσκυνάμε
να μας χαρίσει τα κλειδιά,
κλειδιά του παραδείσου
ν' ανοίξω τον παράδεισο

να μπω να σεργιανήσω
να δω τους πλούσιους πως περνάν
και τους φτωχούς πως έχουν.

Στη συνέχεια τα όργανα συνοδεύουν τις συντροφίες που τραγουδούν.

Βάλτε κρασί στο μαστραπά,
βγάλτε το στον αέρα
κι αν δεν το πιούν την Κυριακή
το πίνουν τη Δευτέρα.

Το φαγητό έχει τελειώσει και οι τάβλες μαζεύονται.

Αρχίζει μια νέα γραφική, χαρούμενη και συγκινητική μαζί διαδικασία. Ο γαμπρός με πομπή καβαλαραίων πηγαίνει να πάρει τη νύφη από το σπίτι της και να την οδηγήσει στην εκκλησία.

Παλαιότερα η στέψη του ζευγαριού γινόταν συχνά στο σπίτι του γαμπρού, έπρεπε όμως να γίνει στο στερεό μέρος του σπιτιού, δηλαδή όχι επάνω από το κατώγι και αυτό για να στεργιώσει καλά ο γάμος.

Τα μουλάρια είναι στολισμένα με καινούργια πολύχρωμα υφαντά.

Ο γαμπρός σκύβει και φιλά το χέρι των γονιών του και παίρνει την ευχή τους. Ανεβαίνει στο πιο όμορφο, στο πιο καμαρωτό μουλάρι, ξεκινούν, τον ακολουθούν οι άλλοι καβαλάρηδες, ενώ της πομπής προηγείται ο βλάμης κι αυτός σε ένα από τα καλύτερα μουλάρια στολισμένο επίσης με ωραία υφαντά.

Μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα που πέρασε ο βλάμης κρατούσε ένα "φλάμπουρο". Το φλάμπουρο ήταν ένας

μεγάλος ξύλινος σταυρός, στην κορυφή του κάρφωναν ένα μήλο ή ένα πορτοκάλι και από το οριζόντιο ξύλο του σταυρού κρέμονταν πολύχρωμες κορδέλες.

Σιγά-σιγά το φλάμπουρο καταργήθηκε.

Με το ξεκίνημα δυο-τρεις καβαλάρηδες τρέχουν στο σπίτι της νύφης να πάρουν τα συχαρίκια ότι έρχεται ο γαμπρός. Εδώ γίνεται συναγωνισμός μεταξύ τους ποιος θα φτάσει πρώτος. Αυτός που φτάνει πρώτος παίρνει τα συχαρίκια, του προσφέρουν ένα ποτό και ο πατέρας της νύφης του δίνει ένα μαντήλι μέσα στο οποίο του έχει βάλει ένα νόμισμα. Το μαντήλι δένεται στη χαίτη του μουλαριού, μπορεί να του δώσει και δύο μαντήλια που δένονται στο καπίστρι, και ο συχαρικιάρης γυρίζει θριαμβευτής στην πομπή που πλησιάζει στο σπίτι. Οι άλλοι καβαλάρηδες που φτάνουν μετά παίρνουν μόνο ένα κέρασμα.

Η πομπή φτάνει στο σπίτι της νύφης και σιγά-σιγά μπαίνουν όλοι στην αυλή τραγουδώντας το "ξύπνα περδικομάτα μου" συνοδευόμενοι από τα όργανα.

Το τραγούδι αυτό οι Παλιοχωρίτες το αγαπούν ιδιαίτερα και το τραγουδούν όχι μόνο αυτή τη στιγμή του γάμου αλλά σε όλα τα γλέντια που κάνουν.

- Ξύπνα περδικομάτα μου
τι ήρθα στο μαχαλά σου.

- Κι αν ήρθες καλώς όρισες
κι ας έκανες και κόπο.

Σαν τι καλά μας έφερες
από το μαχαλά σου;

- Χρυσά πλεξούδια σου 'φερα
να δέσεις τα μαλλιά σου.

- Χρυσά κορδόνια σου 'φερα

να δέσεις τα παπούτσια.

- Πολλά χατήρια μου 'κανες

κι ακόμα ένα θέλω

το παραθύρι τ' ακρινό

βράδυ να μην το κλείσεις

για να 'ρθω τα μεσάνυχτα

να σε γλυκοφιλήσω,

να σου χαϊδέψω τα μαλλιά

να σε γλυκοκοιμίσω.

- Κι εγώ για το χατίρι σου

ολάνοιχτο τ' αφήνω,

θα γίνω γης να με πατείς,

γιοφύρι να περάσεις.

Οι γονείς της νύφης και όλοι οι συγγενείς και φίλοι τους υποδέχονται χαρούμενα και ραντίζουν το γαμπρό με ρύζι για να ευτυχίσει και να ζήσει μέχρι τα βαθειά του γηρατειά, ν' ασπρίσουν τα μαλλιά του σαν το χιόνι.

Ο γαμπρός ξεπεζεύει με τη βοήθεια του βλάμη και του πεθερού του, ο οποίος τον φιλάει σταυρωτά. Αμέσως ο βλάμης ξεκρεμάει από το σαμάρι τον τρουβά (τράϊστο) με τα νυφιάτικα παπούτσια (παλαιότερα κόκκινα τσαρούχια με μαύρη ευρωπαϊκή φούντα), δώρο του γαμπρού στη νύφη και μπαίνει στο δωμάτιο όπου στολισμένη η νύφη, με τις φίλες της κοντά της, τον περιμένει, τη χαιρετάει και εκείνη του φιλάει το χέρι με σεμνότητα.

Στη συνέχεια ο βλάμης της φοράει τα παπούτσια, αφού πρώτα τα αλλάξει, τρεις φορές το ένα με το άλλο, όπως αλλάζουν τα στέφανα.

Όλος ο γάμος ακολουθεί πιστά και με ευλάβεια τις απαιτήσεις του εθίμου. Εδώ λοιπόν ο βλάμης πρέπει να βάλει στα

νυφιάτικα παπούτσια δύο τρία κέρματα που όταν τα προσθέσεις σου δίνουν μονό αριθμό, απαραίτητη συμβολή στην ευτυχία και προκοπή της νύφης αφού θα πατάει πάνω σε νομίσματα.

Εν τω μεταξύ ο γαμπρός μετά τον πεθερό του προχωρεί προς την πεθερά του, η οποία τον φιλά και αυτή και ακολουθούν τα αδέρφια και οι συγγενείς της νύφης που του βάζουν συγχρόνως μικροδώρα στις τσέπες, μαντήλια, πετσέτες κ.ά.

Νέοι και νέες γυρίζουν παντού και κερνούν τον κόσμο του γαμπρού με λουκούμια και ρακί.

Εδώ θα παρεμβάλλω ένα άλλο ασυνήθιστο έθιμο "το κλέψιμο".

Αυτή την ώρα που έχουν μαζευτεί πολλοί στο σπίτι της νύφης, είναι ευκαιρία, κάποιιοι από την πλευρά του γαμπρού να "κλέψουν" από το σπίτι της ένα σκληρό αντικείμενο, π.χ. ένα καλντάρι (κατσαρόλα) ένα τσουκάλι (κανάτα), ένα καπάκι από καλντάρι που είναι χάλκινο επίσης ή ό,τι άλλο μπορούσαν.

Αν κατάφερναν και το έκλεβαν χωρίς να τους πάρουν είδηση οι συγγενείς της νύφης, που ήταν σε επιφυλακή και πρόσεχαν να μη γίνει κλοπή, τότε το αντικείμενο αυτό πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού και εθεωρείτο καλό για το γάμο, θα στέριωνε καλά.

Μερικές φορές γύριζαν το "κλεμμένο" στο σπίτι της νύφης. Σε κάποιο γάμο κατάφεραν και έκλεψαν ένα... καζάνι! Σ' αυτή την περίπτωση έγινε μια κάποια παρεξήγηση.

Σε άλλο γάμο έκλεψαν την "κρεμαστάλα" από το τζάκι (Κώστας Κουτρούμπας), τη γύρισαν όμως πίσω.

Ας γυρίσουμε στο βλάμη, ο οποίος αφού φόρεσε τα παπούτσια στη νύφη βγαίνει στην πόρτα, στην πλάτη του έχει ρίξει την πετσέτα που ήταν μέσα τυλιγμένα τα παπούτσια της

“ Σ’ αφήνω γειά μανούλα μου, σ’ αφήνω γειά πατέρα”.
Η νύφη ξεκινάει για την εκκλησία, σεμνή με χαμηλωμένα
τα μάτια και συγκρατημένη συγκίνηση. Γύρω της
οι δικοί της δε συγκρατούν τα δάκρυά τους.

νύφης. Στη μια άκρη της πετσέτας του δέσανε ένα μαστραπά (κανάτα) με φιλοδωρήματα.

"Η νύφη είναι έτοιμη" φωνάζει.

Ο γαμπρός πλησιάζει στην πόρτα, πρέπει πρώτος, κατά το έθιμο, να δει τη νύφη που έρχεται προς την έξοδο του σπιτιού, για να διαφεντεύει αυτός στο σπίτι του, αλλιώς αν προλάβει και τον δει η νύφη πρώτη, χάνει την εξουσία του, θα είναι αυτή η κυρά και αφέντρα που θα διατάζει, κάτι απαράδεκτο, ιδίως σε παλαιότερες εποχές.

Κάτι ανάλογο συνηθίζεται, σε πόλεις και χωριά στις μέρες μας.

Την ώρα της στέψης, όταν ο παπάς λέει "η δε γυνή να φοβείται τον άνδρα", οι νεόνυμφοι συναγωνίζονται ποιος θα προλάβει να πατήσει το πόδι του άλλου για να γίνει, όπως πιστεύουν, ο κυρίαρχος στη σχέση του γάμου και της οικογένειας γενικότερα.

Πλησιάζει η νύφη στην πόρτα με τους δικούς της κοντά της, την κρατάει ο πατέρας της, σεμνή, με τα μάτια χαμηλωμένα, αλλά πανέμορφη με τη νυφιάτικη στολή και τα άλλα της στολίδια που τονίζουν και αναδεικνύουν την ομορφιά της νιότης της. Ροδομάγουλη από τον καθαρό, τον δροσερό αέρα των ψηλών βουνών της Πίνδου, με τα πλούσια μαλλιά της να πέφτουν στην πλάτη της χαριτωμένες καστανές, συνήθως, πλεξούδες, χαίρεσαι να τη βλέπεις, να την καμαρώνεις.

Στο κατώφλι σταματά, είναι οι πιο συγκινητικές στιγμές του γάμου, διστάζει να βγει, νιώθει πόνο, αποχωρίζεται ό,τι αγαπούσε περισσότερο μέχρι τώρα, τη μάνα της, τον πατέρα της, τα αδέρφια και τις αδελφές της, το σπίτι της, είναι σκληρός αυτός ο χωρισμός και ας είναι οι ώρες της χαράς του γάμου.

Είναι ένα όμορφο ανθισμένο κλαδί που κόβεται από το

δέντρο της οικογένειας και πρέπει να ριζώσει κάπου αλλού, δεν είναι εύκολο.

Ο γαμπρός τη βοηθάει, απλώνει το δεξί του χέρι και με το μικρό δάκτυλο την τραβάει απαλά έξω.

Στην αυλή γυρίζει προς το σπίτι της και κάνει τρεις υποκλίσεις αγάπης και σεβασμού προς αυτό, εδώ γεννήθηκε και μεγάλωσε, στη ζεστασιά του και στην προστασία του.

Οι οργανοπαίκτες επιτείνουν σε όλους τη συγκίνηση με το παραπονιάρικο τραγούδι του αποχαιρετισμού.

- Σ' αφήνω γεια μανούλα μου

σ' αφήνω γεια πατέρα.

- Ώρα καλή πουλάκι μου
και να 'χεις την ευχή μας.

- Αφήνω γεια αδελφάκια
αφήνω γεια αδελφούλες
αφήνω γεια στη γειτονιά
και γεια στις φιλενάδες

- Ώρα καλή πουλάκι μου
και σύρε στο καλό σου.

Τα δάκρυα ξεπηδούν απ' της καρδιάς τον πόνο και γεμίζουν τα μάτια όλων, οι γυναίκες προσπαθούν να συγκρατήσουν και κάποιο λυγμό που ανεβαίνει από το στήθος και τις πνίγει.

Η νύφη προσπαθεί και αυτή να μη δείξει τη συγκίνησή της, προσπαθεί να μην κλάψει, δεν είναι καλό για την ευτυχία του γάμου της. Προχωρεί προς το μουλάρι του βλάμη που την περιμένει έτοιμο, την βοηθούν ν' ανέβει, είναι ώρα να ξεκινήσουν για την εκκλησία. Ο βλάμης καβαλάει άλλο μουλάρι, όπως τα έχει κανονίσει και η γαμήλια πομπή προχωρεί

με την πρέπουσα τάξη, μπροστά ο βλάμης καβάλα στο μουλάρι του, παλιά με το φλάμπουρο στο χέρι ν' ανεμίζει ψηλά, μετά η νύφη, ο γαμπρός και ακολουθούν οι γονείς, τ' αδέρφια και όλοι οι άλλοι συγγενείς.

Φτάνουν στην εκκλησία, ξεπεζεύουν και μπαίνουν μέσα με σεβασμό και ευλάβεια. Αρχίζει το μυστήριο και την ώρα που ο νουνός αλλάζει τα στέφανα, ρίχνονται τρεις πυροβολισμοί. Αν τους ρωτήσεις τι νόημα έχουν, θα σου απαντήσουν "έτσι το βρήκαμε από παλιά".

Συνηθίζεται στα χωριά της Ηπείρου αλλά και σε άλλα χωριά της Ελλάδας και ιδίως στην Κρήτη, να ρίχνουν πυροβολισμούς την ημέρα του γάμου. Καμιά φορά όμως αποβαίνουν μοιραίοι, γιατί προκαλούν ατυχήματα (τραυματισμούς ή και θάνατο ακόμα).

Μετά τα στέφανα η γαμήλια πομπή παίρνει το δρόμο για το σπίτι του γαμπρού. Η ατμόσφαιρα αλλάζει τώρα, τα όργανα παίζουν χαρούμενο σκοπό και συνοδεύουν το τραγούδι του καλοσωρίσματος της νύφης στο σπίτι του γαμπρού.

- Καλησπέρα, καλησπέρα σας γειτόνισσες.

- Καλώς τη νύφη απ' έρχεται

- Έβγα κυρά και πεθερά

για να δεχτείς την πέρδικα,

την πέρδικα την πλουμιστή

που περπατεί λεβέντικα.

Για δέστε την πως περπατεί

σαν άγγελος με το σπαθί.

Για δέστε την, για δέστε την

ήλιο φεγγάρι πέστε την.

Περιστέρι στείλαμε,

περδικούλα σου έφερε.

Και εδώ έξω στην αυλή και μέσα στο σπίτι του γαμπρού συνεχίζονται οι εθιμικές διαδικασίες του γάμου.

Ο πατέρας του γαμπρού υποδέχεται τη νύφη και την βοηθάει να ξεπεζέψει. Η μητέρα του φέρνει ένα βάζο με μέλι, φιλάει τη νύφη και της προσφέρει με ένα κουταλάκι μέλι να φάει, να τη γλυκάνει, να μη της φύγει. Ύστερα φέρνει ένα τσουκάλι (κανάτα) με κρασί. Οι δύο τους τώρα δίπλα-δίπλα προχωρούν αργά προς την πόρτα. Η πεθερά σε κάθε τους βήμα χύνει και από λίγο κρασί, και αυτό γιατί πιστεύεται ότι δεν θα πιάνουν τη νύφη οι κατάρες της. Η νύφη κρατώντας και αυτή το τσουκάλι, κάθε λίγο υποκλίνεται ελαφρά - δείγμα σεβασμού και υποταγής. Στην πόρτα την περιμένει ο γαμπρός και την τραβά απαλά μέσα στο σπίτι με το μικρό του δάκτυλο.

Το τραγούδι σταματά για λίγο και ο γάμος μπαίνει σε νέα φάση. Μαζεύονται όλοι στον καλοστρωμένο χώρο της υποδοχής -προσέχουν ο συνολικός αριθμός να είναι πάντα μονός- τους προσφέρονται πάνω στις τάβλες κουφέτα, καρύδια, πίτα, καραμέλες ποτά κλπ., ενώ οι νεόνυμφοι δέχονται τις ευχές τους για ευτυχία και προκοπή. Η νύφη φιλάει το χέρι κάθε καλεσμένου που την χαιρετάει και αυτός υποχρεωτικά της βάζει στο χέρι ένα κέρμα ή ένα χαρτονόμισμα.

Λείπουν οι γονείς της νύφης που μετά τη στέψη γύρισαν σπίτι τους. Φροντίζουν τα ζωντανά τους, παίρνουν την κουλούρα (ένα ταψί ψωμί), την πίτα και μια φτσέλα με κρασί - αυτά για το τελευταίο τραπέζι στο σπίτι του γαμπρού τη Δευτέρα το μεσημέρι- και έρχονται να προστεθούν κι' αυτοί στη συντροφιά του γάμου.

Αρχίζει ο χορός και το τραγούδι που συνεχίζεται με κέφι μέχρι τα μεσάνυχτα, μετά σταματά γιατί στρώνεται το τραπέζι ή τα τραπέζια μάλλον για το φαγητό και βέβαια τα τραπέζια είναι χαμηλές στρογγυλές τάβλες ή σανίδια μεγάλα.

Σε μια τάβλα κάθονται οι νιόνυμφοι και μαζί τους, οι γονείς, τα αδέρφια, οι νουνοί τους και οι άλλοι στενοί συγγενείς.

Η ώρα του φαγητού έχει το δικό της τραγούδι:

Δυο πουλάκια τα καημένα
στο τραπέζι είναι στρωμένα
τόνα πίνει τ' άλλο τρώει
τ' άλλο τραγουδάει και λέει.
Σ' όσους γάμους κι αν επήγα
τέτοια νιόγαμπρα δεν είδα
να 'ναι η νύφη ντουλμπεράκι
κι ο γαμπρός περιστεράκι
να 'ναι το συμπεθεριό μας
σαν τα αστέρια τ' ουρανού μας.

Το φαγητό τελειώνει και ο χορός ξαναρχίζει πιο ζωντανός. Η νύφη πρέπει να κρατήσει στο χορό όλο το στενό σόϊ του γαμπρού. Ο γαμπρός είναι τρίτος στη σειρά. Μετά αυτός κρατάει τους συγγενείς της νύφης να χορέψουν.

Παλαιότερα η νύφη ήταν υποχρεωμένη, όλη νύχτα, να στέκεται όρθια και κάθε λίγο να κάνει υποκλίσεις, "προσκυνούσε".

Η μητέρα μου που παντρεύτηκε το 1916, μου έλεγε, ότι όλη τη νύχτα στεκόταν όρθια κοντά στον τοίχο και έκανε όλες αυτές τις υποχρεωτικές υποκλίσεις. Ήταν ακόμα η εποχή της πλήρους υποταγής της νύφης αλλά και γενικά των παιδιών στη θέληση των γονιών τους και έπρεπε με κάθε ευκαιρία να τη δείχνουν.

Το έθιμο αυτό καταργήθηκε με την πάροδο του χρόνου, - έχει και η πρόοδος τα καλά της- μας έμεινε όμως η παροιμία "αν ξαναγίνω νύφη θα ξέρω να προσκυνάω" ή ακόμα όταν

κάποιον τον πιάνει ο ύπνος καθιστό και σκύβει προς τα εμπρός ασυναίσθητα, λέμε κοροϊδευτικά "προσκυνάει η νύφη".

Έρχεται η σειρά να χορέψουν οι νιόγαμπροι, τελευταίοι αυτοί. Τα όργανα βάζουν τα δυνατά τους, σηκώνονται όρθιοι οι οργανοπαίκτες και το κλαρίνο αχολογάει στις πλαγιές και ξεσηκώνει θύελλα ενθουσιασμού, όλοι όρθιοι συγγενείς και φίλοι, μικροί και μεγάλοι παρακολουθούν το χορό του ζευγαριού, πέφτουν και δυο-τρεις πυροβολισμοί -χορεύει η νύφη και ο γαμπρός- πρέπει ν' ακουστεί, να το μάθουν σε όλα τα ρουμάνια.

Μετά ξαναχορεύουν οι παρανουνοί και οι παραβλάμηδες, μπροστά οι νουνοί και ο βλάμης και ο χορός δεν λέει να σταματήσει, χορεύουν και ξαναχορεύουν όλο κέφι και ζωντάνια μέχρι τα ξημερώματα. Μα σαν ροδίζει στις κορυφές των ψηλών βουνών μας και λιόχαρη προβάλλει η αυγή, το γαμήλιο ξεφάντωμα σταματά, ώρα να ξαποστάσουν όλοι για λίγο. Οι οργανοπαίκτες πηγαίνουν για ανάπαυση, τους περιμένει σε λίγες ώρες το τρίτο τραπέζι της Δευτέρας το μεσημέρι, πρέπει να είναι ξεκούραστοι.

Η πεθερά ετοιμάζει, κατά το έθιμο πάντα, "τα αυγά για τη νύφη", είναι το πρωϊνό, αυγά τηγανητά τα οποία μόνη της ετοιμάζει και προσφέρει στα νιόγαμπρα που κάθονται οι δυο τους τώρα στην τάβλα για να φάνε. Συμβολική πράξη ότι και η πεθερά θα αγαπά και θα φροντίζει τη νύφη.

Όλοι οι άλλοι παίρνουν κάτι πρόχειρο για πρωϊνό, συνήθως ό,τι έμεινε από το νυχτερινό τραπέζι.

Τη Δευτέρα μεταφέρονται από τους συγγενείς της νύφης τα προικιά της στο σπίτι του γαμπρού. Τα μουλάρια φορτωμένα με τα διάφορα είδη, ρούχα, σκεύη, βελέντζες, μαξιλάρια κλπ. όλα σκεπασμένα με λογιών-λογιών πολύχρωμες κουβέρ-

τες -χράμια, μπατανίες, καραμελωτές ή και πλουμιστές βελόντζες (τσέργες)- δημιουργούν ένα γραφικό караβάνι με κατεύθυνση το σπίτι του γαμπρού. Μπροστά πηγαίνει ένα παιδί κρατώντας τον καθρέφτη. Όσοι βοηθούν στη μεταφορά της προίκας δεν πρέπει να είναι χήροι ή χωρισμένοι.

Τα προσέχουν πολύ αυτά. Γενικά οι χήροι, οι χήρες και οι χωρισμένοι δεν παίρνουν ενεργό μέρος στις διαδικασίες του γάμου, δεν θεωρείται καλό για την ευτυχία του γάμου.

Τα μουλάρια με την συνοδεία τους μπαίνουν στην αυλή, ο γαμπρός και η νύφη υποδέχονται την πομπή και οι καλεσμένοι ρίχνουν ρύζι και εύχονται ν' ασπρίσουν και να γεράσουν ευτυχισμένοι. Ξεφορτώνονται τα προικιά και ο γαμπρός ρίχνει επάνω τους το αγώγι, το παίρνει ο πεθερός του και το δίνει στους αγωγιάτες και αν υπάρχουν και γυναίκες μαζί τους που μετέφεραν πράγματα φορτωμένες παίρνουν και αυτές αγώγι.

Μόνοι τους τώρα νύφη και γαμπρός θα πάρουν όλα αυτά τα προικιά και θα τα μεταφέρουν στο δωμάτιο τους.

Είναι η ώρα που λίγο-πολύ όλοι ξεκουράζονται, παίρνουν μια ανάσα πριν αρχίσουν πάλι το χορό, γιατί ο βλάμης δεν τους αφήνει ήσυχους για πολύ, ξεσηκώνει τα όργανα, ξεσηκώνει τους νιούς και τις νιές για χορό και το κρασί και το τσίπουρο πάει και έρχεται από χέρι σε χέρι και το γλέντι ανάβει ξανά.

Πλησιάζει το μεσημέρι, στρώνεται πάλι πλούσιο τραπέζι, είναι το τρίτο και τελευταίο τραπέζι του γάμου και έχει και αυτό τη δική του τελετουργία. Εκτός από τα φαγητά του γαμπρού, τοποθετούνται στις τάβλες και μικρές περιποιημένες φέτες από τις κουλούρες και κομμάτια από τις πίτες που έφεραν ειδικώς για αυτό το τραπέζι ο νουνός, ο βλάμης και ο πατέρας της νύφης, ο συμπέθερος. Οι φίλοι του ζευγαριού, που κάνουν το

*Οι φιλενάδες της νύφης μεταφέρουν στα χέρια μερικά από τα προικιά της
στο σπίτι του γαμπρού. Σύμφωνα με το έθιμο προηγείται ένα αγόρι,
που κρατάει έναν καθρέπτη.*

σερβιτόρο, βάζοντας το ψωμί, την πίτα και το κρασί στις τάβλες
λένε: καλώς όρισε ο νουνός, καλώς όρισε ο βλάμης, καλώς όρισε
ο συμπέθερος, ακολουθούν ευχές πάλι και στη συνέχεια γεύο-
νται τα νόστιμα φαγητά και το γλυκό κρασί.

Πριν καλά-καλά να τελειώσει το φαγητό, τα όργανα παίρ-
νουν τη θέση τους και αρχίζουν τώρα για τελευταία φορά τα
τραγούδια της τάβλας.

Σε τούτην τάβλα πούμαστε
σε τούτο το τραπέζι κλπ.

Όταν τελειώνουν αυτά τα τραγούδια όλοι χαρούμενοι,
μικροί-μεγάλοι, σε δύο κύκλους, στον εσωτερικό η νύφη
κρατά μία-μία τις γυναίκες να χορέψουν και στον εξωτερικό
ο γαμπρός κρατά έναν-έναν τους άνδρες και όλοι μαζί τρα-
γουδούν τον "Όλυμπο και τον Κίσαβο".

Ο Όλυπος κι ο Κίσαβος
τα δυο βουνά μαλώνουν
το ποιο να ρίξει τη βροχή
το ποιο να ρίξει χιόνι.

Θυμώνει ο γερο-Όλυπος
και λέγει του Κισσάβου.

- Μη με μαλώνεις Κίσαβε
βρε τουρκοπατημένε
εγώ είμαι ο γερό-Όλυπος
στον κόσμο ξακουσμένος,
έχω σαράντα δυο κορφές
κι εξήντα δυο βρυσούλες,
κάθε βρυσούλα και κλαρί,
κάθε κλαρί και κλέφτης.

Και αυτός ο γενικός χορός έχει το τέλος του και έρχεται η σκληρή ώρα του αποχαιρετισμού. Οι γονείς της νύφης, τα αδέρφια της, ένας-ένας συγγενής και φίλοι χαιρετούν το ζευγάρι και φεύγουν. Η νύφη σκύβει και τους φιλά το χέρι και εκείνοι βάζουν στο δικό της χέρι κάποιο κέρμα-δώρο.

Ο γάμος έχει και γι' αυτήν την ώρα το τραγούδι του, το τραγούδι του αποχαιρετισμού.

- Εμείς τώρα βρε συμπεθέροι μου
 εμείς τώρα θα φύγουμε
 και το πουλί τ' αφήνουμε
 να μη μας το μαλώνετε
 και μη το παραπαίρνετε
 όσο να πάρει τα χούϊα σας.
 Και οι συμπεθέροι απαντούν:
 Δεν τόχουμε για μάλωμα
 ούτε για παραπέταμα.
 Θα πάει στη βρύση για νερό
 να πλύν' τα πόδια του γαμπρού
 να φέρει νερό της πεθεράς
 να φέρει νερό του πεθερού.

Η συγκίνηση πλημμυρίζει τις καρδιές όλων πάλι, τα μάτια γεμίζουν δάκρυα, ακούγονται και κάποιοι λυγμοί, μετά ησυχία, ο γάμος τελείωσε. Γυρίζουν όλοι στο σπίτι τους με ανανεωμένη διάθεση μετά το διάλειμμα της χαράς που έζησαν και αρχίζουν τις καθημερινές τους ασχολίες με τα ζωντανά τους και τα χωράφια τους, δύσκολη ζωή αλλά απλή και καλοδεχούμενη.

Η νύφη έχει κάτι ακόμα να κάνει. Το έθιμο απαιτεί, την Τρίτη το πρωί μετά το γάμο να πάει στη βρύση με ένα γυάλι-

νο μαστραπά (κανάτα) να φέρει νερό της πεθεράς. Μαζί της παίρνει και ένα αγόρι για να της φέρει τύχη να γεννάει αγόρια.

Διάχυτη είναι και σήμερα ακόμα σε όλη την Ελλάδα η επιθυμία και η προτίμηση των γονιών ν' αποκτήσουν αγόρια, γι' αυτό σε πολλές περιοχές -χωριά και πολιτείες- όταν στρώσουν το νυφικό κρεβάτι ρίχνουν επάνω ένα αγοράκι γιατί έτσι πιστεύουν θα γεννάει η νύφη αγόρια.

Και επανέρχομαι στο παλιοχωρίτικο έθιμο. Πιστεύουν στο χωριό ότι κοντά στις βρύσες ζούνε αγερικά (ξωτικά, νεράϊδες) και πρέπει να τα καλοπιάνουν για να μη τους κάνουν κακό, γι' αυτό η νύφη θα ρίξει στο τρεχούμενο νερό κέρματα τα οποία έχουν βάλει στο μαστραπά η πεθερά και ο πεθερός της. Τα κέρματα αυτά τα παίρνει το αγόρι που τη συνοδεύει.

Τις πρώτες ημέρες μετά το γάμο, το ζευγάρι θα επισκεφθεί τους νουνούς της νύφης και θα προσφέρει στο νουνό ή τη νουνά της ένα ζευγάρι παπούτσια.

Επίσης θα κάνει επισκέψεις στους πιο στενούς συγγενείς του, αδέρφια, θείους, εξαδέλφια, στους οποίους πηγαίνουν δώρο κάλτσες και εκείνοι έχουν ετοιμάσει χαλκώματα για το νέο νοικοκυριό, συνήθως ταψί, κατσαρόλα (καλντάρι), χάλκινη κανάτα (τσουκάλι) κ.ά. Στους συγγενείς της νύφης δεν δωρίζονται κάλτσες έχουν ετοιμάσει όμως το χάλκωμα τους δώρο στο ζευγάρι.

Στα χαλκώματα αυτά, συνήθως, έχει χαραχθεί το όνομα του δωρητού καθώς και ο χρόνος που έγινε ο γάμος.

Παλαιότερα οι νιόνυμφοι και οι στενοί συγγενείς τους επέστρεφαν το απόγευμα της Τρίτης στο σπίτι της νύφης και συνέχιζαν κατά κάποιο τρόπο το γλέντι εκεί. Το επόμενο πρωί έπαιρνε τα γιδοπρόβατά του (προίκα της νύφης) το ζευγάρι και γύριζε στο σπίτι του, στο σπίτι του γαμπρού.

Ήταν τα λεγόμενα "επιστροφία".

Το έθιμο αυτό όπως και πολλά άλλα ανήκει στο παρελθόν πλέον.

Για τους Παλιοχωρίτες ο γάμος, όπως φαίνεται από όσα περιέγραφα παρά πάνω, ήταν και είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός, γι' αυτό φρόντισαν να τον περιβάλλουν με λεπτομερειακή τελετουργία, την οποία κατέστησαν έθιμο απαράβατο με ουσιαστικό περιεχόμενο. Τίποτε δεν είναι απλώς τυπικό, την κάθε στιγμή του γάμου την ζούνε πραγματικά, αγγίζει τα μύχια της ψυχής τους και προσπαθούν τις δύσκολες στιγμές του να τις απαλύνουν με τραγούδι. Θυμούνται και κουβεντιάζουν για καιρό, για το γάμο που έζησαν γιατί είναι γι' αυτούς μία ευχάριστη θύμηση, ένα ευχάριστο διάλειμμα στις ατελείωτες βαριές και μονότονες εργασίες του χωριού.

Ο γάμος τελείωσε, τα όργανα σώπασαν, τα τραγούδια σταμάτησαν, ο χορός λύθηκε, τα καλά ρούχα μπήκαν στις κασέλες.

Τώρα ακούγονται μόνο τα κυπροκούδουνα και τα βελάσματα και αν είναι Απρίλης κάποιος κούκος λαλάει στις πλαγιές.

Οι δύο νέοι μπαίνουν στον αγώνα της ζωής με την ελπίδα και τα όνειρά τους για κάτι καλύτερο, όσο βέβαια το επιτρέπουν οι τραχιές συνθήκες του χωριού.

Ο γαμπρός πάντα σχεδόν μένει στο σπίτι του, στο σπίτι του πατέρα του όπου φέρνει και τη νεαρή γυναίκα του, σπανίως να συγκατοικήσει με τα πεθερικά του, είναι υποτιμητικό γι' αυτόν.

Αν όμως το έφερνε η τύχη και έπρεπε να πάει "σώγαμπρος" δηλαδή να πάει να ζήσει στο σπίτι της νύφης, εθεωρείτο γι' αυτόν πολύ βαρύ. Λίγο-πολύ όλοι τον λυπόταν, θα κακοπερνούσε.

Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω ιστορία-μύθος για τα βάσανα του "σώγαμπρου".

"Είχαν πιάσει κάποτε στο χωριό μας μια αλεπού και ήθελαν να τη βασανίσουν πριν τη σκοτώσουν γιατί τους είχε φάει πολλές κότες. Την κρέμασαν λοιπόν από ένα δέντρο και την έγδερναν ζωντανή και όταν κάποιος τη ρώτησε κοροϊδευτικά: "εί κυρά- Μάρω πως τα περνάς;" αυτή του απάντησε "πως τα περνάω; μαύρα και άραχνα, αλλά από τον "σώγαμπρο" καλύτερα είμαι".

Αλλά ας αφήσουμε το "σώγαμπρο" και ας έρθουμε στη νύφη. Αυτή είναι που πραγματικά κακοπερνούσε στα χέρια των πεθερικών της, γινόταν ο άνθρωπος για όλες τις δουλειές.

Η νύφη θα πάει να κόψει και να φέρει τα ξύλα για το τζάκι φορτωμένα στην πλάτη της, η νύφη για τη βαρέλα με το νερό από τη βρύση, που δεν ήταν και παντού κοντά, η νύφη να κόψει κλαρί για τα γίδια μεσ' το κρύο, η νύφη να ταΐσει τα ζωντανά στο κατώγι, η νύφη να θερίσει, να σκαλίσει, ν' αλωνίσει, να πλύνει, να καθαρίσει, να μαγειρέψει και να θηλάζει και να φροντίζει συγχρόνως τα μικρά της που αρχίζουν να έρχονται το ένα πίσω από το άλλο. Συχνά έβρισκε στο σπίτι των πεθερικών της και κουνιάδους και κουνιάδες, που όλοι τους την ήθελαν και την είχαν σαν σκλάβα τους, ιδίως όταν έλειπε και ο άνδρας της στην ξενιτιά για να δουλέψει και δεν ήξερε πίσω του στο σπίτι τι γινόταν.

Πολλές γυναίκες έχαναν τα παιδιά τους κατά την εγκυμοσύνη ακριβώς από τις βαριές δουλειές που έκαναν και γενικά από τις κακουχίες που περνούσαν.

Δεν έβγαινε όμως από το στόμα τους παράπονο, σιωπηλά έπρεπε να υποφέρουν και να υπομένουν τα βάσανά τους.

Μια μικρή ιστορία-παραμύθι μας δίνει μια εικόνα της

παλιοχωρίτικης ζωής της νύφης στο σπίτι της πεθεράς της.

"Την πάντρεψαν τη μικρή Μάρα στα δεκάέξη της και ο άνδρας της, όπως συνηθίζεται, την έφερε σπίτι του, στη μάνα του -ο πατέρας του είχε πεθάνει-. Σαν πέρασε ο πρώτος καιρός με τον άνδρα της, ήρθε η ώρα που αυτός ξενιτεύτηκε και η Μάρα, έμεινε μόνη της με την πεθερά της, που βρήκε την ευκαιρία να της φορτώσει όλες τις δουλειές. Όλη τη μέρα η Μάρα έτρεχε μέσα στη ζέστη, μέσα στο κρύο να τα προλάβει όλα, να σκαλίσει, να ποτίσει, να φέρει ξύλα, νερό από τη βρύση, να κόψει κλαρί, να βοσκήσει τα πρόβατα και τα γίδια, να τ' αρμέξει και να γυρίσει σπίτι να κάνει χίλιες άλλες δύο δουλειές.

Όταν νύχτωνε αντί να την αφήσει η πεθερά της να ξαπλώσει να κοιμηθεί να ξεκουρασθεί το βασανισμένο κορμάκι της, άναβε τη μικρή μπρούτζινη λάμπα που αχνόφεγγε και πρόσταζε:

- Έλα νύφη έχουμε να ξάσουμε το μαλλί, έλα νύφη να γνέσουμε, πιάσε νύφη την ανέμη έχουμε πολύ μαλλί και θα 'χεις πολλή δουλειά στον αργαλειό εφέτος. Της έδινε και μερικά ξερά κουκιά να μασάει, για να μην την παίρνει ο ύπνος έλεγε, και την κρατούσε μέχρι τα άγρια μεσάνυχτα ξύπνια να δουλεύει.

Έτσι η μικρή Μάρα που την είχε πάρει ο άνδρας της από τους γονείς της ροδομάγουλη και βεργολυγερή έγινε σε λίγο καιρό σαν χλωμό και μαραμένο λουλούδι.

Οι δικοί της είχαν καιρό να τη δουν, το σπίτι της ήταν στην άλλη άκρη του χωριού και η απόσταση μεγάλη. Κάποια μέρα ξεκίνησε όμως ο αδελφός της να πάει να τη δει, να δει πως περνάει, την είχε πονέσει. Μόλις την είδε έτσι χλωμή και βασανισμένη, με το δάκρυ στο μάτι και έμαθε τι τραβούσε της είπε:

- Το βράδυ μόλις νυχτώσει φρόντισε να μην κλειδώσεις

την πόρτα και θα έρθω εγώ να σου την συγυρίσω τη γριά.

Έτσι και έγινε. Σα νύχτωσε και άναψε η γριά πεθερά τη λάμπα και κάθισαν για το μαλλί, άνοιξε η πόρτα και μπήκε μέσα κάποιος άνδρας με σκεπασμένο το κεφάλι του ολόκληρο, στην πλάτη του είχε φορτωμένα δυο σακιά. Στο ένα είχε το σιδερένιο υνί του αρότρου και άρχισε με αυτό να χτυπάει τη γριά και να λέει "παράωρα μη κάθεστε, κουκιά μη ροκανάτε, παράωρα μη κάθεστε, κουκιά μη ροκανάτε" άφηνε το σακί με το υνί και σήκωνε το άλλο που είχε μέσα καρύδια και το χτυπούσε στο πάτωμα πίσω από την πλάτη της αδελφής του, να μοιάζει ότι τη χτυπάει και έλεγε πάλι "παράωρα μη κάθεστε, κουκιά μη ροκανάτε, παράωρα μη κάθεστε, κουκιά μη ροκανάτε". Τα καρύδια καθώς χτυπιόνταν στο πάτωμα έκαναν δυνατό θόρυβο, τέτοιο που η γριά φοβήθηκε ότι πάει την έσπασε στο ξύλο τη νύφη της ο "Σαϊτάνης", αυτός νόμιζε πως είχε έρθει -φώναζε λοιπόν και βογγούσε από τους πόνους αλλά ακούγοντας και το θόρυβο από τα καρύδια έλεγε.

- Ούϊ η μαύρη πάει η πλάτη μου (ούϊ λάϊα νι ντούσε παλτάρια νιί), αλλά και της νυφούλας μου δεν της έμεινε κοκαλάκι.

Μετά από αυτό η πεθερά μόλις νύχτωνε, φώναζε τρομαγμένη τη νύφη της.

- Έλα νύφη να κοιμηθούμε μην ξαναέρθει εκείνος ο Σαϊτάνης και μας σκοτώσει.

Έτσι η καημένη η νύφη με τη βοήθεια του αδελφού της βρήκε λίγη ανάπαυση για το κορμάκι της γιατί δεν ξαναξενύχτισαν από τότε".

Αυτό το παραμύθι όμως μοιάζει με αλήθεια και όχι με παραμύθια.

Εδώ θα ήθελα να πω ότι η νύφη στο σπίτι των πεθερικών της ξεχνάει το όνομα της, όλοι νύφη την αποκαλούν ή στην

καλύτερη περίπτωση να την αποκαλέσουν με το όνομα του άνδρα της "Γιώργαινα, Κώσταινα, Μήτραινα κ.λ.π."

Αν το καλοσκεφθεί κανείς αυτό μαζί με όλα τα άλλα που υφίσταται η νύφη στα πεθερικά της δείχνει την εκμηδένιση της προσωπικότητας της γυναίκας από τη στιγμή που παντρεύεται ή που παντρευόταν μάλλον, γιατί τώρα έχουν αλλάξει όλα, ευτυχώς, και η γυναίκα έχει πάρει τη θέση που της αρμόζει στην οικογένεια.

Ο γάμος στα βλαχοχώρια της Πίνδου δεν ακολουθεί παντού τα ίδια έθιμα. Εδαφικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και άλλοι παράγοντες διαμορφώνουν στο κάθε χωριό, μικρό ή μεγάλο, τον δικό του τρόπο που θα γίνει ο γάμος.

Στο Μέτσοβο π.χ. δεν χρησιμοποιούν καθόλου μουλάρια στο γάμο. Ο γαμπρός και η συνοδεία του, μαζί και οι οργανοπαίκτες, πηγαίνουν πεζοί να πάρουν τη νύφη για την εκκλησία και πεζοί θα γυρίσουν στο σπίτι του για το γαμήλιο γλέντι.

Τα προικιά πάλι της νύφης τα μεταφέρουν νεαρές κοπέλες φορτωμένα στην πλάτη τους.

Γίνεται μια πολύ γραφική πομπή, που είναι και πολύ μεγάλη γιατί η μία κοπέλα πηγαίνει πίσω από την άλλη και σε πολλούς γάμους ο αριθμός τους φτάνει και τις 70-80 νεαρές στη σειρά. Το Μέτσοβο, όπως είναι γνωστό, ήταν και είναι πλούσιο, τα δε υφαντά του περίφημα.

Παλαιότερα η μεταφορά της προίκας γινόταν τη Δευτέρα μετά το γάμο, αργότερα καθιερώθηκε να γίνεται την Πέμπτη προ του γάμου.

Τέτοιες γραφικές σκηνές μεταφοράς της προίκας σπανίως βλέπει κανείς σήμερα στο Μέτσοβο.

Στο Μέτσοβο έχουν και το έθιμο την επόμενη Κυριακή από το γάμο να μαζεύονται το πρωί οι φιλενάδες της νύφης στο

καινούργιο της σπίτι και να τη συνοδεύουν μαζί με τον άνδρα της στην εκκλησία.

Το έθιμο της βρύσης υπάρχει και στο Μέτσοβο με κάποια όμως παραλλαγή. Η νύφη την επόμενη Δευτέρα το πρωί πηγαίνει με τη βαρέλα στη βρύση, μπροστά πηγαίνει ένα αγοράκι (για να γεννήσει αγόρια) και ρίχνει στη βρύση νομίσματα τα οποία παίρνει όποια Μετσοβίτισσα πηγαίνει πρώτη στη βρύση για νερό.

ΘΑΝΑΤΟΣ

Ο θάνατος του ανθρώπου είναι αναπόφευκτος. Εκεί τελειώνουν οι χαρές και οι λύπες του, οι προσπάθειες και τα όνειρά του, οι ελπίδες και οι απογοητεύσεις του. Γέννηση, ζωή, θάνατος, παντοτινοί, ακατάλυτοι νόμοι της φύσεως.

Μέγα και οδυνηρό το μυστήριο του θανάτου. Πανανθρώπινο και αιώνιο βασανιστικό πρόβλημα, γι' αυτό έχει γίνει και πηγή έμπνευσης για πολλούς και μεγάλους δημιουργούς, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Έτσι έχουμε, σε παγκόσμια κλίμακα, αριστουργήματα γλυπτικής, αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής με θέμα τον θάνατο πάντα.

Ας θυμηθούμε ότι "η πυραμίδα του Χέοπος" στη Γκίζα της Αιγύπτου (τάφος Φαραώ του 2. 800 π. χ.) και "Το Μαυσωλείο της Αλικαρνασσού" στη Μικρά Ασία (τάφος του βασιλιά Μαυσώλου 377 - 353 π. χ.) ήταν δύο από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου.

Επίσης έχουμε τον πίνακα ζωγραφικής του Γκρέκο που βρίσκεται στο Τολέδο της Ισπανίας "Η ταφή του Κόμητα του Οργκάθ" που θεωρείται ένας από τους καλύτερους που υπάρχουν στον κόσμο.

Να σημειωθεί εδώ ότι η ζωγραφική πρωτοστατεί στην παρουσίαση σκηνών θανάτου με πληθώρα έργων, πλέον αυτών που αναφέρονται στη Σταύρωση, την Αποκαθήλωση και την Ταφή του Χριστού.

Εξάλλου σε επιτύμβιες πλάκες, σε σαρκοφάγους και σε ληκύθους (αγγειογραφίες) που βρέθηκαν σε αρχαιολογικές ανασκαφές, απεικονίζονται σκηνές θανάτου ή ταφής ή ακόμη και προσωποποίηση του ίδιου του θανάτου, άλλοτε με μορφή σκληρή και αποτρόπαια και με μαχαίρι στο χέρι - σε αντίθεση με τον αδελφό του "Υπνο" που παρουσιάζεται γλυκός και ωραίος - άλλοτε "ως άνδρας ωραίος, αγένειος ή γενειοφορών, ρωμαλαίος και απλώς σοβαρός" και άλλοτε "ως νεανίας πτερωτός με ξίφος".

Η λήκυθος ήταν μικρό μυροφόρο αγγείο, συνήθως πήλινο, που το προόριζαν για τους νεκρούς. Οι λευκές λήκυθοι που κοσμούν πολλά Μουσεία είναι αριστουργήματα τέχνης.

Η γλυπτική μας έχει δώσει, εκτός από τα ανάγλυφα στις επιτύμβιες πλάκες και στις σαρκοφάγους και πληθώρα ωραίων αγαλμάτων, όπως π. χ. "το μαρμάρινο σύμπλεγμα του θανάτου του Λαοκόωντα", που βρίσκεται στο Μουσείο του Βατικανού, "Ο Αχιλλεύς θνήσκων" στο Αχιλλείο Κέρκυρας, "η κοιμωμένη" του Χαλεπά στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών και πολλά άλλα.

Μεγάλη είναι επίσης η προσφορά της λογοτεχνίας - με ευρεία έννοια - με θέμα το θάνατο.

Τα Ομηρικά Έπη μας παρουσιάζουν τον Οδυσσέα στον Άδη που πήγε για να συμβουλευθεί τον μάντη Τειρεσία πώς να γυρίσει στην πατρίδα του την Ιθάκη "τη θάλασσα περνώντας".

Συναντήθηκε εκεί και μίλησε με τη μητέρα του, καθώς επίσης και με συμπολεμιστές του στα Τείχη της Τροίας, τον Αχιλλέα, τον Αγαμέμνονα, που ήταν τώρα στο σκοτεινό βασίλειο του Άδη. Είδε και πολλούς άλλους περιώνυμους γύρω του, όπως τον Ηρακλή, τον Τάνταλο, και τον Σίσυφο.

Έδωσε πληροφορίες από τον "Επάνω Κόσμο" και πήρε πλη-

ροφορίες από τις ψυχές του Άδη για την Ιθάκη του, τη γυναίκα του Πηνελόπη, το γιο του, τον πατέρα του.

Είναι πραγματικό αριστούργημα αυτή η περιγραφή της επίσκεψης του Οδυσσέα στον Άδη.

Η μυθολογία μας εξάλλου πλούσια σε ενασχόληση με το θάνατο, μας έχει δώσει μεταξύ των άλλων και την πασίγνωστη και πολυτραγουδισμένη ιστορία του Ορφέα και της Ευρυδίκης. (Ο Γκλουκ μας την έδωσε σε όπερα "Ορφέας και Ευρυδίκη").

Ο Ορφέας ξακουστός για τη μαγική, θεϊκή λύρα του, που η μελωδία της ημέρευε και τα άγρια ζώα ακόμα όταν την έπαιζε, είχε σύζυγο τη νεαρή όμορφη Ευρυδίκη την οποία υπεραγαπούσε. Τη δάγκωσε όμως φαρμακερό φίδι και πέθανε. Μπροστά σ' αυτή τη συμφορά ο Ορφέας κατεβαίνει με τη λύρα του στον Άδη για να την ξαναφέρει στη ζωή.

Οι θεϊκοί ήχοι της λύρας του θέλγουν, μαγεύουν τη βασίλισσα του Άδη, την Περσεφόνη τόσο πολύ ώστε ενέδωσε στις ικεσίες του και του επέτρεψε να πάρει την Ευρυδίκη για τον "Επάνω Κόσμο" υπό τον όρο να προπορεύεται αυτός και να μη γυρίσει να τη δει πριν περάσουν τα σύνορα του Άδη.

Φτάνοντας στα μοιραία αυτά σύνορα, λίγο πριν αντικρίσουν το φως του ήλιου, ο Ορφέας, ανυπόμονος, νικήθηκε από την αγάπη και τη λατρεία του για την Ευρυδίκη και γύρισε να τη δει. Τότε εκείνη εξαφανίσθηκε για πάντα πλέον στα σκοτεινά βασίλεια του "Κάτω Κόσμου" και ο Ορφέας γύρισε μόνος και απελπισμένος επάνω στη γη.

Αυτός ο υπέροχος μύθος με θέμα το θάνατο της Ευρυδίκης έχει εμπνεύσει όχι μόνο συγγραφείς αλλά και μουσουργούς (προανέφερα τον Γκλουκ), γλύπτες, ζωγράφους και αγγειογράφους - πολλά και μεγάλα έργα-.

Η πεζογραφία, η ποίηση - επώνυμη και δημοτική - καθώς

και τα παραμύθια - λαϊκά λογοτεχνικά δημιουργήματα - έχουν συχνά σαν θέμα το θάνατο.

Από τη δημοτική μας ποίηση διάλεξα ένα ποίημα της περιοχής μας, της περιοχής Τζουμέρκων, που μου είχε κάνει εντύπωση τότε όταν το πρωτάκουσα στο Δημοτικό μας Σχολείο στο Παλιοχώρι.

Η αδελφική αγάπη

Ανάθεμα τον που το ειπεί: "τ' αδέλφια δεν πονιούνται".
Τ' αδέλφια σχίζουν τα βουνά και δέντρα ξεριζώνουν.
Τ' αδέλφια εκυνηγήσανε κι ενίκησαν το Χάρο.

Δύο αδέλφια είχαν αδελφή στον κόσμο ξακουσμένη,
τη φθόναγεν η γειτονιά, τη ζήλευεν η χώρα,
τη ζήλεψε κι ο Χάροντας και θέλει να την πάρει.

Στο σπίτι τρέχει και βροντά σαν να 'ταν νοικοκύρης.
- Άνοιξε κόρη για να μπω, 'τοιμάσου να σε πάρω,
τς εγώ ειμ' ο γιος της μαύρης γης, τς αραχνιασμένης πέτρας,

- Άσε με, Χάροντ', άσε με, σήμερα μη με πάρεις,
ταχιά Σαββάτο να λουστώ, την Κυριακή ν' αλλάξω,
και τη Δευτέρα το ταχύ έρχομαι μοναχή μου.

Απ' τα μαλλιά την άρπαξε κι η κόρη κλαίει και σκούζει
να και τ' αδέρφια που 'φτασαν ψηλά απ' το κορφοβούνι
το Χάροντα κυνήγησαν και γλίτωσαν την κόρη.

Άλλο εντυπωσιακό δημοτικό ποίημα είναι το γνωστό από τα σχολικά μας βιβλία "Του νεκρού αδελφού". Εντυπωσιακό

επίσης είναι και το ηρωικό ποίημα του Κ. Παλαμά "Ο Διγενής και ο Χάροντας"

Μουσική, χορός, τραγούδι, συμμετέχουν με το δικό τους τρόπο στην παρουσίαση του θανάτου. Για παράδειγμα ο Σούμπερτ μας έδωσε το περίφημο έργο "Η κοπέλα και ο Χάρος", ο Μουζόρσκυ "Τα τραγούδια του θανάτου" κλπ.

Επειδή όμως εδώ δεν είναι ο χώρος όπου θα πρέπει να εξαντληθεί το θέμα του θανάτου από αυτή την άποψη, θα παραθέσω τα λόγια μόνο από ένα δημοτικό τραγούδι που ακούγεται συχνά σε γιορταστικές εκδηλώσεις και αγγίζει τις καρδιές μας καθώς διαχέεται γύρω μας με το κλάμα του κλαρίνου και τα λόγια του τραγουδιστή ο καημός του ανθρώπου που τον πλησιάζει ο Χάρος μεσ' στα καλά του, του "Επάνω Κόσμου", να τον πάρει.

Ορέ με γέλασαν μια χαραυγή της Άνοιξης τ' αηδόνια
και ήρθαν και μου είπανε ο χάρος δεν με παίρνει.
Και παίρνω δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια.
Φτιάχνω τα σπίτια μου χρυσά και μαρμοχτισμένα,
βάνω στις πόρτες μάλαμα στα παραθύρια ασήμι,
τα μπαλκονάκια τα ψηλά τα κάνω μαρμαρόχρυσο
και στέκομαι και τα κοιτώ, στους κάμπους αγναντεύω!
Βλέπω τους κάμπους πράσινους και τα βουνά γαλάζια
βλέπω τα χάρο νάρχεται στον κάμπο καβαλάρης.
Μη με παίρνεις χάρε, μη με παίρνεις,
γιατί δεν με ξαναφέρνεις.

Συχνά ακούγεται επίσης και το τραγούδι "Τα Παιδιά της Σαμαρίνας", πασίγνωστο στην Ελλάδα, με θέμα το θάνατο του κλεφτόπουλου.

Αλλά αβίαστα έρχονται στο νου μου και τα λόγια του ήρωα

Αθανάσιου Διάκου καθώς βάδιζε προς το θάνατο. Πόσο χαρακτηριστικός είναι ο καημός του.

"Για δεξ καιρό που διάλεξε
ο Χάρος να με πάρει
τώρα που ανθίζουν τα κλαριά
και βγάζει η γης χορτάρι".

Καημός του κάθε ανθρώπου, γιατί ο χάρος που έρχεται και τον παίρνει δεν τον ξαναφέρει πίσω. Είναι το ταξίδι που δεν έχει γυρισμό, είναι το ταξίδι για τον "Κάτω Κόσμο", για τη "Μαύρη Γης".

Στην Πόλη πάνε κι' έρχονται
στη Βενετιά γυρίζουν
κι' όσοι στον Άδη κατεβούν
τα πίσω δεν γυρίζουν.

Μόνο στους μύθους και στα παραμύθια γυρίζουν στη ζωή, στο φως και στον ήλιο οι πεθαμένοι, μόνον σ' αυτά υπάρχει το αθάνατο νερό.

Οι αρχαίοι μας πρόγονοι με την πλούσια φαντασία τους είχαν "ανακαλύψει" και το δρόμο από όπου οι ψυχές κατέβαιναν στον Άδη.

Ήταν ο Αχέροντας ποταμός της Θεσπρωτίας που σχημάτιζε την Αχερουσία λίμνη πριν εκβάλλει στο Ιόνιο πέλαγος. Εκεί στην Αχερουσία λίμνη ήταν οι Πύλες του Άδη από όπου οι ψυχές περνούσαν στο βασίλειο του θεού Πλούτωνα.

Ο Λουκιανός στους "νεκρικούς διαλόγους" του, περιγράφει με σατυρική διάθεση, τη στιχομυθία του Μενίππου με τον βαρκάρη, που πίστευαν ότι περνούσε τις ψυχές στην αντίπερα όχθη της Αχερουσίας λίμνης και

τις πήγαινε στις Πύλες του Άδη.

Σύμφωνα με τη μυθολογία οι νεκροί έπρεπε να πληρώσουν το βαρκάρη που τους περνούσε απέναντι με τη βάρκα του. Ο Μένιππος λοιπόν όταν έφθασε στις Πύλες του Άδη αρνήθηκε να πληρώσει, "δεν σε πληρώνω γιατί δεν έχω οβολό, αν επιμένεις γύρισέ με πίσω στον "Επάνω Κόσμο!!" του είπε. Από αυτόν τον χαριτωμένο διάλογο έχει μείνει και η λεγόμενη ένσταση του Μενίππου "ουκ αν λάβεις παρά του μη έχοντος".

Εκείνη τη μακρινή εποχή οι συγγενείς του νεκρού έριχναν στον τάφο την ώρα της ταφής κέρματα για να πληρώσει τον περατάρη στην Αχερουσία. Και όσο και αν φαίνεται παράξενο, αυτό το έθιμο υπάρχει και σήμερα στο Παλιοχώρι, να ρίχνουν δηλαδή κέρματα πάνω στο νεκρό πριν τον σκεπάσει το χώμα. Είναι ένα δείγμα της συνέχειας αυτού του λαού σ' αυτές τις πλαγιές της Πίνδου.

Έρχονται στιγμές που η ζωή του ανθρώπου γίνεται ανυπόφορη, αβάσταχτη, τον πνίγουν λύπες, στενοχώριες, φροντίδες, αρρώστιες και εύχεται να πεθάνει να γλιτώσει από τα βάσανά του.

Και όμως "ότε εγγύς είναι ο θάνατος ουδείς βούλεται θνήσκειν" μας διαμηνύει το αρχαίο επίγραμμα. Χαρακτηριστικός είναι και ο μύθος για το ίδιο θέμα.

"Ένας γέρος ξυλοκόπος κουβαλώντας στην πλάτη του ένα βαρύ φορτίο ξύλα, σταμάτησε στο δρόμο να ξαποστάσει ο δόλιος και απελπισμένος από τον καθημερινό του κόπο και την ταλαιπωρία, κάλεσε το Χάρο.

- Πού είσαι, Χάρε, ν' αρθείς να με γλιτώσεις από τα βάσανά μου!

Και ξαφνικά παρουσιάστηκε μπροστά του ο Χάρος.

- Με κάλεσες και ήρθα, γέρο, τι με θέλεις, τον ρωτά.

Ο γέρος τον κοιτάζει τρομαγμένος, αλλά συνέρχεται γρήγορα και του απαντά.

- Να! σε κάλεσα να με βοηθήσεις να μεταφέρω τα ξύλα στο σπίτι".

Μετά από αυτή την αναφορά μου γενικότερα στο μέγα του θανάτου μυστήριο, ας έρθουμε στο χωριό μας, το Παλιοχώρι, όπου όλα του θανάτου αντιμετωπίζονται με φυσική απλότητα.

Οι γέροντες και οι γερόντισσες στο χωριό μας συχνομιλούν για το θάνατο τους, εξοικειώνονται σιγά-σιγά και συνηθίζουν στην ιδέα του. Κάθε χρόνος που βαραίνει στην πλάτη τους, νιώθουν να τους φέρνει πιο κοντά του, τον φοβούνται και τον περιμένουν.

"Αν ζούμε του χρόνου" "ποιος ξέρει θα ξανακούσω τον κούκο" "ε! τι περιμένεις τώρα με πήραν τα χρόνια σβάρνα, πόσο θα ζήσω ακόμα" "νυχτώνει-ξημερώνει μαζεύεται το κουβαράκι μου" "σώνεται το καντηλάκι μου", είναι από τις κουβέντες που ακούγονται συχνά από τους γέρους.

Και είναι αλήθεια ότι φροντίζουν εγκαίρως και για το κιβούρι τους σε ένα από τα κοιμητήρια του χωριού και για το σάβανό τους που το έχουν έτοιμο, φυλαγμένο στην κασέλα σαν είδος πρώτης ανάγκης γι' αυτούς. Και ενώ εμείς παγώνουμε όταν αναφέρονται στο σάβανό τους, αυτοί το λένε με τέτοια ηρεμία και φυσικότητα σαν να πρόκειται για κάποιο συνηθισμένο ρούχο τους.

Γι' αυτόν που φεύγει έχουν όλα τελειώσει "ου λύπη, ου στεναγμός", γι' αυτούς που μένουν πίσω όμως, την οικογένεια, τους συγγενείς, τους φίλους, οδυνηρός ο θάνατος.

Στην οικογένειά του ιδίως, δημιουργεί μεγάλο κενό, ώσπου να ξεπερασθεί κάπως η απώλεια.

"Αδειάζει η γωνιά" από ένα αγαπημένο πρόσωπο κι' ας έχει πέσει στο κεφάλι του το χιόνι το πολύ. Είπα "αδειάζει η γωνιά" γιατί στο χωριό ο παππούς και η γιαγιά όσο ζούνε είναι εκεί στο παραγώνι του σπιτιού μαζί με τα παιδιά και τα εγγόνια τους, δεν αφήνονται στη μοναξιά και στην τύχη τους, όπως δυστυχώς συμβαίνει συχνά τώρα, στις πόλεις.

Ο θάνατος των γερόντων ξεπερνιέται ευκολότερα, των νέων όμως, που φεύγουν παράκαιρα, ο πόνος που αφήνουν πίσω τους είναι αβάσταχτος, θλίψη και σπαραγμός καρδιάς χωρίς τελειωμό.

Αλίμονο στη μάνα και τον πατέρα που θάβουν το παιδί τους, αλίμονο στη νέα χήρα και στα ορφανά παιδιά.

Ο θάνατος και η ταφή του νεκρού στο χωριό μας περιβάλλεται από μια σειρά απλές τελετουργίες οι οποίες τηρούνται με σεβασμό.

Μόλις πεθάνει κάποιος πρέπει να γίνει γνωστό σε όλο το χωριό, γι' αυτό χτυπούν λυπητερά οι καμπάνες του Πριάβολου, της Παναγίας (Σταμαρίας) και των Δύο Εκκλησιών.

Αμέσως από ράχη σε ράχη (κόντρου) παλαιότερα, με φωνή δυνατή γινόταν γνωστό ποιος πέθανε, αν και πολλοί ήταν αυτοί που το μάντευαν γιατί ήξεραν λίγο-πολύ ποιος ήταν βαριά για θάνατο. Τώρα με το τηλέφωνο όλα είναι πολύ πιο απλά, γιατί φέρνει το θλιβερό μήνυμα αμέσως όχι μόνο στο χωριό αλλά και πολύ πιο μακριά σε πόλεις και πολιτείες.

Μια σειρά από εργασίες αρχίζουν αμέσως για την προετοιμασία της κηδείας. Συγγενείς, και χωριανοί -η συμμετοχή όλων των χωριανών είναι συγκινητική- μαζεύονται στο σπίτι όπου πέθανε ο άνθρωπός τους για να συμπαρασταθούν στο πένθος τους και να βοηθήσουν σε όσα απαραίτητα πρέπει να γίνουν.

Να ετοιμάσουν το νεκρό, να τον πλύνουν, να τον αλλάξουν και να του βάλουν τα καλά του ρούχα και παπούτσια και τέλος να τον σαβανώσουν.

Η περιποίηση αυτή του νεκρού είναι απαραίτητη σύμφωνα με το έθιμο, όχι μόνο στο χωριό μας, αλλά παντού στην Ελλάδα και μάλιστα από την αρχαιότητα γιατί βλέπουμε και στην Ιλιάδα του Ομήρου πόσο σημαντική και σεβαστή ήταν.

Εξάλλου και στους άλλους λαούς η περιποίηση του νεκρού -με τον δικό τους βέβαια τρόπο- ήταν και είναι έθιμο απαραίτητο.

Παραστατικά μας δίνει με λίγους στίχους την περιποίηση του μικρού του γιού που πέθανε ο ποιητής μας Κωστής Παλαμάς.

Άφτιαστο και αστόλιστο
του Χάρου δε σε δίνω.
Στάσου με τ' ανθόνερο
την όψη σου να πλύνω.

Το στερνό το χτένισμα
με τα χρυσά τα χτένια
πάρτε απ' τη μανούλα σας,
μαλλάκια μεταξένια.

Μήπως και του Χάροντα,
καθώς θα σε κοιτάξει,
του φανείς αχαϊδευτο
και σε παραπετάξει!

Η ετοιμασία του νεκρού γίνεται από τους γεροντότερους και κυρίως από γυναίκες. Μετά τον τοποθετούν στο φέρετρο

-δουλειά των ανδρών αυτή- που και αυτό έχει ετοιμασθεί στα γρήγορα.

Παλαιότερα το φέρετρο το ετοίμαζε κάποιος μαραγκός του χωριού, τώρα έρχεται έτοιμο και καλοφτιαγμένο από τα Γιάννενα.

Τοποθετημένος στο φέρετρο ο νεκρός πρέπει να έχει το πρόσωπο ελαφρά γυρισμένο προς την Ανατολή.

Οι γυναίκες ετοιμάζουν τους καφέδες που πρέπει να προσφέρονται αυτές τις ώρες.

Κάποιος θα σφάξει ένα ζώο για να φάνε τη νύχτα ή τη μέρα της κηδείας. Το φαγητό είναι απαραίτητο γιατί οι αποστάσεις είναι μεγάλες και δεν είναι εύκολο να γυρίσει κανένας σπίτι του να φάει.

Όποιος έρχεται φέρνει λουλούδια, συνήθως βασιλικό ή μαντζουράνες, ανάλογα και με την εποχή βέβαια, και τα εναποθέτει επάνω στο νεκρό που είναι ξεσκεπαστος μέσα στο φέρετρο, στη μέση του δωματίου.

Άλλοι πάλι βάζουν στο φέρετρο καρύδια ή κέρματα, είναι τα "χαιρετίσματα" για τους δικούς τους ανθρώπους, που έχουν πεθάνει και βρίσκονται στον "Κάτω Κόσμο". Ενώ άλλοι τα κέρματα τα ρίχνουν στον τάφο την ώρα της ταφής. Συνεχίζεται δηλαδή το αρχαιότατο έθιμο της Αχερουσίας Λίμνης -όπως προανέφερα- "Τα ρίχνουμε για τον караβοκύρη, είναι τα περατιάρικα, για να περάσει την ψυχή από δώ προς τα πάνω, προς τον ουρανό" μου είπε μια Παλιοχωρίτισσα.

Επάνω στα χέρια, μπροστά στο στήθος, που τα έχουν δέσει με άσπρη κορδέλα, βάζουν μία εικόνα και όποιος μπαίνει στο σπίτι φιλάει την εικόνα και το μέτωπο του νεκρού και χαιρετάει τους οικείους του, λέγοντας και τις ανάλογες ευχές, "να ζήσετε να τον θυμάστε" "ζωή σε λόγους σας" κ.ά.

Όλη νύχτα συγγενείς και χωριανοί ξαγρυπνούν κοντά

στον αγαπημένο τους που έφυγε. Γυναίκες ηλικιωμένες συνήθως, μαυροντυμένες μοιρολογούν τον νεκρό, επαινούν τα προτερήματα που είχε όταν ζούσε, του ζητούν να γυρίσει πίσω στη ζωή, του παραπονιούνται που άφησε τον "Έπάνω Κόσμο", τους δικούς του που θλίβονται και κλαίνε γι' αυτόν κ.ά.

Αυτά τα θλιβερά τραγούδια -μοιρολόγια- από τις γυναικείες παραπονιάρικες φωνές είναι σπαραξικάρδια, φορτίζουν περισσότερο την ατμόσφαιρα, επιτείνουν τη θλίψη και τον πόνο και φέρνουν δάκρυα και λυγμούς σε όλους γύρω.

Κάποια ώρα στρώνονται πρόχειρα τραπέζια -σανίδες- για το φαγητό, ρύζι ή κριθαράκι με κρέας για την περίπτωση και πρέπει να φάνε όλοι για να μη "στενοχωρηθεί" ο πεθαμένος, λένε.

Χωριανοί προσφέρονται και ανοίγουν τον τάφο, χωρίς αμοιβή βέβαια.

Την ημέρα της κηδείας νέοι και γεροδεμένοι χωριανοί μεταφέρουν το φέρετρο στους ώμους τους και εναλλάσσονται συχνά κατά τη διαδρομή γιατί οι αποστάσεις από τις εκκλησίες είναι μεγάλες.

Ο παπάς πηγαίνει στο σπίτι του πεθαμένου, τον διαβάζει λίγο πριν τον σηκώσουν και όλοι μαζί ξεκινούν για την εκκλησία.

Όταν βγάζουν το φέρετρο από την πόρτα σπάζουν στο κατώφλι ένα πιάτο ή ένα ποτήρι για να σταματήσει το κακό. Αυτό το έθιμο υπάρχει και στο χωριό μας αλλά και στα Γιάννενα καθώς επίσης και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Σε κάθε σταυροδρόμι σταματούν και ο παπάς ρίχνει τρισάγιο.

Στο διάστημα αυτό η καμπάνα χτυπάει λυπητερά και αυτός ο ήχος βαραίνει τις ψυχές όλων.

Όταν συγκεντρώνονται όλοι μέσα στην εκκλησία μοιράζο-

νται κεριά που τα κρατούν αναμμένα σε όλη τη διάρκεια της νεκρώσιμης ακολουθίας, ενώ η καμπάνα σταματά να χτυπάει.

Μόλις τελειώσει η ακολουθία ασπάζονται όλοι το νεκρό, τον σηκώνουν μετά και ακολουθεί η ταφή και πριν να σκεπασθεί με το χώμα ρίχνουν στον τάφο κέρματα, όπως προανέφερα. Συνηθίζεται επίσης να παίρνει ο καθένας λίγο χώμα από κάτω και να το ρίχνει και αυτό στον τάφο.

Βγαίνοντας από την εκκλησία, μια γυναίκα τους μοιράζει στάρι "εις άφεςιν αμαρτιών του πεθαμένου".

Ακολουθούν τα τρίμερα, τα εννιάμερα και τα σαράντα. Στο χρόνο επάνω, τελείται το ετήσιο μνημόσυνο.

Τις επόμενες ημέρες της ταφής οι συγγενείς του πηγαίνουν στο κοιμητήριο και ρίχνουν νερό στον τάφο. Αν είναι καλοκαίρι ρίχνουν νερό σαράντα μέρες και αυτό για να μη μυρίσει ο νεκρός, όπως λένε.

Ο τάφος πολύ απλός, ένας ξύλινος σταυρός με το όνομα και την ηλικία του θυμίζει στους επιζώντες ότι κάποτε πέρασε και αυτός από αυτόν τον τόπο.

Επίσης τις επόμενες σαράντα μέρες συγγενείς και χωριανοί επισκέπτονται τα βράδια τους πενθούντες για συμπάρασταση στη θλίψη τους και παρηγοριά στον πόνο τους.

Οι γυναίκες συγγενείς του φορούν μαύρα για πολύ καιρό, οι χήρες δεν τα έβγαζαν παλαιότερα σχεδόν καθόλου. Οι άνδρες βάζουν γύρω στο βραχίονα μία μαύρη κορδέλα και αφήνουν γένια για ένα χρόνο σε ένδειξη πένθους. Στο χρόνο αυτό δεν συμμετέχουν σε καμία εορταστική εκδήλωση οι συγγενείς του και όλα αυτά τα τηρούν με θρησκευτική ευλάβεια.

Στον τρίτο ή στον πέμπτο χρόνο γίνεται εκταφή των οστών, τα οποία τοποθετούνται σε ξύλινο κιβώτιο και φυλάσσονται, σχεδόν όλα τώρα, στο οστεοφυλάκιο στον Πριάβολο.

Μερικά κιβώτια με οστά -οστεοθήκες- βρίσκονται ακόμα

σε μια γωνιά μέσα στην εκκλησία της Παναγίας στη Γίντσα.

Υπάρχει γενικά επιθυμία των ανθρώπων όταν πεθάνουν να ταφούν στον τόπο τους, στο χωριό τους, εκεί που γεννήθηκαν και που πρωτοαντίκρισαν το φως του ήλιου.

Οι Παλιοχωρίτες σκορπισμένοι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, ιδίως μεταπολεμικά, και κυρίως στα Γιάννενα και στην Αθήνα, την ίδια επιθυμία έχουν, όσα χρόνια και αν ζουν στην ξενιτιά, να ταφούν στο χωριό, στον Πριάβολο ή τουλάχιστον να μεταφερθούν τα οστά τους εκεί. Μόνον τότε, πιστεύουν, θα βρει ανάπαυση η ψυχή τους, στο χώμα, στον αέρα το δικό τους.

Η εκπλήρωση της επιθυμίας τους αυτής από τους οικείους τους έχει γίνει έθιμο σεβαστό, όσο γίνεται, και όσοι πεθαίνουν στα Γιάννενα, σχεδόν όλοι, μεταφέρονται και θάβονται στο χωριό γιατί είναι κοντά και η μεταφορά εύκολη, ιδίως τώρα που φθάνει εκεί και αυτοκίνητο.

Όσοι όμως ζουν και πεθαίνουν μακριά, μεταφέρονται μόνον αν το επιτρέπουν οι περιστάσεις, και γι' αυτούς όμως γίνεται ανακομιδή των οστών τους, στις περισσότερες τουλάχιστον περιπτώσεις.

Παλαιότερα η ξενιτιά ήταν πολύ βαριά. Από το χωριό έφευγαν μόνον άνδρες και οι αποστάσεις τους χώριζαν για χρόνια πολλές φορές, από γονείς, γυναίκες και παιδιά. Τα ταξίδια ήταν επικίνδυνα, πολυήμερα, πολυέξοδα και στην Ελλάδα ακόμα.

Πολλοί ξενιτεύονταν στη Ρουμανία, άφησαν το παιδί τους μωρό στη σαρμανίτσα και όταν γύρισαν το βρήκαν άνδρα παντρεμένο με παιδιά. Άλλοι έφτασαν στην Αμερική και μερικοί δεν γύρισαν ποτέ, άφησαν τα κόκκαλά τους στην ξενιτιά. Η επικοινωνία τότε ήταν μόνο κάποιο γράμμα που έφθανε κάποτε με την ελπίδα του γυρισμού. Ήταν μαύρη ξενιτιά.

Και ο θάνατος τότε σ' αυτή τη μαύρη ξενιτιά ήταν διπλά πικρός, διπλά θλιβερός.

Παραστατικά μας τον παρουσιάζει ο Κώστας Κρυστάλλης, ξενιτεμένος και αυτός, στο "Τραγούδι της ξενιτιάς".

Ανάθεμά σε ξενιτιά, με τα φαρμάκια πούχεις!

.....
 Κι' αν έρθει μέρα αγλύκαντη στα ξένα να πεθάνεις,
 ποιος θα βρεθεί στο πλάι σου τα μάτια να σου κλείσει;
 Ποιος θα σου λούσει το κορμί, ποιος θα σε σαβανώσει;
 Στο λείψανό σου ποιος θαρθεί λουλούδια να σε ράνει;
 Και ποιος με πόνο θα ριχτεί στο νεκροκρέβατό σου;
 Για να σε κλάψει; Ποιος θα ειπεί για σένα μοιρολόγι;
 Αχ πως τους θάφτουν νάξερεις
 και πως τους παν τους ξένους!
 Χωρίς λιβάνι και κηρί, χωρίς παπά και ψάλτη!
 Ανάθεμά σε ξενιτιά με τα φαρμάκια πούχεις!

Βλάχος σαν και εμάς ο Κώστας Κρυστάλλης μας περιγράφει, μέσα σε λίγους στίχους, εκτός από τον πόνο για τον θάνατο στην ξενιτιά και όλα εκείνα τα έθιμα που συνοδεύουν το θάνατο των βλάχων της περιοχής μας, την περιποίηση του νεκρού, τα μοιρολόγια κ.λ.π. όπως τα προανέφερα.

Τώρα βέβαια η ξενιτιά είναι τελείως διαφορετική. Μεταναστεύει όλη η οικογένεια, ζουν μακριά από το χωριό αλλά είναι όλοι μαζί. Εξάλλου οι αποστάσεις τώρα, όπως είναι γνωστό, έχουν εκμηδενιστεί, η επικοινωνία είναι άμεση, γρήγορη, εύκολη. Άλλοι καιροί.

Και πριν κλείσω το θέμα για το θάνατο θα ήθελα, σαν επίλογο να επισημάνω ότι η φροντίδα για το νεκρό και ιδίως για την ταφή του -ή καύση για μερικούς λαούς- αποτελούσε και

Το εικονοστάσι στις Δύο Εκκλησιές. Δωρεά Γ. Μουλαρά 1936.

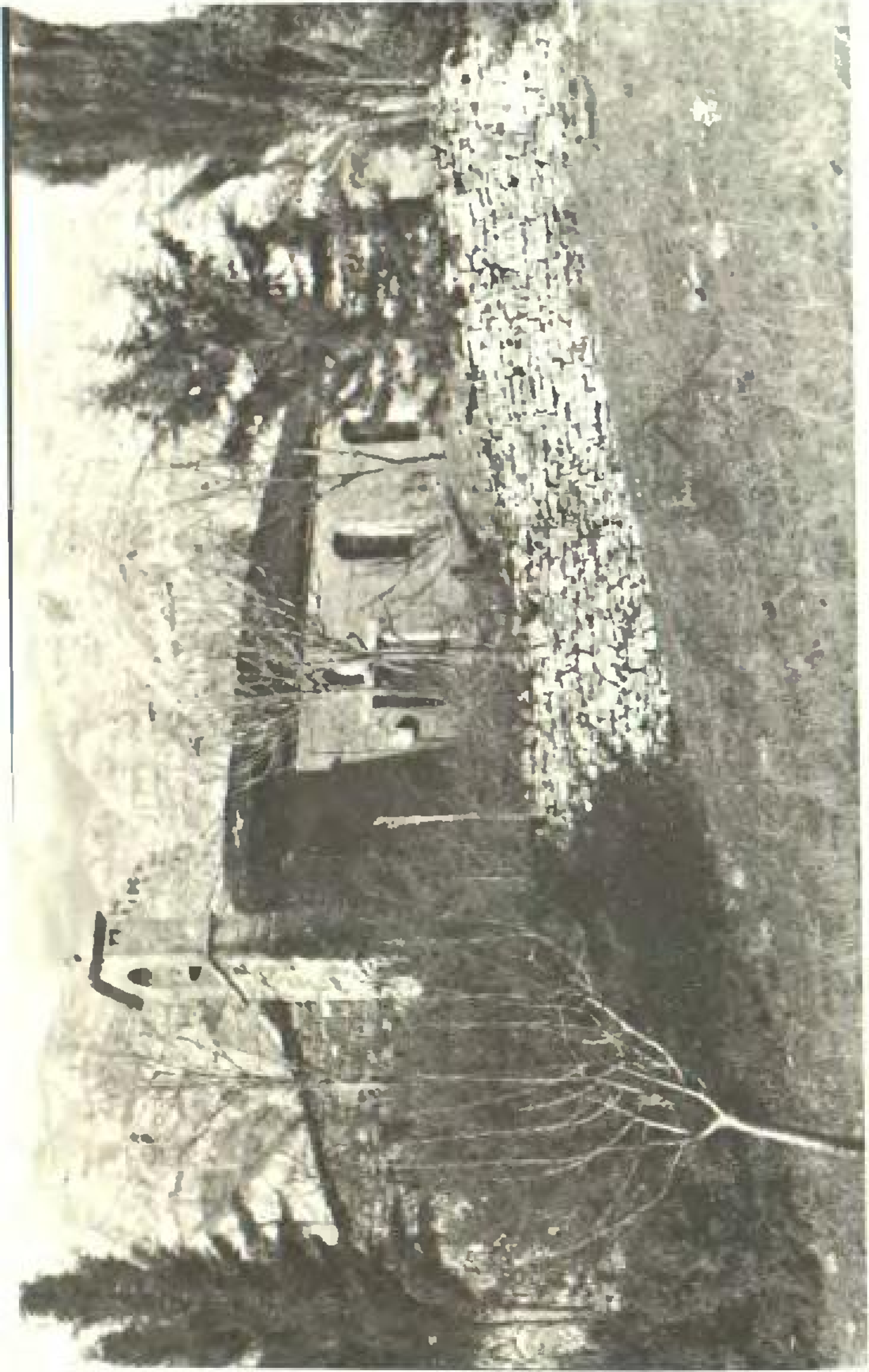
αποτελεί ιερό καθήκον. Η ταφή του νεκρού ήταν ανέκαθεν και από την αρχέγονη ακόμη εποχή, κυρίαρχο θέμα στο θάνατο.

Βλέπουμε στην Ιλιάδα την συγκινητική σκηνή, τον γέρο-Πρίαμο, βασιλιά της Τροίας να πέφτει ικέτης στα πόδια του Αχιλλέα, να του πιάνει τα γόνατα, να του φιλάει τα χέρια και να τον παρακαλεί να του δώσει το άψυχο κορμί του παιδιού του, του Έκτορα για να το θάψει.

Η Αντιγόνη πάλι στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή υπακούοντας στον ανώτερο, στο θείο νόμο περί ταφής των νεκρών, παραβιάζει τον νόμο του Κρέοντα, βασιλιά των Θηβών και θάβει τον αδελφό της Πολυνείκη. Με πλήρη συνείδηση της πράξεώς της οδηγείται στο θάνατο γιατί "εις το κέλευσμα του βασιλέως περί μη ταφής του νεκρού, αντιτάσσει την άγραφον και ασάλευτον επιταγήν των θεών, η οποία δεν ισχύει σήμερον και χθες αλλ' ανέκαθεν".

Συγκλονιστικό επίσης παράδειγμα του ιερού καθήκοντος ταφής των νεκρών είναι η γνωστή δίκη των 6 στρατηγών στην Αθήνα το 406 π.Χ. μετά τη νικηφόρο ναυμαχία στις Αργινούσες. "Αντί να στεφανώσουν τους νικητάς ναυάρχους των, τους θανάτωσαν ως τάχα μη εκπληρώσαντας το ιερό έθιμον της περισυλλογής των νεκρών, μετά την λήξην της ναυμαχίας".

Αλλά και στους μετέπειτα χρόνους και μέχρι τις ημέρες μας η ταφή των νεκρών σε κάθε περίπτωση -ακόμη και στα πεδία των μαχών γινόταν και γίνεται ανακωχή για την περισυλλογή και ταφή των νεκρών- εξακολουθεί να είναι χρέος ιερό. Θεωρείται θείος νόμος απαράβατος και θα ισχύει σε όλους τους λαούς όσο υπάρχουν άνθρωποι.

*Η εκκλησία της Παναγίας (Σταμαρία) στη Γίνοα, αφιερωμένη στα
Εισόδια της Θεοτόκου.*

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Κεντρική εκκλησία στο χωριό μας, το Παλιοχώρι, ήταν και είναι και τώρα η εκκλησία που είναι κτισμένη επάνω στο λόφο του Πριάβολου και είναι αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου.

Στην Παναγιά, στον Πριάβολο, γινόταν πάντα το κύριο πανηγύρι του χωριού, το περίφημο "Μαχούσι", στις 8 Σεπτεμβρίου παλαιότερα. Τώρα πανηγύρι γίνεται εκεί στις 15 Αυγούστου για λόγους που αναφέρω σε άλλο κεφάλαιο.

Στον περίβολό της υπάρχει το κοιμητήριο, το οστεοφυλάκιο αλλά και το χοροστάσι για το πανηγύρι.

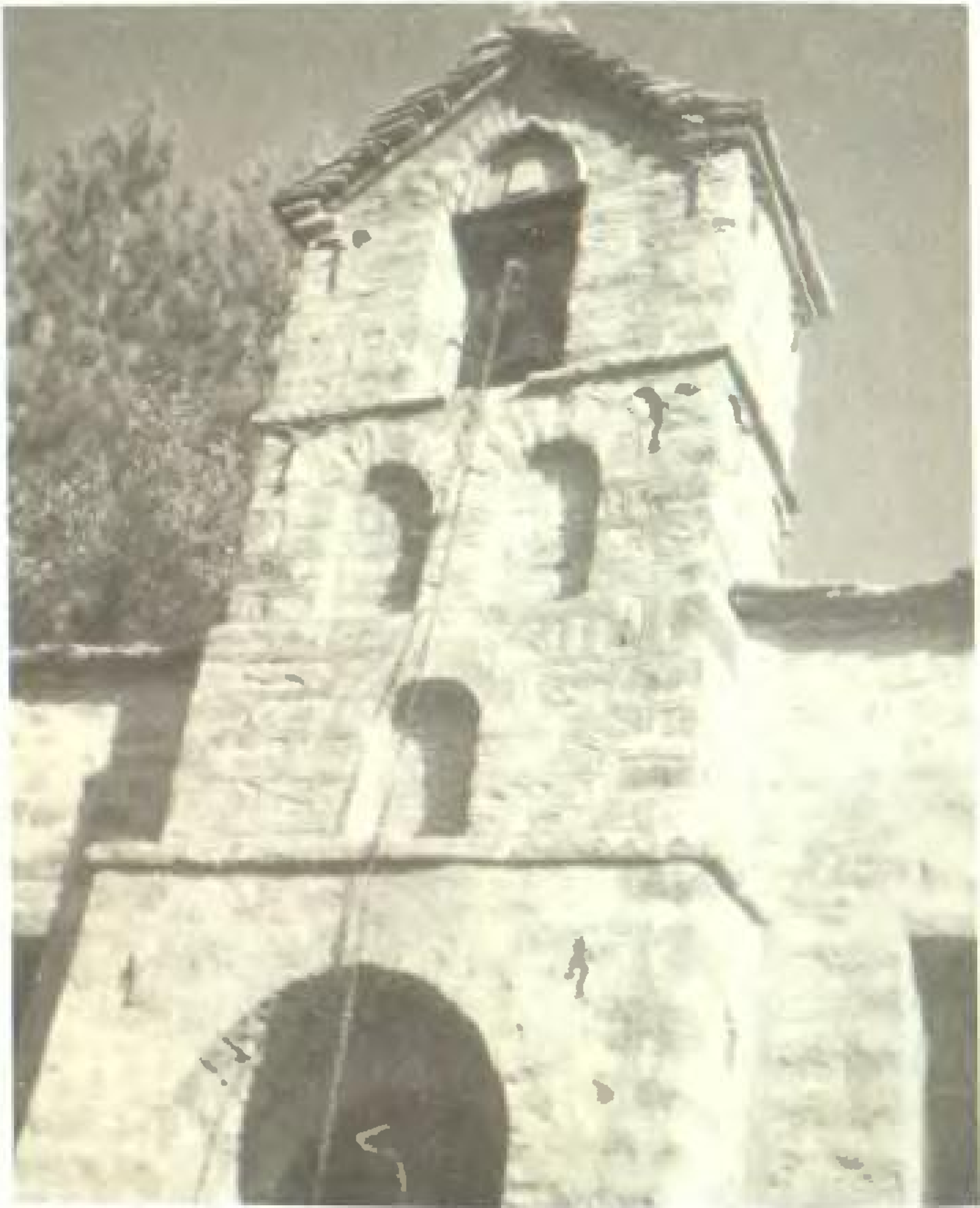
Άλλη αξιόλογη εκκλησία είναι η "Σταμαρία", τα Εισόδια της Θεοτόκου, στη Γίντσα.

Στον περίβολό της υπάρχει επίσης κοιμητήριο.

Σημαντικές για το χωριό μας είναι και οι Δύο Εκκλησιές. Ήταν κάποτε πράγματι δύο, αφιερωμένες στον Άγιο Νικόλαο και στην Αγία Παρασκευή. Τώρα είναι μόνο μία, του Αγίου Νικολάου, της Αγίας Παρασκευής δεν υπάρχει πια. Έμεινε όμως το όνομα και τις λέμε και τώρα "Δύο Εκκλησιές" για να μας θυμίζει ίσως κάτι από το παρελθόν.

Και στις Δύο Εκκλησιές υπάρχει κοιμητήριο.

Η Παναγία στον Πριάβολο, η Σταμαρία στη Γίντσα και οι Δύο Εκκλησιές ήταν ενοριακές εκκλησίες και ανάλογα που ξεχειμώνιαζε το χωριό κάθε χρονιά "δώθε" ή "κείθε", λειτουργούσαν τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές.

Το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου (Δύο Εκκλησιών).

Όταν το χωριό ξεχειμώνιαζε στην πλευρά της Τρίκας, Ρίγανης κ.λ.π. οι λειτουργία γινόταν εναλλάξ στις Δύο Εκκλησιές και στον Πριάβολο.

Άλλες εκκλησίες στο Παλιοχώρι είναι του Άϊ - Λιά (Σαίντ - Ηλίου) στο Γυαλί, του Αγίου Γεωργίου (Σαίντ - Τζώριτζ) στο Φκά, των Αγίων Θεοδώρων στο ποτάμι, του Αγίου Παντελεήμονα στο Μαχαλά, η οποία ανήκει στο Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής και του Αγίου Νικολάου πάνω από τα Παρδαλέϊκα.

Υπήρχε και άλλη εκκλησία της Παναγιάς, πάνω από τον Άϊ - Γιώργη, έγινε όμως τοπική καθίζηση και εξαφανίστηκε.

Επάνω στο βουνό υπάρχει το Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής.

Υπάρχει ο θρύλος ότι την εποχή που το Μοναστήρι ήταν σε μεγάλη ακμή, τον 19ο αιώνα ιδίως, οι τσελιγκάδες έβαζαν από ψηλά στο βουνό το γάλα από τα χιλιάδες πρόβατα που έβοσκαν στα καταπράσινα οροπέδια και με σωλήνες (κεραμίδια) έφτανε στην Αγία Παρασκευή (πληροφορία: Σωτ. Κ. Μπούτζας).

Τώρα όχι μόνο έχει εγκαταλειφθεί αλλά κινδυνεύει και να καταρρεύσει ολοσχερώς, όλο το Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής.

ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

Οι γιορτές είναι για τους μεγάλους λίγη ξεκούραση γιατί αυτές τις μέρες οι δουλειές περιορίζονται.

Για τα παιδιά ήταν μια ανάσα από την πλάκα και το κονδύλι, από την προπαίδεια του πολλαπλασιασμού που τόσο τα βασάνιζε, αλλά και κυρίως από το κουραστικό πήγαινε-έλα στο σχολείο με χιόνι, με βροχή, με λάσπη και ας μην ξεχνάμε ότι για πολλά παιδιά ο ποδαρόδρομος κρατούσε ώρες - μεγάλη η απόσταση από το σχολείο - τα ποδαράκια τους μικρά και τα παπουτσάκια τους ας μην το συζητάμε.

Για όλους το σπίτι στις γιορτές παίρνει μια αλλιώςτικη, μια χαρούμενη όψη με τις ευχάριστες προετοιμασίες της νοικοκυράς για το γιορτινό τραπέζι των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και ιδίως του Πάσχα.

Ευλάβεια και κατάνυξη στην εκκλησία τις Άγιες αυτές μέρες και όταν σχολάει, ζωντανεύει η αυλή και το χαγιάτι της από τις ζωηρές φωνές των παιδιών - κάποτε ήταν πολλά - και τις κουβέντες των μεγάλων που βρίσκουν ευκαιρία σ' αυτό το αντάμωμα να τα πουν.

Χ ρ ι σ τ ο ύ γ ε ν ν α ! Την παραμονή τα παιδόπουλα δεν έτρεχαν να πουν τα κάλαντα από σπίτι σε σπίτι, όπως γίνεται στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας. Στο Παλιοχώρι δεν έψελναν τα κάλαντα ούτε τα Χριστούγεννα, ούτε την Πρωτοχρονιά, αλλά ούτε και τα Φώτα.

Περίμεναν όμως ανυπόμονα να έρθει το απόγευμα για να σκορπιστούν στους κήπους και στα κοντινά δασύλλια - χιόνιζε, έβρεχε - και να μαζέψουν ξύλα από εννιά διαφορετικά δένδρα (σουρτσέλια).

Με τα ξύλα αυτά η μάνα, το βράδυ, θα ετοιμάσει τη φωτιά στο τζάκι για τις παραδοσιακές τηγανίτες "τα Σπάργανα του Χριστού", έτσι τις λέμε. Θα τις τηγανίσει ή θα τις ψήσει σε καθαρή πλάκα πάνω στην πυροστιά, στη θράκα της φωτιάς.

Πασπάλιζαν την πλάκα με στάχτη, μετά την καθάριζαν προσεκτικά και οι τηγανίτες, που ήταν από σκέτο ζυμάρι, δεν κολλούσαν και ψήνονταν μια χαρά.

Οι τηγανίτες αυτές με μέλι - αν υπήρχε - ή με σιρόπι, βραστό νερό με ζάχαρη, ήταν μια πρώτης τάξεως λιχουδιά για όλους. Αν τους έβαζαν και τριμμένα καρύδια, ακόμα καλύτερα. Είναι μια από τις χαρούμενες μέρες της οικογένειας όλες αυτές οι προετοιμασίες για την Άγια μέρα των Χριστουγέννων.

Το πρωί πριν ξεκινήσουν για την εκκλησία οι κοπέλες έπαιρναν ένα κλωνάρι από πουρνάρι ή άλλο αειθαλές δένδρο και πήγαιναν στα γειτονικά σπίτια, το έβαζαν στη φωτιά στο τζάκι, την σκόρπιζαν λίγο και έλεγαν "θηλυκά αρνιά και κατσίκια και αρσενικά παιδιά", - τα κορίτσια, βλέπετε, τα θεωρούσαν πάντα βάρος στην οικογένεια - και οι νοικοκυρές τις φίλευαν με τηγανίτες που είχαν φυλάξει από το βράδυ.

Το μεσημέρι μαζεύονταν όλοι ανυπόμονα γύρω από την τάβλα (χαμηλό, στρογγυλό τραπέζι), άλλοι σε σκαμνιά, άλλοι σε μαξιλάρια, άλλοι σταυροπόδι και γεύονταν το πλούσιο Χριστουγεννιάτικο τραπέζι που είχε ετοιμάσει η μάνα - πλούσιο για τα παλιοχωρίτικα δεδομένα.-, σίγουρα πάντως θα είχε κρέας που τόσο σπάνια το έβλεπαν στο τραπέζι τους. Ο πατέρας θα είχε ετοιμάσει ένα σφαχτάρι από την παραμονή, αρνί ή

κατσίκι, ή καλύτερα κανένα θρεφτάρι γουρουνόπουλο, που συνηθίζεται στα χωριά μας τα Χριστούγεννα.

Το απόγευμα και το βράδυ θα περάσει με επισκέψεις σε συγγενείς και φίλους που γιορτάζουν και σύμφωνα με το έθιμο - που τώρα έχει σχεδόν ξεχασθεί - τραβούν το αυτί σ' όποιον γιορτάζει και ιδίως στα παιδιά και τους εύχονται "Χρόνια πολλά".

Π ρ ω τ ο χ ρ ο ν ι ά ! Την παραμονή δεν υπάρχει τίποτα ιδιαίτερο.

Ανήμερα, μετά τη Θεία λειτουργία και αφού ανταλλάξουν τις πρωτοχρονιάτικες ευχές (μπουν αν - μπουν αν), μέσα και έξω από την εκκλησία - είναι και μια ευκαιρία να ιδωθούν και να κουβεντιάσουν λίγο - γυρίζουν στο σπίτι και αρχίζει πάλι η ετοιμασία για το πρωτοχρονιάτικο τραπέζι.

Η μάνα θα βαλθεί να ετοιμάσει την παραδοσιακή βλάχικη βασιλόπιτα (κουντράρι) με αυγά, τυρί, βούτυρο και σε όλα τα σπίτια βάζουν και το φλουράκι μέσα, το γούρι της χρονιάς για όποιον το βρει.

Πλούσια φωτιά στο τζάκι σκορπίζει γλυκιά θαλπωρή σ' όλο το σπίτι. Η μάνα ανοίγει τα φύλλα, ενώ στο τζάκι η γάστρα ετοιμάζεται να δεχθεί το ταψί για το ψήσιμο της πίτας. Και όταν βγει έτοιμη, ροδοψημένη, να μοσχοβολάει, μαζεύονται πάλι όλοι μικροί - μεγάλοι γύρω από την τάβλα, κάνουν το σταυρό τους και την απολαμβάνουν ψάχνοντας και για το τυχερό φλουρί - κάποιο κέρμα-.

Το απόγευμα επισκέψεις πάλι σε όσους γιορτάζουν.

Σύμφωνα με το έθιμο - πρόληψη - την πρωτοχρονιά η νοικοκυρά αλλά και όλα τα άλλα μέλη της οικογένειας πρέπει να κάνουν λίγο από όλες τις δουλειές, δηλαδή λίγο ράψιμο, αργαλειό, ρόκα, πλύσιμο κλπ για να έχουν όλη τη χρονιά προκοπή.

*Ο πάπα-Μάνθος Μουλαράς - Παλιοχωρίτης παπάς - ιερούργησε
στο Παλιοχώρι για πενήντα δύο χρόνια. Καλοκάγαθος άνθρωπος
γεννημένος για παπάς, άφησε όνομα στο πέρασμά του.*

Επίσης δεν πρέπει να πουν ψέματα ή να καυγαδίσουν την πρώτη μέρα του Χρόνου.

Οι μέρες κυλούν γρήγορα και έρχεται η παραμονή των Φώτων. Όλα τα σπίτια περιμένουν τον παπά για τον αγιασμό. Πρωί - πρωί ο παπάς πηγαίνει από σπίτι σε σπίτι με ένα μικρό καλντάρι (κατσαρολάκι με αρβάλι από πάνω για να το κρατάει), στο ένα χέρι και με ένα κλωνάρι βασιλικό (αν βρεθεί βασιλικός τέτοια εποχή) ή κλωνάρι από άλλο αειθαλές φυτό στο άλλο χέρι και ρίχνει αγιασμό σε όλο το σπίτι.

Οι νοικοκυραίοι, που τον περιμένουν με θρησκευτική ευλάβεια να έρθει στο σπίτι τους, παλαιότερα του προσέφεραν αλεύρι, στάρι ή καλαμπόκι, χρήματα λίγοι ήταν αυτοί που μπορούσαν να του δώσουν. Σήμερα δίνουν κυρίως χρήματα.

Με τον αγιασμό των Υδάτων την ημέρα των Φώτων στην εκκλησία - μεγάλη γιορτή - και την επομένη 7 του Γενάρη, με τη γιορτή του Άγιου Ιωάννου - του Αϊ - Γιαννιού - τελειώνουν οι γιορτές και αρχίζει πάλι η καθημερινότητα με τις δουλειές, τους κόπους και τις αγωνίες της.

Τα Χριστούγεννα αρχίζουν τα δωδεκαήμερα και τελειώνουν των Φώτων που γίνεται ο αγιασμός των Υδάτων.

Στο χωριό μας, το Παλιοχώρι, όπως και σε όλη την Ελλάδα, υπάρχει η δοξασία ότι τις δώδεκα αυτές μέρες περιφέρονται πάνω στη γη οι καλικάντζαροι που είναι "δαιμονικά".

Ο λαός μας τους φαντάζεται άσχημους, κακομούτσουνους, τριχωτούς, κουτσούς κ. ά. Όλο το χρόνο κατοικούνε στον "Κάτω Κόσμο" και εκεί ροκανίζουν με τα δόντια τους στύλους που κρατάνε τη γη μας για να γκρεμιστεί. Τη νύχτα των Χριστουγέννων ανεβαίνουν πάνω στη γη για δώδεκα μέρες γιατί φοβούνται ότι η γη θα πέσει τώρα που τη ροκάνισαν και θα τους πλακώσει.

Στις δώδεκα μέρες που είναι επάνω, οι άνθρωποι θα διορ-

θώσουν τους στύλους και έτσι όταν κατεβούν ξανά στον "Κάτω Κόσμο" θα είναι ασφαλείς.

Όλο το δωδεκαήμερο οι άνθρωποι τους φοβούνται και φυλάγονται από αυτούς, γιατί αν βρεθούν μπροστά τους τους δέρνουν, τους σκοτώνουν ή τους παίρνουν τη φωνή. Ξέρουν ότι οι καλικάντζαροι βγαίνουν τη νύχτα, και έχουν για "άσυλο" τους μύλους στα χωριά, γι' αυτό αποφεύγουν αυτές τις ημέρες, ιδίως τις νυχτερινές ώρες, να πηγαίνουν στο μύλο.

Τις νύχτες που κυκλοφορούν μπαίνουν από τη καμινάδα (μπουχαρί) μέσα στο σπίτι και τρώνε ότι βρίσκουν μπροστά τους, αγαπούν πάντως ιδιαίτερα το χοιρινό κρέας, τις τηγανίτες και όλα τα γλυκά. Επειδή πιστεύεται ότι μαγαρίζουν τα διάφορα τρόφιμα, φροντίζουν οι νοικοκυραίοι να τα σκεπάζουν καλά, αλλά επειδή φοβούνται ότι μπορεί να τους κάνουν και άλλες ζημιές, τους καλοπιάνουν αφήνοντας πρόχειρα τηγανίτες για να τις βρουν, να τις φάνε και να φύγουν χωρίς να κάνουν ζημιές.

Οι καλικάντζαροι φοβούνται τον παπά, το σταυρό και το "Πάτερ ημών". Ο τρόμος τους όμως είναι ο "αγιασμός" γι' αυτό πριν ξημερώσει η μέρα των Θεοφανείων - των Φώτων - φεύγουν τραγουδώντας σκωπτικά:

Φεύγετε να φεύγουμε
γιατί έρχεται ο τραγόπαπας
με την αγιαστούρα του
και με τη μαγκούρα του,

και τρέχουν να κρυφθούν γρήγορα στον "Κάτω Κόσμο" ξανά.

Πλάσματα της λαϊκής φαντασίας με δυναμική όμως παρουσία!!! στη ζωή μας - παλαιότερα τουλάχιστον - κατά το δωδεκαήμερο.

Από τη μάνα μου έχω ακούσει την παρακάτω ιστορία για τα καλικαντζαράκια του χωριού μας.

"Ένας Παλιοχωρίτης πήγε μια από αυτές τις μέρες του δωδεκαήμερου στο μύλο, γιατί είχαν μείνει από αλεύρι, πήγε νωρίς το απόγευμα αλλά νύχτωσε. Φόρτωσε στα γρήγορα το μουλάρι με το αλεύρι και ξεκίνησε για το σπίτι πριν φανούν τα καλικαντζαράκια. Έλα όμως που τον πρόλαβαν και άρχισαν να τον κυνηγούν! Όπως προχωρούσε λαχανιασμένος και καταϊδρωμένος από το φόβο και το τρέξιμο, βλέπει μπροστά του ένα αλώνι. Μόλις είδε το στύλο στη μέση στο αλώνι του ήρθε η ιδέα να ξεγελάσει και να χασομερίσει τους καλικαντζαρούς γιατί ήξερε ότι είναι περίεργοι και κουτοί.

Παίρνει λοιπόν στα γρήγορα μια βουνιά από το μουλάρι και τη βάζει επάνω - επάνω στην κορυφή στο στύλο και φεύγει πάλι τρεχάλα.

Φτάνουν οι καλικαντζαροί στο αλώνι, βλέπουν τη βουνιά πάνω στο στύλο, μαζεύονται γύρω - γύρω και την κοιτάζουν περίεργα.

- Πω! πω! πω! τι μουλάρι θηρίο θα είναι αυτό, είπαν, για να κάνει τη βουνιά τόσο ψηλά πάνω στο στύλο. Α! πα! πα! πάμε, να φύγουμε, πάμε να φύγουμε, το έβαλαν στα πόδια και πιλάλα γύρισαν πίσω στο μύλο φοβισμένοι.

Έτσι ο Παλιοχωρίτης γύρισε και αυτός στο σπίτι του χωρίς άλλη λαχτάρα".

2 5 Μ α ρ τ ί ο υ ! Δύο μεγάλες γιορτές μαζί. Χτυπούν οι καμπάνες σε όλη την Ελλάδα και καλούν τους πιστούς στις εκκλησίες για ν' ακούσουν το Θείο Άγγελμα:

"Χαίρε Κεχαριτωμένη
ο Κύριος με τα Σου,
ευλογημένη συ εν γυναιξί".

Είναι το άγγελμα της ενανθρώπισης του Υιού του Θεού, για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Και στο χωριό μας χτυπά χαρμόсуνα αυτή τη μέρα η καμπάνα και μαζεύει όλους τους Παλιοχωρίτες στην εκκλησία, ανάβουν το κερί τους και με μεγάλη ευλάβεια παρακολουθούν τη Θεία λειτουργία.

Παλιά που το σχολείο ήταν γεμάτο παιδιά - έκλεισε το 1970 -, μόλις σχόλαγε η εκκλησία πήγαιναν όλοι στο σχολείο, για την άλλη γιορτή, την Εθνική, για να γιορτάσουν δηλαδή την επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης, για να θυμηθούν και να τιμήσουν τους εθνικούς ήρωες που ξεκίνησαν στις 25 Μαρτίου 1821 τον ιερό αγώνα κατά των Τούρκων και ελευθέρωσαν τη σκλαβωμένη πατρίδα μας από τη στυγνή τυραννία τους.

Μαζεμένοι όλοι στην αυλή, ή μέσα στην αίθουσα, αν ο καιρός δεν βοηθούσε, άκουγαν προσεκτικά τα λόγια του δασκάλου για τη σημασία της γιορτής και για τους αγώνες και τις θυσίες των προγόνων μας, που έφεραν την ελευθερία.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες αιτήγγειλαν πατριωτικά ποιήματα, ή παρουσίαζαν κάποιο έργο, υποδυόμενοι τους ήρωες του 1821.

Όλα αυτά δημιουργούσαν συγκινητική ατμόσφαιρα και όταν η εκδήλωση τελείωνε γύριζαν μικροί - μεγάλοι σπίτι τους ευχαριστημένοι για την ωραία μέρα που είχαν ζήσει.

Ένα έθιμο που συνδέεται με τον Ευαγγελισμό αφορά το διωγμό των ερπετών από το σπίτι και από όλο το υποστατικό.

Την παραμονή το βράδυ, οι κοπέλες και τα αγόρια του σπιτιού έπαιρναν τα κυπριά και τα κουδούνια από τα ζωντανά τους και πήγαιναν γύρω - γύρω από το σπίτι, τα μαντριά και τις αυλές, τα κτυπούσαν δυνατά και έλεγαν "φύγετε φίδια, γουστερίτσες, τσαπαλάρια, μακριά από εμάς".

Πίστευαν ότι με αυτόν τον τρόπο και με τον Ευαγγελισμό που ακολουθούσε όλα αυτά τα σερπετά θα έφευγαν μακριά τους.

Π ά σ χ α ! Όσο πλησιάζει το Πάσχα τόσο ξεθαρρεύουν οι Παλιοχωρίτες, κουρασμένοι και ταλαιπωρημένοι από τους χιονιάδες και του βοριάδες, από το κρύο και τη βροχή, παίρνουν κουράγιο από το μήνυμα που τους στέλνει η Άνοιξη. Τα δένδρα μπουμπουκιάζουν, βγάζουν καινούργια τρυφερά φύλλα, το χορτάρι ψηλώνει και σειέται ανάλαφρα στην απαλή πνοή του ανέμου, ο κούκος λαλάει στις πράσινες πλαγιές και όλοι περιμένουν ανυπόμονα να χτυπήσει η καμπάνα για τις Άγιες μέρες του Πάσχα.

Οι γιορτές του Πάσχα άρχιζαν το Σάββατο του Λαζάρου με τα "Λαζαρούδια", (ή Λαζαράκια), τα παιδόπουλα δηλαδή, που ξεχύνονταν στις γειτονιές για τα τραγούδια του Λαζάρου. Ροδομάγουλα από τον καθαρό, δροσερό αέρα του βουνού, με τα μάτια τους να λάμπουν από τη χαρά της μέρας, που ήταν αλλιώς από τις άλλες, έτρεχαν από σπίτι σε σπίτι, αφηφώντας τις αποστάσεις, για να τραγουδήσουν με τις γλυκές παιδικές φωνές τους τα τραγούδια του Λαζάρου.

Σχημάτιζαν μικρές συντροφιές από 2-3 παιδιά. Ένα παιδί κρατούσε ένα μακρύ ξύλο, σαν κοντάρι, πάνω ψηλά στο τελείωμα στήριζαν με τρύπα, οριζόντια μια ορθογώνια παραλληλόγραμμη σανίδα, κρεμούσαν μεγάλα κυπριά από τη σανίδα, που με κάθε κίνηση τα γλωσσίδα τους σκορπούσαν γύρω τη γλυκιά μεταλλική τους φωνή και αχολογούσαν οι πλαγιές.

Η ετοιμασία γινόταν μέρες πριν με πολλή φροντίδα.

Όταν άρχιζαν να τραγουδούν, το παιδί με το κοντάρι ακουμπούσε στο έδαφος το κάτω μέρος του και το κουνούσε ρυθμικά πίσω - μπρος έτσι που ο ήχος από τα κυπριά ν' ακού-

γεται στον τονισμό της συλλαβής του τραγουδιού και να συνοδεύει τις παιδικές φωνές δημιουργώντας μια εντυπωσιακή μελωδία.

Ένα άλλο παιδί κρατούσε καλαθάκι στολισμένο με δάφνη και αγριολούλουδα. Μέσα εκεί μάζευαν τα αυγά που τους έδιναν.

Συνήθως φίλευαν τα "Λαζαρούδια" με δύο αυγά, υπήρχαν και νοικοκυραίοι που τους έδιναν κάποιο νόμισμα, ή περισσότερα αυγά.

Είναι μια σκηνή τόσο γραφική, τόσο μοναδική αυτή με τα "Λαζαρούδια", που όποιος την έχει ζήσει μια φορά δεν την ξεχνάει ποτέ.

Ας ήταν να μπορούσαμε να αναστήσουμε, έστω για μια μόνο φορά, αυτές τις μοναδικές στιγμές με τα "Λαζαρούδια", να τις καταγράψουμε, να τις έχουμε, να τις βλέπουμε το Σάββατο του Λαζάρου και να δουν τα παιδιά και τα εγγόνια μας, αλλά και οι γενιές που θα έρθουν, μερικές από τις παραδοσιακές μας ομορφιές που οι χρονιές που πέρασαν και έφυγαν τις πήραν και αυτές μαζί τους και χάθηκαν για πάντα.

Παρακάτω παραθέτω τα τραγούδια του Λαζάρου όπως μας τα δίνει ο Βαγγέλης Βλάση Ντόκας, στα Λαογραφικά του Σημειώματα, στο περιοδικό μας "Η Φωνή των Παλαιοχωριτών"¹.

Γράφει ο Βαγγέλης Ντόκας:

"Σχεδόν όλα τα σπίτια έβαζαν τα λαζαρούδια να τραγουδήσουν. Εξαιρούνταν όσοι πενθούσαν εκείνη τη χρονιά. Εκεί

1. "Η Φωνή των Παλαιοχωριτών", φύλλο 22, 23, 24.

δεν πήγαιναν παρέες. Το ήξεραν από τους γονείς τους. Υπήρχαν όμως και ελάχιστοι που δεν έβαζαν τα λαζαρούδια να τραγουδήσουν. Η παρέα τότε άλλαζε το σκοπό: (Το τραγούδι μου υπαγόρευσε η Μερ. Ρώϊμπα)

Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή κυρά σκαφίδο ...
με τόνα χέρι ζύμωνες με το άλλο ξεις τον ...
κι απλώνεις πέντε δάκτυλα και πιάνεις δέκα ψείρες
σ' αυτό το σπίτι το ψηλό, κούκος να μη λαλήσει
κι η κότα να ψοφήσει...

Στα περισσότερα σπίτια ζητούσαν το τραγούδι του Λαζάρου, σε άλλα του Χριστού, πότε το μικρό, πότε το μεγάλο. Στο μεγάλο η παρέα δυσανασχετούσε, γιατί έχανε πολύτιμο χρόνο. Στα σπίτια που 'χαν ξενιτεμένο τραγουδούσαν τον ξενιτεμένο. Στα σπίτια που 'χαν μικρό παιδί, του μικρού παιδιού κλπ.

.....

Αρχίζω λοιπόν με το τραγούδι του Λαζάρου που με δυσκολία προσπάθησα να το ξαναθυμηθώ.

"Σήμερα είναι η έγερση, σήμερα του Λαζάρου
για σηκωθείτε Χριστιανοί, για σηκωθείτε αδέρφια
στην εκκλησία να τρέξετε να δείτε μέγα θάμα
να δείτε και το Λάζαρο μαζί με τη Μαρία
που αρρώστησε και πέθανε στην πόλη Βυθανία.

Κι ο Χριστός επέρασε και τις καλημερούσε

- Καλή σου μέρα Μάρθα μου - Καλώς τον ξένο πούρθε
- Μάρθα μ' το που είναι ο Λάζαρος το που 'ναι κι ο αδελφός σου.
- Ο Λάζαρος απέθανε εδώ και τρεις ημέρες.

- Για δείξτε μου το μνήμα του για δείξτε μου τον τάφο.
- Και το 'δειξαν το μνήμα του και το 'δειξαν τον τάφο.
- Κι ο Χριστός εδάκρυσε προς ουρανούς τηράει (κοιτάει).
- Για έβγα - έβγα Λάζαρε από τον Κάτω Κόσμο.
- Για πες μας, πες μας Λάζαρε τι είδες στον κάτω Κόσμο.
- Είδα φόβους, είδα τρόμους, είδα βάσανα και πόνους!

.....

Κι αναφέρω εδώ, ότι το τραγούδι του Χριστού, ήταν το σημαντικότερο απ' όλα τα τραγούδια και το ζητούσαν πολλοί νοικοκυραίοι, αφού το πλήρωναν με περισσότερα αυγά. Βέβαια οι παρέες δεν επιζητούσαν αυτό το μεγάλο τραγούδι γιατί έχαναν πολύτιμο χρόνο. Γι' αυτό πολλές φορές, αντί του μεγάλου του Χριστού, έλεγαν το μικρό, δηλ. μερικούς στίχους απ' την αρχή και το τέλος. Το μεγάλο τραγούδι λοιπόν είχε ως εξής:

"Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα
σήμερα όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπιούνται,
σήμερα βάλαν τη βολή οι άνομοι Εβραίοι
οι άνομοι παράνομοι και τρις καταραμένοι
για να σταυρώσουν το Χριστό των πάντων βασιλέα
τον βασιλέα τ' ουρανού και κτίστη των απάντων
Ο Κύριος ηθέλησε να μπει σε περιβόλι
να λάβει δείπνο μυστικό για να το λάβουν όλοι.
Και η κυρά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της,
την προσευχή της έκανε για τον μονογενή της.
Φωνή της ήρθε απ' ουρανού και απ' αρχαγγέλου στόμα:
"... Το γιόκα σου τον πιάσανε και στο χαλκιά τον πάνε
κι εκεί στις πόρτες του χαλκιά, εκεί τον τυραγνάνε.
Και το χαλκιά διατάξανε να φτιάξει τρία περόνια

κι αυτός ο τρισκατάρατος βάνει και φτιάνει πέντε
 - Εσύ χαλκιά που τα 'φτιαξες εσύ θα τα διατάξεις
 - Εγώ, εγώ που τά 'φτιαξα, εγώ θα τα διατάξω.
 Τα δυο βάλτε στα χέρια του, τ' άλλα δυο στα πόδια,
 το πέμπτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του
 να τρέξει αίμα σαν νερό να πληγωθεί η καρδιά του
 Κι από την πίκρα του Χριστού κι από την τυρανιά του
 οι πέτρες εραγίστηκαν κι η γη αναστενάζει
 Κοιτάει δεξιά κοιτάει ζερβά βλέπει τον Αϊ - Γιάννη
 Άγιε Γιάννη Πρόδρομε και βαπτιστή του γιου μου
 μην είδες τον υγιόκα μου το μοναχό παιδί μου;
 - Βλέπεις εκείνον τον γυμνό τον ασπροφορεμένο
 όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο,
 όπου φορεί στην κεφαλή ακάνθινο στεφάνι;
 Εκείνος είναι ο γιόκας σου και με διδάσκαλός μου.
 Κι η Παναγιά σαν τ' άκουσε πέφτει του θανάτου,
 σταμνί νερό της ρίξανε τρία κανάτια μόσχο
 για να της έρθει ο λογισμός για να της έρθει ο νους της
 και σαν της ήρθε ο λογισμός, και σαν της ήρθε ο νους της
 ζητάει γκρεμό να γκρεμιστεί, φωτιά να πάει να πέσει,
 ζητάει μαχαίρι να σφαγεί για το μονογενή της.
 - Σώπα μάνα μ' μη θλίβεσαι και μη παραπονιέσαι
 μα πήγαινε στο σπίτι σου, άϊντε και στη δουλειά σου.
 Εμένα μη με καρτεράς και μη με περιμένεις
 μόνο το Μέγα - Σάββατο, το μέγα Σάββα βράδυ,
 όταν λαλήσει ο πετεινός σημάνουν οι καμπάνες.

Όσοι πιστεύουν στο Χριστό, όλοι κοντά να 'ρθούνε
 κάτω στα Ιεροσόλυμα και στου Χριστού τον Τάφο.
 Εκεί δέντρος δεν ήτανε, δέντρος εφανερώθη
 δέντρος ήταν ο Χριστός και ρίζα η Παναγιά

και τα κλωνάρια που κρεμούν οι άγιοι Αποστόλοι, που μαρτυρούσαν κι έλεγαν τα πάθη του Χριστού τα πάθη του Λαζάρου".

Άλλα τραγούδια που συνηθίζονταν ήταν του ξενιτεμένου. Πολλοί χωριανοί μας είχαν στα ξένα κάποιο αγαπημένο τους πρόσωπο, κι εκείνη τη μέρα το θυμούνταν και ζητούσαν αυτό το τραγούδι, που στο άκουσμά του δάκρυζαν:

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο
η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ έχω τον καημό σου
Τι να σου στείλω ξένε μου αυτού στα ξένα που 'σαι
να στείλω μήλο σέπεται κυδώνι μαραγκιάζει
να στείλω το δακράκι μου σ' ένα χρυσό μαντίλι
το δάκρυ είναι καυτερό και καίει το μαντίλι.
Να στείλω χαιρετίσματα με τρία χελιδόνια
τόνα να φέρει τους καημούς και το άλλο την αγάπη
Το τρίτο το καλύτερο της ξενιτιάς τα ντέρτια.

Πολλή ζήτηση είχε και το τραγούδι του μικρού, που το ζητούσαν οι μανάδες των μικρών παιδιών. Το τραγούδι αυτό είχε ως εξής:

Ένα μικρό μικρούτσικο μικρό και χαϊδεμένο
τον λούζει - λούζει η μάνα του και στο σχολειό τον στέλνει
τον καρτερεί ο δάσκαλος με μια χρυσή βεργούλα
τον καρτερεί η δασκάλισσα με τρία κλώνια μόσχο
- Πουλί μ' που'ναι τα γράμματα, που'ναι κι ο λογισμός σου;
- Τα γράμματα 'ναι στο χαρτί κι ο νους μου πέρα - πέρα
εκεί που είναι οι όμορφες, πέρα στις μαυρομάτες,
πό'χουν το μάτι σαν ελιά, το φρύδι σαν γαϊτάνι

πο' χουν τα ματοτσίνορα σαν φράγκικο δοξάρι.

Ένα άλλο τραγούδι ήταν το παρακάτω:

Φίον, φίον όμορφη, φίον καμαρωμένη
σου τάζω γιο του Βασιλιά, σου τάζω γιο του Ρήγα.
Δε θέλω γιο του βασιλιά, δε θέλω γιο του Ρήγα,
μον' θέλω τ' αρχοντόπουλο με τις πολλές χιλιάδες
πο'χει τα χίλια πρόβατα τα δυο χιλιάδες γίδια".

Αυτά είναι τα τραγούδια που τραγουδούσαν τα "Λαζαρούδια" το Σάββατο του Λαζάρου, όπως ωραία τα έγραψε και τα έσωσε - μεγάλη η προσφορά του στη λαογραφία του χωριού μας - ο Βαγγέλης Β. Ντόκας.

Ανόθευτα, γνήσια Παλιοχωρίτικα, με πλούσια φαντασία, με νόημα, κάλυπταν τις ιδιαίτερες ανάγκες και επιθυμίες του κάθε νοικοκυριού.

Την επόμενη μέρα, Κυριακή των Βαΐων, όλοι στην εκκλησία ν' ακούσουν το "Ωσαννά εν τοις υψίστοις, ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου" και να πάρουν τα βάγια - κλωνάρια από δάφνη - να τα βάλουν ευλαβικά στο εικόνισμα του σπιτιού τους και εκεί θα μείνουν όλο το χρόνο.

Η Κυριακή των Βαΐων είναι η μέρα που η εκκλησία μοσχοβολάει όχι μόνο από τα κεριά και το λιβάνι αλλά και από την φρεσκοκομμένη δάφνη που την έφερναν για την Άγια αυτή μέρα οι νύφες της χρονιάς, όσες δηλαδή παντρεύτηκαν τον τελευταίο χρόνο. Πήγαιναν σε περιοχές που υπήρχαν δαφνόδεντρα, συνήθως στο Λούντζουνο (Ποτιστικά), έκοβαν κλωνάρια, τα φορτώνονταν στην πλάτη τους και τα πήγαιναν στην εκκλησία, στη Σταμαρία στη Γίντσα, στον Πριάβολο, ή στις Δύο Εκκλησίες, όπου γιορταζόταν κάθε φορά η Κυριακή

των Βαΐων. Το έθιμο αυτό των νυφάδων το έχουν και άλλα χωριά της Ηπείρου.

Τα παιδιά, τα αγόρια μόνο, είχαν στην τσέπη τους και από μια σφυρίχτρα. Την είχαν ετοιμάσει από μέρες μόνα τους από ξύλο φράξινου. Πελεκούσαν κλαδιά από φράξινο με το σουγιά τους, άνοιγαν έντεχνα τρύπες και έκαναν σφυρίχτρες (φουφίτες). Το είχαν συνήθεια τα αγόρια την Κυριακή των Βαΐων να σφυρίζουν έξω στις αυλές της εκκλησίας και να σηκώνουν τον κόσμο με τα σφυρίγματα τους.

Όλη τη Μεγάλη Εβδομάδα παρακολουθούν οι Παλιοχωρίτες με ευλάβεια τις ακολουθίες των Παθών.

Οι νοικοκυρές φροντίζουν να καθαρίσουν το σπίτι μέσα και έξω, να λάμπουν όλα για το Πάσχα. Ετοιμάζουν τα ρούχα που θα φορέσει όλη η οικογένεια. Είναι μέρες που όλο και κάτι καινούργιο θα φορέσουν τη Λαμπρή και τα παιδιά συνήθως πήγαιναν στην εκκλησία με καινούργια παπούτσια (τσαρούχια παλιότερα), που τα καμάρωναν και τα πρόσεχαν, αν και πολλές φορές σαν καινούργια που ήταν τους πλήγωναν τα πόδια γιατί τους τα έφερναν, από τα Γιάννενα συνήθως, χωρίς δοκιμή αν τους κάνουν, και πάντοτε μεγαλύτερα για να περάσουν και την επόμενη χρονιά.

Τη Μεγάλη Πέμπτη η μάνα έβαφε τα κόκκινα αυγά και έψηνε τα κουλούρια για την Πασχαλιά.

Όλη τη μέρα της Μεγάλης Παρασκευής η καμπάνα κτυπούσε λυπητερά.

Όταν το χωριό βρισκόταν στη μεριά της Τρίκας - Ρίγανης κλπ. οι ακολουθίες των Θείων Παθών γίνονταν εναλλάξ στις Δύο Εκκλησίες και στον Πριάβολο, δηλαδή ο Επιτάφιος και τα δώδεκα Ευαγγέλια στη μια εκκλησία και η Ανάσταση στην άλλη. Αλλά και το τριήμερο πασχαλινό πανηγύρι γινόταν την πρώτη μέρα στον Πριάβολο, τη δεύτερη στις Δύο Εκκλησίες

(Άγιο Νικόλαο) και την τρίτη μέρα πάλι στον Πριάβολο.

Τη Μεγάλη Παρασκευή το βράδυ ακολουθούν την περιφορά του Επιτάφιου γύρω από την εκκλησία, δεν μπορούν να πάνε μακρύτερα γιατί το έδαφος και η νύχτα δεν βοηθούν.

Η θεία λειτουργία της Ανάστασης άρχιζε στο Παλιοχώρι στις δύο τα μεσάνυχτα για να γυρίσουν με το πρώτο φως της μέρας στο σπίτι τους οι χωριανοί - μεγάλες οι αποστάσεις και δύσκολοι οι δρόμοι μέσα στη νύχτα-. Τώρα η Ανάσταση γίνεται στις δώδεκα τη νύχτα, όπως σε όλη την Ελλάδα και πάντα στον Πριάβολο.

Έχει τη δική της ξεχωριστή ομορφιά η Ανάσταση εκεί έξω στο "σιάδι" της εκκλησίας μέσα στην ανοιξιιάτικη νύχτα.

Οι πιστοί ανάβουν τις λαμπάδες τους με το "Δεύτε λάβετε φως" βγαίνουν έξω και μαζεύονται γύρω από τον παπά ν' ακούσουν το Ευαγγέλιο και το "Χριστός Ανέστη". Η καμπάνα κτυπά χαρμόσυνα, τα πρόσωπα λάμπουν στο φως των κεριών από τη χαρά της Ανάστασης. Τσουγκρίζουν τα κόκκινα αυγά και χαμόγελα συνοδεύουν τις αναστάσιμες ευχές "Χριστός Ανέστη" "Αληθώς Ανέστη".

Αυτές τις ωραίες εικόνες της Ανάστασης μας τις δίνει ολοζώντανες ο Δ.Σολωμός στο ποίημα του "Η ημέρα της Λαμπρής"

.....
 Χριστός ανέστη! Νέοι, γέροι και κόρες,
 όλοι, μικροί - μεγάλοι, ετοιμαστήτε,
 μέσα στές εκκλησίες τές δαφνοφόρες
 με το φως της χαράς συμαζωχτήτε,
 ανοίξετε αγκαλιές ειρηνοφόρες
 ομπροστά στους Αγίους και φιληθήτε!
 Φιληθήτε γλυκά, χείλη με χείλη,
 πέστε Χριστός Ανέστη, εχθροί και φίλοι!

Δάφνες εις κάθε πλάκα έχουν οι τάφοι,
 Και βρέφη ωραία στην αγκαλιά οι μανάδες,
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφισμένες
 εικόνες, ψάλλουνε οι ψαλτάδες,
 λάμπει το ασήμι, λάμπει το χρυσάφι
 από το φως που χύνουνε οι λαμπιάδες,
 κάθε πρόσωπο λάμπει αι' τ' αγιοκέρι,
 όπου κρατούνε οι Χριστιανοί στο χέρι.

Παλιά, όπως προανέφερα, γύριζαν σπίτι με το ξημέρωμα κι αφού τελείωνε όλη η Θεία Λειτουργία. Με τις αναμμένες λαμπιάδες στο χέρι, έφερναν το φως της Ανάστασης και άναβαν το καντήλι τους.

Διπλά χαρούμενοι οι πιο πολλοί, τότε, γιατί το Πάσχα έφερνε πίσω τους ξενιτεμένους. Ήταν μέρες που έσμιγαν ξανά τ' αντρόγυνα, τα παιδιά με τους γονείς, έσμιγαν τ' αδέρφια, οι φίλοι. Μήνες περίμεναν αυτό το γυρισμό και οι ξενιτεμένοι και αυτοί που έμεναν πίσω και αγνάντευαν τους έρημους δρόμους.

Κουρασμένοι αλλά ευχαριστημένοι έτρωγαν το πρωινό τους και αναπαύονταν λίγο, για ν' αρχίσουν αργότερα την ετοιμασία για το πασχαλινό τραπέζι που το περίμεναν ανυπόμονα, μετά την νηστεία της Σαρακοστής.

Όλοι, μικροί - μεγάλοι, μετά το φαγητό παρόντες στο Χοροστάσι, στον Πριάβολο, στην Παναγία (Σταμαρία), ή στον Άγιο - Νικόλαο (στις Δύο Εκκλησιές), παλιά και στην Αγία Παρασκευή, ανάλογα που ξεχειμώνιαζε το χωριό, δώθε ή κείθε.

Ο χορός που στηνόταν ήταν τότε τρίδιπλος, στον εξωτερικό γύρο οι άνδρες, στο μεσαίο οι γυναίκες και στον εσωτερικό τα κορίτσια. Όλοι με τις παραδοσιακές τους στολές, κάτω από το λαμπρό ανοιξιάτικο ήλιο, έδιναν εικόνες απaráμιλλης ομορφιάς.

Το πασχαλινό πανηγύρι κρατούσε τρεις μέρες. Άρχιζε κοντά στο μεσημέρι και σταματούσε όταν έγερνε ο ήλιος να βασιλέψει.

Όταν γιορτάζαμε τον Άϊ - Γιώργη, τη Δευτέρα του Πάσχα, το ξεφάντωμα συνεχιζόταν στο "σιάδι" του Άϊ - Γιωργιού (λα Σαιντ - Τζώρτζ). Αλλά και μετά το Πάσχα όταν έπεφτε τ' Άϊ - Γιωργιού, όλοι οι χωριανοί παρόντες στην εκκλησία και μετά στο Χοροστάσι για το πανηγύρι, χορός και τραγούδι, μέχρι που έπεφτε ο ήλιος και έπιανε η νύχτα. Το πανηγύρι του Άϊ - Γιωργιού σταμάτησε το 1978.

Επειδή αυτό το πανηγύρι πολλοί Παλιοχωρίτες το νοσταλγούνε πάντα, με πρωτοβουλία του Συλλόγου Παλαιοχωριτών Ιωαννίνων ξαναζωντάνεψε το 1983, καθώς επίσης την 1η Μαΐου του 2000. Ακούστηκαν τα όργανα και χόρεψαν οι Παλιοχωρίτες ξανά κάτω από το ομπρελωτό πουρνάρι εκεί στο "σιάδι" του Άϊ - Γιωργιού, φέρνοντας στο νου τους παλιές λαμπρές θύμησες.

Από παλιά γινόταν πανηγύρι και στις Δύο Εκκλησιές. Σταμάτησε το 1965.

Στις 20 Ιουλίου, γιορτή του Προφήτη Ηλία, όλο το χωριό συγκεντρωνόταν στο Γυαλί, στο εκκλησιάκι του, στο Σαιντ - Ηλίου.

Από το 1959 άρχισε να γίνεται και εκεί πανηγύρι, αλλά λίγο αργότερα καθιερώθηκε και γίνεται το πανηγύρι αυτό στο κέντρο στη Σαλατούρα, την παραμονή το βράδυ και ανήμερα του Άϊ - Λιά (Πληρ. Ιερέας Παπα - Γιώργης Ρώιμπας).

Το πιο ωραίο όμως, το πιο ζωντανό πανηγύρι, το πανηγύρι της χρονιάς για τους Παλιοχωρίτες, ήταν το Μαχούστι, καθιερωμένο από πολύ παλιά.

Γινόταν στις 8 Σεπτεμβρίου - Γέννηση της Θεοτόκου - στον Πριάβολο πάντα και ήταν κάποτε πραγματικό ξεφάντω-

μα για όλους. Ξεφάντωμα και για τους ξενιτεμένους που η νοσταλγία για το χωριό και το Μαχούσι τους έφερνε τέτοια μέρα πίσω στον τόπο τους ν' ακούσουν το κλαρίνο ν' αντιλαλάει στις πλαγιές, να χορέψουν, να τραγουδήσουν και να πάρουν απόθεμα ζωής για το γυρισμό στη μαύρη ξενιτιά.

Στο Μαχούσι ερχόταν και πολύς κόσμος από τα γύρω χωριά και έτσι για να χορέψουν και να μη μείνει κανένας παραπονεμένος κρατούσε παλιότερα δύο μέρες, την πρώτη μέρα χόρευαν οι ξενοχωρίτες και τη δεύτερη οι Παλιοχωρίτες.

Παραστατικά και με ζωντανούς στίχους μας περιγράφει το Μαχούσι ο Βαγγέλης Βλ. Ντόκας με ένα ποίημα του, που δημοσιεύτηκε στη "Φωνή των Παλιοχωριτών" ¹.

Το παραθέτω ατόφιο και μετά από αυτό δεν έχω τίποτε περισσότερο να γράψω εγώ για το Μαχούσι, το παλιό αξέχαστο Μαχούσι.

ΠΑΛΙΕΣ ΜΝΗΜΕΣ

Το Μαχούσι

του Βαγγέλη Βλάση Ντόκα (1958)

Σήμερα οχτώ Σεπτέμβριου, αρχή του φθινοπώρου
ήρθαμε στον Πριάβολο, στο ετήσιο πανηγύρι,
όλοι καλοστόλιστοι, γιορτιάτικα ντυμένοι
και νιές και νιοί, μεσήλικοι, πολλοί ξενιτεμένοι
ξενοχωρίτες φίλοι μας κι αλαργινοί γνωστοί μας.

1. "Η Φωνή των Παλιοχωριτών", φύλλο 31, σελ.12.

*Πανηγύρι (Μαχούσι) 1954 στον Πριάβολο. Λίγο πριν αρχίσουν
τα τραγούδια και ο χορός.*

Οι οργανοπαίχτες του χωριού λένε καλά τραγούδια
 Το λέει ο Τάκης Σιδεράς, το κελαηδάει ο Παύλος
 και πάει ο τρίδιπλος χορός καμαρωτά κι ωραία
 και πλέκεται ο Έρωτας, απ' τα γλυκά τα μάτια
 κι απ' τους μαγνήτες των ματιών, μέσ' στις καρδιές ριζώνει.

Χαρά στα νιάτα του χορού, χαρά στους χορευτάδες,
 που στις φιγούρες του χορού στάζουνε του σεβντάδες,
 Το Παλιοχώρι σήμερα σφίγγει στην αγκαλιά του,
 τα σκορπισμένα του παιδιά, που ζούνε μακριά του.
 Μια δεύτερη πατρίδα τους έχουν κι ευδοκιμούνε
 μα την Ιθάκη νοσταλγούν και κάποτε γυρνούνε!

Μέσα στον κόσμο άπλωσανπραμάτεια οι γυρολόγοι,
 Τόπια, σφυρίχτρες, ζαχαρικά, φλογέρες, κομπολόγια,
 κι ο παντοπώλης του χωριού κρατάει τραμουτζάνα
 βάζει στις κούπες το κρασί και πίνουνε αντάμα
 οι μερακλήδες του ποτού, που ξέρουν και γλεντούνε.

Ξενιτεμένα μου παιδιά κι από καιρούς φευγάτα
 τον τόπο μην ξεχάσετε και την καλή πατρίδα,
 ένα καλό προσκύνημα, μας πρέπει κάθε χρόνο,
 να'ναι τα πανηγύρια μας, κρίκοι να μας συνδέουν,
 να μη χαθούν τα ήθη μας, μην ξεραθούν οι ρίζες.
 Ο τόπος ξέρει να μιλά, να μας γλυκοκαρδίζει,
 εδώ οι μνήμες μας ξυπνούν και η καρδιά ραγίζει.

Τώρα ο Ήλιος έγειρε χλωμός στα Πετροβούνια.
 Παιδιά καλές αντάμωσες, καλά ταξίδια ξένοι,
 του χρόνου να ξανάλθετε στου Πριάβολου τη ράχη
 ν' ανάψτε το κεράκι σας, της Παναγιάς τη χάρη
 και τούτο το αντάμωμα, πάντα συνέχεια νάχει!

Χρόνο με το χρόνο σταθερά και μοιραία το Μαχούστι χάνει τη λαμπρότητα και την ζωντάνια του, αργοσβήνει, γίνεται ανάμνηση, αργοσβήνει μαζί με το χωριό. Ο κόσμος έφυγε, το σχολείο από χρόνια κλειστό (1970). Τώρα οι χωριανοί μας έρχονται και φεύγουν μαζί με τον Αύγουστο, γυρίζουν στις πόλεις στις δουλειές τους, τα παιδιά στα σχολεία τους, πίσω μένουν οι γέροι και οι γριές, τι Μαχούστι να γίνει χωρίς τα νιάτα, χωρίς τον τρίδιπλο χορό! Γι' αυτό το Μαχούστι αποκαλέστηκε τώρα "πανηγυράκι των γερόντων".

Τώρα τη ζωή στο χωριό τη δίνει το πανηγύρι του 15αύγουστου, Κοίμηση της Θεοτόκου, που καθιερώθηκε από το Σύλλογο Παλαιοχωριτών Ιωαννίνων το 1980 για ν' ανταποκριθεί στις σημερινές συνθήκες ζωής των ξενιτεμένων. Είναι ο μήνας που οι Παλιοχωρίτες, όπου και αν βρίσκονται, λαχταρούν να βρεθούν στο χωριό, έτσι οι στράτες, τα σπίτια και το Μεσοχώρι ζωντανεύουν για λίγο. Οι αναμνήσεις μιας άλλης εποχής φτερουγίζουν γύρω τους "θυμάσαι τότε, θυμάσαι τούτο, θυμάσαι κείνο, θυμάσαι τον μπάρμπα Γιώργη, θυμάσαι τον μπάρμπα Μήτρο, θυμάσαι, θυμάσαι ...", όλο νοσταλγία για κάτι που χάθηκε οριστικά.

Η νόστιμη όμως βραστή γίδα που προσφέρεται σε όλους τους πανηγυριώτες στον Πριάβολο, με πρωτοβουλία της Αδελφότητας Παλαιοχωριτών Αθήνας και του Συλλόγου Παλαιοχωριτών Ιωαννίνων, ανήμερα της Παναγίας, και το κλαρίνο - το αθάνατο κλαρίνο - που αγγίζει τις καρδιές όλων με τις ίδιες παλιές μελωδίες, δίνουν την ζωντάνια και το κέφι ξανά και ζουν και χαίρονται τη σημερινή πραγματικότητα με τη δική της ομορφιά.

Αντάμωμα, χορός, τραγούδι από την παραμονή το βράδυ της Παναγιάς μέχρι τα ξημερώματα της επόμενης μέρας.

Η αλήθεια είναι ότι τον Αύγουστο βοηθάει και ο καιρός,

Δεκαπενταύγουστος 1995 στον Πριάβολο. Και "ο χορός καλά κραιεΐ".

γιατί το Σεπτέμβριο συχνά οι φθινοπωρινές βροχές δυσκολεύουν το Μαχούσι.

Ο Πριάβολος στον οποίο αναφέρθηκα πολλές φορές είναι - για όσους δεν τον ξέρουν - ένας καταπράσινος επιβλητικός λόφος που δεσπόζει στη περιοχή, πάνω από την Σαλατούρα, την πλατεία του χωριού. Η εκκλησία στην κορυφή, αφιερωμένη στην Γέννηση της Θεοτόκου, και κοντά της, εκεί στο πλάι, το κοιμητήριο και το χοροστάσι, τριάδα αχώριστη στην αγκαλιά των πολύφυλλων δέντρων που την τριγυρίζουν, είναι σημείο αναφοράς και αγάπης για όλους τους Παλιοχωρίτες, γιατί εκεί αδελφωμένα οι χαρές και οι λύπες τους, το δάκρυ και το γέλιο, το τραγούδι και ο θρήνος υφαίνουν, χρόνους και χρόνους, τον ιστό της ζωής τους.

Η Σ χ ο λ ι κ ή Γ ι ο ρ τ ή. Μια άλλη σημαντική γιορτή για το Παλαιοχώρι ήταν η Σχολική Γιορτή.

Το τρίτο δεκαήμερο του Ιουνίου, που τελείωνε η σχολική χρονιά, καρδιοχτύπια για μικρούς και μεγάλους. Τα παιδιά με την ανησυχία αν θα περνούσαν στην άλλη τάξη, αν θα προβιβάζονταν, αλλά την ίδια ανησυχία είχαν και οι γονείς τους.

Άλλη ανησυχία, αγωνία σχεδόν, πως θα τα καταφέρουν με τα ποιήματά τους οι μικρότεροι μαθητές και πως με τους διαλόγους της παράστασης που έδιναν οι μεγαλύτεροι μαθητές.

Πρόβες και πάλι πρόβες και στο σχολείο και στο σπίτι. Την ίδια ανησυχία είχαν και οι μεγάλοι για τα παιδιά τους. Μήπως τα χάσουν μπροστά στον κόσμο; γιατί η αυλή του σχολείου ήταν γεμάτη κόσμο, όλοι οι χωριανοί παρόντες. Ήταν πολύ σημαντική, διαφορετική από τις άλλες, η Σχολική Γιορτή για το χωριό και δεν έλειπε κανένας.

Τη μεγαλύτερη δυσκολία την είχαν τα "Πρωτάκια", ήταν η χρονιά που άρχιζαν να μαθαίνουν τα ελληνικά, να μιλούν και

να γράφουν ελληνικά γιατί μέχρι τότε μιλούσαν μόνο βλάχικα - μητρική γλώσσα.

Θυμάμαι ακόμα τώρα με πόση αγωνία "πρωτάκι" κι' εγώ είπα το ποιηματάκι μου κρατώντας στην αγκαλιά μου μια πάνινη κούκλα, εκεί στην αυλή του σχολείου στη Γίντσα.

Το κλειστό σχολείο της Γίντσας

Κούκλα μου αγαπημένη
πως επέρασες καημένη
μοναχή τόσον καιρό;

έκλαιγες μικρό κουκλάκι
πλαγιασμένο στο κουτάκι
όπως κλαίει το παιδάκι
και τη μάνα του ζητεί;

Και πόση ανακούφιση ένιωσα που κατάφερα να το πω χωρίς να τα χάσω και να βάλω τα κλάματα όπως κάποια άλλα παιδάκια.

Αυτές οι λίγες γιορτές, που ανέφερα παραπάνω και κάποιος γάμος που και που, ήταν ό,τι είχαν οι Παλαιοχωρίτες για να διασκεδάσουν, να ξεφύγουν λίγο από την σκληρή τους καθημερινότητα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ

Και τα τραγούδια λόγια 'ναι που ιστορίες λένε
Μ' αυτά μιλούνε οι καρδιές, μ' αυτά γελούν και κλαίνε¹

Πλούσια η Ήπειρος σε δημοτικά τραγούδια, πλούσια σε παραδοσιακούς χορούς, με τα δικά της πάντα μουσικά όργανα στα οποία πρωτοστατεί το κλαρίνο.

Ό,τι άγγιζε τους ανθρώπους της, το έκαναν τραγούδι, ό,τι συντάραζε τη μικρή τους κοινωνία (Βασιλαρχόντισσα - απαγωγή), το έκαναν τραγούδι. Όλα τα πάθη και τα παθήματα της καθημερινής τους ζωής τα έκαναν στίχους και μελωδία και τα τραγουδούσαν.

Τραγούδια της κλεφτουριάς, όπως "ο Κατσαντώνης", ο θρυλικός ήρωας από το γειτονικό μας χωριό, το Πετροβούνι, που βγήκε από μικρός κλέφτης στα βουνά και πολεμούσε νύχτα - μέρα τους Τούρκους όπου τους έβρισκε. Είχε κηρύξει αδυσώπητο πόλεμο κατά των Τουρκαλβανών του Αλή Πασά, είχε γίνει ο φόβος και ο τρόμος τους.

Ο λαός μας τραγούδησε τα κατορθώματα του αλλά και το μαρτυρικό τέλος του στα Γιάννενα.

Ένα από τα πολλά δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στον θρυλικό κλέφτη είναι και το παρακάτω:

1. Ε. Φωτιάδου. Άτιτλο. Ιωάννινα 1996.

Έχετε γειά ψηλά βουνά
 και σεις κρύες βρυσούλες
 και σεις Τζουμέρκα κι' Άγραφα
 παληκαριών λημέρια.
 Αν δήτε τη γυναίκα μου
 αν δήτε και το γιο μου
 πήτε τους πως με πιάσανε
 με προδοσιά και δόλο.
 Αρρωστημένο μ' εύρανε
 ξαρμάτωτο στο στρώμα
 σαν το μωρό στην κούνια του
 στα σπάργανα δεμένο².

Επίσης συχνά τραγουδιέται στο χωριό μας και το παρακάτω δημοτικό τραγούδι της κλεφτουριάς.

Ανάρια - ανάρια τάριχναν οι κλέφτες τα ντουφέκια
 τ' ήταν οι μαύροι λιγοστοί, πέντ' έξι, οχτώ νομάτοι
 κι ο καπετάνιος έλειπε κι ο καπετάνιος λείπει.
 Πάει να βαφτίσει ένα παιδί, να κάνει έναν κουμπάρο
 να το χει ο μαύρος γύρισμα, στο "πάει" και στο "έλα".

Απλά δείγματα κλέφτικων τραγουδιών τα παραπάνω, από τα αναρίθμητα που τραγουδιούνται σε όλη την Ελλάδα, γιατί η μοίρα των Ελλήνων ήταν και είναι πάντα κοινή.

Επίσης τα τραγούδια για τους ηρωικούς αγώνες των Σουλιωτών και των Σουλιωτισσών κατά των Τούρκων δεν σταμάτησαν ποτέ να τραγουδιούνται. "Η Δέσπω του

2. Εγκυκλ. Ηλίου τ. 10 σελ. 515.

Μπότσαρη", "Η Γριά Τζαβέλαινα" και άλλα και άλλα πολλά.

Θυμούμαι πως στο σχολείο μας, στην Τρίκα, στο Παλιοχώρι στην Α΄ Δημοτικού, αρχίσαμε να μαθαίνουμε τα πρώτα βήματα παραδοσιακού χορού με το ανεπανάληπτο δημοτικό τραγούδι:

"Έχε γεια καημένε κόσμε,
 έχε γεια γλυκιά ζωή,
 και συ δύστυχη πατρίδα
 έχε γεια παντοτινή.
 Έχετε γεια βρυσούλες
 λόγγοι, βουνά, ραχούλες.
 Στη στεριά δεν ζει το ψάρι
 ουτ' ανθός στην αμμουδιά
 κι οι Σουλιώτισσες δεν ζούνε
 δίχως την ελευθεριά".

Ένα τραγούδι που μέσα σε λίγους στίχους κλείνει όλη τη δυστυχία αλλά και όλο το μεγαλείο του σκλαβωμένου λαού μας.

Ας προχωρήσουμε όμως και στα άλλα είδη τραγουδιών.

Στο χωριό μας, το Παλιοχώρι Συρράκου, ακούγονταν και ευτυχώς ακούγονται ακόμα τραγούδια της αγάπης, τα πανέμορφα τραγούδια της αγάπης.

Οι Παλιοχωρίτες αγαπούν πολύ το δημοτικό τραγούδι και το χορό. Όχι μόνο στα πανηγύρια, στους γάμους και στα άλλα γλέντια, ονομαστικές εορτές, βαφτίσια κλπ. αλλά σε κάθε ευκαιρία που δίνεται, μια μικρή συντροφιά αν γίνει στο καφενείο ή στο σπίτι, με ένα ρακοπότηρο στο χέρι και το τυρί και η ελιά στο πιάτο, το κέφι έρχεται γρήγορα και δεν αργεί ν' αρχίσει το τραγούδι και αν ανάψει για καλά μπορεί ν' αρχίσει και ο χορός.

Οι Παλιοχωρίτες, όχι απλώς αγαπούν το δημοτικό τραγούδι, αλλά το τραγουδούν και το ζουν. Δίνουν τόνο, χρώμα και μελωδία στα λόγια, τραγουδούν με πάθος και μεράκι που σε καθηλώνουν να καθήσεις να τους ακούσεις και λες μέσα σου αυτοί εδώ οι άνθρωποι, αυτοί εδώ οι βλάχοι δεν θα πεθάνουν ποτέ, δεν θα χαθούν, είναι τόση η ζωντάνια τους.

Χρόνια τώρα, από το 1983, με πρωτοβουλία των πολιτιστικών φορέων, το μικρό μας χωριό έχει καθιερώσει "τα παλιοχωρίτικα" που γίνονται κάθε καλοκαίρι.

Στα πλαίσια αυτής της εκδήλωσης, αφιερώνεται από το 1995, μια βραδιά στα παραδοσιακά μας τραγούδια.

Μαζεύονται δηλαδή οι χωριανοί στο Πολιτιστικό Κέντρο του χωριού, μια ορισμένη απ' το πρόγραμμα βραδιά κι' αρχίζουν να τραγουδούν παλιά τραγούδια, ή ο καθένας μόνος του όπως τα έχει ακούσει και όπως τα θυμάται ή και άλλοι μαζί του. Είναι η βραδιά των αναμνήσεων.

Εκτός από τη χαρά και την ευχαρίστηση που δίνουν στους παρευρισκόμενους οι γνήσιοι και απλοί αυτοί τραγουδιστές του χωριού μας, πιστεύω ότι η εκδήλωση αυτή θα έχει σαν αποτέλεσμα να ζωντανέψουν ξανά τραγούδια που τα έχουμε ξεχάσει, θα ανασκαλίσουμε όλοι το μυαλό μας να θυμηθούμε παλιά δημοτικά τραγούδια που τα έχουμε ακούσει από τους γονείς και τους παππούδες μας κάποτε και έτσι θα μπορέσουμε να τα ξανατραγουδήσουμε. Τώρα που όλα έχουν πάρει το δρόμο του αφανισμού, υπάρχει μια μικρή ελπίδα με αυτή την εκδήλωση κάτι να μείνει, κάτι να σωθεί από τα όμορφα αυτά παλιά τραγούδια, βλάχικα και ελληνικά, βγαλμένα από την ψυχή του λαού μας και δεμένα με την ιστορία του τόπου μας και τη φύση των ψηλών βουνών μας.

Ίσως τώρα να μπορέσουμε να τα καταγράψουμε και να τα αφήσουμε παρακαταθήκη στις γενιές που έρχονται.

Ο πατέρας μου ο Γιώργος Μπούζας, ήξερε πολλά δημοτικά τραγούδια, κι όταν άρχιζε το τραγούδι, το έλεγε τόσο όμορφα, τόσο ζωντανά που μαζεύονταν όλοι γύρω του να τον ακούσουν, άναβε το κέφι, τους έπιανε ενθουσιασμός και μερικοί έπιαναν το χορό και ας ήταν μέσα στο σπίτι, εκεί στην Πλάκα στη Αθήνα.

Δυστυχώς έφυγε νωρίς, σε ηλικία 58 χρονών, το 1954, σε εποχή που δεν μπορούσαμε να καταγράψουμε τα τραγούδια του.

Η μελωδία χάθηκε, θα αναφέρω όμως παρακάτω τα λόγια από μερικά τουλάχιστον τραγούδια που τραγουδούσε, όπως τα άκουσα πολλές φορές.

Ανάμεσα τρεις θάλασσες

- Ανάμεσα τρεις θάλασσες,
τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
πύργος θεμελιωμένος,
νεράτζι και λεμόνι (δις).
- Κι απάνω κόρ' εκάθονταν
τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο
ωχ και τα φλουριά αρμαθιάζει,
νεράτζι και λεμόνι (δις).
- Αρμάθιαζε, ξερμάθιαζε,
Τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
ωχ ν' εννιά αρμαθούλες φτιάχνει,
νεράτζι και λεμόνι (δις).
- τις πέντε βάζει στο λαιμό,
τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
ωχ τις τέσσερις στα χέρια,
νεράτζι και λεμόνι (δις).
- και με τον ήλιο μάλωνε

τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 ωχ με τον ήλιο μάλωνε
 νεράτζι και λεμόνι (δις).

- Για έβγα ήλιε μ' για να βγω,
 Τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο
 ωχ για λάμψε για να λάμψω
 νεράτζι και λεμόνι (δις).

- Ν' εσύ ήλιε μου κι αν θα βγεις,
 Τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 ωχ μαραίνεις τα χορτάρια
 νεράτζι και λεμόνι (δις).

- Μα εγώ ν' ήλιε μου κι αν θα βγω
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο
 ωχ μαραίνω παληκάρια
 νεράτζι και λεμόνι (δις).

Κυνηγούσα ένα πουλάκι

Τούτο το - μαύρα μου μάτια,
 τούτο το καλοκαιράκι (δις)
 κυνηγούσα ένα πουλάκι.

Κυνηγούσα - μαύρα μου μάτια,
 κυνηγούσα προσπαθούσα (δις)
 να το πιάσω δε μπορούσα.

Ρίχνω τη - μαύρα μου μάτια,
 Ρίχνω τη χρυσόβαργά μου (δις),
 ν' άρθει το πουλί κοντά μου.

Το πουλί - μαύρα μου μάτια,
 το πουλί μου λέει να απέχεις (δις)
 γιατί διάφορο δεν έχεις.

Μηλίτσα

- Μηλίτσα μ' που'σαι στο γκρεμό
στα μήλα φορτωμένη,
τα μήλα σου τα ορέγομαι,
μα το γκρεμό φοβάμαι.

- Κι αν το φοβάσαι το γκρεμό
έλα το μονοπάτι.

- το μονοπάτι μ' έβγαλε
σ' ένα ρημοκλησάκι,
πούχει σαράντα μνήματα
αδέλφια και ξαδέλφια.

Κι ένα μνήμα 'ταν μονάχο
ξεχωριστό από τ' άλλα.

Ακούω το μνήμα να βογγά
να βαριαστενάζει

- Τι έχεις μνήμα μ' και βογκάς
και βαριαστενάζεις;

Ποιός είσαι συ που με πατάς
στα μάτια και στα φρύδια;

Αν είσαι κάνας γέροντας
τη στράτα μου να πάρεις,
κι' αν είσαι κάνας νιούτσικος
να ζήσεις όπως είσαι.

Αυτά τα μάτια σ' Δήμο μ' τα όμορφα

- Ν' αυτά τα μάτια σ' Δήμο μ' τα όμορφα (δις)
τα φρύδια σ' τα γραμμένα, μωρ' γεια σου αγάπη μ' γειά,
τα φρύδια σ' τα γραμμένα, σε κλαιν' τα μάτια μου.

- Ν' αυτά με κάνουν, Δήμο μ' κι' αρρωστώ (δις),

με κάνουν και πεθαίνω, μωρ' γεια σου αγάπη μ' γειά
 με κάνουν και πεθαίνω, σε κλαιν τα μάτια μου.

- Για πάρε Δήμο μ' το σπαθάκι σου (δις)

και βάλτο στην καρδιά μου, μωρ' γειά σου αγάπη μ' γειά
 και βάλτο στην καρδιά μου, σε κλαιν τα μάτια μου.

- Για μάσε Δήμο μ' και το αίμα μου (δις)

σ' ένα χρυσό λιγένι, μωρ' γειά σου Δήμο μ' γειά
 σ' ένα χρυσό λιγένι, σε κλαιν τα μάτια μου.

- Και σύρτο Δήμο μ' στα εννιά χωριά (δις)

στα πέντε Βιλαέτια μωρ' γειά σου Δήμο μ' γειά
 στα πέντε Βιλαέτια, σε κλαιν τα μάτια μου.

- Κι αν σε ρωτήσουν Δήμο μ' τι έχεις αυτού (δις)

το αίμα της αγάπης μωρ' γειά σου Δήμο μ' γειά
 το αίμα της αγάπης, σε κλαιν τα μάτια μου.

Πως μπορούμε να ξεχάσουμε, να μην αναφέρουμε τα πανέ-
 μορφα δημοτικά μας τραγούδια που χρόνια ακούγονταν στις
 πλαγιές του χωριού μας.

1. Κόφτην Ελένη μ' την ελιά
 γιατί τρελαίνεις τα παιδιά.

2. Νερατζούλα φουντωμένη
 που ' ναι τ' άνθη σου.

3. Μπήκαν τα γίδια στο μαντρί
 τα πρόβατα στη στρούγκα
 κι η Χρύσω μ' δεν εφάνηκε
 να ροβολάει στη στάνη.

4. Αγγέλω μ' κρένει η μάνα σου
 δεν ξέρω τι σε θέλει.

5. Κει πέρα βγαίνει ένας καπνός
 σαν τι καπνός να βγαίνει,

- οι βλάχοι κάνουν μια χαρά
παντρεύουνε τη Λάμπρω.
6. Μωρή κοντούλα Λεμονιά.
 7. Κίνησα ν' αρθώ ένα βράδυ
Ντίνα η Κωνσταντίνα μου.
 8. Σήκω Δημήτρω μ' κι' άλλαξε
και βάλε τα καλά σου.
 9. "Διαμαντούλα" (κάτω στα δασιά
πλατάνια στην κρυόβρυση).
 10. "Η Βασίλαρχόντισσα" που η απαγωγή της από τους
ληστές και η απελευθέρωση της με λύτρα έγινε τρα-
γούδι, τραγούδι και χορός.
 11. "Ο Μενούσης"
 12. "Ο Ρόβας"
 13. "Τα παιδιά της Σαμαρίνας"
 14. Ξύπνα περδικομάτα μου
τι ήρθα στο μαχαλά σου.
 15. Φίλοι μου για δεν τρώτε,
για δεν πίνετε;
 16. Σε τούτην τάβλα που' μάστε
σε τούτο το τραπέζι.

Τα τρία τελευταία είναι τραγούδια του γάμου, αλλά τα τραγουδούσε ο πατέρας μου καθώς και άλλοι Παλιοχωρίτες σε κάθε γλέντι και ιδίως το πανέμορφο "Ξύπνα περδικομάτα μου", που τραγουδιέται από την πομπή του γαμπρού όταν μπαίνει στην αυλή της νύφης για να την πάρει και να την οδηγήσει στην εκκλησία. Ας θυμηθούμε επίσης και τα τραγούδια:

1. Πάνω σε ψηλή ραχούλα
κάθεται μια βλαχοπούλα

- και τη ρόκα της κρατάει
προβατάκια αρνιά φυλάει.
2. Στην κεντισμένη σου ποδιά
μωρ' βλάχα, βλαχοπούλα.
3. Μου παρήγγειλε τ' αηδόνι
με το πετροχελιδόνι
να του χτίσω τη φωλιά του.
4. Τα πη μαναμ' τα πήρανε τα πρόβατα
τα πήρανε απ' τη στρούγκα
βλάχα μ' τσελιγκοπούλα.
5. Αφήνω γεια στις όμορφες
και γεια στις παντρεμένες
κι εγώ θα πάω στα Γιάννενα
σου Μπέη τα σαράγια.

Και άλλα και άλλα πολλά. Μερικά από αυτά πέρασαν τα σύνορα της Ηπείρου σαν τα διαβατάρικα πουλιά και απλώθηκαν και τραγουδιούνται σε όλη την Ελλάδα.

Από τα ηπειρώτικα τραγούδια δεν λείπουν τα τραγούδια της ξενιτιάς.

Ο μισεμός του Έλληνα από τα πανάρχαια χρόνια δεν λείπει να σταματήσει. Η περιοχή μας, η περιοχή της Ηπείρου, έρχεται πρώτη σε ξενιτεμένους, ιδίως από τα χωριά. Η άγονη γη της αλλά και οι Τούρκοι και Τουρκοαλβανοί παλαιότερα ήταν βασική αιτία του μισεμού του Ηπειρώτη. Στα χρόνια μας, στη δεκαετία του 1960, ζήσαμε τη μετανάστευση στη Γερμανία, που ορφάνεψε τα χωριά της Ηπείρου από τους νέους της, ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και πολλοί Παλιοχωρίτες.

Οι στίχοι και η μελωδία ξεπήδησαν αμέσως απ' την ψυχή του λαού μας για να εκφράσουν την πίκρα αυτής της ξενιτιάς που ήταν πραγματικός ξεριζωμός, τα χωριά μας ερήμωσαν.

Η οικογένεια Δημητρίου και Βούλας Μουλαρά - τρεις γενιές - στο πατρικό τους σπίτι τον Ιούνιο 2001. Ξενιτεμένοι από δεκαετίες στην Αμερική, έρχονται νοσταλγικά κατά καιρούς προσκυνητές στο χωριό.

"Στη Γερμανία σέρνονται
τα άμοιρα κορμιά τους
να βγει το μεροκάματο
να θρέψουν τα παιδιά τους".

Ο Δημ. Β. Οικονομίδης στο βιβλίο του "Τα βορειοηπειρωτικά δημοτικά τραγούδια. Τα τραγούδια της ξενιτιάς" (έκδοση 1956) γράφει "όθεν η αποδημία υπέρ πάσαν άλλην χώρα επεξετάθη μάλιστα εν Ηπειρώ και δεν υπάρχει χώρα του κόσμου, εις ην να μην έχη εισδύσει ο Ηπειρώτης".

"Ξενιτεμένο μου πουλί
και παραπονεμένο,
η ξενιτιά σε χαίρεται και εγώ έχω τον
καϊμό σου,
τι να σου στείλω ξένε μου
τι να σου προβοδίσω;
να στείλω μήλο σέπεται,
κυδώνει μαραγκιάζει,
να στείλω μοσκοστάφυλο
κι' εκείνο σταφιδιάζει,
να στείλω κάν το δάκρυ μου
σ' ένα χρυσό μαντήλι.
Το δάκρυ μου είναι καυτό
και καίει το μαντήλι
Τι να σου στείλω, ξένε μου,
τι να σου προβοδίσω;"

Πόσες Παλιοχωρίτισσες δεν έχουν τραγουδήσει ή μάλλον μοιρολογήσει με αυτά τα λόγια, καθισμένες στην εξώπορτα του σπιτιού τους, καρτερώντας τον άνδρα τους ή τα παιδιά

τους να γυρίσουν από τη μαύρη ξενιτιά.

Έτσι ακριβώς θυμούμαι και τη μητέρα μου να λέει αυτό το πονεμένο τραγούδι και να στάζει το δάκρυ στην ποδιά της. Είχε βαριά ξενιτιά, για πολλά χρόνια, και από τον πατέρα μου (μόνο ως στρατιώτης έκανε επτά χρόνια και έφθασε μέχρι το Εσκή Σεχήρ - Δορυλαίο - της Τουρκίας) και από τα αδέρφια μου.

Πόσα λέει σ' εμάς τους Ηπειρώτες το Πωγωνήσιο τραγούδι που τώρα τραγουδιέται σ' όλη την Ελλάδα.

"Γιάννη μου το, Γιάννη μου το, Γιάννη μ'
Γιάννη μου το μαντήλι σου, Γιάννη μ' (άϊντε)
τι το 'χεις λερωμένο;

βρε Γιαννή, Γιαννάκη μου

τι το 'χεις λερωμένο;

βρε παλικαράκι μου.

Το λέρωσε, το λέρωσε Γιάννη μ'

Το λέρωσε η ξενιτιά, Γιάννη μ' (άϊντε)

τα έρημα τα ξένα,

βρε Γιαννή, Γιαννάκη μου,

τα έρημα τα ξένα,

βρε παλικαράκι μου.

Πέντε ποτά... πέντε ποτά ..Γιάννη μ'

πέντε ποτάμια το 'πλενα Γιάννη μ' (άϊντε)

και βάψαν και τα πέντε

βρε Γιαννή, Γιαννάκη μου

και βάψαν και τα πέντε

βρε παλικαράκι μου.

Πέρασε και πέρασε και, Γιαννή μ'

πέρασε και η αγάπη σου, Γιάννη μ' (άϊντε)

κι έβαψε κι η καρδιά της

βρε Γιαννή, Γιαννάκη μου
κι' έβαψε κι' η καρδιά της
βρε παλικαράκι μου".

Πόσοι ξενιτεμένοι Ηπειρώτες και ανάμεσα τους και Παλιοχωρίτες δεν γύρισαν βαριά άρρωστοι (κυρίως από φυματίωση) μόνο και μόνο για να κλείσουν τα μάτια τους στον τόπο τους, στο χωριό τους. Η ανέχεια, η σκληρή δουλειά, οι κακουχίες και όλα τα άλλα βάσανα της ξενιτιάς τους εξότωνε και τους έστελνε πίσω χωρίς ελπίδα ζωής.

Τρανό, σκληρό παράδειγμα ο ποιητής Κώστας Κρυστάλλης, ο συμπατριώτης μας από το Συρράκο, που γύρισε από την Αθήνα στην Άρτα, στην αδελφή του, για να πεθάνει εκεί, σε Ηπειρωτική γη που τόσο λαχταρούσε και τραγουδούσε, γιατί στο χωριό του δεν μπορούσε να γυρίσει, ήταν ακόμα σκλαβωμένο.

Πέθανε από φυματίωση σε ηλικία μόλις 26 ετών.

Γράφει ο δύστυχος για την ξενιτιά του τους παρακάτω στίχους:

.....

Αναθεμάσε ξενιτιά με τα φαρμάκια πόχεις
που να τον πω τον πόνο μου, που να τον απορρίξω;
να τον ειπώ στα τρίστρατα τον παίρνουν οι διαβάτες.
Να τον αφήσω στα κλαριά, τον παίρνουν τ' αγριοπούλια!
Κι αν κλάψω, τα φαρμακερά, τα δάκρυα που θα πέσουν;
Αν πέσουνε στη μαύρη γη, χορτάρι δε φυτρώνει,
αν πέσουνε στον ποταμό, ο ποταμός θα στύψει
αν πέσουνε στη θάλασσα, πνίγονται τα καράβια
κι αν τα βαστάξω στην καρδιά, με καιν, με φαρμακώνουν.
Ανάθεμασε ξενιτιά με τα φαρμάκια πο' χεις.

Εκτός από τα κλέφτικα και τα ηρωϊκά τραγούδια, τα τραγούδια της αγάπης και της ξενιτιάς έχουμε και τα ωραία τραγούδια του γάμου, τα οποία θα καταγράψω στο κεφάλαιο "Γάμος".

Επίσης τα γιορταστικά (λατρευτικά), όπως είναι τα τραγούδια του Λαζάρου. Και αυτά θα καταγραφούν στα γιορταστικά έθιμα του χωριού μας. Δεν λείπουν επίσης και τα περιγελαστικά (σατυρικά) που τραγουδιούνται κυρίως τις Αποκριές.

Όσον αφορά τα βλάχικα τραγούδια, με λύπη μου θα αναφέρω ότι τείνουν να εξαφανιστούν. Στο Παλιοχώρι Συρράκου, χωριό με αμιγή βλάχικο πληθυσμό, κυριαρχούν τα δημοτικά τραγούδια στην ελληνική γλώσσα. Τα γνωστά βλάχικα τραγούδια είναι λιγοστά και εκείνοι που τα τραγουδούν ακόμα λιγότεροι.

Στα παλιότερα χρόνια και μέχρι την απελευθέρωση, το 1912, τραγουδούσαν Παλιοχωρίτες στα βλάχικα. Σιγά - σιγά οι γεροντότεροι που τα τραγουδούσαν έφυγαν από τη ζωή και οι νεότεροι σταμάτησαν να τα τραγουδούν. Ξεχάστηκαν τα βλάχικα τραγούδια, μπήκαν και αυτά στο ρεύμα αφανισμού της λαϊκής μας παράδοσης. Σε λίγα χρόνια κανείς από το χωριό δεν θα τα θυμάται, κανείς δεν θα τα τραγουδάει.

Ας μείνουν τουλάχιστον οι στίχοι τους, τα λόγια τους κάπου γραμμένα για να καταχωρηθούν, δυστυχώς, στο αρχείο κάποιου μουσείου γλωσσολογίας.

Τα πιο γνωστά βλάχικα τραγούδια στο Παλιοχώρι είναι:

Μουσάτα

Νάπαρτι ντι βάλια μάρε
νι αλιμπντάρα ούνα μουσάτα.

Κουμ σι αντάρου, κονμ σι φάκου
 ι μι ντούκου τρι ου βέντου.
 Γκαλικάει στρι κάλου γρίβου
 ντετ πρι σους, ντετ πρι γκέσσου
 νου πουτούϊ σι μι αρούκου.
 Γκαλικάει στρι κάλου ρόσου
 ντετ πρι σους, ντετ πρι γκέσου
 μι αρκάει ντι βάλια μάρε.
 Άφλου φιάτα τσι κινσιά
 του σοάρι ούνα παντζατούρα.
 - Μπούνα τζούα σι γκίνι
 τι αφλάει μωρ μουσάτα.
 - Γκίνι βίνιες ρε ουρούτε
 βρεάμε, βρεάμε μωρ' μουσάτα
 β' τσ αντάρου φουστάνι ρόσα
 σ' τσαρούχι κου φούντα μάρι.
 - Νου τι βόει όρε ουρούτε
 αμ ντι μούμανι σ' ντι τάτλουνι
 - Β' τσ αντάρου κάσα ανάλτα
 Τρι τι βεάντα τζόνιλι ι κρεάπα
 σ' τζουνέλιοι, ι πλανταξιάσκα
 - Φούτζι ορέ ουρούτε
 κ' άει φάτσα κα ντι μόρτου
 σ' μουστάκια κα ντι πόρκου
 άϊ μπάργκ σ' μουστάκια κα ντ' αρίτσου.

Απόδοση στην ελληνική

Η όμορφη

Πέρα από τη μεγάλη λαγκαδιά

μου πεναίψαν μια όμορφη.
 Πώς να κάνω, πώς να ράνω
 για να πάω να την δώ.
 Καβάλησα σε άλογο γρίβο
 έδωσα (προσπάθησα) από πάνω, έδωσα από κάτω
 δεν μπόρεσα να ριχτώ (να περάσω).
 Καβάλησα σε άλογο κόκκινο
 έδωσα από πάνω, έδωσα από κάτω
 ρίχτηκα πέρα από τη μεγάλη λαγκαδιά.
 Βρίσκω τη κόρη που κεντούσε
 στον ήλιο ένα μαντήλι.
 Καλή μέρα και καλώς σε βρήκα μωρή όμορφη
 Καλώς ήλθες ρε ασχημομούρη (άσχημε)
 Να με θέλεις, να με θέλεις μωρή όμορφη
 Θα σου κάνω κόκκινο φουστάνι
 και τσαρούχια με μεγάλη φούντα.
 Δεν σε θέλω ρε ασχημομούρη
 έχω από τη μάνα μου και τον πατέρα μου
 Θα σου κάνω σπίτι ψηλό
 για να σε δουν οι λεβέντες να σκάσουν
 και τα παλικάρια να πλαντάξουν
 Φύγε ρε ασχημομούρη
 γιατί έχεις πρόσωπο σαν του πεθαμένου,
 και μουστάκι σαν του γουρουνιού.
 Έχεις γένια και μουστάκι
 σαν του σκατζόχοιρου.

Σόκριλι σ' νιβιάστα

- Νου τι ρ' ντι φιάτα
 Κ' νου β' ποτς ι τρέτσι γκίνι.

Λα νόϊ ιάστι μούντι ανάλτου

ντι νου β' ποτς ι γίνι

- Πετρουνίκλι β' μι φάκου

σ' έου λα βόι β' γίνου

- Λα νόϊ ιάστι ρούουλου μάρι

ντι νου β' ποτς ι τρέτσι

- Πέσκου β' μι φάκου

σ' έου λα βόι β' γίνου

- Λα νόϊ ιάστι σοάκρα ράου

νόρα ουρούτα σ' ντι πέρι

β' βακ' τσατς

- Σοάκρα ράου, νόρα ουρουτ'

σ' νιβιάστ μπουν' μπουν'

τριέλιι β' φατσέ μου.

- Λα νόϊ σούντου κ' νιοι ρ' ι

ντι νου β' ποτς ι τρέτσι

- Π' νι β' λα ρούκου

σ' έου λα βόι β' γίνου.

Απόδοση στην ελληνική

Τα πεθερικά και η νύφη

- Μη γελιέσαι κοπέλα μικρή

να' ρθείς σε μας,

γιατί δεν θα μπορέσεις να περάσεις καλά.

Σε μας είναι βουνό ψηλό

και δεν θα μπορέσεις να' ρθεις

- Πέρδικα θα γίνω

κι εγώ σε σας θα' ρθώ

- Σε μας είναι ποτάμι μεγάλο

και δε θα μπορέσεις να περάσεις

- Ψάρι θα γίνω

κι εγώ σε σας θα' ρθώ

- Σε μας είναι πεθερά κακιά,

κουνιάδα κακιά

κι απ' τα μαλλιά θα πιαστείτε.

- Πεθερά κακιά, κουνιάδα κακιά

και νύφη καλή - καλή

οι τρεις μας θα κάνουμε.

- Σε μας είναι σκυλιά κακά

και δε θα μπορέσεις να περάσεις

- Ψωμί θα τους ρίξω

κι εγώ σε σας θα' ρθώ!

Βούλα

Μωρ' Βούλα μωρ Τσιβούλα

σόρα νι Παρασκευούλα,

τσι άϊ κουσίτσα σ' γκάλπινα

σ' όψια σ' κα τριαντάφυλλου.

Για λεις λα κάλια μάρε

σ' τσ' ντάου ουνα πουρτουκάλι

Για λεις πουν λα ουμπορου

σ' τσ' τζουκ ούνου σμπόρου.

Απόδοση στην ελληνική

Βούλα

Μωρή Βούλα, μωρή Τσιβούλα

αδελφή μου Παρασκευούλα

που έχεις την κοτσίδα σου ξανθιά
και το πρόσωπο σαν τριαντάφυλλο.
Για βγες στο μεγάλο δρόμο
για να σου δώσω ένα πορτοκάλι
Για βγες μέχρι το Ουμπόρου (τοποθεσία)
για να σου πω ένα λόγο.

Το βλάχικο αυτό τραγούδι, γνήσιο Παλιοχωρίτικο, τραγουδιέται και σήμερα στα πανηγύρια.

Φιάτα νίκα

Μώρη φιάτα νίκα,
μώρη φιάτα μψάτα,
τούτα τζούα λα φουντάνα
κου κουσίτσα λα παλτάρη
σι τη βιάντα τζόλιοι σε κριάπα.

Απόδοση στην ελληνική

Κορίτσι μικρό

Κοπέλα μικρή (κορίτσι μικρό)
Μωρή κοπέλα μικρή
μωρή κοπέλα όμορφη
όλη μέρα στη βρύση
με την κοτσίδα στην πλάτη
να σε βλέπουν τα παλικάρια να σκάνε.

Το Παλιοχώρι - Συρράκου δεν διαφέρει στα τραγούδια και τους χορούς από τα άλλα χωριά της Ηπείρου.

Σημαντική ιδιαιτερότητα που βρίσκουμε είναι ότι στο Παλιοχώρι, όπως και στα άλλα βλάχικα χωριά της περιοχής, Συρράκο, Καλαρρύτες, Ματσούκι, Βαθύπεδο (Προσβάλα), τραγουδούν και βλάχικα τραγούδια και πολλά από αυτά χορεύονται.

Οι χοροί που χορεύονται στο Παλιοχώρι είναι:

- Ο συρτός στα "3" (Πατητός): Μωρή κοντούλα Λεμονιά
- Ο τσάμικος
- Ο συρτός "στα 2", συνήθως τον γυρίζουν σε καλαματιανό που χορεύεται σε όλη την Ελλάδα "Το φεγγάρι κάνει κύκλο στης αγάπης μου τον κήπο".

Αλλά και όλοι οι άλλοι χοροί της Ηπείρου χορεύονται στο Παλιοχώρι, όπως "ο Μενούσης", "ο Ρόβας", "Βασιλαρχόντισσα".

"Σαρανταπέντε Κυριακιές κι' εξήντα δύο Δευτέρες,
δεν είδα την αγάπη μου, την αγαπητικιά μου", όπως επίσης και το παρακάτω τραγούδι:

"Μη με στέλνεις μάνα στην Αμερική
γιατί θα μαραζώσω θα πεθάνω εκεί
δολλάρια 'γω δεν θέλω πώς να σου το πω
κάλλιο ψωμί κρεμμύδι και κείνον π' αγαπώ.
Αγαπώ μανούλα μ' κάποιον στο χωριό,
ομορφο λεβέντη και μοναχογιό.
Μ' έχει φιλημένη μεσ' στις ρεματιές
και αγκαλιασμένη κάτω από τις μυρτιές.

Ο χορός των γυναικών, ο κύκλος με τις όμορφες κοπέλες με τις παραδοσιακές στολές, τη μακριά φούστα, την ποδιά, την πόλκα, το κεντητό σιγκούνι (σάρικα), το μαντήλι ομορφοδεμένο, τ' ασημένια γιορντάνια στο στήθος, ζώνη, ασημένιες καρφίτσες, τα κόκκινα τσαρούχια, εκεί στην εξοχή, στο

σιάδι, μπροστά στην εκκλησία, ανεπανάληπτη εικόνα που και αυτή για πάντα έχει χαθεί, έχει αφανισθεί από τον "εκσυγχρονισμό" που έχει σαρώσει ό,τι απλό και όμορφο, παραδοσιακό είχαμε.

Αντίθετα από τη γυναίκα, ο άνδρας πρωτοχορευτής χορεύει με ζωηρές κινήσεις, με άρσεις, πηδήματα και καθίσματα, το δεξί του χέρι πάντα σχεδόν ψηλά στον αέρα, στο πλάϊ τεντωμένο, ή ελαφρά λυγισμένο, το σώμα του το κρατάει όρθιο, καμαρωτό για να φανεί η λεβεντιά του. Μερικοί βάζουν τα δύο δάκτυλα με τέχνη στα χείλη και κάθε τόσο σφυρίζουν δυνατά έτσι που αντιλαλούν χαρούμενα οι πλαγιές.

Στις μέρες μας και ο χορός των γυναικών έχει αλλάξει και προσεγγίζει το χορό των ανδρών. Η γυναίκα κάνει και αυτή φιγούρες και καθίσματα και συχνά κρατάει και αυτή τώρα το χέρι στον αέρα ψηλά.

Το γραφικό διπλό κάγκελο - ο ένας κύκλος, ο εσωτερικός των γυναικών και ο εξωτερικός των ανδρών - και το τρίτο κάγκελο - τρίτος κύκλος πιο μέσα από τον κύκλο των γυναικών από ανύπαντρα κορίτσια - υποψήφιας νύφης -, έχουν και αυτά τώρα εγκαταλειφθεί και άνδρες - γυναίκες χορεύουν όλοι μαζί σ' ένα κύκλο. Ελπίζουμε όμως ότι θα ξαναγίνουν. Η αρχή έγινε τον Αύγουστο του 1996, με την καθιέρωση του ημερήσιου πανηγυριού στον Πριάβολο.

Τα παιδιά από πολύ μικρά παρακολουθούν τους μεγάλους πως χορεύουν, μιμούνται γρήγορα τα βήματα τους, παροτρύνονται και από τους γονείς τους και μπαίνουν και αυτά στο χορό από νωρίς.

Πιο συστηματικά αρχίζουν να μαθαίνουν τους δημοτικούς χορούς στο σχολείο από την Α' τάξη του Δημοτικού μάλιστα, από το δάσκαλο ή τη δασκάλα.

Όλοι πάντως στο Παλιοχώρι, άνδρες - γυναίκες, νέοι και

Ετήσιος χορός της Αδελφότητας Αθηνών , Φεβρουάριος 2002. Εντυπωσίασε η χορευτική ομάδα από Παλιοχωρίτισσες με γνήσιες παραδοσιακές παλιοχωρίτικες στολές.

γέροι χορεύουν καλά και συναγωνίζονται ποιος θα χορέψει καλύτερα.

Η συγχωριανή μας Βασιλική Κ. Ροκά, αναφερόμενη στα λαογραφικά του χωριού μας γράφει: "Ενδεικτικά αναφέρω ως καλύτερους χορευτές τους παρακάτω συγχωριανούς μου που δεν ζούνε πια: Γιώργο Ντόκα το χορό Οσμάν Τάκα, τον Παύλο Γάκη που χόρευε με πολλά τσαλίμια τον Τριτσιμπίδα, τον Γ. Τοπάλη με τον χορό του Γκέκα, τον Γιώργο Κοράκη που χόρευε στα νύχια, τον Σωτήρη Παπαθανάση κ. ά." ¹.

Τα όργανα μουσικής για τα πανηγύρια και τα άλλα γλέντια στο Παλιοχώρι, όπως και σε όλη την Ήπειρο ήταν και είναι το κλαρίνο - χωρίς κλαρίνο πανηγύρι δεν γίνεται - το βιολί, το ντέφι και το λαούτο. Στις μέρες μας μερικές κομπανίες χρησιμοποιούν και κιθάρα.

Παλαιότερα η κομπανία καθόταν στη μέση του χορού για να ακούγεται καλύτερα σε όλους γύρω, γιατί τότε δεν είχαν μεγάφωνα και τις περισσότερες φορές τραγουδούσε ένας από τους οργανοπαίκτες γιατί δεν υπήρχε επαγγελματίας τραγουδιστής. Τώρα κάθονται σε μια γωνιά και ακούγονται με τα μεγάφωνα που χρησιμοποιούν όχι μόνο στο χώρο του πανηγυριού αλλά και πολύ μακρύτερα στις πλαγιές του χωριού. Με τα μεγάφωνα όμως και τα ηλεκτρονικά συστήματα σήμερα έχει χαθεί όλη η απαλότητα της μουσικής, όλη η φυσική μελωδία και του τραγουδιού και των οργάνων. Νιώθεις τη μουσική εγκλωβισμένη μέσα στα ψυχρά ηλεκτρονικά όργανα χωρίς δυνατότητα ν' αγγίξει τις χορδές της καρδιάς μας. Δυστυχώς έχουμε χάσει επαφή με την πραγματική, τη μελωδική μουσική σήμερα.

3. Η Φωνή των Παλαιοχωριτών τ. 61 σελ. 10.

Σκέπτεσαι αν πρέπει να πας στο πανηγύρι ή στο γλέντι, σκέπτεσαι ότι τα αυτιά σου θα βουϊζουν για μέρες από την ηλεκτρονική μουσική - κατ' επίφαση μουσική - σε όλη της την ένταση, σκέπτεσαι ότι η συμμετοχή σου στη διασκέδαση στην ουσία θα είναι ανύπαρκτη, όχι να τραγουδήσεις αλλά ούτε να μιλήσεις δεν θα μπορέσεις.

Στο Παλιοχώρι, όπως γράφει η Β. Κ. Ροκά², έρχονται κατά καιρούς για τα πανηγύρια και τα άλλα γλέντια διάφορες κομπανίες.

Πολύ παλιά η κομπανία του Ζάμπα από τους Καλαρρύτες. Αργότερα εγκαταστάθηκε στο χωριό μας η οικογένεια του Γιώτη Σιδερά από το Μέτσοβο με κύριο επάγγελμα του σιδηρουργού. Στο επάγγελμα του οργανοπαίκτη τον διαδέχτηκαν οι απόγονοι του Γιώργος Σιδεράς και αργότερα ο Τάκης Σιδεράς, που έπαιζε αρχικά βιολί και στη συνέχεια λαούτο και τραγουδούσε μαζί.

Στον Τάκη Σιδερά θα αναφερθώ παρακάτω εκτενέστερα.

Ξακουστά κλαρίνα που πέρασαν από το χωριό μας ήταν του Πάνου Γκόγκου, του Τάκη Αδάμου, του Ψήνα, του Νίκου Ράρρα, του Χαρισιάδη κ. ά.

Για πολλά χρόνια βιολί έπαιζε ο Παντελής Μπεσίρης από τους Καλαρρύτες. Βιολί έπαιζε επίσης για ένα διάστημα μαζί με τον Τάκη Σιδερά και ο Παλιοχωρίτης Παύλος Ρώϊμπας. Μετά το 1960 είχαμε την κομπανία του, Τάκη Αδάμου (κλαρίνο) και του Σωτήρη Μάστορα (λαούτο).

Τα τελευταία 5 - 6 χρόνια στο Παλιοχώρι έρχεται η κομπανία των Γεροδημαίων, γνωστών στην περιοχή. Είναι ο Κώστας Γεροδήμος τραγούδι, ο Νίκος Γεροδήμος βιολί και ο

1. Η Φωνή των Παλιοχωριτών τ. 61 σελ. 9.

Γιάννος Γεροδήμος τραγούδι και λαούτο. Κλαρίνα διάφορα.

Το 1996 είχαμε στο χωριό μας καινούργια κομπανία, το συγκρότημα Διαμάντη, ανώτερου μουσικού επιπέδου γιατί ο κλαρινίστας Γ. Διαμαντής είναι εκπαιδευτής παραδοσιακών τραγουδιών στο Μουσικό Γυμνάσιο Δολιανών.

Επανέρχομαι στον Τάκη (Δημήτριο) Σιδερά. Δεν είναι δυνατόν να μιλάμε για παλιοχωρίτικο πανηγύρι ή γλέντι και να προσπεράσουμε τον Τάκη με δυο λόγια μόνο.

Ο Τάκης ο Σιδεράς "ο Τροβαδούρος των Τζουμέρκων" όπως τον αποκαλεί ο Βαγγέλης Βάσιος³, ήταν ο μοναδικός και ανεπανάληπτος οργανοπαίκτης και μαζί του γλέντησαν γενιές. Στα χρόνια του ο Τάκης ήταν η ψυχή των πανηγυριών αλλά και σε κάθε χαρά, γάμο, αρραβώνα, βάπτιση, γιορτή, αυτός ζωντάνευε το γλέντι.

Με κομπανία στα πανηγύρια ή μόνος του στις γιορτές στα σπίτια αυτός ήταν που πρωτοστατούσε σε όλα, αυτός με το μαγικό βιολί του, το μεγάλο του μεράκι, έδινε το ρυθμό στο τραγούδι και το χορό και τους κρατούσε όλους ξάγρυπνους να τραγουδούν και να χορεύουν μέχρι τα ξημερώματα.

Έρχονταν στιγμές που ο Τάκης γινόταν ένα μαζί τους, δεν ήταν ο επαγγελματίας ήταν ο γλεντζές, τραγουδούσε μαζί τους, αλλά άφηνε και το βιολί του ή το λαούτο, γιατί έπαιζε και λαούτο, και έμπαινε μαζί τους στο χορό και το γλέντι με τον Τάκη δεν έλεγε να τελειώσει.

Όσοι τον έζησαν τον θυμούνται πάντα και νοσταλγούν τα αξέχαστα γλέντια μαζί του. Τέτοιος τραγουδιστής και οργανοπαίκτης, τέτοιος τροβαδούρος, φοβούμαι ότι δεν θα ξανακουσθεί στο Παλιοχώρι. Πέθανε το καλοκαίρι του 1971.

2. Η Φωνή των Παλιοχωριτών τ. 34 σελ. 8.

*“Παλιοχωρίτικα” 1999. Βραδιά με δημοτική μουσική και τραγούδια. Από δεξιά:
Σωτ. Μάστορας, Τάκης Αδάμ, Λευτέρης Κωνσταντίνου και Βαγγ. Γκόγκος.*

Οι κομπανίες παλαιότερα είχαν μοναδική αμοιβή για τη δουλειά τους ό,τι τους έδιναν οι πανηγυριώτες. Έθιμο παλιό, οι συγγενείς και οι φίλοι του πρωτοχορευτή και της πρωτοχορεύτριας που έσερναν το χορό πλησίαζαν τους οργανοπαίκτες και κολλούσαν στο μέτωπο του ενός ή και περισσότερων, κάποιο χαρτονόμισμα, ή έριχναν στο κουτί που είχαν μπροστά τους χαρτονόμισμα ή κέρμα. Το έθιμο αυτό ισχύει και σήμερα σε όλα τα χωριά της Ηπείρου.

Να σημειωθεί ότι στις μέρες μας οι κομπανίες έρχονται σε συμφωνία με τους οργανωτές των πανηγυριών - συνήθως κοινοτικά Συμβούλια - για μια σταθερή αμοιβή που θα πάρουν από τους οργανωτές επιπλέον των όσων θα εισπράξουν στο πανηγύρι.

Αυτό συμβαίνει γιατί οι οργανοπαίκτες τώρα είναι λιγότεροι γι' αυτό περιζήτητοι. Εξάλλου τα τελευταία 15 - 20 χρόνια τα περισσότερα πανηγύρια συνωστίζονται σε μια συγκεκριμένη ημερομηνία - στις 15 Αυγούστου - Κοίμηση της Θεοτόκου - και οι κομπανίες δεν επαρκούν να καλύψουν τις ανάγκες όλων αυτών των πανηγυριών την ίδια μέρα και προτιμούν τα χωριά στα οποία θα πληρωθούν καλύτερα.

Μέχρι τώρα δεν ισχύει αυτό για το Παλιοχώρι. Έρχονται τα όργανα χωρίς συμφωνία και ό,τι πάρουν και είναι πάντα ικανοποιημένοι.

ΑΠΟΚΡΙΕΣ

Μέχρι τη δεκαετία του 1960 το Παλιοχώρι είχε πολύ κόσμο, τα περισσότερα σπίτια ανοιχτά, γεμάτα ζωή και κίνηση. Η ζωή τους δύσκολη αλλά είχε και τις χαρές της. Μόλις έμπαινε ο Φλεβάρης άρχιζαν να σκέπτονται και να ετοιμάζονται για τις αποκριές, γιατί οι αποκριές ήταν ένα πραγματικό πανηγύρι που κρατούσε μέρες. Μικροί-μεγάλοι, άντρες και γυναίκες -γιατί και οι γυναίκες έπαιρναν μέρος σ' αυτό το αποκριάτικο γλέντι- άρχιζαν τις προετοιμασίες του μασκαρέματος που και αυτές ήταν μια διασκέδαση.

Τι θα φορέσουν, τι μάσκες θα βάλουν για να μην αναγνωρισθούν, τι συντροφιάς θα σχηματίσουν για να πάνε από σπίτι σε σπίτι, τι θα παριστάνει η συντροφιά.

Συνήθως κάποιος έκανε τη νύφη, κάποιος τον γαμπρό, άλλοι τα πεθερικά και άλλος τον παπά. Συχνά δεν έλειπε και ο γιατρός με τα γιατροσόφια του (φασόλια, ρεβίθια, φακές, σκόρδα) και το σφονδύλι για ακουστικό.

Άρχιζαν λοιπόν την προετοιμασία από νωρίς, με τα λίγα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους αλλά με εφευρετικότητα και πολλή φαντασία ντύνονταν μασκαράδες και γίνονταν αγνώριστοι, αυτό είχε σημασία.

Έκαναν παράξενες μάσκες με μπογιά κάμελ μαύρη, με χαρτόνια ή δέρματα ζώων, που τα έβαφαν με κάρβουνο ή μπογιά και δεν γνωρίζονταν καθόλου.

Για γένια έβαζαν άσπρο ή μαύρο μαλλί από πρόβατα.

Έβαζαν τα σακάκια τους ανάποδα, φορούσαν μακρυές γυναικείες φούστες, μερικοί ξέθαβαν από τις κασέλες τις φουστάνελες, που στις αρχές του αιώνα τις φορούσαν αλλά που γρήγορα τις εγκατέλειψαν και έγιναν κειμήλια, και τις έβγαζαν στο φως ξανά μόνο για τις αποκριές.

Τα παιδιά είχαν τις δικές τους προετοιμασίες και τις δικές τους συντροφίες.

Η παιδική φαντασία έτρεχε πολύ και έβρισκαν, αν και δεν είχαν πολλές δυνατότητες επιλογής, τα πιο απίθανα πράγματα να φορέσουν για να μασκαρευτούν.

Οι προετοιμασίες αυτές γίνονταν με μυστικότητα από την κάθε συντροφιά ώστε να μην αναγνωρίζονται εύκολα.

Τα παιδιά ξεκινούσαν τις επισκέψεις στα σπίτια το πρωί και όλη μέρα γύριζαν από γειτονιά σε γειτονιά και σκορπούσαν άφθονα γέλια με το ντύσιμο τους, τα αστεία και τα καμώματα τους ώσπου να αναγνωρισθούν. Μετά την αναγνώριση έπαιρναν το κομμάτι, την πίτα τους, και συνέχιζαν το δρόμο για άλλο σπίτι.

Οι μεγάλοι ξεκινούσαν τις "επιδρομές" τους το βράδυ και επειδή τα σπίτια είναι μακριά το ένα από το άλλο, ώσπου να τα περάσουν όλα, ή σχεδόν όλα, τους έβρισκε το χάραμα στο δρόμο.

Το βράδυ, παραμονή της πρώτης Κυριακής (της Αποκριάς) και της δεύτερης (της Τυρινής), χαρούμενες συντροφίες με τα φαναράκια, τις χειρόλαμπες ή τους φακούς στα χέρια ξεκινούσαν με γέλια και τραγούδια, με σφυρίγματα, αστεία και καμώματα για το αποκριάτικο γλέντι.

Αυτά τα βράδια βέβαια τα σκυλιά σε όλα τα σπίτια ήταν δεμένα, γιατί τα σκυλιά στο χωριό μας ήταν καλοί φύλακες δεν άφηναν να πλησιάσει κανένας.

Χειμώνας καιρός, άναβαν και καμιά φωτιά στη διαδρομή

τους να ζεστάνουν τα χέρια τους.

Μετά την αναγνώριση όλων των μασκαράδων στο σπίτι που πήγαιναν ακολουθούσαν οι ευχές και οι νοικοκυραίοι τους πρόσφεραν τσίπουρο ή κρασί -το κρασί παλαιότερα ήταν σπάνιο γιατί το χωριό έχει λίγη παραγωγή και η προμήθεια από τα Γιάννενα δεν ήταν εύκολη. Τώρα που τα αυτοκίνητα φτάνουν άνετα στο χωριό φέρνουν και όλα τα καλούδια από την πόλη, τίποτε δεν λείπει.

Με το ποτό πρόσφεραν και πίτα. Παλιά συνήθεια η κάθε οικογένεια να φτιάχνει τέτοιες ημέρες δύο και τρεις πίτες. Κρεατόπιτα και τυρόπιτα οπωσδήποτε αλλά και η πλατσίντα ή η χορτόπιτα με τυρί μέσα δεν έλειπε από περισσότερα σπίτια.

Οι αποκριές ήταν και είναι παντού η γιορτή του γέλιου και της χαράς. Για τους Παλιοχωρίτες το μασκάρωμα, τα τραγούδια, τα πειράγματα, τα αστεία, ο χορός ήταν μια ευκαιρία να ξεφαντώσουν, να ξεφύγουν από την καθημερινότητα αυτοί οι άνθρωποι της σκληρής ζωής.

Ο Βαγγέλης Ι. Βάσιος μας περιγράφει¹ ένα χαρακτηριστικό αστείο αποκριάτικο παιχνίδι, έθιμο παλιό του χωριού μας. Πρόκειται για το "χάψαρο" ή "χάσκαρο", που το μεταφέρω εδώ όπως ακριβώς το περιγράφει.

"Όταν γίνονταν οι νυχτερινές "επιδρομές" των μασκαρεμένων συνηθίζονταν να βράζει ο νοικοκύρης ένα αυγό σφιχτό, το οποίο στη συνέχεια δενόταν από μια κλωστή. Η κλωστή με τη σειρά της, που κρατούσε το αυγό, δενόταν από το καλαμίδι (πλαστήρι) ή από τη ρόκα.

1. Φωνή Παλιοχωριτών, φύλλο 17, σελ 2.

Ύστερα βρεχόταν το αυγό και το έβαζαν σε πιάτο με αλεύρι, ώστε να αλευρωθεί. Αλλού το έβαζαν σε γιαούρτι. Μετά κρατώντας το από το καλάμι το πηγαινοφέρνανε σε κάθε ένα από την παρέα με τρόπο που ο μεν νοικοκύρης ή η νοικοκυρά να προσπαθεί να αλευρώσει ή να γιαουρτώσει το πρόσωπο προς το οποίο το πρότεινε, εκείνος δε να προσπαθεί να πιάσει το αυγό με το στόμα μόνο και να το φάει".

Το παιχνίδι αυτό με το βρασμένο αυγό είναι ευρύτερα διαδεδομένο γιατί το παίζουν και οι πρόσκοποι όταν μαζεύονται γύρω στην πυρά.

Τα δύο Σαββατοκύριακα της Αποκρέω - Κρεοφάγου και της Τυρινής - Τυροφάγου - έρχονταν και τα όργανα, η κομπανία του Τάκη του Σιδερά μια εποχή, και άρχιζε στο μεσοχώρι ο χορός, ο τριπλός χορός, που κρατούσε ως τη νύχτα.

Ήταν ένα άλλο είδος πανηγύρι, για μικρούς και μεγάλους, μασκαρεμένους και μη, με πειράγματα, με αστεία, με σχόλια ποια συντροφιά ήταν καλύτερη, με τραγούδια και χορούς αποκριάτικους όπως είναι οι χοροί "πως το τρίβουν το πιπέρι" που με τις κωμικές φιγούρες του προκαλεί ξεκαρδιστικά γέλια.

Μπορεί να ήταν ένα ξέσπασμα, ένα ξεφάντωμα οι αποκριές για τους Παλιοχωρίτες, αλλά όλα ήταν μέσα στα όρια της ευπρέπειας και οι θρησκευτικοί κανόνες τηρούνταν απαρέγκλιτα.

Κάθε νοικοκυριό έσφαζε ένα ζώο την εβδομάδα πριν τις πρώτες αποκριές. Το κρέας αυτό το έτρωγαν μέχρι την Κυριακή της Κρεοφάγου, γιατί μετά απαγορευόταν, κι' ήταν αμαρτία. Την εβδομάδα μεταξύ της Κυριακής της Κρεοφάγου -των Απόκρεω- και της Κυριακής της Τυρινής, επιτρέπονταν μόνο τα αυγά και τα γαλακτοκομικά, τυριά, γάλα, τραχανάς, βούτυρο.

*Αθήνα 1987. Το κόψιμο της πίτας και ο αποκριάτικος
χορός της Αδελφότητας Παλαιοχωριτών Αθηνών. Αγόρια
και κορίτσια με παραδοσιακές στολές χόρευαν
Ηπειρώτικους χορούς.*

Την Καθαρά Δευτέρα άρχιζε η Σαρακοστή, σαράντα μέρες νηστεία και εννοούσαν πραγματική νηστεία μέχρι την Ανάσταση.

Τα κυριότερα νησιτίσιμά τους ήταν τα όσπρια -ρεβίθια, φακές, φασόλια-, πατάτες, κρεμμύδια βραστά, μασόντρα (μπατζαριά) χωρίς τυρί μέσα πια. Πλατσίντα άζυμη (Ατζιμη).

Την 25η Μαρτίου, γιορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, μπορούσαν να φάνε μπακαλιάρo ή ψάρια, σιπάνιο είδος τα ψάρια παλαιότερα για το χωριό, δύσκολα να φτάσουν από τα Γιάννενα, χωρίς και να αποκλείονται βέβαια.

Η θρησκευτική ευλάβεια και η προσδοκία της Μεγάλης γιορτής του Πάσχα τους έκανε όλους να δέχονται αγόγγυστα τις δύσκολες ημέρες της μεγάλης νηστείας!

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Υπάρχουν μερικά πράγματα, ανθρώπινες εκδηλώσεις σύμφυτες με την ανθρώπινη φύση, που έχουν, χωρίς καμία αμφιβολία, παγκοσμιότητα.

Είναι το τραγούδι, ο χορός, τα παραμύθια και τα παιχνίδια. Προσαρμοσμένα στο χρόνο και στον τόπο ακολουθούν τις γενιές των ανθρώπων, χιλιάδες χρόνια σαν αναγκαιότητα γι' αυτόν απαραίτητη.

Για το τραγούδι και το χορό έγραψα παραπάνω, στα παραμύθια θα αναφερθώ παρακάτω, σε άλλο κεφάλαιο. Σ' αυτό εδώ το κεφάλαιο, ο λόγος για τα παιχνίδια.

Άσκηση σωματική ή πνευματική ή και τα δύο μαζί το παιχνίδι. Ο αθλητισμός άλλωστε δεν έχει αρχίσει σαν παιχνίδι ή μερικά αθλήματα και σήμερα δεν είναι ή δεν καλούνται <<παιχνίδι;>>.

Θα περιοριστώ μόνο στα παιδικά παιχνίδια, σ' αυτά δηλαδή που παίζαμε στο σπίτι, στη γειτονιά και κυρίως στην αυλή του σχολείου μας στο χωριό, την ώρα του διαλείμματος. Είναι πανελλήνια, τα περισσότερα τουλάχιστον, και παίζονται σε σχολεία και γειτονιές στις πόλεις και τα χωριά.

Τα πιο πολλά είναι ομαδικά, άλλα παίζονται από δύο ή τρία παιδιά μόνο και άλλα τα παίζουν μερικές φορές μόνο τους τα παιδιά, ιδίως τα πιο μικρά, όπως είναι το παιχνίδι <<οι κούκλες>>.

Με τη σημασία του παιδικού παιχνιδιού στη διαμόρφωση

*Καλοκαίρι 1999 στο Παλιοχώρι. Οι μικροί αθλητές αγώνα δρόμου 200 μ. Στέλιος και Λευτέρης Αρβανιτάκης, Σεραφείμ Τριπερίνας, Ηρακλής Χρ. Παπαγεωργίου, Χριστίνα Κοντογιάννη, Χρήστος Κυριαζής και Κων/νος Σαρρής, με τον αρχηγό τους Κώστα Π. Νάκα.
Άλλοι καιροί, άλλα παιχνίδια.*

του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του παιδιού και γενικότερα στην εν γένει αντιμετώπιση της ζωής του ως ενήλικου αργότερα, έχουν ασχοληθεί διαπρεπείς επιστήμονες των σχετικών κλάδων, κοινωνιολόγοι, εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι κλπ. με τελικό συμπέρασμα ότι το παιχνίδι είναι η βάση της ζωής του παιδιού. Το παιχνίδι για το παιδί έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέλει παιδαγωγικής διδασκαλίας.

Με το παιχνίδι αναπτύσσεται το σώμα και το πνεύμα του παιδιού, καλλιεργούνται όλες οι νοητικές του λειτουργίες, η φαντασία του πετάει, η εφευρετικότητα το εξάπτει για ενέργεια. Με το παιχνίδι μαθαίνει να πειθαρχεί και να εντάσσεται ευκολότερα στο κοινωνικό περιβάλλον.

Πριν αρχίσω να αναφέρομαι στα ομαδικά παιχνίδια ή στα παιχνίδια ανά ζεύγη, θα ήθελα να περιγράψω τη διαδικασία έναρξής τους.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος είναι ο κλήρος. Πριν αρχίσει κάποιο παιχνίδι ρίχνουν κλήρο (σκουρτίτσα), κάποιο παιδί παίρνει ένα πετραδάκι, βάζει τα χέρια του πίσω στην πλάτη, το κλείνει στην παλάμη του και μετά προτείνει μπροστά και τις δύο παλάμες κλειστές, όποιος βρίσκει το πετραδάκι (του έπεσε η σκουρτίτσα) αρχίζει το παιχνίδι π. χ. φυλάει για το κρυφτό, είναι η <<μάννα>>.

Άλλος τρόπος για να επιλεγεί αυτός που θ' αρχίσει το παιχνίδι, (η μάννα), είναι να μπουύνε στη σειρά ή να κάνουν κύκλο και ένα παιδί μετράει τα άλλα παιδιά λέγοντας:

εν ντε πίκο ντε
λάμα ρίνα φύσα ντε
εν ντε πιόν
σι λαβόν πι.

Σ' αυτόν που τελειώνει το μέτρημα -το πι- πέφτει ο κλήρος ν' αρχίσει το παιχνίδι ή βγαίνει στην άκρη και το μέτρημα συνεχίζεται μέχρι να μείνει ένα παιδί που θα κάνει τη << μάνα >>. Αυτός που μετράει, βάζει πάντα και τον εαυτό του στο μέτρημα.

Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας χρησιμοποιούν το παρακάτω:

Α μπε μπα μπλομ
του κείθε μπλομ
α μπε μπα μπλομ
του κειθε μπλομ
μπλιμ μπλομ.

Αυτή η διαδικασία έναρξης των παιχνιδιών είναι απαραίτητη και δημιουργεί ένα αίσθημα δικαιοσύνης στα παιδιά. Χωρίς συμβουλές, χωρίς παραινέσεις ή κάποια παρατήρηση παίρνει η παιδική ψυχούλα το μήνυμα <<δεν πρέπει να υπάρχει αδικία >>.

Περιγράφω παρακάτω μερικά από τα συνηθισμένα μας παιχνίδια.

Έχεις φωτιά; (Αι φόκου;)

Είναι ένα παιχνίδι για μικρά παιδιά.

Το παίζουν δύο παιδιά ή ένα παιδί και ένας μεγάλος, παππούς ή γιαγιά συνήθως, για να το απασχολήσουν. Κάθονται κάπου κοντά-κοντά ή ο ένας απέναντι από τον άλλο και το παιχνίδι αρχίζει.

Ο παππούς, ας πούμε, ανοίγει τα δάκτυλα από τις παλάμες του και τα ενώνει έτσι ώστε η άκρη του δείκτη

του ενός χεριού να ακουμπάει στην άκρη του δείκτη του άλλου χεριού, το ίδιο γίνεται με όλα τα δάκτυλα και σχηματίζεται με τις παλάμες μια καμάρα, κάτι σαν κλουβί.

Τότε το μικρό παιδί ακουμπάει το δείκτη του δεξιού του χεριού στην άκρη, στην ένωση, τα δακτυλάκια του παππού και ρωτάει "έχεις φωτιά;" "στην παραπάνω γειτονιά" απαντά ο παππούς.

Το παιδί ακουμπά με τη σειρά τις άκρες από τα άλλα δάκτυλα και ρωτά, "έχεις φωτιά;"

Και ο παππούς απαντά πάντα "στην παραπάνω γειτονιά".

Όταν όμως φτάνει στην άκρη στους δείκτες ο παππούς απαντά "έχω φωτιά".

Το παιδί ξαναρωτά "Να' ρθω να πάρω λίγη;". "Να' ρθεις" λέει ο παππούς.

Ο μικρός ρωτά ανήσυχος "τα' χεις δεμένα τα σκυλιά να μη με φάνε;".

"Τα' χω" απαντά ο παππούς.

Τότε το παιδί ήσυχο βάζει το χεράκι του μέσα στο κλουβί από το άνοιγμα που σχηματίζουν οι δείκτες και οι αντίχειρες για να πάρει "φωτιά".

Ο παππούς όμως, κλείνει τις παλάμες του πιάνοντας το χεράκι του παιδιού μέσα και αλυχτάει γαβ-γαβ σαν να έπεσαν τα σκυλιά επάνω στο παιδί να το φάνε.

Ξεσπούν και οι δύο σε γέλια και το παιχνίδι επαναλαμβάνεται είτε με τους ίδιους ρόλους είτε παίρνοντας ο παππούς την αντίθετη θέση και ζητάει αυτός φωτιά από το μικρό.

Το παιχνίδι αυτό, γνήσιο βλάχικο, παίζεται και σήμερα. Το παίζω με τα εγγονάκια μου και γελούν και χαίρονται με την καρδιά τους.

Η κούκλα

Τα κοριτσάκια μόνα τους στο σπίτι ή με αδελφούλα, σπανάκι με φιλενάδα, γιατί τα σπίτια δεν ήταν κοντά, έπαιζαν με την κούκλα τους που την έφτιαχναν μόνα τους με πολύ απλά υλικά.

Σε ένα μικρό πανάκι -και πανάκια δεν ήταν εύκολο να βρεθούν- έβαζαν λίγο μαλλί ή λίγο χόρτο, το έκλειναν, το έσφιγγαν και το έδεναν με μια κλωστή- έτοιμο το κεφαλάκι-. Έπαιρναν ένα ίσιο ξυλαράκι 5-6 πόντους και το στερέωναν οριζόντια επάνω στο πανάκι στο σημείο του λαιμού έτσι που το ξυλαράκι με το κεφάλι να δίνουν το σχήμα σταυρού- έτοιμα τα χεράκια-.

Μετά έπαιρναν ένα άλλο πανί, το δίπλωναν στη μέση και έκαναν στο σημείο αυτό μία τρύπα από την οποία περνούσαν το κεφάλι, το τύλιγαν γύρω-γύρω (το φάσκιωναν) με ένα άλλο πανί -έτοιμο το κορμάκι-. Έτοιμη η κούκλα, πάντα όμως χωρίς πόδια.

Πολλές φορές βοηθούσε και η μάνα ή η γιαγιά και η κούκλα γινόταν πιο ωραία και πόση χαρά έδινε στα κοριτσάκια αυτή η απλή η τόσο πρωτόγονη κούκλα, θησαυρός τους φαινόταν.

Με την κούκλα της μπορούσε να περάσει η μικρή βλαχοπούλα ώρες ολόκληρες (αν δεν τη έβαζαν να βοηθήσει στο χωράφι, στα πρόβατα, στο σπίτι). Την έβαζε να κοιμηθεί, τη νανούριζε στην αγκαλιά της, της μίλαγε, τη μάλωνε και καμιά φορά- πιστή μίμηση της μάνας της. Όταν ήταν περισσότερα τα κοριτσάκια έπαιζαν και τις κουμπάρες με τις κούκλες τους.

Με πετρούλες ή καλύτερα με τα καπάκια από τα βελανίδια που τα έβαζαν το ένα δίπλα στο άλλο σχημάτιζαν δωματιάκια στο έδαφος και αυτό ήταν το σπίτι τους. Δεν παρέλειπαν να

σχηματίζουν και κάποια αυλή-μαντρί όπου μέσα έβαζαν μικρά βελανίδια, ήταν τ' αρνάκια τους.

Οι πετρίτσες (Κιτριτσιάλι)

Το παιχνίδι "πετρίτσες" παίζεται περισσότερο από τα κορίτσια και συνήθως ανά ζεύγη.

Μαζεύει το κάθε κορίτσι 19 πετρίτσες, 9 ζεύγη + 1, πετραδάκια μικρά δηλαδή, περίπου στο μέγεθος του ρεβυθιού. Τις βάζουν κάτω και τις ενώνουν, πετρίτσες 38 αν τα κορίτσια είναι 2.

Η παίκτρια που αρχίζει το παιχνίδι - της έπεσε η σκουρτίτσα - πιάνει από κάτω με το δεξί χέρι όλες τις πετρίτσες ή όσες πιο πολλές μπορέσει, τις πετάει ψηλά στον αέρα, γυρίζει γρήγορα την παλάμη ανάστροφα (ανάποδα) και προσπαθεί να πιάσει όσες περισσότερες γίνεται.

Αν πιάσει ζυγό αριθμό καίγεται και παίζει η άλλη, αν πιάσει μονό αριθμό τις μοιράζει, παίρνει τις περισσότερες και τις άλλες τις βάζει κάτω. Π.χ. πιάνει πετρίτσες $9:2 = 4,5$ παίρνει τις 5 και αφήνει κάτω τις 4.

Σύμφωνα με έναν όρο του παιχνιδιού, όταν πιάσει 11 πετρίτσες κρατάει μόνο μία και αφήνει τις 10 κάτω.

Το παιχνίδι αυτό παίζεται και σήμερα και από μεγάλες γυναίκες, ιδίως στις καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις "Τα Παλιοχωρίτικα".

Τα πεντόβολα

Τα πεντόβολα είναι ένα παιχνίδι που το παίζουν κυρίως τα κορίτσια, τα αγόρια δεν αποκλείονται, αλλά δεν το πολυσυνηθίζουν.

Παίζεται συνήθως από δύο παιδιά και είναι καλή άσκηση

ταχύτητας και επιδεξιότητας.

Αγαπημένο παιχνίδι από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Τότε είχε το όνομα "πεντάλιθα" και παιζόταν περισσότερο από τα κορίτσια μέσα στο σπίτι.

Τα παιδιά κάθονται κάτω το ένα απέναντι από το άλλο, έχουν βρει πέντε στρογγυλές πέτρες στο μέγεθος μέτριου καρυδιού περίπου και παίζουν ως εξής:

Παίρνει το παιδί που του έπεσε ο κλήρος, τα πέντε πεντόβολα στο δεξί χέρι, ρίχνει το ένα στον αέρα και τα άλλα τέσσερα τα σκορπίζει κάτω μπροστά του (η επιφάνεια πρέπει να είναι ομαλή) και γρήγορα γυρίζει την παλάμη και πιάνει αυτό που έχει ρίξει στον αέρα. Εάν δεν προλάβει να το πιάσει χάνει και συνεχίζει το άλλο παιδί. Εάν το πιάσει το ξαναρίχνει διαδοχικά στον αέρα και πιάνει ένα-ένα τα τέσσερα άλλα πεντόβολα με το ίδιο πάντα χέρι (το δεξί).

Μετά ρίχνει πάλι στον αέρα το ένα πεντόβολο και τα τέσσερα κάτω αλλά προσπαθεί να είναι δυάδες γιατί πρέπει να τα πιάσει δύο-δύο.

Με τον ίδιο τρόπο τα σκορπίζει ξανά κάτω και πρέπει να πιάσει τα τρία μαζί και μετά το ένα και τελικά πρέπει να τα πιάσει και τα τέσσερα μαζί.

Στη συνέχεια σχηματίζει καμάρα κάτω στο έδαφος με τον αντίχειρα και το μέσο δάκτυλο (το δείκτη τον βάζει χιαστί επάνω στο μέσο δάκτυλο) του αριστερού χεριού και ρίχνοντας το ένα πεντόβολο ψηλά περνάει κάτω από την καμάρα ένα-ένα τα τέσσερα πεντόβολα, μετά δύο-δύο, μετά τρία και ένα και τέλος όλα μαζί.

Στις τρεις πρώτες φάσεις έχει δικαίωμα να κάνει περισσότερες προσπάθειες μέχρι να περάσει τα πεντόβολα κάτω από την καμάρα, στην τελευταία όμως φάση πρέπει με την πρώτη να περάσει και τα τέσσερα πεντόβολα, αλλιώς χάνει.

Μετά από το πέραςμα της καμάρας έρχονται μεγαλύτερες δυσκολίες, πρέπει να περάσει ένα-ένα τα πεντόβολα ανάμεσα από τα δάκτυλα του αριστερού χεριού που τα έχει στήσει όρθια στο έδαφος.

Σ' αυτή τη φάση τα πεντόβολα θα τα περάσει με υπόδειξη του αντιπάλου του που προσπαθεί να τον δυσκολέψει γιατί του ορίζει τη σειρά με την οποία πρέπει να περάσει τα πεντόβολα και ανάμεσα από ποια δάκτυλα να τα περάσει. Ο κανόνας πάντως είναι το πεντόβολο που βρίσκεται κοντά στο μικρό δάκτυλο να το πάρει και να το περάσει από την καμάρα και αντιθέτως το πεντόβολο που είναι κοντά στην καμάρα να το περάσει ανάμεσα από τον μικρό και τον παράμεσο δάκτυλο. Τα άλλα δύο είναι πιο εύκολα.

Εάν σε κάποια φάση δεν τα καταφέρει χάνει και παίζει το άλλο παιδί, έτσι εναλλάσσονται μέχρι κάποιο από τα δύο να φτάσει στο τέλος του παιχνιδιού με επιτυχία, οπότε λέμε ότι έβαλε "Μπίκο" και έχει το δικαίωμα σαν νικητής να ξαναρχίσει αυτός το παιχνίδι από την αρχή.

Να σημειώσω εδώ ότι το παιδί τη στιγμή που πιάνει τα πεντόβολα από το έδαφος δεν πρέπει ν' αγγίξει κανένα από τα άλλα που είναι κάτω, αλλιώς χάνει.

Επίσης τα πεντόβολα που έχουν σκορπισθεί στο έδαφος δεν πρέπει να εφάπτονται μεταξύ τους, όταν το ένα πεντόβολο αγγίζει το άλλο ο παίκτης χάνει.

Η Κολοκυθιά

Μικροί και μεγάλοι παίζουν την κολοκυθιά, ιδίως τα χειμωνιάτικα βράδια γύρω στο αναμμένο τζάκι, για να δώσουν έναν τόνο ξεγνοιασιάς και να γελάσουν λίγο.

Στην κολοκυθιά παίρνει ο καθένας έναν αριθμό 1,2,3,4,5

ανάλογα πόσοι είναι. Η μάνα του παιχνιδιού παίρνει το 1 και αρχίζει "έχω μια κολοκυθιά που κάνει 3 κολοκύθια", λέει έναν αριθμό, αυτός που έχει το 3 πρέπει να απαντήσει αμέσως "γιατί να κάνει 3;" "αμ πόσα να κάνει;" λέει η μάνα "να κάνει 5", πετάγεται αυτός που έχει το 5 και λέει "και γιατί να κάνει 5;" κ.ο.κ. Όποιος δεν απαντά αμέσως ακούγοντας τον αριθμό του ή λέει αριθμό παίκτη που έχει ήδη χάσει, χάνει και βγαίνει από το παιχνίδι.

Στο τέλος μένουν δύο παίκτες, το παιχνίδι γίνεται με γρήγορο ρυθμό, κάποιος τελικά μπερδεύεται, χάνει και μένει ένας και τελευταίος που είναι ο νικητής. Αυτός τώρα επιβάλλει στους χαμένους να μιμηθούν τη φωνή κάποιου ζώου, ο ένας να νιαουρίσει, ο άλλος να γαβγίσει, ο τρίτος να γκαρίσει κλπ., πράγμα που προκαλεί ακράτητα γέλια σε όλη τη συντροφιά.

Η κολοκυθιά είναι ένα διασκεδαστικό παιχνίδι καλό για άσκηση ταχύτητας και ετοιμότητας.

Το μπιζ

Το μπιζ σπανίως να παιχθεί από παιδιά, παίζεται κυρίως από άνδρες, γυναίκες για να συμμετάσχουν το σκέπτονται πολύ γιατί είναι και λίγο βάρβαρο παιχνίδι.

Όποιος κληρώνεται και γίνεται "μάνα" ξεκινάει το παιχνίδι. Στέκεται όρθιος, λίγο σκυφτός και περνάει το αριστερό του χέρι κάτω από τη δεξιά του μασχάλη με την παλάμη γυρμένη λίγο προς τα επάνω. Το δεξί του χέρι το βάζει κάθετο στην άκρη στο μάγουλό του για να μη μπορεί να βλέπει δεξιά του τι γίνεται, παρά εμπρός και αριστερά του. Όλοι οι άλλοι παίκτες μαζεύονται πίσω και δεξιά του και ένας από αυτούς κτυπάει δυνατά, (μερικοί το παρακάνουν), την ανοιχτή παλάμη της "μάννας" και όλοι μαζί μετά σηκώνουν το δάκτυλο (το δεξί

δείκτη) ψηλά και φωνάζουν "μπιζζζζ...".

Η "μάνα" πρέπει να μαντέψει, (λίγο δύσκολο), από διάφορα περιστατικά π.χ. τη θέση περίπου του καθενός ή και από το κτύπημα του, ποιος τον κτύπησε ή και τυχαία ακόμα να τον βρει.

Αν τον βρει γλιτώνει και κάνει ο άλλος τη "μάνα", αλλιώς αλοίμονό του, συνεχίζει να τρώει τα κτυπήματα μέχρι να πετύχει αυτόν που τον κτύπησε.

Η κούνια (αιώρα)

Αγαπημένο παιχνίδι των παιδιών και ιδίως των μικρών, είναι επίσης η κούνια. Αρχαιότατο παιχνίδι στην Ελλάδα, γνωστό με το όνομα "αιώρα". Δεν υπάρχει σπίτι στο χωριό που να μην έχει στην αυλή του κρεμασμένη μια γερή τριχιά για κούνια και μόλις βρίσκουν ευκαιρία τα παιδιά ανεβαίνουν και κουνιούνται ώρες πέρα-δώθε τραγουδώντας:

Ντράμπα ντραμπαλίζομαι
Πέφτω και τσακίζομαι
Και χτυπώ τα γόνατά μου
Και με δέρνει η νονά μου.

Τα παραπάνω παιχνίδια είναι σχεδόν καθιστικά και παίζονται πιο πολύ στο σπίτι. Στο σχολείο τα παιχνίδια που είναι ομαδικά κατά κανόνα απαιτούν και σωματική προσπάθεια.

Αγαπημένα παιχνίδια για κορίτσια και αγόρια είχαμε στο σχολείο, μέχρι το Φθινόπωρο του 1970 που έκλεισε, μεταξύ των άλλων, το κυνηγητό, το κρυφτό, το κοκκαλωτό ή σκλαβάκια, το μαντηλάκι, απλά και εύκολα παιχνίδια, όλο ζωντά-

νια, που παίζονται από τα παιδιά σε όλη την Ελλάδα.

Το κυνηγητό

Το παιδί που του έχει πέσει ο κλήρος (σκουρτίτσα) ή με το μέτρημα εν-ντε κλπ. ορίζεται ως "μάννα", αρχίζει το παιχνίδι προσπαθώντας να πιάσει ένα από τα άλλα παιδιά του παιχνιδιού που έχουν σκορπιστεί στην αυλή και τρέχουν να μη πιαστούν. Όταν καταφέρει να πιάσει ένα παιδί, γίνεται αυτό η "μάννα" και αρχίζει νέο κυνηγητό.

Εδώ χρειάζονται γερά πόδια και αρκετό τρέξιμο.

Το κρυφτό

Το κρυφτό έχει περισσότερο ενδιαφέρον. Ένα παιδί, η "μάννα", γυρίζει το πρόσωπό του σε ένα σημείο του τοίχου του σχολείου, του σπιτιού ή της αυλής που έχουν κανονίσει ή και σε δένδρο ακόμα, κλείνει τα μάτια και αρχίζει να μετράει σε δυνάτα, συνήθως ως το 30. Μόλις τελειώσει λέει "φτου και βγαίνω" και φτύνει στον τοίχο.

Αρχίζει μετά να ψάχνει να βρει τα παιδιά που έχουν εξαφανισθεί, έχουν κρυφτεί. Όταν ανακαλύπτει την κρυψώνα κάποιου π.χ. του Νικόλα, τρέχει γρήγορα στο σημείο και φτύνει "φτου Νικόλα έβγα", αποτέλεσμα ο Νικόλας να βγει από το παιχνίδι.

Αν κάποιο παιδί καταφέρει να φτάσει στο σημείο του τοίχου και να φτύσει την ώρα που η "μάννα" φύλακας έχει απομακρυνθεί ψάχνοντας, τότε αυτός δεν κινδυνεύει να τα φυλάξει και αν είναι ο τελευταίος του παιχνιδιού και φτύσει πριν προλάβει ο φύλακας να φτάσει στη βάση του, τότε ελευθερώνονται όλοι. "Φτου ξελευτερία" και τα ξαναφυλάει η "μάννα",

αλλιώς τα φυλάει ο τελευταίος που ανακαλύφθηκε και τον έφτυσε η "μάνα".

Το κοκκαλωτό ή σκλαβάκια

Το παιχνίδι αυτό είναι μια παραλλαγή του κυνηγητού.

Η "μάνα" που κυνηγάει τα παιδιά, όποιο πιάνει το βάζει όρθιο με τα χέρια απλωμένα στο πλάι σε κάποιο τοίχο. Εκεί μαζεύονται και 3 και 4 παιδιά και περισσότερα, όσα πιάσει, και περιμένουν κάποιο από τα άλλα παιδιά που τρέχουν να βρει την ευκαιρία τη στιγμή που ο φύλακας, η "μάνα", απομακρύνεται να τα πλησιάσει, να τα αγγίξει - ένα ν' αγγίξει - και να πει "φτού ξελευτερία", τότε όλα τα παιδιά που είναι εκεί σκλαβάκια ελευθερώνονται. Το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή με την ίδια "μάνα" γιατί έχει χάσει, αλλιώς κάνει τη "μάνα" το τελευταίο παιδί που έπιασε.

Το μαντηλάκι

Παραλλαγή του κυνηγητού

Αυτό το παιχνίδι, θυμάμαι, το παίζαμε στην αυλή του σχολείου, στην Τρίκα, με την παρουσία και τη βοήθεια της δασκάλας μας της Χρυσούλας, συνήθως μετά από μερικές ασκήσεις γυμναστικής που κάναμε.

Όλα τα παιδιά της τάξης ή και δύο τάξεων μαζί καθόμασταν κάτω οκλαδόν (σταυροπόδι) σχηματίζοντας ένα μεγάλο κύκλο, τα χέρια πίσω με τις παλάμες ανοιχτές. Ένα παιδί ή "μάνα" έμενε έξω από τον κύκλο κρατώντας στο χέρι ένα μαντήλι. Έκανε το γύρο του κύκλου για να ρίξει το μαντήλι στις παλάμες κάποιου παιδιού λέγοντας:

Αλάτι ψηλό, αλάτι χοντρό
έχασα τη μάνα μου
και πάω να τη βρω.

Αυτό το επαναλάμβανε μέχρι να ρίξει το μαντήλι. Το παιδί που έπαιρνε το μαντήλι πετιόταν αμέσως από τη θέση του και άρχιζε να κυνηγάει τη "μάνα" για να την κτυπήσει με το μαντήλι στην πλάτη πριν προλάβει να φτάσει και να καθίσει στη δική του άδεια θέση. Εάν έπιανε τη θέση του τότε "μάνα" γινόταν το παιδί με το μαντήλι στο χέρι και έκανε τον κύκλο για να το ρίξει σε κάποιο άλλο παιδί κ.ο.κ. Εάν προλάβαινε όμως και κτυπούσε τη "μάνα" με το μαντήλι πριν πιάσει τη θέση του, τότε έπαιρνε ξανά το μαντήλι η "μάνα" έκανε πάλι το γύρο του κύκλου και έριχνε το μαντήλι σε κάποιο άλλο παιδί κ.ο.κ.

Η πρωτελιά

Παιχνίδι μόνο για αγόρια. Η πρωτελιά ήταν άσκηση στο πήδημα.

Ένα αγόρι, το μεγαλύτερο, ήταν η μάνα του παιχνιδιού. Έβαζε τα άλλα στη σειρά το ένα πίσω από το άλλο, όριζε και ένα αγόρι που έπρεπε να σκύψει, να σχηματίσει σχεδόν ορθή γωνία με το σώμα του.

Πρώτη η "μάνα" πηδούσε το σκυμμένο παιδί φωνάζοντας "πρωτελιά", ακολουθούσε το επόμενο παιδί φωνάζοντας "δευτέρα με τα κλαδιά" και όλα τα παιδιά με τη σειρά φωνάζοντας, "τρίτη μοναχή", "τετάρτη μας πήραν τη Σπάρτη", "πέμπτη μας πήραν τον αφέντη", "έξι να φέξει", "εφτά μας πήραν και αυτά", "οκτώ να φας σκυλί καυτό", "εννιά και άγγιχτη".

Όσα παιδιά πηδούσαν και το εννιά και άγγιχτη μπορούσαν να συνεχίσουν το παιχνίδι, τα άλλα που δεν τα κατάφεραν

έχαναν και σταματούσαν.

Μετά το "εννιά και άγγιχτη" τα πράγματα δυσκόλευαν. Το σκυμμένο παιδί ανασηκωνόταν σχεδόν όρθιο και είχε σκυμμένο μόνο το κεφάλι. Το ύψος ήταν μεγάλο τώρα, οι τολμηροί ξεκινούσαν να το πηδήσουν και μάλιστα χωρίς να αγγίξουν το παιδί, αλλιώς έχαναν. Νέα φρασεολογία αρχίζει "δέκα να πάρεις όμορφη γυναίκα", "έντεκα να περπατάς λεβέντικα", "δώδεκα να περπατάς αρχόντικα".

Τα παιδιά που πηδούσαν λιγότευαν συνέχεια και νικητές ήταν όσα κατάφερναν να περάσουν και το δώδεκα σύμφωνα με τον κανονισμό του παιχνιδιού.

Νόημα δεν είχαν οι φράσεις που έλεγαν τα παιδιά πηδώντας, το βάρος έπεφτε κυρίως στην ομοιοκαταληξία.

Οι τσουμάδες

Παιχνίδι για αγόρια μικρά και μεγάλα. Το παίζουν δηλαδή ευχάριστα και άνδρες κάθε ηλικίας, ακόμα και ηλικιωμένοι, στις διάφορες γιορταστικές εκδηλώσεις, πανηγύρια, συγκεντρώσεις κλπ.

Για να παιχθούν "οι τσουμάδες" πρέπει οι παίκτες να χωριστούν σε δύο ομάδες. Το παιχνίδι αρχίζει με την εκλογή δύο αρχηγών χωρίς καμία διαδικασία "δια βοής" θα λέγαμε. Εν συνεχεία οι δύο αρχηγοί καλούν εναλλάξ και από έναν παίκτη μέχρι να συμπληρώσουν την ομάδα τους.

Παίρνουν μετά δύο πέτρες, στο μέγεθος ανοικτής παλάμης περίπου, βάζουν τη μία σε μια γουρνίτσα, τη χώνουν στη γη, χώνουν και την άλλη επίσης στη γη (γι' αυτό πρέπει να είναι λίγο μυτερές), σε απόσταση 5-6 μέτρων η μία από την άλλη.

Αυτά είναι τα σημάδια στα οποία θα κινηθούν.

Οι παίκτες κρατούν στο χέρι τους μία πλάκα από σχιστόλι-

Παλιοχώρι Καλοκαίρι 1999. Ωρες ξεγνοιασιάς. Οι Παλιοχωρίτες δεν ξεχνούν τα παραδοσιακά τους παιγνίδια, παίζουν τις τσουμάδες, όπως τότε που ήταν παιδιά.

θο τετράγωνη ή στρογγυλή, που είναι και προτιμότερη, με πλευρά ή διάμετρο 15 εκατοστών περίπου, είναι η "τσουμάδα" τους.

Ρίχνουν τον κλήρο -σκουρτίτσα-, η ομάδα που τον κερδίζει αρχίζει να ρίχνει την τσουμάδα. Ο παίκτης στέκεται στο ένα σημάδι και από εκεί ρίχνει την τσουμάδα στο άλλο σημάδι, που είναι στη γούρνα, με στόχο να το σκεπάσει (κούπα) ή να φτάσει όσο πιο κοντά γίνεται.

Μετά ρίχνει ένας από την αντίπαλη ομάδα, εάν καταφέρει κάτι καλύτερο, δηλαδή να πλησιάσει αυτός το σημάδι περισσότερο ή να απομακρύνει την "τσουμάδα" του αντιπάλου, τότε το παιχνίδι περνάει στην πρώτη ομάδα. Αν όμως ο παίκτης της δεύτερης ομάδας δεν πηγαίνει καλύτερα, τότε συνεχίζουν οι συμπαίκτες του να ρίχνουν την "τσουμάδα". Αν δεν καταφέρουν κάτι καλύτερο νικήτρια είναι η πρώτη ομάδα. Αν όμως βελτιώσουν τη θέση τους, τότε οι παίκτες της πρώτης ομάδας ξαναρίχνουν αυτοί τώρα για να πλησιάσουν περισσότερο το σημάδι.

Γίνεται ένας γενναίος ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων και νικήτρια βγαίνει όποια είναι πιο κοντά στο σημάδι μέχρι το τέλος του παιχνιδιού.

Όταν οι δύο αντίπαλες "τσουμάδες" είναι σε ίση απόσταση από το σημάδι, οι παίκτες ξαναρίχνουν για να δουν ποιος θα πάρει τελικά τον πόντο.

Η αρίθμηση είναι από το 1-13, δηλαδή η κάθε ομάδα έχει δικαίωμα να ρίξει συνολικά την "τσουμάδα" 13 φορές.

Ένας όρος του παιχνιδιού είναι, όταν η μία ομάδα έχει 11 επιτυχίες και η άλλη 6 τότε η πρώτη υποβιβάζεται (έχει ποινή) και αρχίζει από την αρχή. Αυτή η ποινή ονομάζεται "καψάλα".

Οι παίκτες της ομάδας που χάνει πρέπει να πάρουν στην

πλάτη τους (καβάλα) τους παίκτες της νικήτριας και να πάνε σε ορισμένη απόσταση ή να τους κάνουν ένα γύρο.

Είναι μεν διασκεδαστικό αυτό αλλά και εκνευριστικό για τους χαμένους παίκτες.

Το Τόπι (Τόπα)

Το παιχνίδι αυτό παιζόταν από δύο ή περισσότερα κορίτσια με λαστιχένιο τόπι - δυσεύρετο τότε - ίδιο περίπου σε μέγεθος με την μπάλα του τέννις.

Το παιχνίδι άρχιζε με το να κτυπάει η παίκτρια στο έδαφος το τόπι με το δεξί χέρι λέγοντας "απλό, κινώ, μιλώ, γελώ, κτυπώ, βροντώ, εν, ντε, τρουά, εν, ντε, τρουά εν" και σταματούσε. Αυτό το επαναλάμβανε έξι φορές, στο "απλό" δεν είχε κανένα περιορισμό, στο "κινώ" όμως, τη δεύτερη δηλαδή φορά, έπρεπε να μην κινηθεί καθόλου από τη θέση της, αλλιώς έχανε. Στο "μιλώ" δεν έπρεπε να μιλήσει, στο "γελώ" να μη γελάσει - τα άλλα κορίτσια βέβαια προσπαθούσαν να την κάνουν να γελάσει - κλπ.

Μετά έπρεπε να κάνει με το αριστερό χέρι 13 κτυπήματα στο έδαφος.

Μετά, να κτυπήσει το τόπι 13 φορές, περνώντας με κάθε κτύπημα το δεξί πόδι πάνω από το τόπι. Αυτό γινόταν δύο φορές γιατί τη μια φορά περνούσε το πόδι από αριστερά προς τα δεξιά και την άλλη το περνούσε από δεξιά προς τα αριστερά πάνω από το τόπι, τη δεύτερη φορά ήταν αρκετά πιο δύσκολο.

Τέλος, έπρεπε να κτυπήσει το τόπι 50 φορές συνέχεια χωρίς να της φύγει.

Σε όποια φάση του παιχνιδιού δεν προλάβαινε να πιάσει το τόπι και της έφευγε έχανε και έπαιζε το άλλο κορίτσι.

Ήταν ένα διασκεδαστικό παιχνίδι με κινητικές απαιτήσεις και δεξιότητες γενικότερα.

Τοπακρυφή

Αγόρια και κορίτσια μαζί στο παιχνίδι χωρίζονταν σε δύο ομάδες. Το τόπι τοπική κατασκευή, φτιαγμένο από τα χεράκια των παιδιών. Πανάκια ραμμένα, ούτε πολύ σφικτά ούτε πολύ χαλαρά, έδιναν το σχήμα στο τόπι.

Σε ένα ανοιχτό χώρο, πλάτωμα, έβαζαν 4 πέτρες -σημάδια- η ομάδα στην οποία έπεφτε ο κλήρος (σκουρτίτσα) κρυβόταν κάπου εκεί κοντά. Ένα παιδί έβαζε το τόπι στη μασχάλη του κάτω από το πουκάμισο ή τη μπλούζα του, τα άλλα παιδιά της ομάδας προσποιούνταν ότι και αυτά έχουν το τόπι στη μασχάλη τους και ξαφνικά το παιδί με το τόπι το βγάζει και προσπαθεί να κτυπήσει κάποιο παίκτη της αντίπαλης ομάδας, εάν κτυπούσε έπαιρνε το τόπι και συνέχιζε, εάν αστοχούσε, έπαιρνε το τόπι ένας συμπαίκτης του και συνέχιζε το κυνηγητό. Εάν αποτύγχανε συνέχιζε συμπαίκτης του.

Η ομάδα που κτυπούσε όλα τα παιδιά της αντίπαλης ομάδας -δεν ήταν και εύκολο- ήταν νικήτρια, κρατούσε το τόπι και ξανάρχιζε το παιχνίδι, αλλιώς έχανε το τόπι και το έπαιρνε η άλλη ομάδα.

Για να είναι έγκυρο το κτύπημα έπρεπε το παιδί που πετούσε το τόπι να ακουμπά το πόδι του στην πέτρα -σημάδι- αλλιώς ήταν άκυρο.

Τόπι στην πλάκα (Τόπα-πλάκα)

Ομαδικό παιχνίδι, αρχίζει με την εκλογή δύο αρχηγών για να σχηματιστούν δύο ομάδες με ίσο αριθμό παιδιών. Οι αρχη-

γοί διαλέγουν τους παίκτες της ομάδας τους, τους καλύτερους κατά τη γνώμη τους για να κάνουν την ισχυρότερη ομάδα. Οι αρχηγοί καλούν εναλλάξ από ένα παιδί ώστε η επιλογή να είναι δίκαιη.

Μετά γίνεται η κλήρωση ποια ομάδα θα πάρει το τόπι. Το τόπι και σ' αυτό το παιχνίδι είναι ίδιας κατασκευής από καλοραμμένα πανιά.

Μια πλάκα 30x40 περίπου, στήνεται όρθια σε ομαλό επίπεδο έδαφος, προσδιορίζεται και ο χώρος στον οποίο θα κινηθούν και θα παίξουν. Ρίχνουν τον κλήρο (σκουρτίτσα) και η ομάδα που τον κέρδισε αρχίζει το παιχνίδι.

Οι παίκτες της ομάδας μαζεύονται γύρω από την πλάκα και με τη σειρά το κάθε παιδί ρίχνει το τόπι όσο μπορεί πιο μακριά.

Πετάει το τόπι ψηλά και μετά το χτυπάει με την παλάμη του δυνατά με στόχο να πάει μακριά και να μην πέσει κοντά σε παιδί της άλλης ομάδας.

Φωνάζει δυνατά "για μία" και χτυπάει το τόπι, συνεχίζει να το ρίχνει μέχρι το δεκατρία που τελειώνει το παιχνίδι και κάθε φορά φωνάζει "για δύο" "για τρία" κλπ.

Ο παίκτης αυτός χάνει το τόπι αν ένα παιδί από την αντίπαλη ομάδα πιάσει το τόπι ή αν από το σημείο που το τόπι πήρε χώρα, το παιδί χτυπήσει την όρθια πλάκα.

Να σημειωθεί ότι σε όλο σχεδόν τον χώρο του παιχνιδιού τα παιδιά σκορπούν χώρα.

Σε κάθε επιτυχία ο παίκτης κερδίζει ένα πόντο, αν χάσει συνεχίζει ο επόμενος της ομάδας κ.ο.κ.

Αν δεν κερδίσει η ομάδα και τους δεκατρείς πόντους χάνει και έρχεται η αντίπαλη ομάδα στην όρθια πλάκα και τα παιδιά της χαμένης ομάδας σκορπίζονται στο χώρο του παιχνιδιού για να πιάσουν το τόπι ή να χτυπήσουν την πλάκα.

Το κορίτσι (Φιάτα)

Το παίζουν κορίτσια και αγόρια.

Τα παιδιά σχηματίζουν έναν κύκλο και στο κέντρο του παίρνει θέση μια κοπέλα με μια ποδιά τυλιγμένη -είναι η κούκλα-, την πετάει σε ένα παιδί του κύκλου και το παιδί αυτό την πετάει σε άλλο παιδί του κύκλου κ.ο.κ. ενώ η κοπέλα που είναι στο κέντρο -η μεσαία- προσπαθεί να πιάσει αυτή ξανά την κούκλα.

Το παιδί που πέταξε την κούκλα και την έπιασε η μεσαία ξανά χάνει και παίρνει αυτό τώρα τη θέση μέσα στον κύκλο.

Η μέλισσα με τα μελισσόπουλα

Η μέλισσα με τα μελισσόπουλα είναι ένα παιχνίδι που αγαπούν ιδιαίτερα τα κορίτσια -δεν αποκλείονται και τα αγόρια από το παιχνίδι- και που παίζεται σε όλη την Ελλάδα με τις κατά τόπους παραλλαγές πάντα.

Στο παιχνίδι αυτό επιλέγονται δύο "μάνες". Πηγαίνουν παράμερα και διαλέγει η κάθε μια τι θα προτείνει στα παιδιά για να την προτιμήσουν π.χ. ήλιο ή φεγγάρι, θάλασσα ή ουρανό, βασιλιά ή βασίλισσα, ή πιο απλά μήλο ή πορτοκάλι κλπ.

Υστερα τα δύο κορίτσια "μάνες", στέκονται όρθια το ένα απέναντι στο άλλο, ενώνουν τα χέρια τους μπροστά και ψηλά, σχηματίζοντας από κάτω καμάρα, τα χτυπούν ρυθμικά και προσκαλούν τα άλλα παιδιά να περάσουν από κάτω, ενώ όλα τραγουδούν:

Περνά-περνά η μέλισσα,
με τα μελισσόπουλα
και με τα κλεφτόπουλα,

κλεφτόπουλα, κλεφτόπουλα.

Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας αντί για τη λέξη "κλεφτόπουλα" χρησιμοποιούν τη λέξη "παιδόπουλα".

Τα άλλα παιδιά, που πρέπει να είναι αρκετά για να γίνει το παιχνίδι, έχουν σχηματίσει στο μεταξύ μία "ουρά". Το πρώτο της "ουράς" που στο παιχνίδι θα μείνει τελευταίο, ονομάζεται "κλέφτης".

Οι δύο "μάνες" αφήνουν όλα τα παιδιά να περάσουν κάτω από την καμάρα, αλλά κρατούν το τελευταίο και το ρωτούν μυστικά τι προτιμάει, π.χ. τον ήλιο ή το φεγγάρι.

Αναλόγως με την προτίμησή του το παιδί θα πάει πίσω από μία "μάννα". Η "ουρά" ξαναπερνάει μέχρι που ν' απομείνει ένα παιδί, ο "κλέφτης". Ο "κλέφτης" παίρνει φόρα και περνάει ανάμεσα στις δύο "μάνες", ενώ όλα μαζί φωνάζουν.

"Μια του κλέφτη, δυό του κλέφτη".

Την τρίτη φορά που πηγαίνει να περάσει τον αιχμαλωτίζουν, λέγοντας "τρεις και τον επιάσαμε".

Ο "κλέφτης" διαλέγει και αυτός με τον ίδιο τρόπο μία ομάδα και πηγαίνει από πίσω.

Τα παιδιά πιάνονται από τη μέση το ένα πίσω από το άλλο στην κάθε ομάδα με τις μάνες μπροστά. Οι δύο "μάνες" πιάνονται από τα χέρια και οι δύο ομάδες "τραβιούνται" ποια θα πάρει την άλλη και μερικές φορές στην προσπάθειά τους αυτή πέφτουν όλα κάτω και σηκώνονται με φωνές και γέλια, ευχαριστημένα και ξαναμμένα από το παιχνίδι τους.

Η κυρά Μαρία

Παίζεται από πολλά κορίτσια σε κάποιο ανοιχτό χώρο. Τα κορίτσια πιάνονται χέρι χέρι και σχηματίζουν κύκλο, στη

μέση του κύκλου, που είναι κλειστός, στέκεται ένα κορίτσι που έχει βγει με κλήρο (σκουρτίτσα) και το φωνάζουν κυρά Μαρία, γι'αυτό και το παιχνίδι λέγεται "κυρά Μαρία". Ο κύκλος με τα κορίτσια γυρίζει γύρω - γύρω από το κορίτσι που είναι μέσα τραγουδώντας ρυθμικά

- Κορίτσια : - Που θα πας κυρά Μαρία δεν περνάς, δεν περνάς,
Που θα πας κυρά Μαρία δεν περνάς, περνάς.
- Κ. Μαρία : - Θα υπάγω εις τους κήπους, δεν περνώ, δεν περνώ
Θα υπάγω εις τους κήπους, δεν περνώ, περνώ
- Κορίτσια : - Τι θα κάνεις εις τους κήπους, δεν περνάς, δεν περνάς
Τι θα κάνεις εις τους κήπους δεν περνάς, περνάς
- Κ. Μαρία : - Για να κόψω δυο βιολέτες, δεν περνώ, δεν περνώ
Για να κόψω δυο βιολέτες δεν περνώ, περνώ
- Κορίτσια : - Τι θα κάνεις τις βιολέτες, δεν περνάς, δεν περνάς
Τι θα κάνεις τις βιολέτες, δεν περνάς, περνάς
- Κ. Μαρία : - Θα τις δώσω της καλής μου, δεν περνώ, δεν περνώ
Θα τις δώσω της καλής μου, δεν περνώ, περνώ
- Κορίτσια : - Και ποια είναι η καλή σου, δεν περνάς, δεν περνάς
Και ποια είναι η καλή σου, δεν περνάς, περνάς
- Κ.Μαρία : - Η καλή μου είναι η "Ρήνα" δεν περνώ, δεν περνώ
Η καλή μου είναι η "Ρήνα" δεν περνώ, περνώ.

Η κυρά Μαρία λέει το όνομα ενός κοριτσιού του κύκλου, το κορίτσι αυτό π.χ. η Ρήνα φεύγει από τον κύκλο και πηγαίνει στο κέντρο του για να γίνει τώρα αυτή η κυρά Μαρία και την θέση της παίρνει η προηγούμενη κυρά Μαρία.

Το παιχνίδι συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο μέχρι να γίνουν όλα τα κορίτσια "κυρά Μαρία".

Είναι ένα παιχνίδι που αρέσει ιδιαίτερα στα κορίτσια γιατί είναι ευχάριστο και χαρούμενο. Έχει απαλές κινήσεις, ρυθμική μελωδία και τρυφερά λόγια, μπορεί να πει κανείς. Χαίρεσαι να το βλέπεις να παίζεται.

ΒΛΑΧΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Τα παραμύθια είναι ένα είδος λόγου που δεν θα πεθάνει ποτέ. Με αυτά μεγάλωσαν, με αυτά νανουρίστηκαν γενιές παιδιών σε όλες τις φυλές της γης, από τη μακρινή αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Κάθε φυλή, κάθε λαός, κάθε κοινωνία, έχει τα δικά της παραμύθια, που τα πλάθει με τα υλικά στοιχεία της δικής της ξεχωριστής περιοχής στην οποία ζει. Τα βουνά, τα βράχια, οι σπηλιές, τα δένδρα, τα ζώα, τα ποτάμια και οι θάλασσες του κάθε λαού πρωταγωνιστούν στη φαντασία τους, που πλάθει τα παραμύθια τους.

Μερικά από αυτά συγκεντρώνουν τη λαϊκή σοφία, μερικά άλλα είναι μικρά αριστουργήματα της λογοτεχνίας, βγαλμένα από την πένα κάποιων μεγάλων συγγραφέων και σε όλα σχεδόν έχουμε μία πάλη "του καλού εναντίον του κακού" με επικράτηση στο τέλος, κατά κανόνα, του καλού "και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα".

Τα παραμύθια που παραθέτω μου τα διηγήθηκε η μητέρα μου στα βλάχικα, τώρα και χρόνια και αυτή τα είχε ακούσει όταν ήταν κοριτσάκι, στη δεκαετία του 1900, από τη θειά - Σταμάτω του Σίμου στο χωριό καθώς έβοσκαν μαζί τα πρόβατα. Η θειά-Σταμάτω που ήταν μεγάλη της έλεγε παραμύθια για να περνάει η ώρα εκεί στη μοναξιά στα λιβάδια.

Τα μετέφρασα στα ελληνικά και τα κατέγραψα, όπως μου τα έλεγε η μητέρα μου, με το σκοπό να σωθούν, να βρεθούν

κάπου γραμμένα, γιατί αλλιώς θα χάνονταν για πάντα, όπως χάθηκαν και πολλά άλλα που ήξερε αλλά δυστυχώς δε μπορούσε να τα θυμηθεί καλά για να μου τα διηγηθεί.

Η γριά και ο γέρος

Μια φορά κι' έναν καιρό ήταν και δεν ήταν (ιαρά σ' νου ιαρά). Σε ένα φτωχό καλυβάκι ζούσε ένας γέρος με τη γριά του. Ένα πρωί εκεί που σκούπιζε η γριά βρήκε μια πεντάρα.

- Τι να την κάνουμε; τι να την κάνουμε; να αγοράσουμε μια κυψέλη, είπαν.

Και αγόρασαν μια κυψέλη (στουπι).

Μετά από λίγες μέρες της γριάς της ήρθε η επιθυμία να πάει να δοκιμάσει το μέλι και για να μην την πάρει είδηση ο γέρος σκέφθηκε να τον ξεγελάσει.

Βγήκε λοιπόν στην πόρτα και χωρίς να την καλεί κανένας άρχισε ν' απαντά.

- Όρσε! Όρσεεε!

- Τι σε θέλουν; ρωτά ο γέρος.

- Να! Με καλούν να πάω να βαφτίσω, γέρο.

- Ε! να πας γριά, της είπε ο γέρος.

Πήγε λοιπόν η γριά στην κυψέλη και έκανε αρχή στο μέλι, έφαγε κάμποσο.

Όταν γύρισε τη ρώτησε ο γέρος.

- Ε! πως το έβγαλες το παιδί;

- Αρχηνίτση, το έβγαλα.

- Α! καλά να μας ζήσει.

Μετά από λίγες μέρες πάλι τα ίδια η γριά.

- Όρσε! Όρσεεε! Με καλούν για βάφτιση και πήγε πάλι στην κυψέλη και έφαγε το μέλι μέχρι τη μέση. Όταν γύρισε τη ρώτησε ο γέρος:

- Ε! πως το έβγαλες το παιδί;

- Μεσοκοπίτση, είπε η γριά.

Μετά από λίγες μέρες, πάλι τα ίδια η γριά, πήγε στην κυψέλη έφαγε όλο το μέλι και την αναποδογύρισε. Όταν ήρθε στην καλύβα και τη ρώτησε ο γέρος πως βάφτισε το παιδί, αυτή του απάντησε:

- Γλυμμένο - γλυμμένο και αναποδογυρισμένο (αλίμτ - αλίμτ σ' ντατ κου κούρλου σους).

- Ε! τι όνομα είναι πάλι αυτό; είπε ο γέρος, αλλά καλά ας είναι.

Μετά λέει στην γριά:

- Δεν πάμε να δούμε αν έγινε το μέλι;

- Πάμε λέει η γριά, μπορούσε να πει όχι; και πήγανε στην κυψέλη. Τι να δουν όμως! Ήταν άδεια και αναποδογυρισμένη.

- Εσύ γριά έφαγες το μέλι, λέει ο γέρος.

- Όχι! Εσύ γέρο το έφαγες, λέει η γριά.

Τότε ο γέρος της λέει:

- Στάσου να πάρουμε δύο πλάκες να ενεργηθούμε και θα φανεί αμέσως ποιος έφαγε το μέλι.

Παίρνουν δύο πλάκες και κάθονται από πάνω. Πονηρή η γριά λέει ξαφνικά.

- Πω! Πώω! Τι κόσμος περνάει πέρα εκεί.

- Που περνάει κόσμος, ρωτάει ο γέρος.

- Να! Εκεί πέρα δε βλέπεις; και δείχνει η γριά προς τα πέρα και καθώς ο γέρος προσπαθούσε να δει που περνούσε ο κόσμος, η γριά του παίρνει την πλάκα και του βάζει τη δική της. Την τελευταία στιγμή όμως την πήρε είδηση και βάζει τις φωνές ο γέρος.

- Άαα! Όστε εσύ γριά έφαγες το μέλι και πας να με ξεγελάσεις!

Φοβήθηκε η γριά και άρχισε να τρέχει, να γλιτώσει από το

γέρο. Μπροστά η γριά, πίσω ο γέρος, έτρεχε η γριά, έτρεχε ο γέρος, ώσπου ο καημένος κουράστηκε, σταμάτησε και γύρισε στο καλυβάκι τους.

Η γριά φοβήθηκε να γυρίσει πίσω και χώθηκε στο δάσος (μπαντούρι). Περπάτησε, περπάτησε και κάποια στιγμή είδε με χαρά της μια μεγάλη σπηλιά (μπιστούρι) και μπήκε μέσα.

Η σπηλιά έμοιαζε μεγάλο κατώγι - μαντρί, ήταν γεμάτη κοπριές από γίδια και όλα ήταν εκεί μέσα άνω - κάτω.

Βάλθηκε η γριά να την καθαρίσει και να την συγυρίσει και την έκανε σε λίγες ώρες πεντακάθαρη.

Σαν πήρε να βραδιάζει και ο ήλιος έγειρε πίσω από τις κορφές των βουνών, η γριά βγήκε στην πόρτα και κάθισε να ξεκουρασθεί.

Τότε βλέπει κι' έρχεται από μακριά ένα κοπάδι αγριόγιδα. Τρέχει η γριά και κρύβεται στη γωνιά πίσω από τη σκάφη.

Όταν ήρθαν τ' αγριόγιδα και είδαν το μαντρί τους συγυρισμένο, απορούσαν και ρωτούσαν ποιος θα ήρθε τάχα και το συγύρισε.

Σκέφθηκαν λοιπόν και είπαν σε μια γίδα που είχε γεννήσει εκείνη την ημέρα.

- Αύριο εσύ θα μείνεις εδώ με το κατοικάκι σου να ξεκουρασθείς και να δεις αν έρθει πάλι κανένας στο μαντρί μας και εμείς θα σου φέρουμε χλωρό κλαράκι να φας όταν έρθουμε.

Έτσι και έγινε, η γίδα έμεινε στο μαντρί με το κατοικάκι της. Κατά το μεσημέρι όμως πείνασε και βγήκε για λίγο εκεί γύρω από το μαντρί - σπηλιά να βρει κάτι να φάει. Την ώρα αυτή βγήκε η γριά συγύρισε, έφαγε ό,τι βρήκε και μόλις είδε τη γίδα που γύριζε, κρύφτηκε πίσω από τη σκάφη πάλι.

Το βράδυ που γύρισαν τα αγριόγιδα βρήκαν πάλι συγυρισμένο το μαντρί τους, ρωτάνε τη γίδα αλλά δεν ήξερε να τους πει.

- Πείνασα και βγήκα να κόψω κανένα κλαράκι να φάω,

είπε και όταν γύρισα, δεν άργησα, το βρήκα συγυρισμένο.

Θύμωσαν τα γίδια μαζί της.

- Αύριο θα μείνεις πάλι εδώ και δεν θα κουνηθείς καθόλου, της είπαν, για να δεις και να μας πεις ποιος έρχεται.

Τη άλλη μέρα η γίδα δεν βγήκε καθόλου από το μαντρί μέχρι το απόγευμα. Μετά πετάχθηκε για λίγο εκεί γύρω να βρει κανένα τρυφερό φυλλαράκι να φάει γιατί είχε πεινάσει πολύ. Δεν θα έρθει κανένας σήμερα στο μαντρί σκέφθηκε, αφού δεν ήρθε μέχρι τώρα.

Μόλις βγήκε η γίδα, βγήκε και η γριά από την κρυψώνα της και πάλι τα ίδια, στα γρήγορα συγύρισε, έφαγε και έτρεξε να κρυφθεί όταν είδε την γίδα να έρχεται.

Το βράδυ σαν γύρισαν τα αγριόγίδα τα έβαλαν με τη γίδα που δεν ήξερε να τους πει ποιος είχε έρθει.

Θύμωσαν, την έσπρωχναν και τη χτυπούσαν με τα κέρατά τους.

Τότε το κατοικάκι της έβαλε τις φωνές.

- Μη χτυπάτε τη μανούλα μου εγώ θα σας πω ποιος ήρθε και έδειξε τη γριά που ήταν πίσω από τη σκάφη.

Βγήκε τότε η γριά και τα παρακάλεσε να μείνει μαζί τους.

- Θα καθαρίζω, θα συγυρίζω και θα σας φροντίζω όταν έρχεστε. Εγώ δεν θέλω πολλά πράγματα, λίγο γάλα, λίγο τυρί και λίγο ξυνόγαλο (μπιλινίτσα) μου φτάνουν για να ζήσω.

- Καλά είπαν τα γίδια, μείνε μαζί μας θα έχουμε και εμείς μια συντροφιά όταν γυρίζουμε από τη βοσκή.

Ο καιρός περνούσε όμορφα και ωραία, η γριά είχε απ' όλα. Άρχισε όμως να σκέπτεται τον γέρο της και μια μέρα λέει στα γίδια.

- Σήμερα θα πάω στον γέρο μου, τον έχω επιθυμήσει, να δω τι κάνει και θα 'ρθω πάλι.

Έτσι και έγινε, η γριά ετοίμασε μια πίτα και μια και δυο

στο καλύβι της. Φοβήθηκε όμως να μπει μέσα και ανέβηκε στη στέγη. Κοιτάζει από το φεγγίτη και βλέπει το γέρο της που όργωνε τη στάχτη στο τζάκι με τη γάτα και το ποντίκι. Ρίχνει ένα κομμάτι πίτα το αρπάζει η γάτα, και φεύγει, ρίχνει δεύτερο, το αρπάζει το ποντίκι και φεύγει κι αυτό, ρίχνει τρίτο κομμάτι η γριά, το παίρνει ο γέρος και κοιτάζει το φεγγίτη, βλέπει τη γριά και γεμάτος χαρά της φωνάζει.

- Έλα γριά μου κάτω μη φοβάσαι, ότι έγινε έγινε, δεν είναι ζωή και αυτή μόνος μου.

Κατεβαίνει η γριά και διηγείται στο γέρο της το και το με τα αγριόγίδα. Ο γέρος άρχισε τα παρακάλια να τον πάρει μαζί της η γριά. Στην αρχή δεν ήθελε, μετά όμως τον λυπήθηκε έτσι που την παρακαλούσε και τον πήρε μαζί της.

Τα αγριόγίδα δέχτηκαν και το γέρο και περνούσαν όλοι τους καλά. Ένα παράπονο είχε όμως ο γέρος, η γριά δεν του έδινε ξυνόγαλο να πει.

Μία μέρα, από τα πολλά παρακάλια, αποφάσισε η γριά να του δώσει ξυνόγαλο με τη συμφωνία όμως να του βάλει πίσω ένα τσόκαλο να μη του φεύγουν τα αέρια και τρομάζουν τα γίδια.

Έτσι ο γέρος ήπιε ξυνόγαλο με την καρδιά του.

Σαν ήρθαν τα γίδια στο μαντρί το βραδάκι ο γέρος πήγε να σκάσει.

- Δεν γίνεται γριά θα βγάλω το τσόκαλο και ας γίνει ότι γίνει.

Βγάζει το τσόκαλο, μπαμ - μπουμ τα αέρια, τρομάζουν τα αγριόγίδα παίρνουν δρόμο και φεύγουν. Βγαίνει η γριά έξω, φωνάζει, ξαναφωνάζει, "τσιουρί χόιτς - χόιτς, τσιουρί, χόιτς - χόιτς" πουθενά τα γίδια να γυρίσουν.

Τη βλέπει τότε ο λύκος τη γριά σκασμένη από τη στεναχώρια και της λέει:

- Θα πάω εγώ να στα μαζέψω, θα μου δώσεις όμως το μεγάλο το τραγί να το φάω.

- Εντάξει, λέει η γριά, θα στο δώσω.

Πήγε ο λύκος και μάζεψε τα αγριόγίδα στο μαντρί τους. Η γριά όμως χωρίς να την πάρει είδηση ο λύκος, που ερχόταν από πίσω, πήρε τον τράγο μόλις μπήκε μέσα και τον έκρυψε πάνω στα δοκάρια (γριντές). Όταν ήρθε ο λύκος και τον ζήτησε από τη γριά αυτή του λέει:

- Να σου δώσω τον τράγο, αλλά που δεν τον έφερες πίσω μαζί με τα άλλα γίδια!

- Μπα! πως δεν τον έφερα, λέει ο λύκος, μπροστά - μπροστά ήτανε.

Εκείνη την ώρα που κουβέντιαζαν, να! από πάνω ο τράγος άφησε τα ούρα που έπεσαν στο πάτωμα.

- Πω! Πώω! Λέει η γριά, μου χύθηκε το λάδι.

Μετά από λίγο ο τράγος άφησε τις κοπριές του (μπάλιτς) πέφτουν και αυτές εκεί μπροστά τους.

- Πω! Πωω! Λέει η γριά, μου χύθηκαν οι ελιές μου.

Σηκώνει ο λύκος το κεφάλι πάνω και βλέπει τον τράγο.

- Να! Ο τράγος μου, λέει ο λύκος, δώσε μου τον να τον φάω.

- Θα στον δώσω, λέει η γριά, άλλα στάσου να σου στρώσω στη γωνιά να καθίσεις ώσπου να βράσει το νερό που έχω στη φωτιά να βράσουμε τον τράγο να τον φας, και του έβαλε του λύκου στη γωνιά ένα στρωσίδι γεμάτο βελόνες.

- Ωχ! Λέει ο λύκος, τι με τρυπάει εδώ;

- Χτύπα δυνατά κάτω τον κώλο σου, του λέει η γριά, να μαλακώσει το στρωσίδι.

Έτσι και έκανε ο λύκος που άρχισε να ουρλιάζει από τους πόνους. Τότε η γριά γυρίζει το καζάνι με το καυτό νερό πάνω στον λύκο και τον ζεματάει και πάει ο λύκος.

Και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Ο Κανελλάτος

Μια φορά και έναν καιρό ήταν και δεν ήταν. Ήταν ένας πλούσιος άρχοντας που ζούσε ευτυχισμένος με τη γυναίκα του και την όμορφη κόρη του που την έλεγαν Κανέλλα.

Όταν η κόρη του μεγάλωσε και έγινε της παντρειάς, πολλά αρχοντόπουλα ήρθαν στον πατέρα της και τη ζήτησαν σε γάμο. Αυτή όμως τα έδιωχνε όλα, κανένα δεν της άρεσε να πάρει για άντρα της.

Μια μέρα λέει στον πατέρα της ότι θέλει να της φέρει ένα φορτωμα κανέλλα. Όταν της έφερε την κανέλλα ο πατέρας της, πήρε ένα γουδί και μια σκάφη και κλείστηκε στο δωμάτιο της. "Να μη μπει κανένας στο δωμάτιό μου" τους είπε, "θα βγω από εδώ όταν τελειώσω αυτό που θέλω να κάνω".

Ένα χρόνο έμεινε εκεί μέσα κλεισμένη και όλη μέρα κοπανούσε την κανέλλα, την έκανε σκόνη και την έριχνε στη σκάφη.

Σαν τελείωσε ο χρόνος τελείωσε και το κοπάνισμα. Τότε πήρε νερό το έριξε στη σκάφη και βάλθηκε να ζυμώνει την κανέλλα.

Ένα χρόνο έμεινε ακόμα εκεί μέσα κλεισμένη και με το ζυμάρι της κανέλλας έπλασε έναν άντρα και τον ξάπλωσε πάνω σε ένα μακρύ τραπέζι. Ήταν ένας ωραίος ψηλός άντρας αλλά ήταν άψυχος.

Ένα χρόνο ακόμα έμεινε εκεί μαζί του και τον φυσούσε όλη μέρα για να του δώσει ζωή. Στο τέλος του χρόνου ο Κανελλάτος, πήρε ζωή και σηκώθηκε.

Χαρούμενη η Κανέλλα φώναξε τους γονείς της και τους έδειξε τον Κανελλάτο, έτσι τον ονόμασε γιατί τον είχε φτιάξει από κανέλλα. Αυτόν θα πάρω για άντρα μου τους είπε. Έτσι και έγινε. Σε λίγες μέρες έγινε με μεγαλοπρέπεια ο γάμος της

Κανέλλας και του Κανελλάτου.

Οι δύο νέοι περνούσαν όμορφα και ευτυχισμένα τον καιρό τους.

Μια μέρα όμως ο Κανελλάτος έφυγε για σοβαρές υποθέσεις μακριά σε άλλη πολιτεία.

Η Κανέλλα τον περίμενε με αγωνία, αλλά ο καιρός περνούσε και ο άντρας της δεν φαινόταν να γυρίσει. Απελπισμένη τότε ζήτησε από τον πατέρα της ένα ζευγάρι σιδερένια παπούτσια γιατί ήθελε να πάει να τον βρει. Άδικα προσπάθησαν ο πατέρας της και η μητέρα της να την εμποδίσουν με κλάματα και παρακάλια. Αυτή πήρε ένα μεγάλο ταγάρι στην πλάτη της με ρούχα και τρόφιμα και έφυγε.

Περπάτησε μέρες και μέρες, πέρασε κάμπους, βουνά, λαγκάδια, πέρασε χωριά και πολιτείες ρωτώντας παντού μήπως είδαν τον Κανελλάτο, αλλά κανένας δεν είχε ακούσει τίποτε γι' αυτόν.

Ένα μεσημέρι καθώς περπατούσε μέσα σε ένα πυκνό δάσος βρέθηκε μπροστά από ένα σπίτι. Στην πόρτα καθόταν μια όμορφη κοπέλα. Μόλις την είδε σηκώθηκε και της είπε βιαστικά και ανήσυχα "γιατί ήρθες εδώ, δεν ξέρεις ότι αυτό είναι το σπίτι της μικρής λάμιας, της μάνας μου, που τρώει ανθρώπους;"

"Καλή μου κοπέλα" της λέει η Κανέλλα "ψάχνω να βρω τον άντρα μου, έτσι και έτσι, βοήθησέ με".

"Εγώ δεν μπορώ να σε βοηθήσω αλλά θα πω της μάνας μου αν μπορεί να σε βοηθήσει αυτή. Θα σε κρύψω όμως τώρα γιατί θα έρθει πεινασμένη και θα σε φάει, δεν θα μπορέσω να την εμποδίσω". Δίνει τότε ένα σκαμπίλι στην Κανέλλα την κάνει σκούπα και την κρεμάει πίσω από την πόρτα.

Σε λίγο φάνηκε η μάνα της. "Ανθρώπινο κρέας μου μυρίζει", της λέει, "όχι μάνα που να βρεθεί άνθρωπος εδώ, το κρέας που έχω στο φούρνο σου μυρίζει, έλα να σου βάλω να φας και θα δεις".

Σαν έφαγε καλά-καλά η μάνα της, ήπια και κάμποσο κόκκινο κρασί, της λέει η κόρη της "για πές μου μάνα αν είχες τώρα έναν άνθρωπο θα τον έτρωγες;" "μπα ούτε μπουκιά δεν μπορώ να βάλω τώρα στο στόμα μου".

Τότε πηγαίνει η κόρη της και παίρνει την σκούπα πίσω από την πόρτα, της δίνει μια και ξανάγινε άνθρωπος. "Μάνα" της λέει, "αυτή εδώ η κοπέλα έχασε τον άντρα της τον Κανελλάτο και ψάχνει να τον βρει, μήπως μπορείς να την βοηθήσεις;"

"Έχω ακούσει για τον Κανελλάτο αλλά δεν ξέρω που βρίσκεται. Θα προχωρήσεις όμως ακόμα πιο βαθιά στο δάσος και θα βρεις την αδελφή μου τη μεσαία λάμια, αυτή μπορεί να ξέρει περισσότερα. Πες της ότι σε στέλνω εγώ η αδελφή της. Να! πάρε αυτή τη χρυσή ανέμη να της τη δείξεις και να την έχεις μαζί σου μπορεί να σου χρειασθεί.

Η Κανέλλα πήρε την ανέμη και ξεκίνησε να πάει να βρει τη μεσαία λάμια.

Περπάτησε - περπάτησε βαθιά μέσα στο δάσος, ώσπου βρήκε το σπίτι της μεσαίας λάμιας. Η κόρη της μόλις την είδε έτρεξε κοντά της.

"Πως ήρθες εδώ" της είπε "δεν ξέρεις ότι η μάνα μου είναι λάμια και τρώει ανθρώπους;"

"Με έστειλε η μικρή λάμια η αδελφή της. Ψάχνω να βρω τον άνδρα μου τον Κανελλάτο" και της διηγήθηκε την ιστορία της.

"Καλά της είπε" θα σε βοηθήσω, θα σε κρύψω όμως τώρα γιατί έρχεται η μάνα μου" και της δίνει ένα σκαμπίλι, την κάνει κόπανο και τον βάζει πίσω από την πόρτα. Έρχεται η λάμια και άρχισε τη γκρίνια "ανθρώπινο κρέας μου μυρίζει τι μου κρύβεις;" όχι μάνα δεν σου κρύβω τίποτε, να! το αρνί το ψητό που έχω στη φωτιά σου μυρίζει, έλα να σου βάλω να φας.

Σαν έφαγε καλά και ήπια και αρκετό κρασί, της λέει η κόρη της "δεν μου λες μάνα αν είχες τώρα έναν άνθρωπο θα τον έτρωγες;" Τώρα; ούτε μπουκιά δεν μπορώ να φάω". Τότε παίρνει η κόρη της τον κόπανο πίσω από την πόρτα, του δίνει μια και ξανάγινε κοπέλλα η Κανέλλα.

"Ψάχνω να βρω τον άντρα μου τον Κανελλάτο" της λέει "με έστειλε η μικρή σου αδελφή αν μπορείς να με βοηθήσεις. Να! εδώ έχω και την χρυσή ανέμη που μου έδωσε".

"Έχω ακουστά για τον Κανελλάτο αλλά δεν ξέρω που βρίσκεται. Να πας στην αδελφή μας τη μεγάλη λάμια ακόμα πιο βαθιά στο δάσος, αυτή θα ξέρει. Να! πάρε και αυτόν τον μικρό χρυσό αργαλειό να της τον δείξεις και να της πεις πως σε έστειλα εγώ, και να τον έχεις μαζί σου γιατί μπορεί να σου χρειασθεί.

Έτοι κι έγινε, η Κανέλλα πήρε και τον χρυσό αργαλειό, ευχαρίστησε τη λάμια και προχώρησε μέσα στο δάσος ώσπου έφτασε στο σπίτι της μεγάλης λάμιας. Βρήκε στην αυλή την κόρη της που για να την βοηθήσει της έδωσε ένα σκαμπίλι την έκανε μήλο και το έβαλε στην τσέπη της ποδιάς της.

Σαν έφτασε η μάνα της αγρίεψε για τα καλά "ανθρώπινο κρέας μου μυρίζει, ποιόν έχεις κρυμμένο;" "Δεν έχω κανένα κρυμμένο μάνα, έλα να σου βάλω να φας, σου έχω κρέας ψητό έτοιμο". Αφού καλόφαγε και καλοήπια, της είπε η κόρη της "μάνα αν είχες τώρα άνθρωπο θα τον έτρωγες;" "Τώρα δεν μπορώ να φάω τίποτε άλλο" της είπε η μάνα της. Βγάζει τότε η κόρη της λάμιας το μήλο από την ποδιά της του δίνει μια και ξαναγίνεται άνθρωπος.

"Αυτό και αυτό" της λέει η Κανέλλα "ψάχνω να βρω τον άντρα μου, τον Κανελλάτο, με έστειλε η αδελφή σου η μεσαία λάμια να με βοηθήσεις. Να! εδώ έχω και τον χρυσό αργαλειό που μου έδωσε.

"Ναι" της είπε η λάμια "ξέρω που θα βρεις τον Κανελλάτο.

Θα περπατήσεις ακόμα τρείς μέρες και μόλις βγεις από το δάσος θα βρεις μια μεγάλη πολιτεία, στο παλάτι αυτής της πολιτείας είναι ο Κανελλάτος και ετοιμάζονται να τον παντρέψουν με τη βασιλοπούλα. Να! πάρε αυτή τη χρυσή κότα μαζί σου θα σου χρειασθεί, γεννάει χρυσά αυγά. Και τώρα φύγε για να προλάβεις". Η Κανέλλα την ευχαρίστησε και έφυγε παίρνοντας μαζί της και την χρυσή κότα.

Σαν έφτασε στην πολιτεία πήγε αμέσως στο παλάτι, κάθισε μπροστά στην πόρτα, έβγαλε από το ταγάρι της την χρυσή ανέμη, την έβαλε μπροστά της και η ανέμη άρχισε αμέσως να τυλίγει και να ξετυλίγει χρυσές κλωστές. Την είδαν οι υπηρέτριες του παλατιού και θαύμασαν. "Αυτή η ανέμη είναι για τη βασιλοπούλα μας" είπαν "τι θέλεις να σου δώσουμε για να την πάρουμε;" "θέλω να με βάλετε απόψε να κοιμηθώ στο διπλανό δωμάτιο από τον Κανελλάτο" "μετά χαράς" της είπαν και την έβαλαν να κοιμηθεί στο δωμάτιο που ζήτησε.

Η Κανέλλα μπήκε στο δωμάτιό της και όταν άκουσε και τον Κανελλάτο που μπήκε στο διπλανό δωμάτιο άρχισε να του μιλάει, να τον καλεί με το όνομά του και να τον παρακαλεί "ένα χρόνο σε στούμπαγα, ένα χρόνο σε ζύμωνα, ένα χρόνο σε φύσαγα και σου έδωσα ζωή, γιατί με άφησες; γιατί δεν με ακούς;" και έκλαιγε, έκλαιγε. Αλλά ο Κανελλάτος δεν άκουγε τίποτε, γιατί οι υπηρέτριες κάτι είχαν πονηρευτεί και του έβαλαν υπνωτικό στο φαγητό του, έτσι μόλις έφαγε πήγε αμέσως για ύπνο και κοιμήθηκε βαριά μέχρι το πρωί χωρίς να πάρει είδηση τίποτε.

Την άλλη μέρα το πρωί η Κανέλλα πήγε πάλι έξω από την πόρτα του παλατιού, έστησε το χρυσό αργαλειό της κι αυτός άρχισε αμέσως να υφαίνει χρυσά υφάσματα, πάλι τον είδαν οι υπηρέτριες του παλατιού και πάλι τους τον έδωσε για να τη βάλουν άλλο ένα βράδυ στο διπλανό δωμάτιο του

Κανελλάτου. Τον κοίμησαν όμως ξανά με υπνωτικό και δεν άκουσε τίποτα από τα κλάματα και τα παρακάλια της Κανέλλας.

Το πρωί πήγαν στο Κανελλάτο οι ραφτάδες που έραβαν μέρα νύχτα τα κουστούμια για το γάμο του και του είπαν ότι πάνω από το δωμάτιο τους, που είναι δίπλα στο δικό του δύο βράδια τώρα μια γυναίκα κλαίει, τον φωνάζει με το όνομά του και τον παρακαλεί να την ακούσει. Κλαίει τόσο πολύ που τα δάκρυά της πέφτουν στο πάτωμα, περνούν τις χαραμάδες και πέφτουν στο δωμάτιο τους, επάνω στα κεριά τους, τα σβήνουν και δεν βλέπουν να δουλέψουν.

"Καλά" λέει ο Κανελλάτος "θα προσέξω το βράδυ να δω τι συμβαίνει".

Το πρωί η Κανέλλα πήγε πάλι μπροστά στην πόρτα του παλατιού και έβαλε μπροστά της τη χρυσή κότα. Αυτή άρχισε αμέσως να γεννάει χρυσά αυγά. Την πήραν και αυτή όμως οι υπηρέτριες του παλατιού για να την αφήσουν να κοιμηθεί ένα ακόμη βράδυ στο δωμάτιο που ήθελε η Κανέλλα.

Αυτό το βράδυ όμως ο Κανελλάτος έλαβε κι αυτός τα μέτρα του, γιατί κάτι πονηρεύτηκε για το υπνωτικό. Απέφυγε λοιπόν με τρόπο το φαγητό του και είπε πως πάει για ύπνο γιατί νυστάζει πολύ.

Πήγε όμως στο δωμάτιό του και περίμενε. Αμέσως άκουσε από δίπλα να τον καλεί με το όνομά του η Κανέλλα, να τον παρακαλεί και να κλαίει. Πήγε τότε στο διπλανό δωμάτιο τη βρήκε, την αγκάλιασε και τη φίλησε. Της είπε ότι τον είχαν εκεί αιχμάλωτο και ήθελαν να τον παντρέψουν με τη βασιλοπούλα, γι' αυτό δεν μπορούσε να γυρίσει. "Απόψε όμως θα τα καταφέρουμε οι δύο μαζί να φύγουμε και να γυρίσουμε σπίτι μας".

Έτσι και έγινε, όταν όλοι κοιμήθηκαν μέσα στο παλάτι

έφυγαν οι δύο τους κρυφά και γύρισαν στο σπίτι τους, όπου έζησαν καλά και εμείς καλύτερα.

Η Λένη και η Μάρα

Μια φορά και έναν καιρό ήταν και δεν ήταν. Ήταν ένα αντρόγυνο που ζούσε ευτυχισμένα στην άκρη ενός χωριού, με τη μικρή τους κόρη τη Λένη. Για κακή τους τύχη όμως η μητέρα της Λένης αρρώστησε βαριά και μετά από λίγες μέρες πέθανε. Αφού πέρασε κάμποσος καιρός, ο πατέρας της ξαναπαντρεύτηκε. Η καινούργια του γυναίκα είχε και αυτή μια κόρη σαν την Λένη που την έλεγαν Μάρα.

Η μητριά και η κόρη της η Μάρα δεν αγαπούσαν καθόλου τη Λένη. Όσο περνούσε ο καιρός τόσο πιο πολύ την παίδευαν και την βασάνιζαν. Είχαν βάλει σκοπό να τη διώξουν από το σπίτι. Έτσι κατάφεραν τελικά τον πατέρα της με την γκρίνια τους και τα χίλια - δυο που της έκαναν, να την πάρει μια μέρα και να την αφήσει στο δάσος.

Και να πως έγινε αυτό.

Ένα πρωί ο πατέρας της πέρασε ένα ντορβά (ταγάρι) στην πλάτη του με ένα καρβέλι ψωμί μέσα που το είχε ζυμώσει με στάχτη η μητριά της από το βράδυ και πήρε τη Λένη να πάνε σε μια θεία της να μείνουν λίγες μέρες, έτσι της είπε.

Σαν πήγαν βαθιά μέσα στο δάσος, κόντευε μεσημέρι.

- Ας καθήσουμε λίγο εδώ να ξεκουραστούμε και να φάμε, της είπε ο πατέρας της.

Κάθισαν κάτω από ένα μεγάλο πουρνάρι (βελανιδιά), σε μια πολύ κατηφορική πλαγιά. Ο πατέρας της Λένης βγάζει το καρβέλι το ψωμί από τον ντορβά και με τρόπο το άφησε να του φύγει από τα χέρια να πάρει τον κατήφορο και να πάει

μακρυά κάτω, έτσι όπως ήταν στρογγυλό και μπορούσε να κατακυλάει.

- Αχ! Λένη μου, λέει ο πατέρας της, μου έφυγε το ψωμί, πήγαινε να το πάρεις για να έχουμε να φάμε.

- Να πάω πατέρα, λέει πρόθυμα η Λένη και άρχισε να κατεβαίνει την πλαγιά για να βρει το ψωμί.

Μόλις κατέβηκε χαμηλά η Λένη, ο πατέρας της στερέωσε καλά την γκλίτσα του στο χώμα, έβαλε επάνω της την κάπα του, έτσι που έμοιαζε σαν άνθρωπος που στέκεται όρθιος και έφυγε γρήγορα - γρήγορα για το σπίτι τους.

Η Λένη έψαχνε να βρει το ψωμί αλλά δεν έβρισκε τίποτε, γιατί αυτό είχε διαλυθεί στις πέτρες καθώς κατακυλούσε.

- Θα 'ρθω πάνω πατέρα, φώναξε η Λένη από κάτω, δεν βρίσκω τίποτε. Απόκριση δεν πήρε, αλλά έβλεπε ψηλά την κάπα όρθια και νόμιζε ότι ήταν ο πατέρας της που την περίμενε.

Όταν ανέβηκε όμως επάνω, είδε ότι ο πατέρας της είχε φύγει. Φώναξε δεξιά - αριστερά "πατέρα, πατέρα" πουθενά ο πατέρας της. Η ώρα περνούσε, άρχισε να γυρίζει μέσα στο δάσος προσπαθώντας να βρει δρόμο να γυρίσει σπίτι της. Τίποτε όμως. Ο ήλιος έγειρε πίσω από τα ψηλά δέντρα και χάθηκε παίρνοντας μαζί του σιγά - σίγα και το φως της ημέρας. Η νύχτα τότε έπεσε πάνω στο δάσος και άρχισε να τα αγκαλιάζει όλα γύρω της.

Τρομαγμένη προχωρούσε - προχωρούσε κι έψαχνε απελπισμένα να βρει κάποιο μονοπάτι για να βγει από εκεί μέσα, ή κάποιο καταφύγιο, καμιά σπηλιά, ή καμιά κουφάλα δένδρου για να περάσει τη νύχτα της.

Για καλή της τύχη, είδε ένα φωτάκι να τρεμοσβήνει ανάμεσα στα δέντρα. Πλησίασε διστακτικά και βρέθηκε μπροστά σε μια καλύβα, στην πόρτα της καθόταν μια γριούλα και δίπλα της είχε αναμμένο ένα φαναράκι. Η ψυχούλα της Λένης

έτρεμε από το φόβο.

- Καλησπέρα καλή κυρούλα.

- Καλησπέρα κόρη μου, πως βρέθηκες εδώ μέσα σ' αυτό το άγριο δάσος;

Αυτό και αυτό, είπε η Λένη και της διηγήθηκε τα παθήματά της.

- Έλα πάμε μέσα, της είπε η γριούλα και μη φοβάσαι, εγώ θα σε φροντίσω.

Μπήκαν στην καλύβα. Η γριά της έδωσε και έφαγε και μετά η Λένη ξάπλωσε και όπως ήταν κουρασμένη κοιμήθηκε αμέσως.

Το πρωί όταν ξύπνησε, ο ήλιος είχε ανέβει ψηλά. Βγήκε στην πόρτα, η γριούλα καθόταν στο πεζούλι και liaζόταν.

- Καλή σου μέρα κόρη μου, είπε η γριά.

- Καλή σου μέρα καλή μου κυρούλα, είπε η Λένη,

- Άκουσε κόρη μου καλά - καλά αυτά που θα σου πω, της είπε η γριά, εγώ θα φύγω τώρα μακριά μέσα στο δάσος γιατί έχω δουλειά, εσύ θα συγυρίσεις το σπίτι και μετά θα βράσεις το γάλα που έχω στη γωνιά, θα το ρίξεις στη σκάφη που θα βρεις πίσω από την πόρτα, θα το αφήσεις να κρυώσει καλά και μετά θα φωνάξεις "τσαπαλάρια (σαλαμάνδρες), γουστερίτσες, φιδάκια μου ελάτε να φάτε".

Θα έρθουν όλα αυτά τα σερπετά, θα φάνε και θα φύγουνε χωρίς να σε πειράξουν, μη φοβηθείς.

Σαν έφυγε η γριά, η Λένη συγύρισε όμορφα το σπίτι και τάισε τα σερπετά όπως της είχε πει. Στο γυρισμό της η γριά το βράδυ ενθουσιάστηκε με τη Λένη, όλα τα βρήκε στην εντέλεια καμωμένα.

Είσαι καλό και προκομμένο κορίτσι, της είπε, αύριο θα σου κάνω ένα δώρο και θα σε στείλω στο σπίτι σου.

Το πρωί, όταν ο ήλιος σηκώθηκε ψηλά πάνω από τις κορυ-

φές των δένδρων, η γριά πήρε από το χέρι τη Λένη και την έβγαλε στην πόρτα. Εκεί ήταν έτοιμα δύο μουλάρια, έβαλε τη Λένη καβάλα στο ένα και στο άλλο ήταν κιόλας φορτωμένα δύο μεγάλα σακκιά.

- Πήγαινε στο καλό κόρη μου, μη φοβάσαι, τα μουλάρια ξέρουν το δρόμο θα σε πάνε σπίτι σου.

Η Λένη ευχαρίστησε τη καλή κυρούλα και καβάλα στο μουλάρι πήρε το δρόμο του γυρισμού.

Σαν κόντευε να φτάσει στο σπίτι της, ο σκύλος άρχισε να γαυγίζει χαρούμενα "γαβ-γαβ, έρχεται η Λένη καβάλα στο μουλάρι, φορτωμένη με ασήμι και λογάρι". "Όξω παλιόσκυλο" φώναξε η μητριά, "τη Λένη τη φάγανε τα θηρία μέσα στο δάσος". Κικιρίκου" ο κόκκορας "έρχεται η Λένη καβάλα στο μουλάρι, φορτωμένη με ασήμι και λογάρι". "νιάου- νιάου" η γάτα, "έρχεται η Λένη καβάλα στο μουλάρι, φορτωμένη με ασήμι και λογάρι". "Έουτ παλιοζωντανά! ποια Λένη έρχεται, τη Λένη τη φάγανε τα θηρία στο δάσος", ξαναφώναξε η κακιά μητριά.

Εκείνη την ώρα όμως τα δυο μουλάρια έφτασαν στο σπίτι και μπήκαν στην αυλή, η Λένη κατέβηκε, έτρεξαν όλοι κοντά της, ξεφόρτωσαν τα σακκιά, τα άνοιξαν και είδαν κατάπληκτοι τους θησαυρούς που είχαν μέσα, ασήμι και χρυσάφι, διαμάντια, ρουμπίνια και σμαράγδια να ζήσουν μ' αυτά σαν βασιλιάδες.

Η Λένη τους διηγήθηκε για την καλή γριούλα, μέσα βαθιά στο δάσος, που της έδωσε όλον αυτόν τον θησαυρό.

Η Μάρα ζήλεψε.

- Θα πάω κι εγώ, είπε, και θα φέρω περισσότερα.
- Να πας, να πας κι εσύ, της είπε η μάνα της.
- Το άλλο πρωί την πήρε ο πατριός της και χώθηκαν μέσα στο δάσος. Όταν έφτασαν στο ίδιο μέρος που είχε ρίξει το

ψωμί της Λένης στον κατήφορο, σταμάτησε και με τον ίδιο τρόπο έριξε πάλι προς τα κάτω το καρβέλι το ψωμί που είχε ζυμώσει η μάνα της με ωραίο σταρένιο αλεύρι.

Όταν κατέβηκε η Μάρα να το πάρει αυτός έφυγε αφήνοντας, όπως και την άλλη φορά, την κάπα του πάνω στην γκλίτσα.

Η Μάρα, αφού περιπλανήθηκε και αυτή όλη μέρα μέσ' στο δάσος, το βράδυ έφτασε στην καλύβα της γριάς. Θυμωμένη και με κατεβασμένα τα μούτρα την πλησίασε.

- Καλησπέρα, είμαι η αδελφή της Λένης, ήρθα να μου δώσεις κι εμένα θησαυρούς σαν της Λένης αλλά πιο πολλούς και πιο καλούς.

- Καλησπέρα, της απάντησε η γριά και την αγριοκοίταξε από πάνω μέχρι κάτω.

- Έλα τώρα να φας και να κοιμηθείς και αύριο θα τα πούμε.

Έτσι και έγινε. Την άλλη μέρα το πρωί η Μάρα βγήκε στην πόρτα και βρήκε την γριά να λιάζεται στο πεζούλι.

- Καλή σου μέρα Μάρα, της είπε η γριά.

- Την κακή σου την ημέρα, της απάντησε η Μάρα, δώσε μου τώρα τους θησαυρούς γιατί βιάζομαι να φύγω γριά.

Η γριά την αγριοκοίταξε πάλι και της είπε οργισμένη.

- Άκουσε με, θα κάνεις ότι σου πω γιατί αλλιώς αλοιμόνό σου. Θα συγυρίσεις καλά - καλά το σπίτι, μετά θα βράσεις το γάλα που έχω στη γωνιά και θα το ρίξεις στη σκάφη που θα βρεις πίσω από την πόρτα, θα αφήσεις το γάλα να κρυώσει καλά και μετά θα φωνάξεις "τσαπαλάρια, γουστερίτσες, φιδάκια μου ελάτε να φάτε". Θα βγουν τότε από τις τρύπες όλα αυτά τα σερπετά, θα πιούν τα γάλα και θα φύγουν, εσένα δεν θα σε πειράξουν να μη φοβηθείς, εγώ θα πάω μακριά μέσα στο δάσος γιατί έχω δουλειά.

Σαν έφυγε η γριά, η Μάρα ψευτοσυγύρισε, το σπίτι, έβρα-

σε το γάλα, το έριξε στη σκάφη και αμέσως φώναξε τα σερπετά "τσαπαλάρια, γουστερίτσες, φιδάκια ελάτε να φάτε". Αυτά βγήκαν τρέχοντας από τις τρύπες τους και έσκυψαν στη σκάφη να πιουν το γάλα τους, αλλά όπως ήταν καυτό ζεματίστηκαν, γλύστρισαν μέσα στη σκάφη και ψόφησαν όλα.

Το βραδάκι γύρισε η γριά και βρήκε όλα της τα σερπετά ψόφια. Άρπαξε οργισμένη τη Μάρα από τα μαλλιά και της έκοψε το κεφάλι.

Μετά την έκοψε σε κομματάκια, την έβαλε σε δυο σακκιά και τη φόρτωσε σε ένα μουλάρι, σε ένα άλλο μουλάρι φόρτωσε δύο σακκιά με τα ψόφια τσαπαλάρια, τις γουστερίτσες και τα φίδια και τα έστειλε στο σπίτι της Μάρας.

Όταν πλησίαζαν τα μουλάρια στο σπίτι, ο σκύλος άρχισε να γαυγίζει λυπητερά "γαβ-γαβ έρχεται η Μάρα κομμάτια στο σακκί". "Όξω παλιόσκυλο" τον έδιωξε η μάνα της, "η Μάρα έρχεται φορτωμένη μ' ασήμι και λογάρι", "Κικιρίκου" ο κόκκορας "έρχεται η Μάρα κομμάτια στο σακκί" νιάου -νιάου κλαψούριζε η γάτα, έρχεται η Μάρα κομμάτια στο σακκί". Ξουτ παλιοζωντανά που έρχεται η Μάρα κομμάτια στο σακκί, η Μάρα έρχεται φορτωμένη μ' ασήμι και λογάρι".

Η μάνα της κοίταξε κατά τον δρόμο και είδε να έρχονται και να μπαίνουν στην αυλή τα δυο φορτωμένα μουλάρια χωρίς τη Μάρα.

Έτρεξαν, τα ξεφόρτωσαν, άνοιξαν τα σακκιά και βρήκαν τη Μάρα κομματιασμένη. Στα δυο άλλα σακκιά βρήκαν τα ψόφια σερπετά.

Φώναξαν τον παπά και έθαψαν τη Μάρα με φωνές και κλάματα. Άνοιξαν μετά ένα λάκκο βαθύ και έριξαν μέσα και έθαψαν όλα εκείνα τα σερπετά.

Μαζεύτηκαν μετά στο σπίτι και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Η Μάρα κι ο Γιαννάκης

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε σε ένα χωριό ένα αγαπημένο ζευγάρι με τα δύο του παιδιά, τη Μάρα και τον Γιαννάκη. Δεν ήταν πλούσιοι, αλλά ούτε φτωχοί, είχαν απ' όλα τα καλά για τις καθημερινές τους ανάγκες.

Για κακή τους τύχη όμως η μάνα αρρώστησε βαριά και κανένας γιατρός δεν μπόρεσε να την κάνει καλά, να την γειά-νει.

Σαν κατάλαβε η μάνα ότι ήρθε το τέλος της, φώναξε τα δυο της παιδιά κοντά της, τους έδωσε μια κτένα και ένα μπουκαλάκι με νερό και τους είπε:

- Εγώ θα φύγω τώρα γιατί είμαι πολύ άρρωστη, πάρτε αυτή την κτένα και το μπουκαλάκι με το νερό, κρύψτε τα καλά και φυλάξτε τα σαν τα μάτια σας, γιατί μπορεί να τα χρειαστείτε. Αν βρεθείτε σε ανάγκη ή σε κίνδυνο ρίξτε την κτένα πίσω σας κι εγώ θα σας βοηθήσω, αν βρεθείτε πάλι σε ανάγκη ή κίνδυνο να χύσετε το νερό από το μπουκαλάκι πίσω σας και εγώ θα σας βοηθήσω. Μετά τους έδωσε την ευχή της και λίγο αργότερα πέθανε.

Η Μάρα και ο Γιαννάκης πήραν την κτένα και το μπουκαλάκι και τα έκρυψαν, όπως τους είπε η μάνα τους.

Τα δυο παιδιά έκλαψαν πολύ για τη μανούλα τους που πέθανε, μαζί τους έκλαψε και ο πατέρας τους γιατί κι αυτός την αγαπούσε πολύ. Αυτός τώρα μόνος του φρόντιζε τη Μάρα και τον Γιαννάκη.

Αφού πέρασε ένας χρόνος, ξαναπαντρεύτηκε ο πατέρας και χωρίς να το καταλάβει πήρε για γυναίκα του μια κακιά μάγισσα.

Όταν ο πατέρας έλειπε από το σπίτι για τις δουλειές του, η κακιά αυτή μητριά, βασάνιζε τα παιδιά και τα φοβέριζε για να

μην πουν τίποτε στον πατέρα τους.

Κάποτε ο πατέρας τους έφυγε για μακρινό ταξίδι και η μάγισσα γυναίκα του σκέφθηκε ότι τώρα ήταν ευκαιρία να εξαφανίσει τη Μάρα και τον Γιαννάκη, να τα σκοτώσει και τα δυο παιδιά.

Έκλεισε τον Γιαννάκη σε ένα σκοτεινό υπόγειο που είχε μόνο ένα μικρό παράθυρο με κάγκελα από όπου έμπαινε λίγο φως. Έβαζε τη Μάρα να κουβαλάει ξύλα για τη φωτιά κάθε μέρα και να του μαγειρεύει να τρώει πολύ, να παχύνει γιατί σκεπτόταν να τον φάει.

Ένα πρωινό την έστειλε πάλι για ξύλα και της είπε:

- Γρήγορα! Γρήγορα! Φέρε μου ξύλα, πολλά ξύλα γιατί σήμερα θα σφάξω τον Γιαννάκη να τον βράσω να τον φάω.

Η καημένη η Μάρα έφυγε τρομαγμένη να φέρει ξύλα.

Η μάγισσα μητριά έβαλε 2 καζάνια με νερό στη φωτιά, τρόχιζε τα μαχαίρια και μονολογούσε ευχαριστημένη.

- Βράζουν, βράζουν τα καζάνια, τρέχουν, τρέχουν τα μαχαίρια.

Η Μάρα έφυγε τρέχοντας, αλλά αντί για τα ξύλα πήγε πίσω από το σπίτι που ήταν το παράθυρο του Γιαννάκη και του λέει:

- Γιαννάκη μου η κακιά μάγισσα θέλει να μας σφάξει, τι θα κάνουμε τώρα; Τροχίζει τα μαχαίρια και βράζει νερό στα καζάνια.

- Μη φοβάσαι, της λέει, τώρα που θα της πας ξύλα πάρε κρυφά την κτένα και το μπουκαλάκι με το νερό που μας έδωσε η μάνα μας και έλα να φύγουμε γρήγορα, τόσον καιρό εδώ μέσα έκοβα σιγά-σιγά τα κάγκελα από το παράθυρο με τον σουγιά μου και μπορώ τώρα να βγω έξω.

Έτσι κι έγινε. Η Μάρα πήγε πάλι λίγα ξύλα στη μητριά της, πήρε κρυφά την κτένα και το μπουκαλάκι και πήγε πάλι

δήθεν να φέρει κι άλλα ξύλα. Βγήκε και ο Γιαννάκης από το παράθυρο και άρχισαν να τρέχουν όσο πιο γρήγορα μπορούσαν για να φύγουν μακριά από το σπίτι τους, να γλιτώσουν από την κακιά μάγισσα.

Αυτή περίμενε τη Μάρα να της φέρει ξύλα, πουθενά η Μάρα, αργούσε να φανεί. Πήγε να δει τι έγινε και γιατί αργεί να έρθει. Είδε τότε τα δύο παιδιά πολύ μακριά να φεύγουν τρέχοντας.

- Α! Έτσι μου είσαστε!, μονολόγησε, θέλετε να μου φύγετε και να γλιτώσετε, ε! Τώρα θα δείτε, θα σας πιάσω και θα σας σφάξω αμέσως και τους δυο.

Άρχισε η μάγισσα να τρέχει πίσω τους και καθώς έτρεχε πιο γρήγορα, πλησίαζε τα παιδιά που την είδαν και τρόμαξαν.

- Την κτένα! Την κτένα να ρίξουμε όπως μας είπε η μάνα μας, είπε η Μάρα και αμέσως πέταξαν πίσω τους την κτένα.

Έγινε τότε πίσω τους ένα μεγάλο δάσος με άγρια πυκνά δέντρα και γεμάτο με αγκάθια και βατσουνιές. Η κακιά μάγισσα ήθελε σώνει και καλά να τα πιάσει, να μην της ξεφύγουν. Έδωσε - πήρε με το άγριο δάσος, το πέρασε κάποια ώρα και άρχισε πάλι να κυνηγάει τα παιδιά που τα έβλεπε πέρα μακριά να τρέχουν. Όπως έτρεχε πιο γρήγορα τα πλησίασε πάλι!

- Το νερό! Το νερό να ρίξουμε, όπως είπε η μάνα μας, λέει ο Γιαννάκης και αμέσως άδειασαν πίσω τους το νερό από το μπουκαλάκι. Έγινε τότε ένα πλατύ και βαθύ ποτάμι.

Έφτασε τότε εκεί η μάγισσα, έδωσε από δώ, έδωσε από εκεί δεν μπόρεσε να περάσει και γύρισε στο σπίτι της σκασμένη απ' το κακό της.

Τα παιδιά σαν είδαν ότι δεν μπόρεσε να περάσει η μάγισσα το ποτάμι, σταμάτησαν να τρέχουν και περπατούσαν τώρα αργά γιατί ήταν πολύ κουρασμένα.

Καθώς προχωρούσαν σ' ένα ξερόκαμπο, ο Γιαννάκης βλέπει

μια λακουβίτσα με νερό σε μια πατημασιά (τορό) από άλογο.

- Αχ! Μάρα μου διψάω πολύ θα πω λίγο νερό.

- Όχι! Γιαννάκη μου μην πεις νερό γιατί θα γίνεις άλογο.

Κρατήθηκε ο Γιαννάκης και δεν ήπια.

Πιο κει είδε μια λακουβίτσα με νερό στην πατημασιά ενός βοδιού.

- Αχ! Μάρα μου, διψάω πολύ, θα πω λίγο νερό.

- Όχι! Γιαννάκη μου, μην πεις νερό, γιατί θα γίνεις βόδι.

Κρατήθηκε πάλι ο Γιαννάκης και δεν ήπια.

Σαν βρήκαν όμως μια πατημασιά από αρνάκι που είχε νερό, ο Γιαννάκης δεν κρατήθηκε, παράκουσε την αδελφή του, έσκυψε, ήπια νερό και αμέσως μεταμορφώθηκε σε αρνάκι.

Η Μάρα έκλαψε πολλή ώρα που έγινε ο Γιαννάκης της αρνάκι, αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτε. Έβγαλε τη ζώνη της, την έδεσε στο λαιμό του και κρατώντας την άλλη άκρη περπάτησαν - περπάτησαν, μέχρι που έφτασαν σε ένα δάσος.

Προχώρησαν βαθιά μεσ' στο δάσος και βρέθηκαν σ' ένα ξέφωτο που είχε χορτάρι, γύρω - γύρω δένδρα γεμάτα καρπούς και στη μέση μια άδεια καλύβα, που δίπλα της κελάριζε μια πηγούλα με νερό.

Μπήκαν μέσα, εδώ θα ζήσουμε τώρα Γιαννάκη μου, του είπε η Μάρα, έχουμε απ' όλα, την καλύβα μας για να προφυλαχθούμε, εγώ τους καρπούς, εσύ το χορτάρι σου, έχουμε και νερό, δεν θέλουμε τίποτε άλλο.

Έμειναν εκεί και ζούσαν οι δυο τους ήσυχα. Πέρασε πολύς καιρός - στα παραμύθια ο καιρός περνάει γρήγορα - και μια μέρα ακούστηκαν στο δάσος τύμπανα και γαυγίσματα σκυλιών. Ο βασιλιάς με τη συνοδεία του πήγε στο δάσος για κυνήγι.

Η Μάρα και το αρνί της έτρεξαν γρήγορα στην καλύβα

τους. Τα σκυλιά όμως οδήγησαν εκεί τον βασιλιά και τη συνοδεία του.

Μπήκε ο βασιλιάς στην καλύβα και είδε τη Μάρα που τώρα ήταν μια πανέμορφη κοπέλα. Τα χρυσά ξανθά μαλλιά της σκέπαζαν το μισόγυμνο κορμί της, γιατί τα ρούχα της είχαν κουρελιαστεί, τόσα χρόνια στο δάσος.

Την πήρε από το χέρι και την έβγαλε στο φως. Θαμπώθηκε από την ομορφιά της. Τη ρώτησε ποια είναι και πώς βρέθηκε εκεί στο δάσος. Η Μάρα του είπε τα βάσανά της και ο βασιλιάς της είπε ότι θέλει να την πάρει μαζί του στο παλάτι να την κάνει γυναίκα του, να την κάνει βασίλισσα.

- Δεν μπορώ, του είπε η Μάρα, έχω το αρνάκι μου, τον αδελφό μου τον Γιαννάκη, δεν μπορώ να τον αφήσω.

- Θα πάρουμε και το αρνί σου μαζί, θα το έχεις στο παλάτι κοντά σου, δεν θα σου λείψει καθόλου, της είπε ο βασιλιάς.

Έτσι και έγινε. Σε λίγες μέρες έγινε ένα λαμπρός γάμος και το παλάτι έλαμπε από την ομορφιά της βασίλισσας, της Μάρας.

Το ζευγάρι ζούσε ευτυχισμένα και ο Γιαννάκης, το αρνί, είχε πάντα τη φροντίδα της αδελφής του.

Κάποτε ο βασιλιάς έφυγε για τον πόλεμο και έλειψε καιρό.

Μια μέρα που η Μάρα ήταν στον κήπο την πλησίασε μια γυναίκα και της είπε αν θέλει να της κάνει συντροφιά τώρα που είναι μόνη της.

Η Μάρα δέχθηκε και οι δυο γυναίκες έγιναν φιλενάδες και από τότε η ξένη γυναίκα έμπαινε στο παλάτι ελεύθερα κάθε μέρα.

Ένα πρωινό είπε στη Μάρα:

- Δεν μου δίνεις τα ρούχα σου να τα φορέσω και να φορέσεις εσύ τα δικά μου να δούμε πως θα φαινόμαστε;

Ανύποπτη η Μάρα της έδωσε τα ρούχα της και φόρεσε τα

δικά της. Μόλις έγινε αυτό η ξένη, που ήταν μάγισσα, της είπε ότι αυτή τώρα είναι βασίλισσα και την έδιωξε μαζί με το αρνί της κακήν - κακώς από το παλάτι και αυτή μεταμορφώθηκε έτσι που να μοιάζει με τη Μάρα.

Γύρισε ο βασιλιάς από τον πόλεμο, είδε τη βασίλισσα και παραξενεύτηκε, δεν φαινόταν να είναι η Μάρα.

- Καλά, πώς έγινες έτσι, πώς άλλαξες έτσι, της λέει.

- Πώς να μην αλλάξω, του απαντάει η μάγισσα, με τόση στεναχώρια που πέρασα για σένα, που ήσουν στον πόλεμο τόσον καιρό!

- Ας είναι, είπε ο βασιλιάς τώρα που γύρισα θα φτιάξεις πάλι.

Η Μάρα με τον Γιαννάκη όταν τους έδιωξε η μάγισσα, έφυγαν και πήγαν να ζήσουν πάλι στο δάσος. Εκεί ανεβασμένη η Μάρα σε ένα μεγάλο δένδρο και ο αδελφός της ο Γιαννάκης - το αρνάκι της - στη ρίζα του δένδρου περνούσαν τον καιρό τους.

Η Μάρα κατέβαινε, έτρωγε καρπούς και ανέβαινε πάλι στο δένδρο της.

Τώρα όμως δεν ήταν μόνη της, είχε πάντα στην αγκαλιά το αγοράκι της που το γέννησε εκεί στο δάσος γιατί ήταν έγκυος όταν έφυγε ο βασιλιάς.

Κάτω από το δένδρο ήταν ένα πηγάδι. Έσκυβε το αρνί να πει νερό, έβλεπε μέσα τη Μάρα με το μωρό της αγκαλιά καθώς καθρεπτιζόταν στο ήρεμο νερό, και βέλαζε λυπημένα "μπέεε!" η Μάρα μου στο πηγάδι με το παιδί στην αγκαλιά" (μπέεε! Μάρα νί του πηγάδι κου φितσόρλου μπράτσα).

Μια μέρα ήρθε ο βασιλιάς με τη συνοδεία του στο δάσος για κυνήγι. Όταν έφθασαν κάποια ώρα στο πηγάδι, κατέβηκαν από τα άλογα τους και τα έφεραν στο πηγάδι να τα ποτίσουν. Έσκυβαν τα άλογα να πουν νερό, τίποτα, δεν έπιναν, σήκω-

ναν το κεφάλι και χλιμίντριζαν, γιατί έβλεπαν μέσα τη Μάρα που καθρεπτιζόταν στο νερό και τα χρυσά της μαλλιά τους θάμπωναν τα μάτια.

Το αρνί μόλις τους είδε, τους γνώρισε, άρχισε να χοροπηδά γύρω τους και να βελάζει "μπέεε!! η Μάρα μου στο πηγάδι με το παιδί στην αγκαλιά".

Απόρησε ο βασιλιάς, γιατί δεν πίνουν νερό τα άλογα, τι βελάζει αυτό το αρνί, τι είναι αυτά που λέει. Πήγε και έσκυψε στο πηγάδι, σήκωσε αμέσως τα μάτια του και κοίταξε ψηλά στο δένδρο, βλέπει τη Μάρα με το παιδί στην αγκαλιά της, τη γνώρισε αμέσως.

- Μάρα, εσύ είσαι η γυναίκα μου, εσύ είσαι η βασίλισσά μου, της φώναξε χαρούμενα, έλα κατέβα, πώς βρέθηκες εδώ;

Η Μάρα κατέβηκε από το δένδρο.

- Αυτό είναι το παιδί μας, του είπε, και κλαίοντας του διηγήθηκε τι τράβηξε από την κακιά μάγισσα.

Ο βασιλιάς πήρε στο άλογό του την αγαπημένη του Μάρα και το παιδί του και χαρούμενοι γύρισαν όλοι στο παλάτι, μαζί τους βέβαια και το αρνί, ο Γιαννάκης.

Μόλις έφθασε ο βασιλιάς στο παλάτι φώναξε τη μάγισσα και αγριεμένος τράβηξε το σπαθί του, την άρπαξε από τα μαλλιά και της είπε να μεταμορφώσει αμέσως το αρνί σε άνθρωπο.

- Είναι ο Γιαννάκης, ο αδελφός της Μάρας, εσύ τον έκανες αρνί, σε γνώρισα τώρα και ξέρω ποια είσαι, γιατί αλλιώς θα σου κόψω το κεφάλι.

Τρομαγμένη η μάγισσα έβγαλε από την τσέπη της μια βέργα, που ήταν μαγική, άγγιξε το αρνί που έγινε αμέσως ένα όμορφο παλικάρι. Μετά της άρπαξε τη βέργα και η μάγισσα έχασε κάθε μαγική δύναμη που είχε. Την παρέδωσε τότε στους στρατιώτες του να τη δέσουν από την ουρά δύο αλόγων και να τα βάλουν να τρέξουν για να την κομματιάσουν.

Ο Γιαννάκης πήρε μεγάλη θέση στο παλάτι, έγινε πρίγκιπας, παντρεύτηκε μια όμορφη πριγκίπισσα και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Η αλεπού κι' ο λύκος

Παραμύθι από το βασίλειο των ζώων

Η κυρά - Μάρω, η αλεπού, κι' ο κυρ - Νικόλας, ο λύκος, μαζί δεν έκαναν και χώρια δεν μπορούσαν. Όλο ψιλοκουβέντιαζαν και γίνονταν φίλοι κι' όλο αρπάζονταν.

Όταν ήταν στις καλές τους, "κουμπαρούλα μου" ο κυρ - Νικόλας την κυρά - Μάρω, "κουμπαράκι μου" όλο γλύκα η αλεπού το λύκο.

Εκεί κουβέντιαζαν πως θα ζούνε μονιασμένοι κι' αγαπημένοι κι' εκεί σκάρωνε χουνέρια (λαχτάρες) στο κουμπαράκι της η κυρά - Μάρω.

Έτσι μια φορά, χειμώνα καιρό, βλέπει ο λύκος την αλεπού να πηγαίνει στη φωλιά της κρατώντας στην αγκαλιά της προσφορές (λειτουργιές), - είχε ξεγελάσει με πονηριά τον παπά που γύριζε σπίτι του από την εκκλησία και του τις πήρε -, κι' άρχισε να γλείφει τα χείλια του, γιατί πεινούσε πολύ. Τη σταματάει κι' όλο ευγένεια την ρωτάει που βρήκε τις προσφορές και την παρακαλεί να του δώσει μια γιατί πεθαίνει της πείνας.

- Αχ! καημένε, του απαντάει η κυρά - Μάρω, να κάνεις κι' εσύ ό, τι έκανα και εγώ.

- Ε! τι έκανες εσύ;

- Να! πήγα στην εκκλησία, μπήκα μέσα, στάθηκα εκεί δίπλα στους ψαλτάδες και άρχισε να ψέλνω κι' εγώ μαζί τους και επειδή τους βοήθησα, ο παπάς μου έδωσε αυτές τις προσφορές. Να πας κι' εσύ δίπλα στους ψαλτάδες, να ψάλλεις και θα σου δώσει ο παπάς προσφορές και σένα.

- Άα! αν είναι έτοιμο θα πάω κι' εγώ στην εκκλησία, είπε ο κυρ - Νικόλας.

Την Κυριακή, πρωί - πρωί ο κυρ - Νικόλας στην εκκλησία, μπαίνει μέσα καμαρωτός - καμαρωτός και προχωρεί προς τους ψαλτάδες. Τον βλέπει ο κόσμος, φωνές, φασαρία.

- Λύκος! Λύκος! Βαράτε τον. Κι' άρχισαν όλοι με ό,τι μπορούσε ο καθένας να χτυπάει το λύκο, άλλοι με τη μαγκούρα τους, άλλοι με την γκλίτσα τους, άλλοι με κλοτσιές, τον έκαναν μαύρο στο ξύλο και είδε και έπαθε να τους ξεφύγει και να γλιτώσει.

- Σαν συνήλθε ο κυρ - Νικόλας από το ξύλο που έφαγε και τη λαχτάρα που πήρε, πήγε εξαγριωμένος να βρει τη φιλενάδα του, την κυρά - Μάρω να τη συγυρίσει για το χουνέρι που του σκάρωσε.

- Τον βλέπει από μακριά η αλεπού και χώνεται γρήγορα στη φωλιά της, γιατί ήξερε ότι θα έχει κακά ξεμπερδέματα μαζί του τώρα μετά από αυτό που του έκανε.

- Φτάνει στη φωλιά της ο λύκος και της φωνάζει.

- Έε! κυρά - κουμπάρα, για έβγα να τα πούμε, που με έστειλες στη εκκλησία και με έκαναν μαύρο στο ξύλο αντί να μου δώσουν προσφορές.

- Αμ! τι να σου κάνω καημένε, του φωνάζει από μέσα η κυρά - Μάρω, θα μπήκες στην εκκλησία και θα έμπηξες τις αγριοφωνάρες σου και θα τους τρόμαξες τους ανθρώπους, τι σου φταίω εγώ;

- Άστα αυτά και έβγα έξω να τα πούμε λίγο, και βάλθηκε, ο κυρ - Νικόλας, ο λύκος, να βγάλει την κυρά - Μάρω, την αλεπού, με το ζόρι (στανιό) από τη φωλιά της, που ήταν στη ρίζα ενός δένδρου.

Έχωνε τη μουσούδα του στην είσοδο της φωλιάς, έπιανε το πόδι της και το τραβούσε έξω, κορόιδευε τότε η αλεπού.

- Τράβα γάιδαρε τη ρίζα, τράβα γάιδαρε τη ρίζα, άφηνε το πόδι ο λύκος, έπιανε μια ρίζα από το δένδρο που το περνούσε για το πόδι της, φώναζε τότε η αλεπού.

- Όϊ το ποδαράκι μου, οϊ το ποδαράκι μου. Τραβούσε, τραβούσε ο λύκος που να βγει η ρίζα.

Έδωσε - πήρε, έδωσε - πήρε, μια με τα πόδια της, μια με τις ρίζες του δένδρου δεν κατάφερε να τη βγάλει και σταμάτησε.

- Που θα μου πας; θα σε βρω, δε θα σε βρω; Θα σε συγυρίσω εγώ της φώναξε και γύρισε στη φωλιά του πεισιμωμένος.

Η νύφη που έμενε νησιτική

"Χουρτασμένος ο παπάς, χουρτασμένη η παπαδιά, σήκωσ' νύφη το τραπέζι".

Μια φορά κι' έναν καιρό, τον παλιό καιρό, ζούσε στο χωριό μας, το Παλιοχώρι, με τη μάνα και τον πατέρα της ένα όμορφο κορίτσι που το έλεγαν Λένη. Είχε και δύο μεγαλύτερα αδέρφια, τον Σπύρο και τον Νικόλα, που την αγαπούσαν πολύ.

Σαν έγινε 16 χρονών, την πάντρεψαν οι δικοί της και όπως ήταν συνήθεια, ο άνδρας της την έφερε στο σπίτι των γονιών του και ζούσαν εκεί όλοι μαζί.

Εκείνα τα χρόνια ένα από τα προτερήματα που ανέφερε η προξενήτρα για την υποψήφια νύφη, όταν έκανε το προξενιό, ήταν το ότι "δεν τρώει πολύ", το ότι "είναι ολιγόφαη".

Όταν λοιπόν μετά από λίγους μήνες έφυγε για την ξενιτιά ο άνδρας της Λένης, τα πεθερικά της βρήκαν την ευκαιρία να κάνουν οικονομία στο φαγητό της, έπρεπε να είναι "ολιγόφαη" όπως την είχαν παινέψει.

Όταν ερχόταν η ώρα του φαγητού και καθόταν γύρω από την τάβλα, μόλις η Λένη έβαζε μία - δύο μπουκιές στο στόμα της, ο πεθερός της, που ήταν και παπάς, άρχιζε φέρε τούτο, φέρε τ' άλλο, "φέρε νύφη κι' άλλο νερό", έριχνε κάτω το κουτάλι με τρόπο, "ουχ! μου ' πεσε το κουτάλι, φέρε μου νύφη άλλο κουτάλι", μετά "για κοίτα γιατί αλυχτάει το σκυλί μήπως έρχεται κανένας;" και ας μην αλυχτούσε το σκυλί, κόταε η νύφη να πει τίποτε;

Συμπλήρωνε και η πεθερά της, η παπαδιά, από την μεριά της "σαν ν' ακούω την κουδούνα από το μλάρι, νύφη, για τρέχα μη μπήκε στον κήπο, θα μας κάνει ζημιά". Με το ένα και με το άλλο έμενε νηστική η καημένη η νύφη, γύριζε να φάει, δεν έβρισκε τίποτε. "Φάγαμεν, τελειώσαμεν τώρα, σήκωσε νύφη το τραπέζι" της έλεγαν.

Μετά η καλή σου η παπαδιά κλείδωνε και το ντουλάπι με τα φαγώσιμα και η Λένη θεονήστικη έλιωνε η μαύρη.

Κάποια μέρα φάνηκε ο αδελφός της, ο Νικόλας, στο σπίτι του παπά, ήθελε να δει την αδελφή του, να δει τι κάνει, πως είναι, πως περνάει, και τι να δει! Η Λένη αγνώριστη, είχε γίνει σκέλεθρο από την ασιτία, πάει η ομορφιά της, μαράθηκε.

- Πώς έγινες έτσι μωρ' αδελφή μ' άρρωστη είσαι;

- Δεν έχω τίποτα ψιθύρισε η Λένη. Μόλις όμως βρέθηκαν μόνοι τους, τα μολόγησε στον αδελφό της, η Λένη, όλα όσα τραβάει.

- Αυτό κι' αυτό παθαίνω αδελφέ μου Νικόλα, θα πεθάνω από την πείνα.

- Άαα! Έτσι έεε! Θα τους συγυρίσω εγώ. Θα μείνω εδώ απόψε και μόλις καθίσουμε για φαγητό, θα στρωθείς να φας και δεν θα σηκωθείς από την τάβλα αν σου πουν φέρε τούτο, φέρε τ' άλλο, θα τους κανονίσω εγώ μη φοβάσαι.

Έτσι και έγινε.

- Θα μείνω εδώ απόψε να τα πούμε λιγάκι, έχουμε και καιρό να ιδωθούμε, και αύριο πρωί φεύγω, είπε ο Νικόλας στον παπά.

Σαν έστρωσαν να φάνε, είχε φιλοτιμηθεί η παπαδιά και έκανε στα γρήγορα και μια μασόντρα (μπατζαριά - χορτόπιτα με καλαμποκάλευρο), πέφτει στο φαγητό ο Νικόλας τάκα - τάκα και ώσπου να κάνει την προσευχή ο παπάς να πει το "ευλόγησον Κύριε..." και να πουν το "καλοσώρισεσ και το καλώς σας βρήκα" δεν είχε αφήσει τίποτα, τα έφαγε όλα, (νου αβεά αλασάτα τσιβά, λε μγκά τούτι). Γεμίζει και το πιάτο της Λένης και της Λέει.

- Φάε Λένη, φάε, γιατί σαν αδυνατούλα σε βλέπω, μη και δεν τρως καλά εδώ; μη και μένεις νηστική;

Η Λένη δεν μίλησε.

Δαγκώθηκε ο παπάς, αλλά δεν είπε τίποτε. Που να τολμήσει να τη σηκώσει από το φαγητό.

Μαζεύτηκαν για ύπνο. Νηστικοί ο παπάς και η παπαδιά.

Που να κοιμηθεί ο παπάς, ήθελε κάτι να φάει, τον έκοψε η πείνα. Σκουντάει την παπαδιά.

- Οο, παπαδιά δεν σηκώνεσαι να μου δώσεις κάτι να φάω;

- Δεν έχω τίποτα, του λέει σιγά η παπαδιά.

- Λίγο ψωμί, φέρε μου λίγο ψωμί, της λέει ο παπάς.

- Σώπα παπά μ', μια βραδυά είναι θα περάσει, δεν έχω ψωμί, μας τέλειωσε, αύριο θα ζυμώσουμε.

Που να ησυχάσει ο παπάς!

Σηκώνεται σιγά - σιγά, βγαίνει έξω και μπαίνει στον κήπο δίπλα στο σπίτι να βρει καμιά ντομάτα, κανένα κρομμυδόφυλλο να βάλει κάτι στο στόμα του.

Από κοντά ο Νικόλας που δεν είχε κοιμηθεί και τον παραμόνευε όλη την ώρα.

Τον είδε που μπήκε, με τα ράσα ο παπάς, στον κήπο.

Μαζεύει κάτι πέτρες και άρχισε να τις πετάει πάνω του.

- Ούστ! Ούστ! Όρε μπήκε το μλάρι στον κήπο, θα κάνει ζημιά και να! οι πετριές στον παπά. Ούστ! όρε Ούστ διαολεμένο! Έβγα όξω που να σε φάει ο λύκος!

Βάζει τις φωνές ο παπάς.

Όρε συμπέθερε εγώ είμαι, μη βαράς με τις πέτρες, με σκότωσες, όρε συμπέθερε!

- Μπα! εσύ είσαι παπά μ' και τι γυρεύεις νύχτα στον κήπο;

- Να! ήθελα ...να! ήθελα

- Να! ήθελες, να! ήθελες να φας κάτι γιατί σε έκοψε η πείνα εε! άϊντε να κοιμηθούμε τώρα και το πρωί θα τα πούμε!

Το πρωί που σηκώθηκαν, σημαδεμένος ο παπάς στο πρόσωπο και στα χέρια από τις πετριές του Νικόλα.

- Με κατασκότωσες όρε συμπέθερε, με κατασκότωσες με τις πέτρες τη νύχτα και του δείχνει τα χέρια του, και το πρόσωπο ορέ και το κεφάλι μ' με πονάνε και έφερε τα χέρια του στο πρόσωπο και στο κεφάλι.

- Τι δουλειά είχες παπά μ' τη νύχτα στον κήπο; εγώ βγήκα να κατουρήσω, άκουσα θόρυβο στον κήπο, είπα πως θα' ναι το μλάρι και του πέταξα τις πέτρες να το βγάλω έξω να μην σας κάνει ζημιά. Εσύ όμως δεν μπόρεσες να κοιμηθείς νηστικός και μπήκες να βρεις κάτι να φας, έτσι δεν είναι παπά μου;

Εσύ έμεινες νηστικός ένα βράδυ και πείνασες εε; η αδελφή μου που την αφήνετε νηστική συνέχεια και της κλειδώνετε και το ντουλάπι, δεν πεινάει εε;

Δαγκώθηκαν και ο παπάς και η παπαδιά, τι να πουν!

- Να! είπαμε πως είναι ολιγόφαη, όπως μας την παίνεψαν, ψέλισε μέσα από τα δόντια του, για δικαιολογία ο παπάς.

Αγρίεψε ο Νικόλας.

- Η αδελφή μου δεν θα ξαναμείνει νηστική, μ' ακούτε; κι' εσύ παπαδιά μου, μ' ακούς; και θα στείλω και τον πατέρα μου

από δώ και τον Σπύρο και θα περνάω κι' εγώ τακτικά από δώ, τους είπε, και σηκώθηκε και έφυγε θυμωμένος.

Από τότε ο παπάς κι η παπαδιά έβαλαν μυαλό και που να ξαναφήσουν τη νύφη νηστική!

Θόδωρος και Θεωρούλα

Παραμύθι-μύθι το κουκί και το ρεβίθι. Μια φορά κι έναν καιρό, τον παλιό καιρό, ήταν και δεν ήταν (ιαρά σ' νου ιαρά). Ήταν ένας πατέρας που ζούσε σε ένα χωριό με τα τρία κορίτσια του. Η γυναίκα του είχε πεθάνει πριν από πολλά χρόνια και μεγάλωσε αυτός μόνος του τα κορίτσια του, που είχαν γίνει τώρα της παντρείας.

Μια μέρα ο πατέρας καθόταν έξω στο πεζούλι της αυλής πολύ συλλογισμένος, πολύ στεναχωρημένος. Τον βλέπει η μεγάλη του κόρη και τον ρωτάει.

- Τι έχεις πατέρα; Συλλογισμένο σε βλέπω.

- Τι να χω μωρ' κοπέλα μου; Να! Με κάλεσε ο βασιλιάς να πάω στο στρατό γιατί έχει πόλεμο με άλλα βασίλεια και εγώ πώς να πάω τώρα στο πόλεμο, σ' αυτή την ηλικία!

- Αυτό ήταν; Και εγώ νόμιζα πως σκοτίζεσαι να μου βρεις κανένα γαμπρό να παντρευτώ, του απάντησε και τον άφησε.

Λίγο αργότερα πηγαίνει κοντά του η δεύτερη κόρη του.

- Τι έχεις πατέρα; Πολύ σκεπτικός είσαι.

- Τι να χω μωρ' κοπέλα μου. Να! Με κάλεσε ο βασιλιάς να πάω να πολεμήσω γιατί βρίσκεται σε πόλεμο με άλλα βασίλεια και εγώ πώς να πάω τώρα στον πόλεμο γέρος άνθρωπος, είμαι για πόλεμο εγώ τώρα!

- Αυτό είναι; Ωχ! Καημένε! Και εγώ νόμιζα ότι σε τρώει η έγνοια πώς να μας παντρέψεις, του απάντησε κι' αυτή και τον

άφησε στη στεναχώρια του.

Κάποια ώρα τον είδε έτσι συλλογισμένο και η τρίτη κόρη του, η Θεωρούλα, έτσι την έλεγαν.

Τον κοιτάζει καλά-καλά και τον ρωτάει:

- Στεναχωρημένο σε βλέπω πατέρα, τι έχεις;

- Δεν θα σου πω τίποτα μωρ' κοπέλα μου, θα μου πεις κι εσύ ό,τι μου είπαν και οι αδελφές σου. (Νου β' τσ' τζ' κου τσιβά μωρ' φεάτα νιί, β' νιί τζιτς σ' τίνι κουμ νιι τζίσερα σ' σόριλι τσ').

- Όχι πατέρα, θέλω να μου πεις, θέλω να μου πεις τι έχεις, επέμενε η κόρη του.

- Αυτό και αυτό, πρέπει να πάω τώρα σε αυτή την ηλικία στο στρατό, να πάω στον πόλεμο, με κάλεσε ο βασιλιάς γιατί τον πολεμάνε άλλοι βασιλιάδες.

- Μην στεναχωριέσαι, πατέρα, εγώ θα πάω για σένα στο στρατό.

- Τι λες μωρ' Θεωρούλα μου, πως θα πας εσύ κορίτσι στο στρατό μαζί με τους άνδρες, δεν έχει ματαγίνει αυτό, που ακούστηκε κορίτσι στο στρατό, στον πόλεμο!!!

- Μη σε νοιάζει πατέρα, πες μόνο να μου ετοιμάσουν το καλύτερό μας άλογο, εγώ θα τα καταφέρω μια χαρά, θα το δεις.

Μπήκε στο σπίτι η Θεωρούλα βιαστικά, έκοψε τις όμορφες κοτσίδες της, φόρεσε ανδρικά ρούχα, παντελόνι, πουκάμιφο, φόρεσε αρβύλες και σκούφο στο κεφάλι και βγήκε στην αυλή, άντρας σωστός, κανένας δεν την περνούσε για γυναίκα.

Ανέβηκε στο άλογό της και φώναξε με καμάρι στους δικούς της, που είχαν μαζευτεί εκεί και την κοίταζαν σαστισμένοι.

- Τώρα είμαι Θόδωρος. Δίνει μια στο άλογό της και φεύγει καλπάζοντας για το στρατό του βασιλιά.

Σαν έφτασε εκεί ο Θόδωρος - ξεχνάμε τώρα τη Θεωρούλα - τον έντυσαν φαντάρο και τον κράτησαν στη φρουρά του

βασιλιά, γιατί ο πόλεμος είχε τελειώσει και δεν χρειάστηκε να πολεμήσει.

Καθώς περνούσαν οι μέρες μερικοί φαντάροι υποψιάστηκαν ότι ο Θόδωρος ήταν κορίτσι και άρχισαν να το κουβε-ντιάζουν μεταξύ τους και να τον παρακολουθούν.

Σαν πολύ όμορφος είναι, δεν μας φαίνεται για άνδρας έλεγαν, (ράου μσάτου εάστε νου ι βεάντι τρι μπαρμπάτου). Άλλοι πάλι φαντάροι επέμεναν.

- Όχι! Είναι άνδρας, τι κι αν είναι όμορφος!

Το είπαν και στο γιο του βασιλιά - είχε μεγάλο γιο της παντρειάς ο βασιλιάς.

- Για να δοκιμάσουμε, λέει αυτός, να δούμε.

Έβαζαν το Θόδωρο να φυλάξει νύχτα στη σκοπιά, δε φοβόταν τίποτε αυτός, όλη νύχτα όρθιος εκεί στη σκοπιά. Έκαναν ασκήσεις, τρέξιμο, πήδημα, πρώτος ο Θόδωρος.

- Ε! Είπε ο γιος του βασιλιά, αύριο να πάτε να κατουρήσετε από τη γέφυρα, εκεί θα φανεί τι είναι.

Το έμαθε ο Θόδωρος όμως και να τι κάνει! Παίρνει ένα καλάμι αυτός και το έβαλε με τέχνη μπροστά του. Πηγαίνουν στη γέφυρα, πιο μακριά το κατούρημα το δικό του. Δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τίποτε.

- Ε! άνδρας θα είναι, έλεγαν, αλλά πάλι το κουβέντιαζαν, και έτσι μια μέρα είπαν να ρίξουν τις αμάδες σε ένα στόχο μακριά να δουν πως θα τα καταφέρει.

Στάθηκαν στη σειρά οι φαντάροι και έριχναν ένας - ένας τις αμάδες. Όταν ήρθε η σειρά του Θόδωρου δίνει μια δυνατή να την πετάξει όσο πιο κοντά στο στόχο γινόταν, αλλά με την προσπάθεια που έκανε του φεύγουν τα κουμπιά μπροστά στο στήθος, άνοιξε το πουκάμισο του και έλαμψε ο τόπος, φάνηκε όλο το χιονάτο στήθος της Θεοδωρούλας. Ντράπηκε, κοκκίνισε αλλά δεν τα έχασε, στα γρήγορα τρέχει, καβαλικεύει το

άλογο της και δρόμο.

- Θόδωρος ήρθε και Θοδωρούλα φεύγω, τους φωνάζει.

Αφού συνήλθαν οι άλλοι από το αναπάντεχο που τους βρήκε, φωνάζει το βασιλόπουλο:

- Άϊντε! Γρήγορα στα άλογα να την προφτάσουμε!

Μπροστά η Θοδωρούλα, πίσω το βασιλόπουλο, έφτασαν στο χωριό της.

Εκεί στους δρόμους του χωριού κάπου την έχασαν.

Φτάνει αυτή στο σπίτι της με την ψυχή στο στόμα.

- Πατέρα αυτό και αυτό έπαθα, ντροπιάστηκα. Τώρα έρχεται από κοντά μου ο γιος του βασιλιά με στρατιώτες, πάω να κρυφτώ, εσύ βάλε το άλογο στο κατώγι και κάνε πως δεν ξέρεις τίποτε.

Μπαίνει γρήγορα η Θοδωρούλα στο σπίτι, βγάζει τα ανδρικά ρούχα, τα πετάει μέσα σε μια κασέλα, φοράει το μακρύ της φουστάνι, τυλίγει το κεφάλι της με το μαντήλι και κάθεται δίπλα στο τζάκι με τη ρόκα της, πως γνέθει τάχα.

Το βασιλόπουλο όταν μπήκε στο χωριό άρχισε να ρωτάει εδώ - εκεί για τη Θοδωρούλα, μέχρι που βρήκε το σπίτι της.

- Σταθείτε εσείς εδώ, είπε στη συνοδεία του, θα πάω μόνος μου να τη βρω.

Φτάνει στο σπίτι της και βρίσκει στην αυλή τον πατέρα της.

- Τη Θοδωρούλα ψάχνω να βρω, του λέει.

- Δεν είναι εδώ καμιά Θοδωρούλα, του απαντάει ο πατέρας

της.

- Εγώ είμαι ο γιος του βασιλιά και θα μπω να ψάξω μόνος μου.

Τον αναμέρισε και μπήκε μέσα. Βρίσκει τη Θοδωρούλα κοντά στο τζάκι να γνέθει τάχα, την κοιτάζει καλά - καλά, τη γνώρισε.

- Άϊντε, Θοδωρούλα, άφησε τη ρόκα και το γνέσιμο γιατί ήρθα να σε πάρω να πάμε στο παλάτι, να σε κάνω γυναίκα μου, με έχει μαγέψει από καιρό η ομορφιά σου, αλλά εσύ πολύ μας είχες μπερδέψει και δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε αν ήσουν γυναίκα ή άνδρας.

- Δε με λένε Θοδωρούλα εμένα, δεν ξέρω τι μου λες, του απάντησε με χαμηλωμένα μάτια.

Το βασιλόπουλο κοιτάζει γύρω το δωμάτιο, βλέπει επάνω στην κασέλα το στρατιωτικό της σκούφο - στη βιασύνη της η Θοδωρούλα τον είχε ξεχάσει έξω- τον παίρνει, ανοίγει την κασέλα και βλέπει και τα ρούχα που είχε κρύψει.

- Αυτά δεν είναι τα ρούχα σου Θοδωρούλα; Μη ντρέπεσαι, ότι έγινε - έγινε, για καλό έγινε. Την έπιασε από το χέρι και βγήκαν έξω.

- Ετοιμάσου και έλα στο παλάτι. Λέει στον πατέρα της, αγαπάω τη Θοδωρούλα και αύριο κιόλας θα την παντρευτώ.

Ανέβηκε στο άλογο του μαζί με τη Θοδωρούλα και ίσα στο παλάτι του πατέρα του.

Την άλλη μέρα έγινε ένας λαμπρός γάμος στο παλάτι και τα γλέντια κράτησαν τρεις μέρες και τρεις νύχτες και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Ο παπάς και η αλεπού

Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινίσει.

Μια φορά κι έναν καιρό, στα παλιά τα χρόνια ήταν και δεν ήταν. Ήταν στο χωριό βαρυχειμωνιά. Όλος ο τόπος σκεπασμένος με χιόνι, σπίτια, αυλές, χωράφια, πλαγιές, όλα κάτασπρα, παγωμένα για εβδομάδες.

Ο παπάς του χωριού, δεν ξέρουμε το όνομά του -χάθηκε στα χρόνια που πέρασαν - πρωί - πρωί την Κυριακή αφήφησε τον καιρό και πήγε στην εκκλησία να λειτουργήσει, όπως πάντα.

Όταν τελείωσε, έβαλε στον τρουβά του ευχαριστημένος τις λειτουργίες που είχαν φέρει στην εκκλησία 4-5 χωριανοί - είχαν αφήφησει και αυτοί το χιόνι- και κίνησε για το σπίτι του.

Η κυρά-Μάρω, η αλεπού, βλέπει τον παπά να βγαίνει από την εκκλησία με τον τρουβά στην πλάτη φουσκωμένο και καθώς τη θέριζε η πείνα, μέρες τώρα νηστική, αφού όλα ήταν χιονισμένα, βάλθηκε να βρει τρόπο, πονηρή καθώς ήταν, να πάρει τις λειτουργίες.

Φεύγει λοιπόν γρήγορα μέσα από το δάσος και πηγαίνει στο δρόμο απ' όπου θα περνούσε ο παπάς, ξαπλώνει κάτω και κάνει την ψόφια.

Ο παπάς, καθώς προχωρεί, βλέπει από μακριά την αλεπού ξαπλωμένη πάνω στο χιόνι. Πλησιάζει με προσοχή, τίποτε, ακίνητη η αλεπού.

- Ορέ!, μονολογεί, πάει η αλεπού, ψόφησε από το κρύο και την πείνα. Σκύβει τη σηκώνει και τη ρίχνει στον τρουβά στην πλάτη του.

- Ορέ! Χαρά που θα κάνει η παπαδιά μου, ξαναλέει ο παπάς, θα της κάνω ένα ξεστό γιακά για το λαιμό της που θ' αγαλλιιάσει.

Η αλεπού μας, η κυρα-Μάρω μόλις μπήκε στον τρουβά, χωρίς να χάσει χρόνο, παίρνει μια λειτουργιά και χράπ! Πηδάει έξω και εξαφανίζεται. Πήγε τη λειτουργιά στη φωλιά της και τρέχει μπροστά από τον παπά ξανά και ξαπλώνει στο δρόμο του.

Πλησιάζει ο παπάς, τι να δει, κι άλλη αλεπού πάνω στο χιόνι.

- Ορέ! Κι άλλη αλεπού ψόφια, πάει τις πάγωσε το χιόνι.

Σκύβει, την παίρνει και τη ρίχνει στον τρουβά. Ευχαριστημένος προχωρεί και μονολογεί πάλι.

- Αμ! Αυτή τη γούνα θα τη ρίξει ολόκληρη στην πλάτη της η παπαδιά μου και πόση ζέστη θα της κρατάει, θα τον βγάλει καλά το χειμώνα, και τι χειμώνα!!

Η αλεπού τη δουλειά της, αρπάζει δεύτερη λειτουργιά και χράπ! Κάτω και στη φωλιά της η λειτουργιά. Είδε πως πέτυχε η πονηριά της και γρήγορα-γρήγορα -οι λειτουργιές που μάζευε της έδεναν φτερά στα πόδια- τρέχει και ξαπλώνει πάλι στο δρόμο του παπά. Πλησιάζει αυτός, κοιτάζει και τρίτη αλεπού ψόφια.

- Ορέ! Ορέ! Πάνε οι αλεπούδες (ντούσερα βούλπελε), θα τις ψοφήσει όλες αυτός ο χιονιάς εφέτος (αέστ αν).

Τη σηκώνει και την πετάει κι αυτή στον τρουβά στην πλάτη του. Χαρούμενος για τις αλεπούδες του, επιταχύνει το βήμα του όσο μπορεί, το παγωμένο χιόνι τον δυσκολεύει αλλά αυτός εκεί, δίνεται να προχωρήσει, να φτάσει σπίτι του, όσο γίνεται πιο γρήγορα να τις δείξει στην παπαδιά του.

- Αυτή την τρίτη γούνα, σκέπτεται, θα τη στρώσω κάτω να πατάει η παπαδιά μου εκεί που κάθεται, να ζεσταίνονται τα πόδια της.

Η κυρά-Μάρω πήρε και την τρίτη λειτουργιά και "έκανε Πάσχα" στη φωλιά της.

Ο παπάς μας φτάνει στο σπίτι του. Αν και είναι παγωμένος δείχνει πανευτυχής, δεν κρατιέται από τη χαρά του και μόλις μπαίνει μέσα, πριν καλά-καλά ν' ακουμπήσει την γκλίτσα του πίσω από την πόρτα, φωνάζει την παπαδιά του.

- Έλα παπαδιά να δεις τι σου 'φερα! Τι σου 'φερα! Ούτε που θα το βρεις. Πάρε τον τρουβά από την πλάτη μου και θα δεις.

Παίρνει η παπαδιά τον τρουβά, τι να δει, άδειος ο τρουβάς,

ούτε αλεπούδες, μα ούτε και λειτουργιές.

- Τι να δω παπά μ', λέει η παπαδιά, τον άδειο τρουβά, που ούτε μια λειτουργιά δεν μού 'φερεις;

- Ούι τι έπαθα ο μαύρος! (ούι τσι πατσάι λάϊλουνη)τι έπαθα! Τι έπαθα ο μαύρος! Χτυπιόταν ο παπάς, να με ξεγελάσει μια αλεπού!!!

Η παπαδιά τον κοιτούσε σαστισμένη, τον τράβηξε μετά απ' το μανίκι και τον έβαλε στην αγκώνα, στο τζάκι να ζεσταθεί και να συνέλθει. Εκεί δίπλα στο τζάκι κατασκασμένος της διηγήθηκε το πάθημά του. Από στόμα σε στόμα το έμαθε όλο το χωριό και γελούσε όλη τη χρονιά.

Από παππού σ' αγγόνια, από γιαγιά σ' αγγόνια έφτασε και σ' εμάς το παραμύθι για το πάθημα του παπά και το μολογάμε και το γράφουμε για να το μάθουν και να το μολογάνε και τα δικά μας αγγόνια.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Παραθέτω παρακάτω κατάλογο των παροιμιών που λέγονται και ακούγονται στο Παλιοχώρι, όπως μας τις δίνει ο Βαγγέλης Βλ. Ντόκας στο βιβλίο του "ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ" ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1965.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ

1. Η γειά με κάνει και χαίρομαι, η γειά και καμαρώνω.
2. Το αίμα νερό δεν γίνεται κι' αν γίνει δε θολώνει.
3. Κάθε ρέμμα έχει την κατεβασιά του.
4. Τσαρούχι από τον τόπο μου κι' ας είναι μπαλωμένο.
5. Όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά.
6. Άφησε το γάμο και πήγε για πουρνάρια.
7. Δύο κολοκύθια σε μια μασχάλη δεν κρατιούνται.
8. Πότε μήλα, πότε φύλλα.
9. Όποιος κυττάζει δυό λαγούς χάνει και τον ένα.
10. Όποιος κήκε στο κουρκούτι φυσάει και τη γιαούρτη.
11. Καθαρός ουρανός αστραπές δε φοβάται.
12. Όξω απ' το χορό πολλά τραγούδια λέω.
13. Απ' το βουβό ποτάμι να φοβάσαι.
14. Σκυλί που γαυγίζει δεν σε τρώει.
15. Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη.
16. Αλλού τα κακαρίσματα κι' αλλού γεννούν οι κότες.
17. Αν δεν παινέψω το σπίτι μου πέφτει και με πλακώνει.

18. Όπου λαλούν πολλοί κοκόροι αργεί να ξημερώσει.
19. Όπου ακούς πολλά κεράσια κράτησε μικρό καλάθι.
20. Όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα τον τρων οι κότες.
21. Όποιος πάει τη γύρα γύρισε, όποιος τη μέση απόμεινε.
22. Όλα είναι του κεφαλιού κι' η παντρεία της τύχης.
23. Άλλος σκάφτει και κλαδεύει, άλλος πίνει και μεθάει.
24. Όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται.
25. Φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι.
26. Κάμε καλό και ρίξτο στο γιαλό.
27. Η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει.
28. Τ' αγώγι ξυπνάει τον αγωγιάτη.
29. Η καλή μέρα φαίνεται από το πρωί.
30. Φεύγει η γάτα χορεύουν τα ποντίκια.
31. Ο λύκος την τρίχα άλλαξε όχι και το μυαλό του.
32. Κάλλιο να βγη το μάτι παρά το όνομα.
33. Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει.
34. Η μικρός - μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου.
35. Οι λίρες παν στ' ανάθεμα κι' ο κάκαβος στη στάχτη.
36. Η παπάς παπάς ή ζευγάς ζευγάς.
37. Μαθημένα τα βουνά από χιόνια.
38. Ταίριασαν και συμπεθέριασαν.
39. Μικρή τούφα κρύβει λαγό μεγάλο.
40. Επήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος.
41. Ό,τι ακούς στη γειτονιά σου περίμενέ το στη γωνιά σου.
42. Πές μου με ποιόν πας να σου πω τι είσαι.
43. Βοή λαού οργή Θεού.
44. Η τρίχα γίνηκε τριχιά.
45. Στου κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα.
46. Αγάλια - αγάλια γίνεται η αγουρίδα μέλι.
47. Τρεις λαλούν και δυο χορεύουν.
48. Η αρρώστεια μπαίνει με το σακί και βγαίνει με το βελόνι.

49. Ο τρελλός είδε το μεθυσμένο κι' έφυγε.
 50. Άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο.

Συμπληρωματικά αναφέρω και μερικές άλλες ακόμη παροιμίες που συγκέντρωσα. Τις περισσότερες τις έχω ακούσει πολλές φορές από τη μητέρα μου, μερικές άλλες από Παλιοχωρίτες.

1. Ας με κρατάει η μανούλα μου κι' ας με κρατάει στ' αγκάθια.
2. Πλατιά καρδιά (ίνιμα λάργκα - υπομονή).
3. Όποιο δάκτυλο να κόψεις το ίδιο θα πονέσεις.
4. Κουβέντα - κουβεντούλα τρώει ο λύκος της βιτούλα.
5. Μωρή γίδα γιατί μου θολώνεις το νερό; (μωρ' κάπρα κατσέ νη κουτρομπέστι άπα;).
6. Όσα φέρνει ο ποταμός τα καταπίνει η θάλασσα.
7. Όσα φέρνει η ώρα δεν τα φέρνει ο χρόνος.
8. Γιόμα τα βγάζω, γιόμα τα μπάζω, τι έχουν τα έρμα και ψοφούν;
9. Της νύχτας τα κατώματα τα βλέπει η μέρα και γελά.
10. Τραβάτε με κι' ας κλαίω κι' αν κλαίω τι σας κάνω;
11. Το μεσιακό το βόδι το τρώει ο λύκος.
12. Έχω τραχανά απλωμένο.
13. Όσα ξέρει ο νοικοκύρης δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος.
14. Μην φυτρώνεις εκεί που δεν σε σπέρνουνε.
15. Ζήσε μαύρε μου να φας τριφύλλι.
16. Όπως βρήκες νύφη και όχι όπως ήξερες.
17. Χουρτασμένος ο παπάς, χουρτασμένη η παπαδιά, σήκωσ' νύφη το τραπέζι.
18. Μπάτε σκύλοι αλέστε κι' αλεστικά μη δίνετε.
19. Κύλισ' ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι.
20. Ο φόβος φυλάει τα έρμα.

21. Ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται.
22. Ο καλός ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται.
23. Από αυτό το πλευρό να κοιμάσαι.
24. Άμα ξαναγίνω νύφη θα ξέρω να προσκυνάω.
25. Νηστικό αρκούδι δε χορεύει.
26. Το μήλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει.
27. Ήρθαν τα' άγρια να διώξουν τα ήμερα.
28. Φωνάζει ο κλέφτης να φύγει ο νοικοκύρης.
29. Πρέπει να υπάρχει πόνος για να βγει το δάκρυ.
30. Μπρος τα κάλλη τι είναι ο πόνος.
31. Κούνια που σε κούναγε.
32. Πάρτον στο γάμο σου να σου πει "και του χρόνου".
33. Το γινάτι βγάζει ματι.
34. Των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν.
35. Θα σε βάλουμε στην πουλίτσα εσένα.
36. Δύο γαϊδούρια μάλωναν σε ξένο αχυρώνα.
37. Από πίτα που δεν τρως τι σε νοιάζει κι' αν καεί.
38. Αν δεν κλάψει το μωρό δεν το ταΐζει η μάνα του.
39. Κάλλιο αργά παρά ποτέ.
40. Οι κάμποι τρέφουν αλόγα και τα βουνά λεβέντες.
41. Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.

Μερικές από αυτές τις παροιμίες είναι τοπικές, άλλες είναι της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου και άλλες λέγονται και ακούγονται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Οι προλήψεις έχουν προέλθει κυρίως από την προσπάθεια του ανθρώπου να προμαντεύει το μέλλον που του είναι άγνωστο και το φοβάται.

Επειδή αισθανόταν ανίσχυρος απέναντι στην παντοδύναμη φύση, την οποία θεωρούσε υπεύθυνη για οτιδήποτε του συνέβαινε και στην προσπάθειά του να την εξευμενίσει και να αποτρέψει το κακό που νόμιζε ότι τα διάφορα φαινόμενα του προμηνούσαν, ανέπτυξε με τη φαντασία του τις προλήψεις, να προλάβει δηλαδή το κακό και να το αποτρέψει, όσο μπορεί, με δικές του ενέργειες ή παραλείψεις.

Επίσης διάφορες θρησκευτικές αντιλήψεις αρχέγονες, αρχαίες, παλαιότερες και νεότερες οδήγησαν τον άνθρωπο στην ανάπτυξη διαφόρων προλήψεων.

Δημιούργημα όλων των λαών από την πρωτόγονη ακόμη περίοδο - και ιδίως τότε - φθάνουν ως τις μέρες μας. Στην εποχή μας οι προλήψεις είναι μεν φθίνουσες, οπωσδήποτε όμως εξακολουθούν να υπάρχουν και να επηρεάζουν τη ζωή των πνευματικά καθυστερημένων λαϊκών στρωμάτων, και όχι μόνον, γιατί όσο υψηλό και αν είναι το πνευματικό επίπεδο μιας κοινωνίας ή μεμονωμένων ατόμων και όσο και αν προσπαθεί κανείς, δεν είναι εύκολο να απαλλαγεί τελείως από αυτές. Οι προλήψεις έχουν κληροδοτηθεί - προγονική κληρονομιά - και στον πνευματικό ακόμη άνθρωπο και εξακολουθούν να παραμένουν στο υποσυνείδητο και να κατευθύνουν

τις ενέργειές του μερικές φορές.

Ακολουθώντας το γενικό κανόνα και το χωριό μας έχει πληθώρα προλήψεων αν και ικανός αριθμός από αυτές τείνει να εκλείψει, δεν υπολογίζονται πλέον. Μια σειρά από προλήψεις αναφέρονται στον καιρό:

* Όταν ρίχνει χαλάζι βγάζουν την πυροστιά έξω και την τοποθετούν ανάποδα, δηλ. με τα πόδια προς τον ουρανό, γιατί πιστεύουν ότι θα σκορπίσει το σύννεφο και θα σταματήσει το κακό. Η πρόληψη αυτή υπάρχει και σε άλλα χωριά της Ηπείρου.

* Όταν οι Παλιοχωρίτες βλέπουν χιονισμένες τις πλαγιές, τα χωράφια, τις στέγες, τις αυλές τους και προβάλλει ο ήλιος και τα κάνει όλα να λάμπουν φανταστικά με το φως του, τότε λένε "ήλιος και χιόνι, παντρεύονται οι αρχόντοι" και όταν βρέχει και προβάλλει ο ήλιος ανάμεσα από τα σύννεφα και φωτίζει τη βροχή που πέφτει και τη βρεγμένη γη τότε λένε "ήλιος και βροχή, παντρεύονται οι φτωχοί".

* Όταν ο κόκορας λαλεί το βράδυ, προμηνά αλλαγή του καιρού.

* Τα χελιδόνια όταν πετούν χαμηλά, θα αλλάξει ο καιρός.

* Το φεγγάρι όταν έχει κύκλο από ομίχλη, έρχεται βροχή. Επίσης, λένε όρθιο το φεγγάρι δεν θα βρέξει, πλαγιαστό το φεγγάρι θα βρέξει.

* Οι αγριόχηνες περνούν και φεύγουν για τον Νότο νωρίτερα απ' ότι συνήθως, προμηνούν βαρυχειμωνιά.

* Οι μύγες όταν τσιμπούν άσχημα, θα έχουμε αλλαγή του καιρού.

* Όταν η γάτα νίβεται γυρισμένη προς τον Νότο, έρχεται βροχή. Όταν νίβεται προς τον Βορρά, ο καιρός θα κρατήσει.

* Όταν κανείς βρεθεί σε ανεμοστρόβιλο ή κοντά σ' αυτόν πρέπει να πει τα εξής λόγια: "Μέλι, γάλα στην ποδιά σας και σκατά στη δική μου" και αυτό, για να καλοπιάνει τις ξωτικές, που πιστεύουν ότι είναι στον ανεμοστρόβιλο, γιατί αλλιώς θα του κάνουν κακό.

* Την 1η Μαρτίου, στο Παλιοχώρι όλες οι γυναίκες και ιδίως τα κορίτσια - αλλά και τα αγοράκια - φορούν σαν βραχιόλι στο χέρι τους το "μαρτίτσι". Το "μαρτίτσι" είναι δύο μάλινες κλωστές, η μια κόκκινη και η άλλη άσπρη, τις ενώνουν, τις στρίβουν και γίνεται ένα δίχρωμο βραχιολάκι που το φορούν όλο τον Μάρτιο για να μην τις καίει και να μην τις μαυρίσει ο Μαρτιάτικος ήλιος.

Πολλές είναι εξάλλου οι προλήψεις που έχουν σχέση με τον θάνατο

* Όταν σκούζει η κουκουβάγια στη στέγη ή σε κάποιο δέντρο εκεί κοντά, είναι κακό προμάντεμα, κάποιος θα πεθάνει σ' αυτό το σπίτι.

* Όταν ουρλιάζει το σκυλί του σπιτιού, ο θάνατος πλησιάζει σ' αυτό το σπίτι.

* Αν καθίσει φίδι πάνω σε ρούχο ανθρώπου, αυτό θεωρείται προμάντεμα για τον θάνατό του.

* Αν πέσει κάποια πλάκα - πέτρα της στέγης - μέσα στο σπίτι, κοντά στην αγκώνα, κάποιος του σπιτιού θα πεθάνει, αν πέσει μακρύτερα θα πεθάνει κάποιος συγγενής.

* Όταν κράζει ο κόρακας πάνω από κάποιο σπίτι είναι κακός οιωνός ή κάποιος θα πεθάνει ή θα χωρίσει το ζευγάρι.

* Η κότα όταν λαλεί σαν πετεινός φέρνει θάνατο γι' αυτό της κόβουν το κεφάλι και την πετούν.

* Όταν κάποιος είναι βαριά άρρωστος και φοράει δαχτυλίδι - συνήθως γυναίκα - δεν κάνει να το βγάλει γιατί όσο το

φοράει, ο χάρος σκαλώνει (σ' αγκάτσα χάρλου) στο δαχτυλίδι και δεν μπορεί να περάσει να τον πάρει.

* Συγγενείς και χωριανοί του νεκρού βάζουν στο φέρετρο κέρματα ή καρύδια, είναι τα "χαιρετίσματα" ή ρίχνουν τα κέρματα στον τάφο, όπως προανέφερα, την ώρα της ταφής. Αρχαία ελληνική συνήθεια που χιλιάδες χρόνια δεν μπόρεσαν να την εξαφανίσουν.

Οι προλήψεις που σχετίζονται με τον γάμο είναι επίσης πάμπολλες.

Εμφανίζονται και τηρούνται σαν έθιμο απαράβατο σε όλες τις διαδικασίες του γάμου. Οι περισσότερες έχουν καταγραφεί στο κεφάλαιο "Γάμος". Οι προλήψεις αυτές πηγάζουν αφ' ενός μεν από τη σφοδρή επιθυμία να επιτύχει ο γάμος, αφ' ετέρου δε από τον φόβο ότι άγνωστες κακές δυνάμεις караδοκούν να τον καταστρέψουν. Αναφέρω μερικές ακόμη σχετιζόμενες με τον γάμο.

* Οι Παλιοχωρίτες αποφεύγουν να κάνουν γάμο τον δίσεκτο χρόνο γιατί θεωρείται χρόνος που φέρνει δυστυχία. Η πρόληψη αυτή είναι πανελλήνια και έχει παρατηρηθεί στατιστικώς ότι και στις ημέρες μας επηρεάζει ο δίσεκτος χρόνος την απόφαση για τον γάμο. Όσο και αν φαίνεται παράξενο, οι γάμοι που τελούνται τα δίσεκτα χρόνια στην Ελλάδα είναι σημαντικά μειωμένοι σε σχέση με τα άλλα χρόνια.

* Επίσης ο Μάϊος είναι ο μήνας που αποφεύγονται οι γάμοι. Σκωπτικά μάλιστα λέγεται "τον Μάϊο παντρεύονται τα γαϊδούρια". Η αποφυγή του γάμου τον Μάϊο αποδίδεται σε κατάλοιπα της ρωμαϊκής εποχής που τον Μάϊο έκαναν γιορτές για τους νεκρούς (εγκυκλ. Ηλίου).

* Οι νύφες δεν πρέπει να συναντηθούν τις πρώτες σαράντα ημέρες από τον γάμο τους, δεν είναι καλό. Αν όμως συναντηθούν τυχαία, στην εκκλησία, σε κάποιο συγγενικό ή φιλι-

κό σπίτι ή και στον δρόμο ακόμη πρέπει να ανταλλάξουν τις καλτσοδέτες τους. Αυτή η πρόληψη, ότι είναι κακό να συναντηθούν οι νύφες, είναι επίσης πανελλήνια και τηρείται πιστά, μπορεί να πει κανείς, και σήμερα, γι' αυτό στις μεγάλες ιδίως πόλεις που συμβαίνει συχνά ο ένας γάμος στην εκκλησία ν' ακολουθεί τον άλλο, προσέχουν πολύ να μη συναντηθούν οι νύφες. Περιμένουν να φύγει η μία νύφη και μετά να φέρουν την άλλη στην εκκλησία.

* Δεν είναι καλό να γίνουν δύο γάμοι στην οικογένεια την ίδια χρονιά. Αν όμως αποφασίσουν δύο αδέρφια να παντρευτούν μέσα στον ίδιο χρόνο πρέπει οι δύο γάμοι να γίνουν μαζί στην εκκλησία ή στο σπίτι (παλαιότερα γινόταν και στο σπίτι ο γάμος).

* Όταν παλαιότερα γινόταν ο γάμος στο σπίτι, έπρεπε να γίνει στο δωμάτιο που ήταν στο στερεό έδαφος και όχι στο δωμάτιο πάνω από το κατώγι, κι αυτό για να στεριώσει ο γάμος.

Άλλες προλήψεις που επικρατούν στο Παλιοχώρι:

* Όταν τα παιδιά βγάζουν ένα δόντι - τους πέφτει ένα δόντι - το πετούν στη στέγη και λένε: "Να κουρούνα κόκκαλο και δός μου σιδερένιο, να ροκανίζω τα κουκιά να σπάζω τα καρύδια".

* Όταν το φίδι μας κόψει το δρόμο (το συναντούμε κάθετο επάνω στο δρόμο) θα πάρουμε είδηση ή γράμμα από κάποιον δικό μας.

* Όταν κτυπάει το αυτί μας (νιι αγκαντιάστι βριάκλιαν'), σημαίνει ότι θα πάρουμε κάποια είδηση, κάτι θ' ακούσουμε (νέστι β' άμπου). Αναλόγως τώρα ποιο αυτί κτυπάει θα έχουμε καλή ή κακή είδηση και αυτό είναι προσωπικό θέμα, γιατί άλλος έχει το δεξί για καλή είδηση και άλλος το αριστερό. Το ίδιο συμβαίνει και για την κακή είδηση. Όταν είναι και

κάποιος άλλος μπροστά και τον ρωτά "ποιο αυτί μου κτυπάει;" και το βρει, θα ακούσουν την είδηση μαζί.

* Όταν πεταρίζει (πετάει) το μάτι μας θα δούμε κάποιον που δεν τον περιμέναμε.

* Όποιος χάνει κάτι και δεν μπορεί να το βρει καρφώνει το διάβολο!!!

Παίρνει δηλαδή ένα ξυλαράκι 10 - 15 εκατοστών περίπου και το καρφώνει στο έδαφος, το χτυπάει με μια πέτρα να χωθεί στο χώμα 2 - 3 εκατοστά για να σταθεί όρθιο. Όταν το καρφώνει στο χώμα με την πέτρα, κάποιος τον ρωτάει 3 φορές "τι καρφώνεις;" και αυτός απαντά κάθε φορά "καρφώνω τον διάβολο". Μετά φτύνει στη μέση στην αριστερή του παλάμη και με το άλλο χέρι με την παλάμη κάθετα χτυπάει το σάλιο. Κατά τη μεριά που θα πεταχτεί το περισσότερο σάλιο, κατά εκεί πρέπει να ψάξει για να βρει αυτό που έχει χάσει. Μοιάζει με παιχνίδι, αυτή η πρόληψη και είναι αλήθεια ότι την χρησιμοποιούν κυρίως τα παιδιά.

* Δεν κάνει να μένει ανοικτή η κασέλα.

* Δεν κάνει να μένει ανοικτό το ψαλίδι.

* Όταν πηγαίνει κάποιος νύχτα στη βρύση να πάρει νερό, μόλις φτάνει εκεί ρίχνει 3 πετραδάκια για να φύγουν οι νεράϊδες από το τραπέζι, γιατί πιστεύεται ότι εκεί έχουν τραπέζι και τρώνε αυτή την ώρα οι νεράϊδες και πρέπει να πάρουν τα φαγητά τους και να φύγουν για να μην τα πατήσει, αλλιώς θα θυμώσουν και θα του κάνουν κακό.

* Δεν δανείζουν βραδινές ώρες αλάτι.

* Είναι κακό σημάδι να γεννήσει η κότα το αυγό χωρίς τσόφλι, μόνο με τη μεμβράνη.

* Αν κάποιος πιάσει το πουλί κίσσα - συνήθως πιάνεται στις παγίδες (μπάτα) τον χειμώνα - και την βασανίζει κάτι που γίνεται από τα παιδιά βέβαια, αυτό θεωρείται πολύ κακό γιατί

η κίσσα "καταριέται" το σπίτι και πολλά κακά θα πάθουν. Γι' αυτό οι μανάδες τρέχουν αμέσως να γλιτώσουν την κίσσα από τα χέρια τους.

* Οστεομαντεία: όπως οι αρχαίοι Έλληνες έτσι και εμείς οι βλάχοι της Πίνδου, οι Παλιοχωρίτες, όταν σφάζουμε κάποιο ζώο - γίδα, πρόβατο αλλά και κοτόπουλο - μελετούμε τις πλάτες του για να μαντέψουμε τα μελλούμενα, αν θα γίνει πόλεμος, αν θα έχουμε θανάτους, κλπ.

Υπάρχει και στο Παλιοχώρι η πρόληψη της "βασκανίας", το "μάτιασμα", το "κακό μάτι". Κάνει δηλαδή κάποιος κακό με τα μάτια του, σε άνθρωπο, σε ζώα, σε πράγματα, σε φυτά, σε σπίτια, στις δουλειές μας, στις σχέσεις μας, στις επιτυχίες μας, σε ό,τι τέλος πάντων καλό ή ωραίο βλέπει και αυτό προέρχεται από τον φθόνο συνήθως - γιατί υπάρχει και το μάτιασμα από αγάπη. Ματιάζει π.χ. η μάνα το παιδί της από αγάπη έτσι όπως το βλέπει όμορφο και το καμαρώνει.

Μπορεί να πει κανείς ότι η βασκανία είναι γενικώς παραδεκτή, είναι από τις πανάρχαιες προλήψεις που κυριαρχούν, όχι μόνο στον ελληνικό λαό αλλά και σε πολλούς άλλους λαούς. Θεωρείται σχεδόν πανανθρώπινη.

Ο Σωκράτης την αναφέρει στη φράση προς τον Κέβητα: "Μη μέγα λέγε, μη τις ημών βασκανία περιτρέψει τον λόγον τον μέλλοντα", όπως λέμε τώρα "μη λες μεγάλη κουβέντα για να μη ματιαστείς". Βλέπουμε επίσης τη σημασία που πάντοτε δίναμε στη βασκανία σε δύο στίχους από την δημοτική μας ποίηση:

"Να μη σε πιάνει βάσκαμα
και το κακό το μάτι".

Για προφύλαξη χρησιμοποιούνται διάφορα φυλαχτά ή άλλα "αντιβασκανικά" μέσα. Στην πρώτη γραμμή είναι το "φτύσιμο", "φτου, να μη βασκαθείς", "φτου να μη σε ματιάσω" ακούμε συχνά. Αποτρεπτικό της βασκανίας επίσης το σκόρδο. Συνηθισμένο φυλαχτό είναι και οι γαλάζιες χάντρες ή τα ματόχαντρα.

Το ματόχαντρο είναι απομίμηση της ίριδας του ματιού και με το σχήμα του θυμίζει το "βάσκανο μάτι" και είναι γαλάζιο γιατί σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες οι γαλανομάτηδες ματιάζουν περισσότερο.

Για το ξεμάτιασμα χρησιμοποιούνται επίσης διάφορα μέσα. Κατ' αρχήν η ευχή κατά της βασκανίας που διαβάζει ο παπάς.

Μετά όποιος ξέρει να ξεματιάζει, ρίχνει σταγόνες λάδι στο νερό ή σταυρώνει στο πρόσωπο τον ματιασμένο με ένα σπυρί αλάτι χονδρό ή με ένα καρβουνάκι μουρμουρίζοντας τις κατάλληλες ευχές κ. ά. Πιστεύεται ότι δεν πρέπει να κοιμηθεί κανείς ματιασμένος γιατί θα ξυπνήσει άρρωστος.

Η γιαγιά μου (μούμα-μάρε) από τον πατέρα μου, παλιά Παλιοχωρίτισσα, χρόνια πεθαμένη, έλεγε πολλές φορές, σαν το έφερνε η κουβέντα για το μάτιασμα, "έχουν γκρεμίσει άλογο μαζί με τον καβαλάρη με το κακό μάτι", "άου αρκάτ γκεσ κάλου, ντεαντούν κου όμνουλ κου όκλιουλ ράου".

* Όταν τα ξύλα που καίγονται στο τζάκι πετούν φλόγες με θόρυβο (πρατσανίζουν), λέμε "μιλάει η φωτιά" έχουμε κακογλωσσιά "μας γλωσσοτρώνε".

* Δεν ράβεται το ρούχο επάνω σ' αυτόν που το φοράει, πρέπει να το βγάλει για να ραφτεί έστω και αν είναι ένα κουμπί.

* Έχουμε και εμείς την πανελλήνια πρόληψη που είναι και έμμετρη:

"Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις, την

Κυριακή να μη λουστεις αν θέλεις να προκόψεις".

Όμως στο χωριό μας και την Παρασκευή οι γυναίκες τη φυλάνε και δεν λούζονται και όταν λούζονται το βράδυ δεν βγαίνουν έξω από το σπίτι γιατί παραμονεύουν οι ξωτικιές και θα τους κάνουν κακό.

* Όταν ένας είναι ξαπλωμένος κάτω δεν κάνει να τον δρασκελίσουν - να περάσει δηλαδή κάποιος από πάνω του - θεωρείται κακό, και αν είναι μικρός δεν θα μεγαλώσει. Για να μην πιάσει όμως αυτό πρέπει να τον δρασκελίσει ξανά περνώντας από πάνω του αντίθετα.

* Όταν κάποιος φεύγει για ταξίδι δεν σκουπίζουν το σπίτι του μια-δυο μέρες ώσπου να φτάσει στον προορισμό του και αυτό για να γυρίσει πάλι πίσω καλά.

* Την άνοιξη, την πρώτη φορά που θ' ακούσουμε τον κούκο να λαλάει, δεν πρέπει να είμαστε νησιτικοί.

* Τα όνειρα που βλέπουμε το φθινόπωρο δεν πίνουν γιατί πέφτουν τα φύλλα.

* Επίσης και τα όνειρα που βλέπουν οι γυναίκες όταν είναι έγκυες δεν πίνουν (δεν βγαίνουν).

* Όταν κάποιος λέει ανήσυχα "είδα άσχημα όνειρα απόψε" του απαντούν κοροϊδευτικά "θα κοιμήθηκες με τον πσινό σου ξεσκέπαστο", και αυτό λέγεται μάλλον για να του διασκεδάσουν τις ανησυχίες.

* Όταν περπατάει επάνω μας μικρή αράχνη (σφαλάγγι) ή κατεβαίνει από το ταβάνι ή από κάποια γριντιά (δοκάρι) μέσα στο σπίτι κρεμασμένη στον ιστό της δεν την πειράζουμε, καλές ειδήσεις θα μας φέρει.

* Την πυροστιά δεν πρέπει να τη βάζουμε ανάποδα μέσα στο σπίτι γιατί μουτζώνει το Θεό.

* Οι νέοι δεν πρέπει να φυτεύουν καρυδιά γιατί όταν μεγαλώσει θα πεθάνουν, γι' αυτό τις καρυδιές τις φυτεύουν οι γέροι.

* Δεν κάνει να κοιμηθεί κανείς στον ίσκιο της συκιάς, θα του κάνει κακό, θ' αρρωστήσει.

* Όταν κάποιος λέει "με τρώει η μύτη μου" η απάντηση είναι "θα φας ξύλο".

Αν η έγκυος γυναίκα πηδήσει το ουράνιο τόξο!! θα γεννήσει αγόρι.

Αυτές είναι μερικές από τις προλήψεις που έχουμε στο Παλιοχώρι. Προσπάθησα να συγκεντρώσω, όσο γινόταν, περισσότερες. Πολλές από αυτές τις έζησα και έχω την εμπειρία τους, τις άλλες τις έμαθα από αναφορές και διηγήσεις της μητέρας μου και χωριανών μου. Και βέβαια δεν μπορώ να πω ότι εξαντλήθηκε ο κατάλογός τους, ασφαλώς θα υπάρχουν και άλλες.

ΕΥΧΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΕΣ

Α. Ευχές

Ώρα μπούνα - ώρα καλή

Γκίνι βίνιες - καλωσόρισες

Ι βιάϊ γκίνι - να πας καλά

Ι γίνει γκίνι - να έρθεις καλά.

Υπάρχουν βέβαια και οι ευχές που λέγονται στις γιορτές, τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά, το Πάσχα κ.α, αλλά και οι ευχές που λέγονται στον αρραβώνα, στο γάμο, στις ονομαστικές γιορτές, στη γέννα, στη βάπτιση κλπ. όπως, άνιοι μούλτς - χρόνια πολλά, μπουν άνου - καλή χρονιά, κου ουν φιτσόρ - με ένα γιό, ι β' μπανιάτζα - να σας ζήσει κλπ.

Δεν λείπουν επίσης και οι καθημερινές ευχές, μπούνα τζούα - καλή μέρα, μπούνα σιάρα - καλησπέρα αλλά και καλό βράδυ, νοάπτε μπούνα - καλή νύχτα, κλπ.

Β. Κατάρες

Λα ντράκλου μάρε - στο μεγάλο διάβολο

Λα ντράκλου - στο διάβολο

Ι βιάϊ λα ντράκλου - να πας στο διάβολο

Ι βιάϊ λα νετουρνάρε - να πας στον αγύριστο

Ι βράϊ λα κάσα κάλντα - να πας στο ζεστό σπίτι (δηλ. στο φέρετρο, να πεθάνεις).

Γκρουπάτα - θαμμένη (δηλ. να σε θάψω) και μωρ' γκρουπάτα - μωρή θαμμένη

Ι τι γκροπ γίι (ή γίο - αρσενικό) - να σε θάψω ζωντανή.

Ι τι γκροπ γίι κου κάπλου ναφόρα - να σε θάψω ζωντανή με το κεφάλι έξω.

Νε μπανάτα - που να μη ζήσεις.

Ν' ατζούμτα - που να μη φτάσεις (μη φτασμένη).

Ι τσ' λιάτα όκλιιλι - να σου βγούν τα μάτια.

Ι τι τράγκα κου άτσα - να σε τραβούν με το σχοινί (δηλ. να τυφλωθείς, να σε τραβούν με το σχοινί).

Αυτές οι σκληρές κατάρες δεν δικαιολογούνται εύκολα, αλλά αν σκεφτεί κανένας τη σκληρή βιοπάλη, τις αποδέχεται. Άλλωστε οι άνθρωποι που τις έλεγαν - πιο συχνά οι γυναίκες - δεν τις πίστευαν, ήταν λόγια που έβγαιναν μόνο από τα χείλη και όχι από την καρδιά.

Να, μια απλή ιστορία που μας δείχνει ακριβώς ότι ούτε τις πίστευαν, ούτε ήθελαν να πιάσουν οι κατάρες τους. Μία ιστορία, όπως μου την έλεγε η μητέρα μου.

"Μια μάνα Παλιοχωρίτισσα, πάνω στη κούραση της, πάνω στον παιδεμό και την τυραγνία της, καταριόταν τα παιδιά της, κι' είχε πολλά η καημένη να φροντίσει, πέντε - έξι παιδιά, εκτός από τις άλλες χίλιες δυο φροντίδες της.

Μια από τις συνηθισμένες κατάρες της, ήταν "να σου βγουν τα μάτια - ι τσ' λιάτα όκλιιλι".

Μια γειτόνισσα που άκουγε τις κατάρες της μάνας και που ήξερε από κακιές ώρες, της φωνάζει μια μέρα:

- Ε! Μήτραινα, τώρα είναι η κακιά ώρα που πιάνουν οι κατάρες, άμα θέλεις, τώρα να πεις "να σου βγουν τα μάτια" στα παιδιά σου και θα τους βγουν.

- Τι λες 'μωρ' σκύλα! που θέλω εγώ να βγουν τα μάτια των παιδιών μου, τα δικά σου τα μάτια να βγουν, της απαντάει οργισμένη η μάνα. Και η ιστορία μας λέει, ότι βγήκαν τα μάτια της γειτόνισσας, γιατί η μάνα ήταν οργισμένη και η κατάρα της έπιασε, χωρίς να το θέλει πραγματικά. Ήταν στ' αλήθεια η κακιά ώρα".

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Συνηθισμένες λέξεις της καθημερινής ζωής των Βλάχων
του χωριού μου

Α

- Αγελάδα = βάκα
Άγιος = άγιου
Άγριος = άγρου
Αγωγιάτης = αγουγιάτου
Αδερφή = σουάρα
Αδερφός = φράτε
Αδικημένος = αδικησίτου
Αδικία = αδικίι
Αδράχτι = φούσου
Αδύνατος = αδίνατου
Αέρας = βίντου
Αθάνατος = αθάνατου
Αίμα = σ' ντζι
Ακούω = ασκούλτου ή άμπτου
Αλεπού = βούλπι
Αλεύρι = φαρίνα
Άλλος = αλάντου
Άλλος = άλτου

- Άλογο = κάλου
 Αλώνι = άργια
 Ανάβω = απρίντου
 Ανάγκη = ανάνγκι
 Ανάποδος = ανάποδου
 Ανάσα = ανάσ'
 Άνδρας - σύζυγος = μπ' ρμπάτου
 Ανήφορος = ανίφορου
 Άνθρωπος = όμου
 Ανοίγω = ντισκλίντου
 Άνοιξη = πριμουβιάρα
 Άνοστος = άνοστου
 Αντάμωση = αντάμουσι
 Αντάρα = ανταρ'
 Απελπισμένος = απελπισίτου
 Απέναντι = ντινάπαρτι
 Απλώνω = τέντου
 Απόγευμα = αμιρίντι
 Απόψε = αστασιάρα
 Αργαλειός = ρ' ζμποί
 Αρκούδα = ούρσα
 Αρνί = νιέλου
 Άρρωστος = λ' ντζιτου ή νιπτούτου
 Ασήμι = ασίμι
 Άσπρος = άλμπου
 Αστέρι = στεάου
 Αυγό = όου
 Αύριο = μ' νι
 Αυτί = βριάκλια
 Αφήνω = αλάσου
 Αφρός (από το γάλα) = σπούμα

Αχλάδι = πέρλου

Άχυρο = πάλιου

Β

Βάζω = μπάγκου

Βαρύς = γκρέου

Βάτραχος = μπρουάτικου

Βαφτίζω = πατέτζου

Βγάζω = σκότου

Βελέντζα = βιλέντζα

Βελόνι = άκου

Βήχας = τούσι

Βιαστικός (πολύ) = ασίφταγος

Βλέπω = βέντου

Βόδι = μπόου

Βοηθώ = ατζούτου

Βουβός = μούτου

Βουνό = μούντι

Βρίσκω = άφλου

Βροχή = πλουάι

Βρύση = μντ' ν'

Γ

Γαβγίζω = αλάτρου

Γάϊδαρος = τάρου

Γάλα = λάπτι

Γάμος = νούμτα

Γάτα = κ' τούσα

Γελάω = ρ' ντου

Γεμίζω = ούμπλου
 Γέφυρα = πούντι
 Γιαγιά = μάια
 Γιαούρτι = μ' ρκάτου
 Γιατρός = γιάτρου
 Γίδα = κάπρα
 Γκλίτσα = κ' ρλίμπα
 Γκρίνια = γκρίνιι
 Γλυκός = ντούλτσι
 Γλώσσα = λίμπα
 Γόνατο = τζ' νούκλιου
 Γονιός = π' ρίντι
 Γουρούνι = πόρκου
 Γράφω = γραψέσκου
 Γρήγορα (πολύ) = νταπ' ζ
 Γριά = μάϊα
 Γυναίκα = μλιάρι
 Γυρίζω = τόννου

Δ

Δάκρυ = λάκρυμα
 Δακτυλίδι = νέλου
 Δάσκαλος = δάσκαλου
 Δάσος = μπ' ντούρι
 Δεμάτι = διμάτι
 Δένδρο = κουπάτσ
 Δένω = λέγκου
 Δευτέρα = λούνι
 Δικός μας = ανόστρου
 Δικός μου = αμέου

Δικός σας = αβόστρου
 Δικός σου = ατάου
 Δίνω = ντάου
 Δίψα = σάτι
 Δόντι = ντίντι
 Δουλειά = λούκρου
 Δουλεύω = λουκρέζου
 Δρόμος = κάλι
 Δύσκολος = δίσκουλου

Ε

Εβδομάδα = σιπτουμ' ν'
 Εγώ = έου
 Εδώ = αουά
 Εικόνα = ικουάνα
 Είμαι = χίου
 Είναι = ιάστι
 Εκεί = ακλό
 Εκκλησία = μπ' σιάρικα
 Εμείς = νόϊ
 Έξω = ν' φουάρ
 Επιστρέφω = μι τόρνου
 Έρημος - μόνος = έρμου
 Έρχομαι = γίνου
 Εσείς = βόϊ
 Έτος = άνου
 Εφέτος = αέστ' άνου
 Εχθές = αέρι
 Έχω = άμου

Ζ

Ζάχαρη = ζάχαρι
Ζεστός = κάλντου
Ζητιάνος = διακουνιάρου
Ζητώ = κάφτου
Ζω = μπ' νέτζου
Ζωντανός = γίου

Η

Ήλιος = σοάρι
Ημέρα = τζούα
Ήμερος = ίμιρου

Θ

Θαμμένος = γκρουπάτου
Θάπτω = γκρόπου
Θείος = λάλα
Θέλω = βόι
Θεός = ντουμνιτζάου
Θηλιά = λάτσου
Θυμάμαι = μι αντούκου αμίντε

Κ

Καζάνι = καζάνι
Καθόλου = ντιπ
Κάθομαι = σάντου
Καίω = άρντου

- Καλαμπόκι = ρόκι
 Καλή = μπούνα
 Καλοκαίρι = βιάρα
 Καλός = μπούνου
 Καμπάνα = καμπάνα
 Κάνω = αντάρου
 Κάπα = ταμπάρι
 Καπνός = φούμου
 Καρδιά = ίνιμα
 Καρύδι = κουκόσου
 Καρυδιά = νούκα
 Καταγής = μπάντι
 Κατακάθι (από το γάλα) = αρ' σ' τούρα
 Καταλαβαίνω = αντουκέσκου
 Κατάρα = κατάρα
 Κατσαρόλα = καλντάρι
 Κάτω = μπάντι ή γκέσου
 Κέρατο = κόρνου
 Κεφάλι = κάπου
 Κήπος = γκ' ρντίνα
 Κίτρινο = γκάλμπινου
 Κλαίω = πλ' γκου
 Κλέβω = φούρου
 Κλειδί = κλιάου
 Κλείνω = γκλίντου
 Κλέφτης = φούρου
 Κλήρος (για παιχνίδι) = σκουρτίτσα
 Κόβω = τάλιου
 Κοιμάμαι = ντόρμου
 Κοιτάζω = μ' τρέσκου
 Κόκορας = κουκότου

Κοντός = σκούρτου
 Κοπριά ζώου = μπάλικα
 Κορίτσι = φιάτα
 Κορόμηλο = προύν
 Κότα = γκ' λίνα
 Κοτσίδα = κουσίτσα
 Κουβάρι = γκλέμου
 Κουδούνι ζώου = κλόπατο
 Κουτάλι = λιούγκρα
 Κρανιά = κόρνου
 Κρασί = γίνου
 Κρέας = κάρνι
 Κριάρι = μπιρμπέκου
 Κριθάρι = όρτζου
 Κρύος = αράτσι
 Κρυώνω = αρατσέσκου
 Κτένι = κάπτινι
 Κτυπώ = αγκ'ντέσκου
 Κυριακή = ντουμίνικα
 Κυψέλη = στούπου

Λ

Λαγκάδι = βάλια
 Λαγός = λιέπρι
 Λάδι = ντουλέμνου
 Λεμόνι = λιμόνι
 Λεπτός = μινούτου
 Λόγος - λέξη = ζμπόρου
 Λύκος = λούπου

Μ

- Μαζεύω = αντούνου
 Μαζί = ντεαντούνου
 Μακρυά = αλάργκου
 Μακρύς = λούγκου
 Μαλλί = λάνα
 Μαλλί για γνέσιμο = κάρου
 Μαλλιά κεφαλής = πέρλι
 Μάνα = μούμα
 Μάστορας = μάστουρου
 Μάτι = όκλιου
 Μαύρη = λάια
 Μαύρος = λάϊου
 Μαχαίρι = κουτσούτου
 Μεγάλη = μάρι
 Μεγάλος = μάρε
 Μέλι = νιάρι
 Μέσα = ν' ούντρου
 Μηλιά = μέρου
 Μήλο = μέρου
 Μήνας = μέσου
 Μικρή = νίκα
 Μικρός = νίκου
 Μπαίνω = ίντρου
 Μπόρα = μπόρα
 Μπορώ = πότου
 Μπούφος = μπούφου
 Μπροστά = ν' ίντι
 Μυαλό = μίντι

Μύλος = μουάρα

Μύτη = νάρι

Ν

Νερό = άπα

Νουνά = νούνα

Νουνός = νούνου

Ντροπή = ουροίνι

Νύφη = νιβιάστα

Νύχι = ούγκλι

Νύχτα = νουάπτε

Ξ

Ξένος = ξένου

Ξεχασμένος = αγκ' ροίτου

Ξεχνώ = αγκ' ρσέσκου

Ξύδι = πούσκα

Ξύλο = λέμνου

Ξυνόγαλο = μπιλινίτσα

Ο

Ομίχλη = νέγκρα

Όμορφος = μουσάτου

Όνειρο = γίσου

Όνομα = νούμα

Όρνιο = όρνιου

Ουρλιάζω - κραυγάζω = αούρλου

Π

- Πάγος = γκλέτσου
 Παιδί = φισόρου
 Παίρνω = λιάου
 Παλιός = βέκλιου
 Παλτό = σ' λτούκου
 Παντρεύομαι = μι μ'ρίτου
 Πάνω = σους
 Παπάς = πρέφτου
 Παππούς = πάπου
 Παρακάλια = παρακάλι
 Παρακαλώ = παρακαλέσκου
 Παρασκευή = βίνιρι
 Πάσχα = Πάστι
 Πατέρας = τάτου
 Πατώ = κάλκου
 Πεθαίνω = μόρου
 Πεθαμένος = μόρτου
 Πεθερά = σουάκρα
 Πεθερός = σόκρου
 Πείνα = φουάμι
 Πέμπτη = τζόι
 Πέρδικα = πετρονίκλι
 Περιμένω = αστέπτου
 Περνώ = τρέκου
 Πέταλο = πέταλου
 Πέτρα = κιάτρα
 Πέφτω = κάντου
 Πηγαίνω = μι ντούκου
 Πηδώ = σάρου

Πιάνω = ακάτσου
Πιάτο = πιάτο
Πίνω = μπεάου
Πίσω = ν' πόϊ
Πίτα = κουντράρι
Πλάκα (πέτρα) = πλοάτσα
Πλάτη = π' λτάρι
Πλένομαι = μι λάου
Πλένω = λάου
Πνίγω (σε νερό) = νέκου
Πόδι = τσόρου
Ποδιά = ποάλα
Πολύ = μούλτου
Ποντίκι = σουάρικου
Πονώ = μι ντουάρι
Πόρτα = ούσα
Ποτάμι = ρούου
Ποτίζω = αντάπου
Πουθενά = ουβά
Πουλί = πούλιου
Πουλώ = βίντου
Πράσινος = βιάρντι

P

Ράβω = κόσου
Ρίχνω = αρούκου
Ρωτώ = ντρέμπου

Σ

- Σάββατο = σ' μπ' τ'
 Σαΐτα αργαλειού = σβάρτσα
 Σακί = σάκου
 Σαμάρι = σαμάρου
 Σαπούνι = σαπούνι
 Σηκώνομαι = μι σκόλου
 Σήμερα = άστατζ
 Σιτάρι = γκρ' νου
 Σκαντζόχοιρος = αρίτσιου
 Σκιά = αούμπρα
 Σκίζω = ντισκλίνου
 Σκόρδο = άλιου
 Σκορπιός = μπισκάβρου
 Σκουλήκι = γέρμου
 Σκύλα = κ' τσάου
 Σκυλί = κ' νι
 Σπάω = φρ' γκου
 Σπηλιά = μπιστούρι
 Σπίτι = κάσα
 Σταλαγματιά = κίκουτα
 Σταυρός = κρούτσι
 Σταφύλι = αούα
 Στάχτη = τσ' νούσα
 Στέλνω = πιτρέκου
 Στενός = στρίμτου
 Στημόνι = ουστούρα
 Στόμα = γκούρα
 Σύζυγος = μλιάρι (γυναίκα)
 Συκιά = χίκου

Σύντροφος - φίλος = σότσου

Σφονδύλι = πρ' σκ' νι

Σωπαίνω = τάκου

Τ

Ταβάνι = ταβάνι

Ταψί = ταψί

Τελειώνω = σκάπου

Τεμπέλης = τιμπέλου

Τετάρτη = νιέρκουρι

Τέτοιος = αχτάρι

Τίποτε = τσιβά

Τολμώ = κουτέτζου

Τόπος = λόκου

Τορβάς = τράστου

Τραβώ = τράγκου

Τράγος = τσάπου

Τραγούδι = κ' ντικου

Τραχανάς = τραχανά

Τριαντάφυλλο = τραντάφιλου

Τρίτη = μάρτις

Τρύπα = γκάβρα

Τρώω = μ' γκου

Τσάπα = σάπα

Τσοπάνος = πικράρου

Τυρί = κάσου

Τυφλός = όρμπου

Τώρα = αμό

Υ

Υγεία = σ' ν' τάτι
 Υπνος = σόμνου
 Υπομονή = υπουμουνίι
 Ύστερα = αποϊ

Φ

Φαγητό = μγκάρι
 Φακές = λίντι
 Φεγγάρι = λούνα
 Φέρνω = αντούκου
 Φεύγω = φύγκου
 Φθινόπωρο = τουάμνα
 Φίδι = σάρπι
 Φόβος = σπ' ράρι
 Φορτώνω = γκάρκου
 Φτάνω = ατζούγκου
 Φτέρνα = π' τούνα
 Φυσώ = σούφλου
 Φωτιά = φόκου

Χ

Χαλάζι = γκρ' ντινι
 Χάνω = κέρντου
 Χάραμα - αυγή = χάρμερα
 Χαρτί = κάρτι
 Χείλος = μπούτζα
 Χειμώνας = ιάρνα

Χελώνα = μπροάσκα
 Χέρι = μ' να
 Χιόνι = νιάουα
 Χονδρός = γκρόσου
 Χορτάρι = ιάρμπα
 Χρόνος - έτος = άνου
 Χύνω = βέρσου
 Χώμα = τσάρνα
 Χωράφι = άγκρου
 Χωρίς = φάρα
 Χωριστά = αχόργια

Ψ

Ψάρι = πέσκου
 Ψηλός = ανάλτου
 Ψόφιος = ψουσίτου
 Ψωμί = π' νι

Ω

Ώρα = ουάρα

Η απόδοση της προφοράς των βλάχικων λέξεων είναι κατά προσέγγιση, γιατί δεν μπορεί ν' αποδοθεί γραπτά. Δεν υπάρχουν για όλα τα φωνήεντα και σύμφωνα της βλάχικης γλώσσας τα αντίστοιχα ελληνικά γράμματα π.χ. στη λέξη "μπαντούρι" (δάσος) το μπ προφέρεται όπως το γαλλικό b, το α προφέρεται λαρυγγικά και το ντ όπως το γαλλικό d, ή στη λέξη "κατούσα" (γάτα) και τα δύο α προφέρονται λαρυγγικά ενώ το σ προφέρεται όπως το γαλλικό ch.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντώνης Μιχ. Κολτσίδας
Κουτσόβλαχοι. Οι βλαχόφωνοι Έλληνες . Θεσσαλονίκη
1993
2. Γιώργης Έξαρχος
Αυτοί είναι οι Βλάχοι. Αθήνα 1994
3. Αχιλλέας Γ. Λαζάρου
Βαλκάνια και Βλάχοι. Αθήνα 1994
4. Αλέξ. Χ. Μαρμόπουλος
ΉΠΕΙΡΟΣ. Ηθογραφικά - Λαογραφικά - Εθνογραφικά.
Αθήνα 1964
5. Νικ. Χ. Παπακώστα
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ. Αθήναι 1967
6. Ηπειρώτικη βιβλιοθήκη
ΗΠΕΙΡΟΣ. Πολιτιστική κληρονομιά και Φύση από το
φωτογραφικό αρχείο του Απόστ. Βερτιόδουλου. Αθήνα
- Γιάννινα 1995
7. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΗΠΕΙΡΟΣ. 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτι-

σμού. Αθήνα 1997

8. Γιώργου Λεκάκη

Ήπειρος. Η γωνιά που πέτρωσε στο 5. 1998

9. Νίκος Δεσύλλας

Αισθητική περιπλάνηση στο χώρο. ΗΠΕΙΡΟΣ. Αθήνα 1994

10. Βαγγέλη Ντόκα

Συνήθειες και τραγούδια του χωριού μου. (Παλαιοχώρι Συρράκου Ιωαννίνων) Ιωάννινα 1965

11. Ερμηνεία Φωτιάδου

Άτιτλο. Ιωάννινα 1996

12. Ζωή Παπαζήση - Παπαθεοδώρου

Τα τραγούδια των Βλάχων. Αθήνα 1985

13. Δημητρίου Φ. Καρατζένη

Επανάστασις και καταστροφή Καλαρρυτών - Συρράκου.
Ιωάννινα 1988

14. Δημητρίου Τιμολ. Αμπελά

Η κάθοδος των νεοτέρων Μυρίων. Αθήναι 1969

15. Π. Δ. Μαστροδημήτρη

Το Δημοτικό Τραγούδι. Αθήναι 1984

16. Κώστας Αγνάντης

Από την ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων. Γιάννινα
1997

17. Κώστα Κρυστάλλη
Ποιήματα. Αθήναι 1952

18. Κώστα Κρυστάλλη
Οι Βλάχοι της Πίνδου. Αθήνα 1952

19. Γεώργιος Ευθ. Μούσιος
Τούργια Κρασιά Ιστορία- λαογραφία. Αθήνα 1999

20. Στέφανου Μ. Φίλου
Τα Τζουμερκοχώρια. Αθήνα 2000

21. Δημ. Β. Οικονομίδης. Τα βορειοηπειρωτικά τραγούδια.
Τα τραγούδια της ξενιτιάς. 1956

22. Η. Ν. Αποστολίδη. Ανθολογία 1708-1952 Αθήναι 1954

23. Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου

24. Εφημερίδες

1) Ηπειρωτικόν Μέλλον

25. Περιοδικά

1) Ηπειρωτική Εστία

2) Ηπειρωτική Εταιρία

3) Η Φωνή των Παλαιοχωριτών (Παλαιοχώρι Συρράκου)

4) Αντίλαλοι του Συρράκου

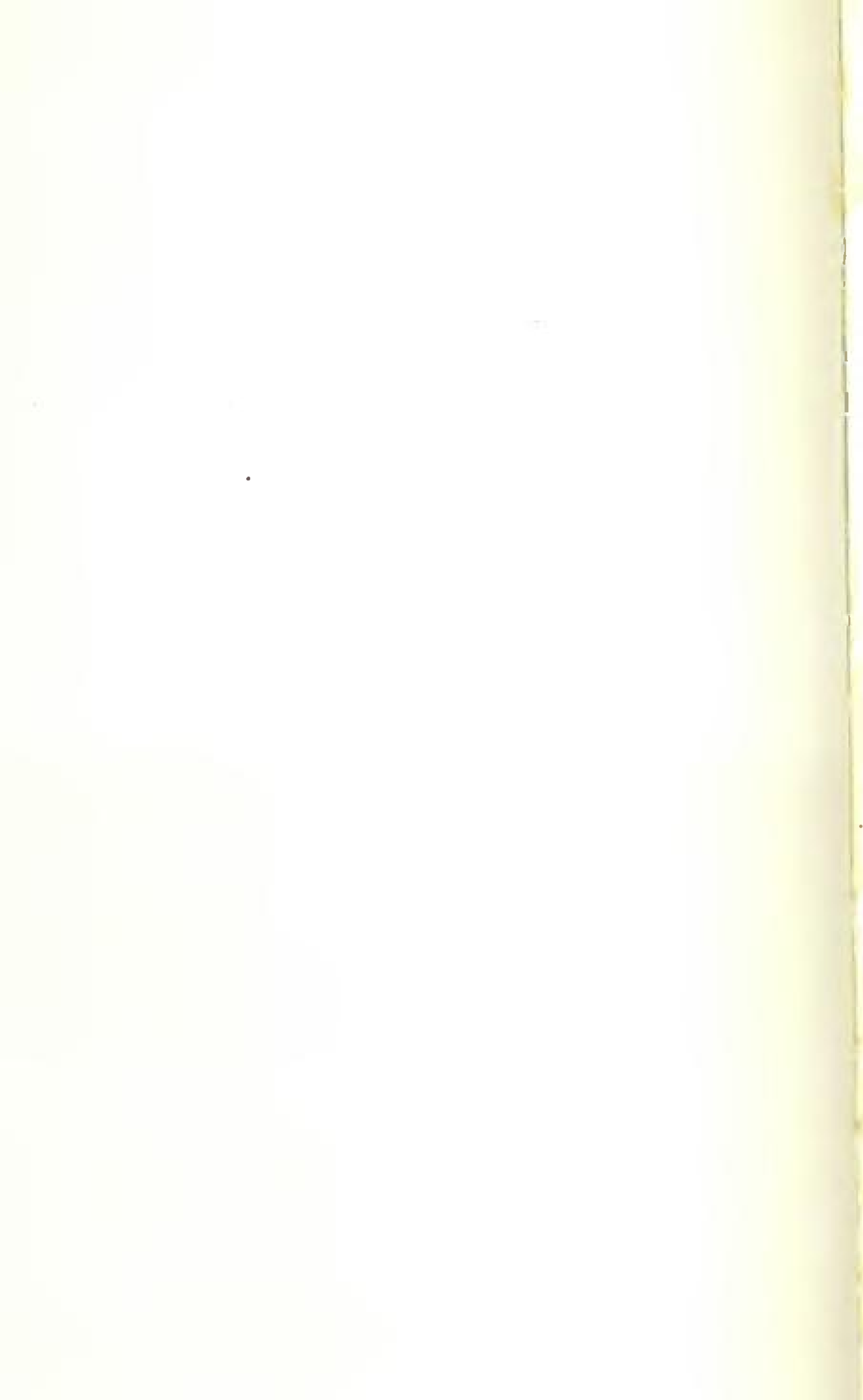
5) Ζαγορσιακά Νέα

6) Το Ζαγόρι μας

7) Αετομηλίτσα (Ντενίσκο)

8) Το Πάπιγκο

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ “ ΒΛΑΧΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ”
ΤΗΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΜΠΟΥΖΑ-ΓΙΑΝΝΗ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2002
ΣΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΜΙΧΑΛΗ ΜΑΚΕΔΟΥ
ΔΙΔΟΤΟΥ 16, 10680 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ: 010-3630068
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΕΚΦΡΑΣΗΣ (Ε.Κ.Π.Ε.ΘΕ.)
Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΓΙΝΕ
ΑΠΟ ΤΟ ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΜΕΛΛΟ
ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΣΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΑ ΤΟΥΜΠΙΑΝΑΚΗ
ΤΗΝ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ
ΕΙΧΕ Ο ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΑΚΕΔΟΣ

νικά και Ρουμάνικα. Εργάστηκε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας 30 χρόνια απ' όπου και απεχώρησε Διευθύντρια. Έχει γράψει διηγήματα και ποιήματα τα οποία έχουν δημοσιευθεί σε διάφορα περιοδικά, έχει ασχοληθεί με τη λαογραφία, έχει μεταφράσει βλάχικα παραμύθια και έχει πάρει βραβείο διηγήματος και έπαινο ποίησης από την Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών. Είναι παντρεμένη με τον Δημήτριο Γιαννή από τη Βίτσα Ζογορίου και έχουν τρεις γιους διαπρεπείς επιστήμονες.

Τραγούδι του αργαλειού

*Η Ζερβοπούλα η όμορφη κι αρχοντοθυγατέρα
στον αργαλειό της υφαινε κι ανάρια ετραγουδούσε:
Διασίδι, καλοδιάσιδο, γνεμένο στο νυχτέρι,
διασίδι μ' όντας σ' εγνεθα, τον συχνονειρευόμουν,
διασίδι όντας σ' ετύλιγα στην εκκλησιά τον είδα,
διασίδι, όντας σ' εκόλναγα, μόστειλεν αρραβώνα.
Παίξε, αργαλειέ μου, βρόντησε, πέτα χρυσή σαΐτα,
τριξτε καημένα χτένια μου, βαστάτε τον ήχο μου,
να βγουν τα υφάδια γρήγορα, να ράψω τα προικιά μου
γιατ' ο καλός μου βιάζεται, βιάζεται να με πάρει!*

Οι παραπάνω στίχοι είναι του Κώστα Κρυστάλλη, του δικού μας βλάχου ποιητή “του βουνού και της σιάνης”, που αγάπησε και τραγούδησε με πάθος τις πλαγιές και τα βουνά μας, τις βρύσες, τα πουλιά και τα γλυκοχαράματά τους.

X.M.Γ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ - ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΗ

Ο χαρακτήρας των Παλιοχωριτών, των βλάχων αυτών της Πίνδου, διαμορφωμένος κυρίως από εξωτερικές επιδράσεις, κλίμα, έδαφος, γεωγραφική θέση - γιατί υπάρχει και η προγονική κληρονομιά - είναι γενικά καλός.

Το ψυχρό ορεινό κλίμα, το άγονο του εδάφους, τα κακοτράχαλα βουνά που τους περιβάλλουν, η πάλη εναντίον όλων αυτών, η σκληρή προσπάθεια επιβίωσής τους, έχει κάνει τους Παλιοχωρίτες και τις Παλιοχωρίτισσες ανθρώπους μεγάλης σωματικής και ψυχικής αντοχής.

Είναι εργατικοί στο έπακρο, άντρες και γυναίκες, γέροι και παιδιά, και τα παιδιά από πολύ μικρά στον αγώνα, δεν ξέρουν τι θα πει ανάπαυση.

Είναι λιτοδίαιτοι, ολιγαρκείς σε όλα. Στην κλειστή οικονομία, στην οποία ζουν, πορεύονται σχεδόν μόνο με τα δικά τους προϊόντα, που ούτε άφθονα είναι, ούτε ποικιλία έχουν.

Η απομόνωσή τους από τον έξω κόσμο - χρειάζονταν οκτώ ώρες πεζοπορίας παλαιότερα για να φτάσουν στα Γιάννενα που είναι η πιο κοντινή τους πόλη - συντελεί στη σταθερότητα του τρόπου ζωής τους, στα ήθη, στα έθιμά τους.

Δυνατός συνδετικός κρίκος στη ζωή τους η οικογένεια, την οποία υπηρετούν με αφοσίωση. Σεβασμός προς τους γέρους γονείς, τους οποίους αγαπούν και φροντίζουν μέχρι την τελευταία τους πνοή, καθώς και περισσή αγάπη και φροντίδα για τα παιδιά τους.